XIII.

THEOD. GUILL. JOAN. JUIJNBOLL

COMMENTATIO

AD

QUAESTIONEM HISTORICAM.

VII.

THEOD. GUILL. JOAN. JUIJNBOLL

HAGAE-COMITANI

THEOLOGIAE STUDIOSI IN ACADEMIA
LUGDUNO-BATAVA

COMMENTATIO

AD QUAESTIONEM AB ORDINE PHILOSOPHORUM ET LITERATORUM
PROPOSITAM :

Exponantur caussae, quibus effectum sit, ut Regnum Judae diutius persisteret quam Regnum Israël.

QUAE IN CERTAMINE LITERARIO SECUNDOS TULIT HONORES
IV NONAS OCTOBR. MDCCCXXIV.

CONSPECTUS COMMENTATIONIS.

VII. a

PARS PRIOR.

INTERNA UTRIUSQUE REGNI CONDITIO, RATIONE HABITA NECESSITUDINIS, QUAE UTRIQUE REGNO INTERCEDEBAT.

CAPUT PRIMUM.

GEOGRAPHICO-POLITICA UTRIUSQUE REGNI CONDITIO.

CAPUT SECUNDUM.

CIVILIS UTRIUSQUE REGNI CONDITIO.

CAPUT TERTIUM.

MORUM IN UTROQUE REGNO CONDITIO.

PARS POSTERIOR.

EXTERNA UTRIUSQUE REGNI CONDITIO EX UTRIUSQUE CUM RELIQUIS POPULIS NECESSITUDINE EXPLICATA.

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM LITERARIAM.

Quamvis historia recentioris aevi rerum gestarum novitate quemcumque alliciat; antiqua tamen factorum praestantia et gravitate jucunditatem praebet, qualem alibi frustra quaeramus. Sive enim Graecos sive Romanos spectemus; ubique talia occurrunt, quae ipsa se nobis commendant. Neque his destituti sunt gentium orientalium annales: populos ad nostram notitiam perferunt, dignissimos, qui accuratius cognoscantur; civitatum, rerumpublicarum fata exponunt, disputatione inprimis egentia, et viri in iis prodeunt, toga sagoque nobilissimi. Atque in his orientalibus populis, tam gentis vetustate

quam factorum gravitate, prae aliis memorandi sunt Hebraei. A patribus oriundi nobilissimis, medii inter externam gentem, Aegyptios, ad magnum et potentem populum accreverunt. Quum in Arabiae desertis quadraginta annos commorarentur, Moses, vir prudentia, consilio, fortitudine et pietate, praeclaris omnino animi ingeniique dotibus magnus, et fere divinus, religionem, civitatis formam, leges, mores, omniaque summa sapientia ad ingenium et salutem populi accommodavit.

Expugnata terra Cananaeorum, nihilominus difficile erat omnes tribus religione sola et sapientissimis illis institutis tamquam unam civitatem continere, et discordiam invidiamque prohibere. Varia per longum tempus et adversa fuit populi fortuna. Quaeque tribus suos magistratus, suumque imperium habebat, et tot erant civitates, quot tribus. Alterius commoda alterius saluti opposita erant : accedebat aemulatio, in dies aucta; deerat communis omnium dux, qui omnibus in bello praeesset : discordiae intestinae, bella externa nuper conditam rempublicam evertere minitabantur. Viri, ceteris consilio et fortitudine insigniores, ab externo imperio nonnumquam cives suos liberabant; sed durum dominum mox excipiebat durior; eaque miserrima Israelitarum conditio perduravit, donec Samuel existeret, qui totius populi cum in bello tum in rebus civilibus dux creatus, summa, qua valebat, prudentia, Jehovae

cultum, commune gentis vinculum, restituit, ab inimicorum vexationibus liberavit et populum humaniorem reddidit. Civilibus institutis immortale profecto apud gentem suam nomen adeptus est. Nam praeterquam quod imperium et juris exercendi rationem meliorem instituerit, scholarum Prophetarum restaurator vel potius conditor fuit. Commutata imperii forma, Saülus bellis, quae gessit, felicibus populum ferociorem reddidit et militarem. Qui ipsi successit Davides, vir moderati et excelsi animi, ingenii acumine, clementia, fortitudine, doctrina et magno religionis studio praeclarus, imperium dilatavit et sapientissimis omnis generis institutis ornavit. Magnum etiam est Salomonis nomen, qui sapienter et prudenter, omnia adhibuit, quibus imperii splendorem augeret. Aedificavit templum magnificentissimum, foedera iniit, mercaturam mirifice auxit, imperii nomen apud exteros celebre reddidit. Mortuo rege imperium, misere dilaceratum, in duas partes dividitur : ex uno eodemque populo duo existunt regna, quorum alterum, quod dixeris fuisse potentius, plus quam saeculum ante alterum interiit. Singulare omnino eventum ! memorandum in historia factum ! — Exstant sine dubio causae, quibus id effectum sit.

Gravissima igitur est quaestio, a Nobilissimo Literatorum Ordine in Academia Lovaniensi proposita :

« *Exponantur causae, quibus effectum sit, ut Regnum*
» *Judae diutius persisteret, quam Regnum Israël.* »

Et causarum investigatio, quis dubitet, an grata cuique et jucunda sit ad Historiam rite tenendam, quam si adimas, non nisi vetulae loquacis, ut Borgerus inquit, narratio superest; ludicrum profecto spectaculum non disciplinam agnosces. Et quis est, qui Wyttenbachio fidem non habeat, « qui cum » alia multa in Polybio laudat tum factorum, eventuumque » sagacissimam explicationem, e causis principiisque suis repetitam; sive hae causae continerentur in singulorum ingeniis » hominum, sive in cujusque Reipl. aut dynastiae constitu- » tione et forma, sive in harum mutua ratione et conjunctione » universaque orbis terrarum quasi civitate, sive in militari » disciplina, sive in coeli natura, sive in locorum situ regio- » numque proventu et opportunitate, sive in hominum, pro » varietate locorum et civitatum, diversitate, frequentia, ani- » morum indole, corporum robore » — (1).

Quae cum ita sint, difficillima profecto est haec causarum rite instituta explicatio, eoque gravior, quo altius antiquitate Hebraeorum Historia est recondita. Quemadmodum vero in omni disquisitione fontes adeundi sunt, ita quoque in historia ante omnia inprimis attendendum est ad scriptores, ex quibus ejus cognitionem haurimus. Atque talis disquisitio eo majoris est momenti, quo antiquiores sunt fontes ipsi, ex

(1) Sunt verba Borgeri Hist. Pragm. p. 10. sq.

quibus historiam indagare velimus. Si enim hac ratione consilium scriptoris eliciamus, scripta, quibus usus sit, ad suam historiam componendam cognoscamus, aliaque similia inveniamus, certissimum itineris ducem nobis comparasse videmur, qui tuto certoque nostra vestigia per tot ambages dirigat.

Mihi igitur liceat paucis tantum, quoniam ad quaestionem ipsam minus pertinere videtur, loqui de fontibus hujusce nostrae disputationis, et primum quaedam in medium conferre de consilio scriptorum, de scriptis, quae adhibuerunt ad suam narrationem componendam; ut inde concludamus, quinam horum librorum auctores fuerint.

PROLEGOMENA.

SECTIO PRIOR.

DE FONTIBUS.

§ I.

De consilio scriptoris librorum regum et chronicorum.

LIBROS, qui nomen *Samuelis* et *Regum* prae se ferunt, unum eundemque auctorem habuisse, luculenter ostenderunt Eichhornius (1) et Jahnius (2), cujus consilium eo tetendisse videtur, ut specimen traderet historiae imperii Jehovae in Israelitas, quam Theocratiam vocarunt; (3). Vel (ut accuratius nuper de libris Regum praecipue demonstratum est (4)

(1) *In Inleiding in het oude Test.* II. 579. qq.
(2) Einl. in die Buech. des A. B. II. 1. p. 232. sqq.
(3) Huic consilio contextus horum librorum optime congruit. Eichhornius ll. II. 547. et Jahnius ll. p. 283. sq.
(4) In D. E. G. Bengels neues Archiv fuer die Theol. B. II. St. 2. p. 469-482.

auctor id potius egit, ut Historiam enarraret Regni Israelis, ratione habita factorum et vaticiniorum Prophetarum; verum de iis tantum, quae Israelitas spectant; nam de Regno Judae non nisi obiter mentionem fecit. Ad finem vero perducta alicujus regis historia, brevissimam Judaici imperii tunc temporis conditionis narrationem adjecit, ut perpetuam inter utrumque regnum comparationem institueret. Atque ita hi Regum libri sunt fons praecipuus ad Israelitici Regni conditionem indagandam. In posterum vero, Hosea in captivitatem abducto, imperium Judaicum unice spectat, ubi igitur ampliorem de Judaeis mentionem factam esse invenimus, et ea interdum leguntur, quae apud chronicorum auctorem desiderantur. —

Plane aliud fuit alterius consilium in conscribendo opere chronicorum. Quemadmodum Regum auctor specimen Theocratiae, historia regni Israelitici conspicuae, tradiderit, sic ille Monarchiae Judaeorum conspectum conscribere voluisse videtur; atque in hac disquisitione de Israelitis finitimisque populis non mentionem facit, nisi tum, quum eorum historia cum Judaeorum rebus cohaeret (1). Quemadmodum scriptor Regum id egit, ut omnia informet et redigat ad Theocratiam; ita ille de religione Mosaïca, tamquam religione civitatis, a cujus observantia regni perduratio et felicitas perpetuo pendebat, loquitur. Hoc consilio tam accurate descripsit instituta Davidis et Salomonis, quae ad sacra pertinent, quaeque civilem imperii conditionem emendandam spectant : huc per-

(1) Cf. Jahn II. p. 249.

tinet ampla illa reformationis narratio, quam instituit Josaphatus, Hiskia, Manasse, Josia; utque perspicuam religionis, quam in suam induxit civitatem Jerobeamus, narrationem traderet, cum eaque Judaeorum religionis conditionem compararet, in his copiosior fuit (1). Estque igitur hoc chronicorum opus fundamentum, cui omnem nostram disputationem de regno Judae inniti oportet. Ex hoc diverso scriptorum consilio saepius quoque expediendae sunt difficultates, quae non semper ex variantibus lectionibus, vel vitiis librariorum explicari possunt : pertinent istae difficultates plurimum ad ea facta, in quibus invicem dissentire videntur. Plurima exempla attulit Jahnius (2), qui hac de re accurate disseruit.

§ II.

De fontibus, quibus usus est uterque scriptor.

Fontes adiisse scriptores horum librorum, tot loci testantur, in quibus ad alios relegant scriptores. Perpetuo auctor Regum lectorem remittit post finitam cujusque regis historiam ad *annales Regum Israëlis vel Judae*; (ספר דברי הימים למלכי ישראל vel יהודה) extremo tantum rege excepto, quoniam, regno everso, annales forte scripto non consignati fuerant.

(1) Cf. 2 chronic. X cum I Reg. XII. — De institutis Josaphati, 2 chron. XVII — XX cum I Reg. XXII. † 41-71. — De Hiskia 2 chron. XXIX. † 1-32 et 33 cum 2 Reg. XVIII. — XX. — De Manasse 2 chron. XXIII. † 1. — 20 cum 2 Reg. XXI. † 1 — De Josia 2 chron. XXXIV. XXXV cum 2 Reg. XXII. † 1 — 23 et 30.

(2) Ll. p. 263. sq.

Sed plura chronicorum auctorem adhibuisse scripta liquet ex permultis illis libris, quibus se usum esse testatur : suntque hi fontes, vel *primarii* vel, ut vocant, *derivati.* Primarii, ut videtur, intelligendi sunt illi libri, qui jussu regis a certis et ad hoc munus gerendum constitutis viris componebantur. Non diu quaerendum est, quinam hi fuerint. Sunt proculdubio Prophetae, qui, in aula Judaeorum degentes, et dignitate et auctoritate, plurimum valebant (1).

Quum igitur ab his historia memoriae traderetur, necesse erat, ut eam secundum suam cogitandi et judicandi rationem conscriberent: quam integram recepit horum chronicorum auctor. Tenendum enim est, orientales, et ex iis quoque Hebraeos, more iis proprio plurima verbotenus transcribere solitos fuisse (2). Iis annalibus autem chronicum usum fuisse, ex permultis locis liquet, ubi variorum Prophetarum scripta citantur (3). Sed et praeterea adfuit ipsi sine dubio aliud opus *annalium Regum Judae et Israelis.* Qui fons derivatus vel secundarius dici potest. Huic enim operi plerumque inserebantur ipsa Prophetarum scripta (4), quamquam non omnia (5).

(1) Cf. Jahn. Bibl. Archaeol. II. Th. 2 Band. § 175, p. 266 et Josephus contra Apionem I. 6.

(2) Cf. Jahn. Einl. ll. p. 253. q.

(3) Eorum seriem confecit Jahnius ll. p. 249.

(4) Cf. 2 chron. XX, 34, XXXII, 32, XII, 15, XIII, 22, 24 et 27, cf. Jahn. ll. p. 250 q. de voce מדרש his locis obvia cf. Jahn. ll. et Eichhorn. ll. p. 593.

(5) Repugnet huic sententiae fortasse locus 2 chronic. XXXIII, 18, 19 ubi de annalium opere et de scriptis Prophetarum separatim mentio fit. Sed nihil obstat, quo minus

Fieri quidem potuit, ut quoque nostros regum libros legerit vel adhibuerit; non vero consentiendum est illis, qui censeant, memoratum illud opus diversum esse ab eo, in quo historia utriusque regni inveniebatur: quod pluribus jam refutarunt laudati scriptores (1). — Id contra verum esse videtur, annales, quos apud Regum auctorem citatos reperimus, saltem *annales Judae* idem fuisse opus, ad quod alter relegat, ob convenientiam quae in singulis verbis cernitur, si loca parallela conferamus; sed quominus alterum opusculum *annalium Israelis* unum idemque existimemus, sua nec prorsus rejicienda in medium protulit Eichhornius (2). Res vero minoris sane est momenti, quam ut hic diutius subsistamus. —

Fontes igitur partim utrique communes, partim non communes fuerunt. Chronicorum scriptori plures in promptu erant, et hinc discrimen etiam explicandum orthographiæ in nominibus propriis, hominum, urbiumve, atque in factorum interdum relatione conspicuum (3).

putemus esse aliam denominationem unius ejusdemque operis. Vitae vel rerum gestarum narrationi Manassis forte alii Prophetae adjunxerant relationem eorum, quae versu 19 indicantur. Nam si haec non assumamus, in gravissimam incidimus quaestionem: quomodo, se chronicorum scriptor ea, qua demonstratum est § 3, aetate vixerit, uti potuisset Prophetarum scriptis, quae tum probabiliter jam deperdita erant. Judaei enim post captivitatem Babylonicam tanta cura conservabant scripta et libros Prophetarum, ut postea eorum nullus perierit: (cf. Eichhorn. ll. I. § 5. p. 11. § 15. p. 29. § 90. p. 160 sqq. de sacrorum librorum collectione in templo post captivitatem conservata) quo facto, nil verosimilius videtur, quam auctorem, quoties nomina Prophetarum adscripta videret, ea retulisse, quo majorem scripto suo fidem haberet lector.

(1) Cf. Jahn. ll. p. 251 et Eichhorn. ll. p. 596.

(2) Ll. p. 558 et 597.

(3) Cf. Eichhorn. ll. p. 359. qq.

Sunt igitur, quod ex iis, quae disputavimus, sponte liquet, libri illi, ex quibus suam hauserunt historiam, omnes Judaicae originis; quo forte referenda est loquendi formula de Hierosolymis, *quae elegerat Jehova, ut nomen suum ibi constitueret* (1), aliae similes: quæ quoniam in locis parallelis iisdem verbis leguntur, non ab alia manu profecta sunt; nisi in posterum usu tam invaluisset iste loquendi mos, ut uterque temere hæc adhibuerit; quod tamen non probandum est, et sane, quo minus credamus, nimis durum et contortum videtur. Sed dubitari nequit in narratione historiae Regni Israelitici Regum auctorem etiam alia consuluisse scripta Israeliticae originis, quamquam nomine non allata. —

§ III.

De auctoribus horum librorum.

Verum quinam hos libros conscripserint, quum ipsa historia taceat, non facile conjicias, nec unquam certis argumentis probari posse videtur. Fuere quidem, qui Jeremiam Regum auctorem fuisse censerent; sed, ut ostendit Jahnius, perperam (2). Id vero constat, eos conscriptos esse, postquam Judaei in captivitatem Babylonicam abducti fuerant et quidem ante mortem regis Jojachimi (3).

(1) V. c. I Reg. XIV. 21. 2 chron. XII. 13.
(2) Ll. p. 237.
(3) Ut probavit Jahnius ll. p. 286.

Quae cum ita sint, attendentibus ad consilium auctoris, supra memoratum, nil fere probabilius videtur, quam *eum fuisse Israelitam*. Ut reliqui ensules, sic et horum auctor, abjurata idololatria, amore legis Mosaiae flagrabat et Jehovae cultus vindex erat acerrimus. His adactus studiis, ejusmodi consilium ipso erat dignissimum. Itaque omnes reges, qui, institutorum Mosaicorum obliti, religionem sacram violabant, gravissima reprehensione increpat; sed imprimis, qui in imperio Judaico regnabant, principes perpetuo, si quo modo fieri posset, improbat, facta eorum detestanda semper referens, et interdum bona omittens, quod ex comparatione horum cum chronicorum libris facile probatur (1). Atque ita, quamvis mutua tribuum invidia, qualis antea acerrima exstiterat, in dies imminuta esset, tamen saepius aemulatione quadam se abduci passus esse videtur. —

Huic vero sententiae aliquis objiciat, Israelitas, postquam abducti erant, prorsus separatos fuisse a reliquis Hebraeis, ut nullum rursus in posterum cum Judaeis commercium habuerint, eos adeoque fuisse remotos, ut, quae de iis deinceps innotuerunt, non nisi incerta, fabulisque intermixta sint: quomodo tum fontes acceperint, quomodo nonnulla de Judaeis

(1) Exempli loco inserviant loca I Reg. XIV. 22-24 cum 2 chron. XII. 1, 2, 14. 1 Reg. XV. 1. 2 cum 2 chron. XIII. 1. 1 Reg. XV. 6-8 cum 2 chron. XIII. 2. 22 et 23. — Id certe ex his locis conjicimus, avide scriptorem regum arripuisse occasionem perstringendi Reges Judaeorum et tacite eum praeterire voluisse jacturam, quam v. g. Jerobeamus passus est ex clade, qua affectus est ab Abia. —

post exsilium cognoverint, quomodo explicandus sit dialecti chaldaicae usus, ea denique scribendi ratio, quin ceteroquin a Judaeorum loquendi more, (si chronica conferas) magis diversam exspectavisset post tantum temporis intervallum?

Sunt revera Israelitae in varias terras, Mediam versus jacentes, abducti et ita dispersi, ut numquam fere conjungi posse viderentur, neque, velut maxima Judaeorum pars, in patriam redire. Attamen non omnes in orientem (quorsus plurimi abierunt), tetendisse verosimile est: alii sine dubio magis occidentem versus redierunt, tum potissimum, quum una cum Assyriis Babyloniorum subjecti sunt imperio. Multis Babylon arridet, totius imperii caput; huc se conferunt, hic et in finitimis regionibus reperiunt Judaeos; post longum temporis intervallum populares revisunt, diutius aemulationis studiis separatos; eos fratres agnoscunt; cum his invicem magis se conjungunt; saepius sermo est de pristinis majorum rebus gestis ac — tandem patriæ amore impulsus Israelita quidam consilium init conscribendi Israelitici regni historiam. Diu quidem jam erat eversum, sed ipsum illud eum incitat, ne memoria majorum oblivioni tradatur; ejus consilio imprimis favet Babyloniorum ingenium, quod historiae conscribendae studio imprimis indulget. Judaeorum commercio utenti, ipsi innotuit liber *annalium Regum Judae et Israelis* (1). —

(1) Fortasse ipsi Israelitae hoc opus conservarunt, quoniam ipsos inprimis spectabat, ad

Scripta Prophetarum, quibus usus sit chronicorum auctor, ipsi Judaei fortasse tanquam ipsos fontes primarios certe tam diligenter conservaverunt, et retinuerunt, ut non facile alicui innotescere possent : contra nostro auctori, quippe ex una decem tribuum oriundo, aditus patebat ad alios fontes, quo accuratius describeret ipsius regni Israelis historiam; ita peculiaria quaedam singulorum virorum facta vel res gestas melius cognoscere poterat, quorum relatio, scripto conservata, apud nonnullas familias vel tribus conservabatur : historiam v. c. Samuelis, Eliae, Elisae, aliorum, qui non tribui Judae vel Benjaminis adnumerabantur. Est quidem lingua, qua utitur, temporis intervallo a Judaeorum loquendi ratione valde diversa: sed haec differentia non adeo conspicitur in libris, qui toti fere verbotenus ex fontibus transscripti sunt. Agnoscimus passim fragmenta originis probabiliter Israeliticae, in quibus magis insolita verborum structura et orthographia occurrit (v. c. in historia Eliae et Elisae).

Utitur interdum chaldaismis, qui tamen non tam frequentes sunt ut inde quaestio difficilior oboriri posset : quique commode explicari possunt ex Chaldaeorum consuetudine, in quorum regione auctor jam commoraretur; atque sic facile passim his usitatae voces vel loquendi formulae irrepere poterant.

extinctum usque regnum conservarunt; tum vero Hiskias auctoritate, qua fruebatur in imperium Israeliticum adjectus, studioque ductus quantum posset litteras promovendi, hoc opus una cum aliis in suas traduxisse videtur ditiones, quo facto naufragium non passum sit.

Haec aliaque, quæ ob loci inopiam non fusius explicare licet, non prorsus inprobabilem reddunt conjecturam, scriptorem Regum *Israelitam* fuisse.

Aeque difficilis est quaestio, quinam fuerit chronicorum auctor : sunt hi libri certissime recentioris notae, quam Regum annales. Quod cum probari potest ex orthographia, tum ex recepto vocabulorum usu et mentione mensurarum, nummorum, cet. — (1). Ex quibus tuto concludi potest tempus, quo conscripta sunt chronica, incidisse post captivitatem et quidem in tempora, ab ea paulo remotiora. Esram eorum scriptorem fuisse, ut nonnulli contenderunt satis probabilibus argumentis refutavit Jahnius (2). Fuit sine dubio Judaeus, legis Mosaicae vindex acerrimus, fautor egregius, populi sui amantissimus, qui, ut ipse passim ostendit, omnia contulit ad populi laudem extollendam : utque Regum auctor imperii conditionem, quantum fieri posset, a meliore parte depingit; ita quoque ille facta Regum Judae pejora omittit vel delinire studet, Israelis contra principum vitia et clades minime praeteriit (3).

Verum enim vero objicit certe sectator Grambergii, ejusque sententiae propugnator : quare de consilio, de fontibus, de scriptore libri chronicorum tot tantaque adhuc disputavi-

(1) Cf. Jahn. ll. 244 qq et Gramberg : *Die Chronik nach ihrem Geschichtlichen Charakter und ihrer Glaubw. neu geprüft* Halae anno 1823. p. 5 et qq.

(2) Ll. p. 245. q.

(3) Cf. cll. v. d. Palm. ad 2 chron. XII. 1 et loca in nota 4. p. 8. supra laudata inprimis 2 chron. XIII. 2-22. cum 1 Reg. XV. 6-8.

mus : est enim, inquit, in promptu, eum nec verum tradere potuisse, nec voluisse; destitutum quippe omnibus adminiculis ad ea narranda, quae Regum scriptor non memoravit; et quid expectandum est ab eo, qui, quo melius lectores decipiat, jactat, se usum fuisse fontibus, quos non modo non adhibuit, sed plane finxit ad aliquam saltem narrationi fidem addendam (1). Verum non est hujus loci talia uberius explicare quae in antecedentibus pro loci ratione satis refutasse videmur. Si quis autem nostram de hoc libello sententiam efflagitet adeat Wyttenbachii Bibl. Crit. (I, 1 præf.) et Bryantii nomini Grambergii nomen substituat.

Sunt haec imprimis, quae in antecessum monita non plane supervacanea videantur : ita forte nonnulla recte tenere, accurate definire, caute explicare poterimus.

Ac jam transeundum est ad ipsam quaestionem, cujus pertractionem ut rite instituamus, ipsius regni scissi historiam primum paucis illustremus ad ejus vim probe intelligendam eaque quae hinc consecuta sunt melius tenenda.

(1) Conferri meretur totum opus Grambergii supra laudatum, sed inprimis disputationis conclusio.

SECTIO POSTERIOR.

ANIMADVERSIONES NONNULLAE GENERALES.

§ IV.

Calamitatum origo, quae deinceps post mortem Salomonis acciderunt, ex hujus imperio repetenda.

Laetissima profecto est imperii Salomonis facies : numquam antea Israelitae tantam perceperant felicitatem : omnes vicini populi Hebraeorum regis imperio erant subditi, neque amplius inimicis incursionibus molestisque vexationibus Palaestinam infestabant : ipsi Israelitae terram quiete incolebant, quae fructus uberrimos iis praebebat : ipse rex plusquam fere regio more splendidam ostentabat pompam, quae omnes gentes admiratione percellens, Hebraeorum nomen apud exteros illustre reddebat. Divitiis, artium literarumque studio, mercatura, institutis sapientissimis, gens florebat; omnia speciem prae se ferebant sapientissimi, ditissimi et potentissimi regis imperii.

Sed in ipsa illa regni felicitate semina recondita erant earum calamitatum, quibus populus misere deinceps dilaceratus est. Contra legem, Israelitis datam, in cujus observatione optimum salutis praesidium perpetuo positum erat, Salomo, liberaliore, quo ferebatur, studio veniam quoque dederat externis Deos suos in regno colendi. Jam religio Mosaica non amplius sola est et unica civitatis religio; sed prope commune totius gentis sacrarium sacra fiunt in aliorum Deorum honorem; in ipsa urbis vicinitate, in monte Olivarum, fanum conditur, conditumque diu summa religione conservatur, Israelitae ad idololatriam propensi, ista quotidie cernunt; ad societatem sponte invitantur, conviviis nonnunquam intersunt, quae in idolorum honorem celebrantur, et hinc nascitur apud alios veteris religionis negligentia, apud alios idololatriae consortium. Luxus praeterea eos labe contaminaverat, mores emolliverat, fortitudinem apud plerosque exstinxerat, populum universum debilitaverat. Alio modo facilius divitias sibi comparantes, de agricultura ipsi non amplius tantopere solliciti erant, aliisque lubentius agros colendos tradebant. Mercatura, cujus beneficia abunde percipiebant, quae ab agricultura non quidem eos abalienaverat, sed potius ejus studium excitaverat, arctius tamen Israelitas inter et Phoenices praecipue, qui inprimis luxui dediti erant, vinculum contraxerant, ut uterque populus easdem fere virtutes eademque vitia communia haberet. Incultiores Hebraei Phoenicum mores imitantur, quo facto a patria consuetudine in dies magis magisque deficiunt, petulantia viget, verus patriae amor perit.

Atque hac ratione, labefactata religione, moribus deperditis, vinculum, quod Israelitarum civitatem constrictam tenebat, dissolutum fuit: quod ubi fiat, pessima quaeque expectanda sunt. Quibus accedit, quod ipse rex, luxuriae amans, mulierum voluntati deditus, omnia secundum ipsarum arbitrium peragere cupiat, neque aliter possit; commutatur imperium in tyrannidem, cujus jussa ex gynaeceo prodeunt, regisque dignitas cum apud exteros tum apud populares maximopere imminuitur. Ad tantam pompam sustinendam ingenti opus est pecunia: non sufficiunt maximi mercaturae reditus, tributa civibus imponuntur graviora, quod complures aegre ferunt. Exstincta pristina, qua regem prosequebantur, reverentia, gentes subjectae deficiunt; seditionem movent Edomitae; oritur regnum Damascenum, quod brevi accrescit. Neque tantum externis tumultibus debilitatur imperium, verum etiam internis discordiis concutitur (1). Mutua excitatur invidia; aemulatio, quae perpetuo tribus Judae et Ephraïmi a se invicem alienaverat, Davidis et Salomonis auctoritate diu suppressa erat; sed, flammae instar, quae, cineri obruta, tandem per fumum erumpit, nunc tanto vehementior exardet. Ipse Jerobeamus in tribules primus regnum affectare audet: re quidem palam facta, in Ægyptum profugit; non tamen conjuratio penitus exstinguitur. Mortuo Salomone, a tribulibus revocatus, Sichemum se convertit, ubi in populi comitiis deliberarent de rege instaurando. Rehabeamus, filius Salomonis, a Judaeis jam rex creatus, ut in dignitate sua confirmetur, a reliquis tribubus Sichemum

(1) Cf. cl. v. d. Palm. in *Salomone* ad Prov. XIII. 2. II p. 350 sqq. editionis novae.

arcessitur : imprudentior huc se convertit, neque populi querelas audiens, ferociter contra et superbe respondet. Israelitae Jerobeamum regem creant : tribus Judae Rehabeamo fidem servat, eique se adjungunt Benjaminitae; atque ita separatio confirmata est et exstiterunt duo regna, regnum Judae et Ephraimi, seu decem tribuum (1). —

§ V.

Regni Scissi historia, cum praecedenti historia Hebraeorum comparata ex eaque illustrata.

Quis est, qui deplorandam istam et miserandam populi divisionem perspiciat, qui non summo de hocce populo angore prematur, ea praevidens, quae inde oriunda sunt? docuit omnium gentium historia, ejusmodi totius gentis distractionem interitum ipsius properasse, saltem lapsu temporis effecisse. Quanta mala hinc proficisci, quantopere istiusmodi rerum conversio populum debilitare et penitus fere exstinguere possit, luculenta jam in ipsa Hebraeorum historia exempla ostendunt.

Invenimus post Sauli mortem Hebraeorum gentem in duo regna divisam; uni tribui Judae imperabat Davides, reliquis Sauli filius, Jsbosethus. Illius regnum hujus imperio multo infirmius: nondum gaudebat sapientibus Davidis et Salomonis institutis,

(1) Cf. I Reg. XI et XII. 2. Chron. X, et XI 1-4. cl. v. d. *Palm Bybel voor de jeugd* XII. 157. qq. *Erläuterung der Jüdischen Geschichte, Tubingae* 1824. § 84 et 85. p. 145. qq.

nondum tantam horum regum meritis in alias tribus auctoritatem et dignitatem consecutum erat : contra Philistaeorum bellis exhaustum et Sauli socordia debilitatum, cui Benjaminitarum tribus prae aliis curae fuerat. Sed magno incolarum numero frequentatum, finibus includebatur satis firmis, si modo rite defenderentur. Neque deerat Davidi exercitus, belli laboribus periculisve edoctus, et militiae peritissimus. — Alterum regnum conjunctis omnium viribus potentius quidem videbatur; at Philistaeos acerrimos habebat hostes, qui ad Jordanem usque ditiones suas extenderant : praeterea copiarum robore destitutum erat, quarum maxima et optima pars in proelio perierat, quo ipse Saulus caesus est. (1). —

Talis tunc erat populi divisio seditioni Jerobeami magnam partem similis. Quot bellis intestinis, quot civium discordiis, cuinam aemulationi ansam dederit, annales Hebraeorum testantur (2). Verum fuit ista separatio tantum septem annorum : proelio enim facto, ex quo Judaei victores evadunt, Davides, apud reliquas tribus majorem auctoritatem adeptus est (3), ac tandem Isbosethi ignavia, et Abneri perfidia, Davides omnium tribuum regnum accepit. Rebus igitur restitutis, nihil timendum amplius quis censeat : sed semina jacta erant dissidii, erupturi, simul atque rex esset, minus constans et propositi tenax, et partibus non deessent audaces

(1) Hess *Gesch. der Israeliten.* VII. 306.

(2) Cf. cl. v. d. Palm. *Byb. voor de jeugd.* X. 166. qq.

(3) Cf. I Chron. XII. 21.

et strenui belli duces. Atque sic jam evenit : novimus Rehabeamum, hominem inconstantem, superbum, varium, qui prudentia carebat, qua valebat Davides, qui ferocia efficere cupiebat, quae hic sollertia et clementia exsecutus est. Quo serior, eo gravior erat altera regni divisio, utroque tempore dixeris populum exitio plus quam maturum fuisse : Davidis aetate intus grassabantur discordiae, tunc omnium animos incendebat perniciosa aemulatio; jam his accedebat morum corcorruptio: tunc foras implacabile quidem erat vicinorum odium, non tamen timendum Hebraeis, adhuc virtute valentibus : jam luxuria fortitudinem fere exstinxerat; arma, si susciperent, avide arripiebant, ut summo in inimicos populares odio indulgerent, et ad haec perficienda non virtute indigebant, sed furor et aemulatio animos incitabat : hostes si antea aggrederentur, non discedebant, priusquam victoriam reportavissent; jam potius servi esse malebant hostium, quam periculum cum iis pugnandi facere. Quid plura? — Videmus in his omnibus lineamenta populi Hebraeorum, postquam denuo commune vinculum dilaceraverant. Discrimen videmus maximum inter haec et illa tempora : illis aderat Davides, his desiderabatur; tunc ille rem restituit, jam civitas labefactata ad interitum ruit. —

Non opus est ut haec aliis illustremus exemplis. Nota est Absalomi expeditio, nota Sebae (1), quae, si bene iis cesserant, rursus imperium divisum fuisset. Sed non is erat Absalomus, non is Seba, ut contra Davidem valerent : temerarii,

(1) Cf. 2. Sam. XX et cl. v. d. Palm. ll. XI. p. 207. qq.

consilii inopes, fide apud suos carentes, non pares erant heroum exercitui, cui Joabus praeerat : neque ad aptam maturitatem istae conjurationes pervenisse videntur. Jam vero seditionis auctor est Jerobeamus, audax, sollers, auctoritate valens et fide apud tribules suos fruens, atque is rex creatur, Rehabeami inimicissimus, summa ambitione, et aemulatione ductus : regnum tueri conatur, seque in eo constituere cupit. Ab altera parte idem studium viget, atque inde gravissima mala oriuntur.

§ VI.

Regnum scissum ansam dedit exitio utriusque regni.

Ex quo Hebraeorum gens divisa est in regnum Judae et Israelis, fieri aliter non potuit, quin, dum altera pars alteri imperare studeret, utraque imperium amitteret. Utrique regno id inprimis fuit perniciosum, quod commoda civilia divisa essent, et sibi repugnarent. Quibus accedebat discrimen religionis, quod, si constitutum sit, nihil majorem habet vim ad populum in dies magis magisque a se invicem abalienandum. Quorum specimen exhibet historia regni Romani, cum occidentis, tum orientis : quae videmus etiam confirmata apud Hebraeos; divisa utriusque commoda ne conjugiis quidem et foederibus, inter utriusque regiam familiam initis rursus reconciliari poterant : contra expectandum erat, ut unum regnum in alterius detrimentum cum exteris populis

faceret : utrique in fine aeque erat periculosum, sive alterum ab hostibus nimis premeretur, sive foederibus cum aliis factis alterum potentius evaderet : illud si obtineret, iidem illi hostes alteri aeque erant timendi, hoc si accidisset, aequalis in altero regno ratio, aequilibrium ut vocant, evanuisset (1).

Quam antea invisum fuerit reliquis Asiae populis in dies magis accrescens regnum Hebraeorum, videmus in Historia Davidis. Bellum tum exortum est gravissimum de principatu Asiae : nam non aliter considerandum est bellum Israelitas inter et regem Nesibenum, cum sociis et reliquis prorsus Asiae populis conjunctum (2); quod iterum postea renovatum est. Tum praevaluerunt Israelitae, quorum regni potentia tunc temporis maxima fuisse videtur. Scisso vero regno, non tantum amplius impar erat talibus hostibus, sed si quando vel Nesibenus rex, vel alius ipsi similis, tale moveret bellum, fieri aliter non posset, quin succumberet regnum utrumque, vel saltem alterutrum periret. — Orientalibus jam Davidis et Salomonis tempore tam invisum fuit et omnium orientalium aemulationem accendit, ut prohibendi occasionem avide eos apprehensuros esse expectare possent, quominus forte regnum rursus conjunctum conjunctis viribus iterum ad illud gloriae fastigium adscenderet, ad quod et regionis situ et terrae fertilitate adscendere potuisse, jam noverant.

(1) Cf. Hess. II. IX. 19. qq.
(2) Cf. Hess. II. VII. 475-478.

Atque ea observamus, si historiam et fata utriusque regni consideremus. Quod ut deinceps rite faciamus, age! conspiciamus:

I. Internam utriusque regni conditionem, ratione habita necessitudinis, quae utrique regno invicem intercedebat.

II. Transeamus ad externam regnorum conditionem, quae explicatur ex horum cum reliquis Asiae populis, tam vicinis quam remotioribus commercio.

Ac certe quoniam non profecto rogavistis, Viri clarissimi! nudam et ineptam causarum tantum enumerationem, id egimus, ut duabus hisce partibus et *internam* et *externam* regni utriusque *conditionem* considerantes, quaestionem solvamus, *quomodo fieri posset, ut regnum Judae diutius persisteret quam Israelis.*

PARS PRIOR.

INTERNA UTRIUSQUE REGNI CONDITIO, RATIONE HABITA NECESSITUDINIS, QUAE UTRIQUE REGNO INTERCEDEBAT.

Ad internam utriusque regni conditionem bene perspiciendam attendamus:

I. Ad geographico-politicam,
II. Ad civilem, proprie sic dictam,
III. Ad moralem utriusque regni conditionem.

I. Primo capite explicabimus mutuam singularum partium, quibus utrumque regnum constabat, inter se cohaerentiam et conjunctionem, ratione habita terrarum situs et necessitudinis, quae tribubus intercesserit.

II. Secundo complectemur ea instituta, quae cum ad civitatem tum ad sacra pertinent.

III. Tertio morum conditionem aliaque quae huc referenda sunt, tractabimus. —

Ac jam transeamus ad geographico-politicam utriusque regni conditionem inquirendam: primum videamus de *Regno Israelis.*

CAPUT PRIMUM.

GEOGRAPHICO-POLITICA UTRIUSQUE REGNI CONDITIO.

§ I.

Regni Israelitici amplitudo.

Regno Israelis continebantur omnes tribus cis-Jordanenses, exceptis Judaeis et Benjaminitis : ad hoc referebantur quoque ditiones trans-Jordanenses, a duabus tribubus occupatae, et dimidia Manassitarum parte. Terminos habebat a meridie regnum Judaicum, ab occidente mare Mediterraneum, et partem Phœniciae, a Septentrione Phœniciam, regnum Hamathense et Damascenum : sed difficile est hic limites definire uti etiam ab oriente. Verum id tuto adsumere possumus, Euphratem ab hac parte ultimum plerumque terminum fuisse : montes enim Gileaditici non procul ab hoc flumine se extendisse videntur (1). Commode ipsum regnum Israelis in duas partes dividi potest, quarum altera a mari Mediterraneo ad Jordanem, altera hinc ad Euphratem extenditur. Utraque pars, quo melius regni conditionem perspiciamus, consideratione non indigna est. Ac primum videamus de tribubus trans-Jordanensibus.

(1) Cf. Michaelis Mosaisch. Regt. I. 20-25, inprimis p. 678. edit. Belgic.

§ II.

Utilitas, quam percipere possent Israelitae ex ditionum trans-Jordanensium possessione.

Tractus trans-Jordanenses, qui saepius communi terrae Gileaditicae nomine commemorantur, planities continebant amplissimas, quae ad Euphratem usque se exstendebant. Complectebatur quidem ea regio complura et vasta deserta, aliquoties tamen interrupta : nam interdum distinguebantur locis campestribus laetisque pascuis, quae valde opportuna erant ad greges alendos et nutriendos (1). Lana, quam his locis praebebant oves, erat praestantissima, omnesque ejus generis species tenuitate et longitudine superabat (2) et materia erat ad tractandum exquisitissima. Quibus rebus deserta, quae quis ceteroquin inutilia censeat, uberrimus divitiarum fons fuerunt. Luculenta in historia occurrunt exempla, ex quibus liquet, quam lucrosa fuerit lanae hujus permutatio, quantasque opes ex ea perceperint Israelitae (3).

Non minoris momenti est *vallis*, ut vocatur, *Jordanis* : intelliguntur hoc nomine loca huic flumini vicina. Regio erat fertilitate nobilissima : notum est balsamum illud egregium, quod ab his tractibus nomen accepit, Gileaditicum (4). Ur-

(1) Cf. Jahn Bibl. Archæol. I. 1 p. 77. qq.
(2) Cf. Heeren Ideen. I. 2 p. 133. qq.
(3) Cf. 2 Sam. XVII. 27. 29.
(4) Cf. Warnekros, *Joodsche Oudheden.* p. 268. q.

bibus praetera, florentissimis fuit repleta : celebratur Hebon, cujus piscinae laudantur, quarum memoriam Salomo aeternitati tradidit (1) : Jeremiae etiam tempore urbs Ammonitarum munitissima erat et vere primaria. Et quemnam latet Jabes, post primam eversionem colonia fortasse Benjaminitarum iterum restaurata et incolis frequentata (2)? quo facto diu, et quid mirum? cum ea tribu commercium habuit, ut sua commoda cum hac arctissime fuerint conjuncta. Saülus, veteris necessitudinis memor, eam a gravissima Ammonitarum obsidione liberavit, ab eoque inde tempore, fracta ipsorum potentia, omnium urbium princeps evasisse videtur. Hinc Davides, Saülo mortuo, huc legatos misit, qui Jabesiensibus, laudata eorum fortitudine et pietate erga Saülum praestita, ipsum a Judaeis regem creatum esse annunciarent : sperabat enim fore ut hac ratione, si praecipua trans-Jordanensium urbs ipsum regem agnovisset, reliquae urbes brevi hujus exemplum secuturae essent (3).

Interim magnopere accreverat tribuum trans-Jordanensium auctoritas et potentia; divitiis affluebant, et Philistaeorum incursionibus, qui tribus cis-Jordanenses toties vexabant, penitus inmunes erant. Non exiguam dignitatem adsecutae sunt inter reliquos Hebraeos, quum Isbosethus, Saüli filius, per septem annos urbem Mahanaim regiam sibi elegisset, tractus certe amoenitate allectus : quorsum postea Davides quoque

(1) Cf. Canticum Canticor. VII. 4.
(2) Cf. Hess. ll. VII. 25 et 278.
(3) Cf. cl. v. d. Palm. *Bijbel voor de jeugd.* X. 160

se contulit, postquam Absalomus, Hierosolymis occupatis, regnum affectaverat. Itaque nobiles jam factae erant tribus trans-Jordanenses, quum ipsa Palaestina tumultibus graviter affligeretur. Quot vero emolumenta iis redundaverint ex felici et prospero Salomonis imperio, qui eas provincias minime neglexit, quisque sponte intelligit. — Est locus in deserto fertilissimus, aquis abundans, arenis inclusus, ac velut terris exemtus, hominum vero accedente labore, moenia consistunt, turres surgunt, aedificia conspiciuntur, est propugnaculum adversus nomadum impetus; huc catervae ex diversis regionibus coëunt, fit mercium receptaculum, mercaturae forum et — ecce! urbem adspicimus, conditoris ingenio, sapientia, et perspicuitate dignissimam: est Tadmor, a Salomone condita, a Graecis et Romanis Palmyra vocata: cujus rudera adhuc indicia sunt pristini splendoris, et tot specimina antiquae felicitatis summaeque prosperitatis (1). Quae quum ita sint, nemo est certe, quin statim concedat, utilitatem, quam perceperint Israelitae ex tractuum illorum possessione, maximam fuisse. Ac revera tribus, quae eas terras tenebant, uberrimos terrae, quam incolebant, fructus collegerunt. Neque sapiens Hebraeorum legislator, etiamsi non praeviderit, quanta incrementa postea illae regiones accepturae essent, tamen bona, quae hinc Israelitis redundarent, probe cognovit. Et quis eum temere egisse in iis regionibus occupandis suspicatur? Perspicuitate, qua valebat, profecto quoque intellexit, Hebraeos, si tenerent eos tractus, firmum habi-

(1) Volney, *Voyage en Egypte et en Syrie*. Tom, III. 1 qq.

turos esse propugnaculum adversus aliorum hostium impetus. Montium Gileaditicorum jugum si rite munitum et praesidiis fuisset instructum, duplex habuissent terrae munimentum: alterum Jordanem, alterum hanc montium seriem (1). Sed desiderabantur talia munimenta, desiderabatur populus, qui idoneus erat ad ea loca contra hostium impetus tuenda. Non ea eorum fuit indoles, quae ne regum quidem Israeliticorum opera adjuvabatur, qui, quum satis haberent ad ditiones cis-Jordanenses defendendas, tribus, trans flumen sitas, plerumque non curabant.

Sed dicat aliquis, ipsos earum regionum incolas solos aptos fuisse ad ditiones suas tuendas. Novimus omnino haec loca maximo incolarum numero fuisse frequentata. Sed quinam isti? — Manassitae, montosam plerumque regionem incolentes, ipsi quidem ferociores erant et ad belli pericula ineunda fortiores, verum maxima pars pecoribus alendis vacabat. Gaditarum indoles robusta, fortis, bellicosa, jam a Jacobo descripta, a Mose laudatur. Depinxit ille agmina ea, quae diversas in partes abeunt, ut rapinas quaerant (2) « Gratias », hic inquit, « apud Gaditas reportabit, qui ampla iis spatia relinquit; » ibi Leonis instar recumbat et brachia verticemque confrin- » gat (3). » Validos igitur dicas eos fuisse ad hostium invasiones reprimendas, firmum propugnaculum adversus Ammonitas, a quibus fluvio Jabboco tantum separabantur? firmius

(1) Cf. Hess. II. IV. 231.
(2) Cf. Gen. XLIX. 19.
(3) Cf. Deut. XXXIII. 20.

omnino quam Rubenitas contra Moabitas (1). Valor enim et potentia eorum populorum major fuit, quam plurimum plerique existimant, de quibus postea disputandi locus occurret. Rubenitae, ut reliqui, dediti erant vitae pastorali; parvo satis fluvio a Moabitis secernebantur. Gens fuit non bellica virtute pollens neque robore firma. Elegans profecto est Deborae illud, quo irridens, istos alloquitur. « Apud rivos », inquit, « o Rubenitae, consultationes permagnae fuerunt; quid sedistis inter » sarcinas ad gregum balatum audiendum? — Apud rivos, o » Rubenitae, deliberatio quidem maxima certe erat » (2).

Partim igitur incolae gregibus ditissimi, pecoribus alendis operam navabant, partim urbes incolebant, artibusque dediti erant: attamen vita pastoralis hic dominabatur, quemadmodum ab altera Jordanis parte agriculturae studium. Quis autem a pastoribus efflagitet, ut militiae inprimis operam dent? Strepitus belli ab ovium balatu abhorret, et officio se satis strenue functos fuisse existimabant, si pascua et greges adversus aliorum invasiones tuerentur. Cum ergo conditionem tribuum trans-Jordanensium universe consideremus, id apparet, Israeliticum imperium hinc ex terrae proventibus et aptissimo mercaturae terrarum situ majora commoda percipere potuisse, quam

(1) Attamen non adeo premenda videtur ea tribuum separatio a circumjacentibus populis per fluvios minores. Tribus trans-Jordanenses loca, fluvio vicina, fortasse plerumque tenuerunt, Ammonitae et Moabitae tractus terrae interiores; ita ut fluvius Jabbocus non adeo finis fuerit: quod confirmatur eorum relationibus, qui nuperrime ea loca visitarunt. Non tamen impediebat, quominus quoque Israelitae cum gregibus loca interiora peragrarent.

(2) Cf. cl. v. d. Palm. ad Jud. V. 15, 16.

ex incolarum fortitudine, quod manifesto apparebit, si attendemus ad detrimenta, quae acceperunt Israelitae ex ejus planitiei possessione. —

§ III.

Necessitudo tribuum trans-Jordanensium cum altera imperii parte.

Referebatur igitur tractus trans-Jordanensis ad imperium Israelis: atque ab altera regni parte non nisi flumine separabatur. Rem fortasse dicat aliquis non magni momenti! fuisset, si orientis eadem atque occidentis ratio esset. Flumina majora, si historiam orientalium inspiciamus, apud antiquiores plerumque alterum regnum ab altero secernunt et fines sunt, ab ipsa natura positi. Jordanem certe dixisses terminum regni Israelis. Tribus trans fluvium adeo separatae sunt a reliquis! Quod Moses jam praeviderat, qui institutis, quae omnibus tribubus erant communia, hujusmodi separationem impedire cupiebat (1). Ipsae tribus jam initio verebantur, ne tandem reliquae ab ipsis alienarentur, et commune vinculum solverent: hoc consilio aram exstruxerant in ripis Jordanis (2). Sed neque leges, neque instituta, neque arae efficere potuerunt, quominus a reliquarum socie-

(1) Cf. Hess. II. V. 266. qq.
(2) Cf. Josua XXII.

tate discederent, ac paulatim separarentur. Quae ipsa locorum natura postulabat, historia luculenter docet; jam primum a ceteris Hebraeis differebant vitae genere : erant hi plerumque dediti agriculturae, illi gregibus alendis et nutriendis, et Nomadum more plerique per deserta vagabantur. Quod discrimen quam diversos mores reddat, non eget disputatione. Vidimus etiam hic agriculturam mores humaniores, vitam nomadicam illic ferociores fecisse. Ne igitur miremur conjunctionem inter tribus, flumine separatas, tam arctam numquam obtinuisse. Bella, si geruntur, ipsae solae perficiunt; sic Jeptha duce cum Ammonitis (1), et Sauli aetate cum Arabibus Hedsjariensibus, Ituraeis, Nasiensibus, et Nadabaeis, bella gesserunt gravissima (2). Reliquas Israelitas si vicini populi aggrederentur, ipsi trans-Jordanenses plerumque remanserunt et bello se subtraxerunt. — Ne una quidem earum tribuum adfuit bello cum Cananæeis duce Sisera (3), bello cum Benjaminitis (4) aliisque, in quorum relatione ne nominantur quidem : si contra intestinis discordiis tribus cis-Jordanenses agitentur, partium inferiorum saepius tutum refugium erat regio, trans flumen sita : ita Mephibosethus, et cum eo omnes Sauli posteri, post ejus mortem in his locis, tamquam abditi, habitabant : huc se conferebat Davides, ab Absalome fugatus; nam hujus conjurationis socii non fuisse videntur; eodem modo in posterum eorum fuit receptacu-

(1) Cf. Judicum XI.
(2) Cf. Michaelis ad 1 chron. V. 10 et 18-26.
(3) Cf. Judicum IV.
(4) Cf. Judicum XX.

lum, qui regum tyrannidem aegre ferebant; hinc Elia profectus est et prodiit coram populo et rege Achabo; huc refugit, quum vidisset mala sibi impendere (1). Sed quid plura? — Agnoscimus commoda tribuum, flumine disjunctarum, ceterarum commodis contraria plerumque fuisse (2). —

Verum id, quod separationem perfecerit, et in dies aluerit, erat aemulatio, inter utramque partem conspicua. Rubenis posteri juri exciderant primogeniturae, quod quanti fecerint orientales, est notissimum. Rubenitae hac injuria, immerito ipsis illata, ut putabant, infensi, non missam fecerunt occasionem, qua rursus sibi reliquarum tribuum principatum, si non integrum, tamen pro parte, sibi vindicarent. Hoc consilio, quum adhuc Israelitae commorarentur in deserto, Corachus conjurationem iniisset, ut dignitatem sacerdotalem Levitis reliquisque tribubus communem redderet, illi non defuerunt: eaque seditio eo periculosior fuit, quo audacior ipsa expeditio (3). Rubenitae igitur principes erant conspirationis, sperantes, fore ut hac ratione majorem auctoritatem inter reliquos Hebræos nanciscerentur. Neque diffiteri possumus, quod et ipse Moses suspicatus esse videtur, eos majora molitos fuisse, quum veniam rogarent eas regiones incolendi (4). Hac ratione minus ipsis invidiosa foret reliquarum tribuum auctoritas: ita sibi

(1) Cf. 1 Reg. XVII. 1-6.
(2) Cf. cl. v. d. Palm. *Bybel voor de jeugd* XI. 173 q. Hess. ll. VIII. 38. q.
(3) Cf. cl. v. d. Palm. ad Num. XVI.
(4) Cf. Hess. ll. IV. 226. q.

propriam quamdam potestatem vindicare possent : quae quomodo ipsis cesserint, ob monumentorum penuriam dici nequit.

Aemulatio, ut prorsus exspectamus, accrescentibus omnium tribuum viribus, in bella ut nonnumquam erupit; neque desiderantur ista exempla. Manassitae, quos suspiceris commercium quoddam perpetuo habuisse cum altera tribus suae parte, tantopere contra a se invicem dissidebant, ut ipsum illud discrimen ansam dederit bello civili : quod quam grave fuerit, sponte intelligitur (1). Ipsa, quibus Ephraimitae bellum iis indixerunt verba, indicia sunt vehementissimi in eos odii, summi contemtus, maxime exacerbati animi : uno praelio 42,000 ex Ephraimitis caeduntur, et funesta ista clades specimen praebet, quid bella civilia valeant. Sed satis dictum existimamus de aemulatione : non enim credibile est eam dein fuisse exstinctam, potius vero post regnum scissum in dies auctam, quum cis-Jordanensium tribuum potentiam tantopere imminutam et infractam vidissent. Sapientissime igitur Jerobeamus urbem Penuël munimentis præsidiisque instruxit, quae, ad concursum duorum fluminum, Jordanis et Jabboci sita (2), non tantum aptum erat propugnaculum ad alias tribus coercendas, verum etiam tribus trans-Jordanenses sub imperio retinendas. Utrum ipsi et successoribus feliciter cesserit, an secus, non memorant Hebraeorum scriptores; regum Israelitarum circa has regiones incuria contrarium probare

(1) Cf. Judic. XII et Michaelis ad ✝ 4. Cl. v. d. Palm. II. VIII. 125.
(2) Cf. Michaelis 2 Reg. XII. 25 et Hamelsveld, *Aardryksk. des Bybels* III. 112. IV. 295.

videtur : et quid conjiciendum est ex scriptorum de hac populi parte silentio, nisi eas magis a reliquis tribubus separatas et Israelitarum regum imperio minus subactas fuisse. Nihil fere post regnum scissum de Rubenitis, nihil de Gaditis deinceps refertur; et Manassitae tantum occurrunt, quoniam in ipsorum regione bella nonnumquam gesta sunt.

Sed praeterea paucis exponi meretur de societate, quae tribus trans-Jordanenses invicem conjunxisse videtur. Relata a reliquis tribubus separatio huic ansam dedit, eaque ipsis eo gravior erat, quoniam ipsorum fines hostium impetu semper expositi erant. Quibus se non pares existimantes, unam rem fecerunt; et recte omnino conjunctis viribus se plus valere posse putabant. Apparet ea tribuum conjunctio jam inde, quod fines inter tribus indicare difficillimum sit : altera alterius incolebat urbes, ideoque inter se magis coaluerunt, quam aliae tribus : hinc saepius eadem urbs diversis tribubus addicitur (1). Praeterea eadem fere omnibus indoles, eadem vitae ratio, eadem omnibus commoda et detrimenta; in animo omnium animadvertimus consensum, omnes simul bella gerunt, omnes una a bellis abstinent. Quam potens fieri posset ea societas, intelligimus, si accrescentem harum tribuum auctoritatem perspiciamus : et quam periculosum fuisset Israelitis, si quando cum ipsis contendendi periculum facere voluissent.

(1) Cf. Hamelsveld II. III. 445 q.

§ IV.

Detrimenta, quae passi sunt Israelitae ex horum tractuum possessione, ratione habita vicinitatis finitimorum populorum.

Atque illae ditiones, quamquam regno Israelis non tantam utilitatem praebuerunt, tamen ad illud referendae sunt atque hoc detrimenta, quae inde oriebantur, perpeti debuit. Unicuique regno semper maximi est momenti certos fines eosque a vicinorum invasionibus tutos habere : non semper in eo imperii potentia quaerenda est, ut multas easque longinquas terras possideat : praesertim si opes et auxilia ipsi desint ad fines tuendos et hostium impetus arcendos. Vidimus utriusque rei exemplum in historia recentioris aevi : Hispani, Belgicas provincias tenentes, undique inclusi erant a Gallis, populo, cui ipsi non pares erant. Quibus quum resistere non possent, non tantum eas provincias amiserunt; sed suam potentiam maximopere infregerunt. Idem docet historia Israelitarum : pascua, quibus excellebat ditio trans-Jordanensis, quoniam non certi erant termini, etiam aliis patebant Nomadum gregibus, qui illam Arabiae partem peragrabant. Hinc quidem cum iis oriebatur commercium; sed quidnam est commercium cum Nomadibus? — Bella, vexationes, incursiones, ipsis plerumque gratiora sunt, quam perpetua pax. Exemplum vidimus jam aetate Sauli (1); docerent alia, si accurata eorum temporum

(1) Cf. 1. Chron. V. 10. 18-22.

historia ad nostram notitiam pervenisset. Istos vero Nomades, nonnumquam cohibere potuerint urbes illae munitae quas, quamvis paucae memorentur, habebant iis praesertim in locis; quaeque mediis arenis circumdatae, et quasi exemtae, tamquam insulae ex desertis se extollebant (1). Dispositae illae urbes tractus quidem fertilitate, in quo sitae erant, nobiles fuerunt et catervarum itinere, quod per deserta tendebat, mercaturae receptacula facta sunt, non tamen invicem tam arcte cohaeserunt, ut aliae imperii partes.

Verum detrimenta, quae Israelitae perceperunt ex Nomadum vicinitate, nullius sunt momenti, si attendamus, Israelitas horum tractuum possessione proximos fuisse vicinos imperii ipsis infestissimi et tunc temporis potentissimi, Syriaci. Termini, quum non accurate definiti esse videantur, erant plerumque incerti : hoc ipsum jam ansam praebere poterat plurimis bellis, ut infra videbimus. Urbium munitarum propugnaculum optimum est praesidium ad hostium vicinorum incursiones reprimendas; quibus fere carebant Israelitae. Memoratur tantum Ramoth, urbs Gileaditica; ac laudabile est factum regis, qui eam munivit; sed alia desiderantur exempla. Syrorum imperium magnam Arabiae Petraeae partem complectebatur; quo factum est ut tractus Gileaditicus plerumque belli fuerit theatrum. Itaque non mirum sit, si tribus trans-Jordanenses, toties Syris subactas videamus. Sed quod maximum est, cum Israelitis tum Syris ipsis, latae illius planitiei possessio op-

(1) Hamelsveld ll. III. 447 qq. Hess. ll. IV 225 qq.

portunitatem dedit bello utrique regno exitioso : cui ignota est Thapsacus, urbs nobilissima, ad Euphratem sita et mercaturae studio nobilitata. Ibi erat vadum Euphratis, ubi catervae flumen transibant; eam tenebant Israelitae eamque retinere cupiebant : sed non potuerunt. Assyriorum regnum interea maxima incrementa acceperat, et ad Euphratem usque ditiones suas extenderat. Tribus trans-Jordanenses vel ipsae prima causa fuerunt belli, vel Thapsacus se cum Assyriis conciliavit, eorumque auxilium impetravit (1): Quidquid sit, id constat, regnum Israelis jam flumine tantum separatum fuisse a regno tam potenti. Assyrii imperium propagare cupientes, primum in eorum ditiones incidunt, primum illae tribus devincuntur, primum in captivitatem abducuntur.

Atque ea detrimenta passum regnum Israelis ex istius planitiei possessione : detrimenta, quae quodammodo expectari poterant, quum termini tam extensi essent, neque idoneis munimentis instructi; quae, etiamsi fuissent, non semper tamen praesidiis servari potuissent : tam tenues erant opes regni ut satis haberent, si terras cis flumen sitas, inter se continerent : quibus accedebant intestinae discordiae, tumultus, bella civilia, alia, ut postea videbimus.

Ne igitur temerariam sententiam professi esse videamur, si hujus partis possessionem consideremus tamquam primariam causam interitus Israelitarum : quin iis grâtulati fuissemus, si eorum imperium Jordane inclusum fuisset.

(1) Cf. Munthinge, *Gesch. d. Menschh.* VIII. 310.

§ V.

Tribus cis-Jordanenses.

Altera regni Israelis pars complectebatur tribus cis-Jordanenses; ad quas referebantur Ephraimitae, Manassitae, Sebulonitae, Issascharitae, Aseritae et Naphtalienses; Danitae et Simeonitae partim erant Judaico partim Israelitico regno subjecti : nam non certas quasdam habuerunt ditiones, sed inter reliquas tribus dispersi habitabant.

Ephraimitae, qui perpetuo cum Judaeis omnium tribuum principes fuerant, et de principatu cum his contenderant, in novo regno princeps tribus censendi sunt. Nec mirum! scissi regni auctores erant primarii : primus rex ex iis creabatur : in ea tribu regia sedes primum collocabatur. Tribus Ephraimi ejusdem originis, cujus Manassitarum, cum hac quoque semper valde erat conjuncta : utriusque ditionis vicinitas eam necessitudinem alebat, ac tandem horum commoda eadem reddidit : neque umquam aemulatio aut invidia alteram ab altera alienasse tradunt; quod effecit, ut communi plerumque *Ephraimitarum* nomine nuncuparentur. Summa conjunctae utriusque tribus erat potentia, quae in dies magis magisque accreverat, et sub felici Salomonis imperio maxima sine dubio incrementa ceperat. Ea conjunctio Ephraimitis

a regni inde initio majoris vis et auctoritatis in reliquas tribus perpetuo causa fuit; quarum vestigia nonnulla in sequenti regni historia deprehendimus. Nam permansit regia sedes in alterutrius tribus ditione ad finem usque imperii: et potuisset haec auctoritas omnes reliquas tribus quodammodo coërcere; nisi ab altera parte earum aemulatio esset excitata; ita ut, quemadmodum antea se conjunxerant cum Ephraimitis ad Judaeorum fastum deprimendum, eodem modo nunc Ephraimitarum auctoritatem infringere conarentur. Notabilis enim est omnibus tribubus innata aemulatio, qua omnes se invicem prosequebantur. Eo tandem processit invidia, ut in bella eruperit cruentissima, quae in ea praesertim incidebant tempora, quibus anarchia omnia turbabantur: sed de his infra videbimus. Sint tantum nobis documenta, hanc etiam partem regni Israelis, quoniam pluribus, quam regnum Judaicum, constabat, partibus, minus etiam, quam hoc cohaesisse: nam opus est, ut quisque intelligit, ad eas partes continendas, vinculo, quod omnes connectat; quod cum desideretur, partes singulae necessario deficiunt, atque ita totum regni corpus dissolvitur.

Minime contemnendae sunt reliquae tribus, quae ad hanc partem pertinebant, sive attendamus ad regionis situm, sive ad incolarum indolem. In ditionibus, quas Naphtalienses, Sebulonitae, Aseritae incolebant, plurimi relicti erant Cananitae, quibuscum se conjunxerant. Praeterea ob locorum opportunitatem multis peregrinis fuerant frequentatae: cui rei ansam dedit

iter catervarum, quae ex Babylonia reduces, Phoenicen petebant, apud vadum Beth-Scheanis Jordanem trajiciebant et transibant per tribus Naphtaliensium et Sebulonitarum : quo factum est, ut haec regio Jesaiae tempore vocaretur *Galilaea Gentium* (1). Sebulonitis, Danitis, Aseritis, loca concessa erant mari adjacentia, in eodem tractu, quem habitabant Phoenices. Sebulonitis Jacobus (2) regionem designaverat navigationis opportunitate insignem, inter duo maria, Mediteraneum et Tiberiadis, sitam; regionem, urbium, tunc temporis nobilissimarum, vicinitate praeclaram. Ipsa haec opportunitas mercibus importandis et exportandis accommodatissima erat; quid mirum igitur, si Hebraei tradant, hanc tribum navigatione maxime inclaruisse? In his saltem iis fides non neganda videtur (3). Idemque de Danitis et Aseritis affirmari potuisse videtur. Fuit ergo ratio earum tribuum plane alia, quam Ephraimitarum et Manassitarum. Finitimas enim tribus sua quoque attulisse, vero simile est, ad eam mercaturam et navigationem alendam; quibus factum est, ut invicem mutua societate magis conjungerentur, earumque commoda eadem prorsus fierent. Quod inprimis constat de tribu Issascharis, Sebulonitis et Aseritis vicina, et apparet, si attendamus ad verba Jacobi (4). Quam

(1) Cf. cl. v. d. Palm et Rosenmullerus ad Jes. VIII, 23. Alii potius locum, ubi Jordanem transierint, paulo superius statuendum censent, apud Paneam prope fontem fluvii.

(2) Cf. Rosenmullerus ad Gen. XLIX, 13.

(3) Quemadmodum enim ex Jesaia liquet, prae ceteris septentrionales tribus celebrantur ob mercaturae studium, earumque terra, tamquam maximo incolarum numero frequentata : cf. Rosenmullerus ad Jes. IX, 2.

(4) Cf. ll. Gen. XLIX.

eleganter et ad orientalium mores accommodate hic Issascharitas comparat cum asino, corpore valido et robusto, qui intra terrae terminos recumbit et regionis jucunditate et fertilitate allectus, servitia praestare et onera portare mavult, quam alio procul proficisci! Animadvertimus in hac comparatione quaenam fuerit tribus indoles: quietis amans, a bello et periculosa navigatione abhorrens, asini instar malebat terrae colendae et deportandis mercibus, quae in suis finibus nascebantur, vacare, quam externis negotiis se immiscere. Eadem officia praestitisse videntur Naphtalienses, cum ipsum regionis situm consideremus; idque necessitudinis vinculum eas tribus arcte connectere poterat et debebat. His enim temporibus ob Phoeniciae vicinitatem fructus omnibus redundabant laetissimi, eoque plures, quo arctius cum hac gente conjunctum fuerit regnum Israelis. Magnum igitur impedimentum fuit mutua harum tribuum conjunctio nimis invalescenti Ephraimitarum auctoritati; ac maximum profecto, cum ad ipsam earum indolem accuratius attendamus. Non enim, velut aliquis forte existimet, hoc agriculturae et navigationis studium animos a fortitudine et belli peritia alienaverat; sed contra ex laudato Deborae carmine novimus, has fuisse bellicosas, firmas, robustas. Danitis quidem et Aseritis pax bello optatior erat, ita ut in navibus remanerent (Judicum V, 17); sed ex Sebulonitis laudantur illi, qui ducis insignia aliis praeferebant; celebrantur Issascharitae tamquam Baraci fulcrum, quorum auxilio adjutus, per planitiem Esdrelonensem volabat (✓ 15): Naphtalienses vitam morti quidem anteponebant, nisi victoriam reportassent. Ac quanta elici possunt ex posterioris temporis monumento

(1 Chron. XII) de earum tribuum indole! in quo singularum agmina recensentur ad bellum parata, armis bene instructa, ex quibus aliorum insignis prudentia (℣ 32), aliorum armorum praestantia et jaculandi peritia (℣ 84), aliorum aliae facultates et virtutes celebrantur? Novimus validum omnium robur, quod si conjunctum est, invictum, si dissolutum et contra se invicem adhibitum, perniciosissimum evadit.

Minus igitur tribus cis-Jordanenses, tam Ephraimitae quam reliquae, cohaesisse videntur. Sed existimet fortasse aliquis ab hac parte regnum Israelis ab hostium exterorum invasione tutius fuisse : ac revera Jordanes tribubus iis firmum erat propugnaculum contra eorum inpetum : quem trajicere difficillimum erat, et eo tempore, quo rivulis a montibus Libani defluentibus plusquam repletus erat, nemo poterat : fluxus praeterea est celerrimus, et flumen ubique latissimum. Tribus tantum locis, Hierichunte (1), Tiberiade, et Scythopoli eum transire poterat : ex quibus illum Achabus laudabili consilio munivit. Per vadum Tiberiadis saepius trajiciebant Syri, qui, Palæstinam invadentes, perpetuis depopulationibus bellisque regnum Israelis, discordiis exhaustum, vexarunt : quo factum est, ut non nisi raro regum Israelis imperio tribus septentrionales fuerint subjectæ. Haec effecit Syriae vicinitas ; haec fuere mala, quibus numquam ea percipere potuit regnum, quae ceteroquin ex iis ditionibus percepisset : recte igitur a Jesaia tribus, quae his locis habitabant, vocantur po-

(1) Vel potius Gilgale : alii enim suspicantur, nec immerito, Hierichuntem a fluvio paululum fuisse remotam.

pulus, qui in tenebris vitam degit; earum terra regio umbrae mortis; earum messis abundans, praeda hostium; earum jugum gravissimum (1).

Atque tale flumen, quale Jordanes, si urbibus instructum fuisset munitissimis, quam difficile ad trajiciendum fuisset Syris aliisque populis, docet Historia Romanorum (2). Sed flumen carebat munimentis, idoneis saltem ad hostium impetum reprimendum. Tandem quoque Assyrios, quo minus in Palaestinam transirent, ne cohibere quidem potuit; qui, flumine transacto, Naphtalienses primum subigunt, quibus devictis, reliquis interitum parant.

Majora commoda redundabant in Israelitas ex possessione montis Libani; cujus altera pars, quae dicebatur *Libanus*, cedris obsita, erat Phoenicum; altera Israelitarum, quae vocabatur *Anti-Libanus* (3). Montium asperitas et latitudo certos et tutos reddebat a septentrione fines (4): impediverunt certe Syros, quominus ab hac parte invaderent. Nam adversus regnum Hamathi minus opus erat talibus terminis, si, ut credibile est, semper foedere conjunctum fuerit cum Israelitis, orto forte ex necessitudine, quae utrique regno cum Phoenicibus intercesserat.

(1) Cf. Rosenmullerus ad Jes. IX, 1-4. Cum in scholiis tum in additamento ad h. l.

(2) Cf. Jul. Caesar, de Bello Gallico I, 8 et 18, citatus apud Michael. Mos. Regt. I, 80. Cf. Hess ll. V, 66 qq.

(3) Cf. Bellermann, *Handbuch der Bibl. Litt.* IV, 371 qq.

(4) Cf. Michaelis Mos. Regt. I; 25. p. 93 qq.

Quantam utilitatem perceperint Israelitae ex Phoeniciae vicinitate, dici vix potest. Phoenices, instituto commercio, agriculturae non tantum profuerunt, sed ejus studium perpetuo etiam aluerunt: ipsi humaniores et artium peritia excellentes, Israelitas has docuerunt: quae omnia hos populos adeo invicem conjunxerunt, ut plerumque unus idemque fuisse videantur. Haec autem conjunctio, quam perniciosa fuerit Israelitarum morum integritati, postea videbimus: hic tantum observasse sufficiat.

Atque hic erat status regni Israelis, ratione habita amplitudinis et communis necessitudinis, quae singulis partibus invicem intercesserat: haec fuit, ut vocant geographico-politica ejus regni conditio. Profecto non profuit ea amplitudo huic regno, neque id erat internum regni robur, ut tam latos terminos tueri et omnes partes continere posset: hinc tanta mala, tot bella, discordiae; hinc denique prior regni interitus repetendus; quod luculentius insuper appareat, quum regni Judaici conditionem accuratius perspexerimus.

§ VI.

Amplitudo Regni Judaici.

Amplitudo Regni Judaici non tam lata fuit, quam regni Israelis: tertiam fere partem Rehabeamus sub imperio retinuit regni paterni. Verum, ut jam obiter vidimus, in regni latitudine non semper ejus est potentia: neque

semper opus est maximo apparatu ad maximas res perficiendas; exemplum habemus Phoenicum et majorum nostrorum : quod de regno Judaico etiam adfirmari postest. Non adeo inclaruerunt Judaei iis expeditionibus, quibus hi; sed docuerunt, populum, si unum idemque omnibus sit propositum, neque alii in alias partes abstrahantur, omnia perficere posse, et hostes devincere, quamvis multo potentiores videantur. Sive partes consideremus, quibus constabat regnum Judae, videmus has invicem arcte cohaesisse, et interno robore valuisse : sive attendamus ad ipsum regni situm et terminos, regnum Judaicum Israelitico multo potentius fuit et felicius, quippe minus expositum exterorum invasionibus et aptius ad suas ditiones tuendas.

Regnum Judae complectebatur duas tribus, *Judaeorum* et *Benjaminitarum;* referebatur ad hoc maxima etiam pars Simeonitarum et nunnullae Danitarum urbes. De singulis partibus videamus.

§ VII.

Tribus Judae. — Urbs Hierosolymorum. — Templum. — Templi Thesaurus.

Quum Israelitae in deserto adhuc commorarentur, tribus Judae cum iis, qui sub ejus vexillis militabant, jam tertiam partem complectebatur totius populi; et dimidiam fere sub Da-

vide (1); atque ditionem in terra Canaane acceperat amplissimam et pluribus locis fertilissimam (2): quibus eam auctoritatem jam antea habuerat, ut omnium reliquarum aemulationem et invidiam excitasset. Quo minus Saulus de tribu Judae sollicitus fuerat, eo magis Davides et Salomo, qui reliquas quidem curabant, sed omnium maxime Judaeos; hi inprimis fructus percipiebant et perpetuo perceperunt sapientiae et sollertiae utriusque regis. In hujus tribus finibus caput fuerat totius regni, in eoque inveniebatur sacrarium, universo populo commune. Huc omnes confluere solebant incolae Palestinae ad festa majora celebranda: hic erat mercaturae forum: quales conventus quantopere urbem nobilitent et divitiis augeant, Mecca adhuc testatur, Islamismi metropolis. Neque minora commoda hinc in Judaeos redundarunt: aulam tantum conspicias Salomonis splendidissimam, pompam magnificam, cujus alendae et sustentandae causa magnae perpetuo opes postulabantur, quas quaeque tribus vicissim praebebat.

Urbem regiam tenere, maximi esse momenti ei, qui principatum affectat, docent exempla, cum veterum tum recentiorum: caput omnes reliquas urbes nutu regit et ad ipsius arbitrium omnia geruntur; praeit, et, signo sublato, omnes sequuntur. Ac tale quid inprimis in oriente conspicuum. Verum in antiquioribus regnis aliud quid his insuper accedit,

(1) Cf. Hess ll. IV, 222. VIII, 100 qq.
(2) Cf. Hess ll. V, 194 qq.

quod in hodiernis non semper obtinet : est in illis metropolis non tantum rerum civilium caput, verum etiam religionis principatum tenet : Thebae, Memphis, Babylon, Persepolis ac Roma deinceps, specimina fuerunt ejus conjunctionis; eamque omnibus numeris absolutam deprehendimus in urbe Hierosolymarum.

Atque Hierosolyma quanta et qualis urbs fuerunt! Urbs sine dubio omnium tunc temporis in oriente nobilissima. Montibus imposita jam e longinquo tam latitudine quam splendore et magnificentia, omnium oculos alliciebat et quemque summa admiratione percellebat. Propius accedentes, jam statim agnoscimus urbem regiam regio conditore, eoque qui eam amplificavit, dignissimam. Murum et moenia lata videmus, in eam altitudinem educta, in eumque modum turribus ubique munita, ut pro ejus temporis ratione urbem invictam censeas (1). Mox urbem ingredientes aedificia cernimus, ita ornata et exstructa, ut totius populi prosperitatem indicent. Sed omnibus his aedificiis supereminet magnificum palatium.

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis : (2) tam latum, ut hoc solum urbem dixeris. Splendidum vestibulum ducit ad primum atrium, undique circumdatum aedificiis, duabus vel tribus porticibus instructis; ubi principes, summi in civitate viri, aulici, ministri et famuli, duces co-

(1) Cf. Jahn. Bib. Arch. III. 246 qq.

(2) Virgil. Æn. VII, 170.

hortis praetoriae cum suis inveniuntur. Hinc per alterum vestibulum, altero multo magnificentius, ad regia conclavia accedimus : quorum alterum inservit habendis conventibus cum senatu regio; alterum Throno est insigne, auro splendenti et regio more ornato; alterum ad alia adhibetur regis officia. Ulterius procedentes, per portam magnificam, ad aliam palatii partem tendimus; est — Gynaeceum, in quo omnia non tantum auro et argento fulgent, sed gemmis aliisque pretiosis metallis splendent. Hic orientalium ingenium tantopere sibi indulsit, ut pene exhaustum videatur; sive ipsum aedificium, sive hortos conspiciamus, floribus, arborum serie, piscinis, balneis, aliisque deliciis distinctos et amoenitate jucundos : ubique luxus viget et summa magnificentia. Tale erat palatium a Salomone conditum (1). Verum jam ex longinquo aliud aedificium conspeximus, in monte alto situm; quod refert plane arcem munitissimam : nam muro ingenti est instructum, qui, e vallo profundo eductus in trecentarum ulnarum altitudinem, tam firmiter est constructus, ut temporum injuria ad hoc usque tempus post tot saecula penitus everti non potuerit.

Ipsum templum prae se ferebat speciem magnifici orientalium palatii, vestibulis, aulis, atriis, porticibusque eleganter ornati : porticus marmoreis columnis fulcitae erant et tres portae ingentes summo splendore eminebant. Ipsum templi aedificium paulo altius situm erat, quod totum ex marmore exstruc-

(1) Cf. cl. v. d. Palm. ll. XII, 126 qq. Hess ll. VIII, 352 qq.

tum fuit, cujus albedo, sole lacessita, oculorum aciem occaecabat. Pergentes, altiusque perpetuo tendentes, obviam fimus duabus columnis, tam artificiose et pretiose elaboratis, ut omnia ejusmodi artificia superare videantur. Positae sunt ante aliud aedificium, quod propter splendorem quemque percellit: — est locus sanctus, ut vocatur, quem intrare solis sacerdotibus licet: ulterius progredi aliis non conceditur; attamen sponte, in animum subit cogitatio, aliud adhuc sanctius esse adsitum: vocant hunc locum *sanctum sanctorum*, ad quem uni tantum, Pontifici Maximo, idque semel quotannis aditus patebat. Et quis est, etiamsi haec loca intus non conspexerit, quin in summam exspectationem adducatur, splendidioris apparatus, quem, qualis fuerit novimus ex Hebraeorum scriptis, quae ejus loci descriptionem exhibent (1). Sed quare diutius hic commoramur? Locum novimus, universo populo sanctissimum, et libenter iis assentimur dicentibus, hunc aptum fuisse ad summos quosque in animis sensus alendos, dignum tali religione, qualem Israelitae profitebantur. Templum Judaeorum templis Phoenicum et Aegyptiorum multo erat elegantius, magnificentius, splendidius; et urbis Hierosolymorum nomen per totum orientem nobilissimum reddidit. Quam magni igitur fuit momenti regno Judae talem urbem in ditione sua habere! Hac ratione hujus regni nomen apud exteros perpetuo majus et celebrius erat, quam Israelis. Ea jam Salomonis aetate urbis erat fama, ut permulti principes huc tetenderint et longinqua susceperint itinera ad templum illud, palatia, et

(1) Cf. Hess ll. VIII, 306. qq. Cl. v. d. Palm. ll. XII, 96 qq. Jahn. ll. III, 256 qq.

reliqua opera conspicienda, quibus sub Davide et Salomone regia urbs ornata fuerat (1).

Verum aliam ob causam Judaeis profuit templi possessio. Templa Phoenicum, Graecorum, Romanorum novimus fuisse ditissima propter dona, et permultas res pretiosas, quae Deo, cui templum erat dedicatum, consecrabantur. Et quis est, cui non in mentem subit templum Delphicum, tam multis donis ditatum? Idem mox etiam obtinebat inter Hebraeos; jam Davides ingentes thesauros ex magna, quam de hostibus reportaverat, praeda templo aedificando destinaverat, iisque accumulandis non defuerunt Israelitae (2). Tum enim omnes maximas divitias jam sibi comparaverant ex bellis illis a Davide gestis, et ex mercatura, quae paulatim invalescebat. Templo condendo major quidem pars absumpta est; deinceps vero mirifice auctus est templi thesaurus. Sub felici Salomonis imperio populus ex agricultura reditus percipiebat maximos; cui accedebant majora mercaturae incrementa. Ipse rex hujus commercii auctor erat primarius, ex quo lucra maxima; et cum eo omnium fecit tribuum imprimis tribus regia. Rex splendide et pene profuse omnia perficiens, rebus sacris etiam non defuit; solennia sacrificia religiosi ejus animi clara sunt; documenta ejusque vestigiis populus ingrediebatur : quo modo opes sacrae mirifice in dies augebantur. In templi denique cavernis reconditi erant regii thesauri, id est aerarium publi-

(1) Cf. 1 Reg. V, 9-14. VII.
(2) Cf. Hess Il. VIII, 116 q. et 164.

cum. Multi quidem sumtus postulabantur ad regiam aulam sustentandam et alendam; sed his inserviebant ingentes reditus, ex mercatura percepti, et tributa cum Hebraeis ipsis, tum aliis populis, imposita (1).

Hunc amplissimum templi thesaurum cum templo, tamquam hereditate traditum, jam quoque regno Judaico contigerat. Fruebatur igitur maximis divitiis, quibus regnum Israelis prorsus carebat. Hoc etiam thesauro Judaeorum major apud exteros erat dignitas. Rehabeamus habebat Gynaeceum, satis splendidum; et his opibus instructus, filiis suis tales reditus concedere potuit, quos Chronicorum auctor mentione dignos censuit (2). Vidimus igitur jam in praesentia Judaeis maximi fuisse momenti templum intra fines suos habere; eoque major his in posterum fuit ejus utilitas, quo graviora detrimenta ex hujus desiderio orta sint regno Israelis.

Templum, quemadmodum antea totius gentis fuerat sacrarium, post scissionem utriusque regni manebat possessio. Omnibus tribubus simul sanctum in posterum esse oportebat ob monumenta antiquissima quae in eo reservabantur; monumenta toti populo aequalis pretii; monumenta, quae priorum temporum historiam patrumque memoriam in mentem revocabant. Reperiebatur ibi tabernaculum, ab ipso Mose constructum, vasa sacra, aliaque ejusmodi, quae Salomo Gibeone in templum de-

(1) Cf. cl. v. d. Palm. ll. XII, 136 qq.
(2) 2 Chron. XI, 18 qq.

ducenda curaverat; sed omnium praestantissima erat Arca foederis cum duabus legis tabulis; documenta, quae quisque profecto, cum propter antiquitatem, tum ob gravitatem, nobilissima existimet, ac praecipue populo tam antiquo, populo orientali. —

Templum, si alio loco conditum fuisset, de ejus possessione permulta et gravissima bella sine dubio gesta fuissent; cujus exempla in historia Graecorum non desiderantur. Sed jam in ipsa regia urbe positum, non metus erat, ne Israelitae hoc sibi vindicare studerent. Forte quidem inservire potuisset ad regnum utrumque rursus sibi conciliandum. Templum Herculis Tyrii, communis totius reipublicae Phoenicum, coloniarum etiam erat possessio : Deum muneribus, sacrificiis, perpetuo prosequebantur honore : ita quoque Jovis templum apud Romanos totius civitatis, ut vocant, centrum fuit : ita Graeci, quamvis ceteroquin alii in alias partes abirent, conjungebant se apud templum Jovis Olympii; ibique non Atheniensium nec Lacedaemoniorum, sed Graecorum nomen, omnibus commune, omnes constrinxit. Apud Hebraeos respublica etiam in religione fundata erat; commune omnibus templum, communia omnibus fuere festa. Hoc igitur vinculum omnium arctissimum dixeris, quod utrumque regnum adhuc conjungebat, et perpetuo conjunctum tenuit, vinculum religionis.

Templum igitur et urbs regia regno Judaico pluris erant pretii, quam latissima regio; pluris erant, quam multae insuper aliae tribus. Templum apud Judaeos Jehovae cultus fulcrum erat validissimum, etiamsi aliunde aliorum deorum

cultus introduceretur : refugium erat et mansit tutum omnibus, qui Jehovae cultui erant addicti; quibus regnum Judae incrementa accepit insignia!

Quae cum ita sint, hoc regnum, tribum Judae et cum ea regiam urbem et templum et sacrum thesaurum universumque sacrorum apparatum tenens, optimam profecto regni Salomonis partem complectebatur.

§ VIII.

Tribus Benjaminitarum, Simeonitarum, aliae.

Regnum Judaicum jam satis firmum fuisset, etiamsi una Judae tribu constitisset, cum propter amplissimam ditionem et permagnam incolarum numerum, tum propter urbem regiam et templum : quibus accedebant peculiaria quaedam beneficia, a regibus, Davide et Salomone, in Judaeos prae reliquis collata. Verum aliae tribus insuper huic regno annumerandae sunt : ac primum quidem *Benjaminitarum*. Acceperat haec tribus terram non adeo magnam, sed urbibus, vicisque frequentatam, quae magni aestimari meretur propter soli fertilitatem : quod apparet ex Josepho, qui prae aliis tribuum ditionibus hanc regionem celebravit (1). Tribus Ben-

(1) Cf. v. c. Josephus Antiq. Jud. V, 22 : Στενώτατος δὲ ὁ κλῆρος οὗτος ἦν διὰ τὴν τῆς γῆς ἀρετήν.

jaminis pertinebat non quidem ad potentiores, minime quoque ad inferiores; sed inter tribus secundae classis prima merito recensebatur (1). Novimus ex Hebraeorum historia Benjaminitarum ingenium fuisse audax, bellicosum, pertinax: Funditores laudantur egregii, qui utraque manu jaculari solebant, idque accuratissime (2). Rei militaris peritia freti, tam audaces et potentes evaserunt, ut bellum aliquando suscipere ausi sint contra reliquas tribus, conjunctis viribus unitas; bis harum copias clade affecerunt maxima, et tertia vice demum insidiis decepti, majori reliquarum potentiae cedere cogebantur, quo facto magna strages edita est, qua tota fere tribus interiit. Non amplius quam sexcenti viri supererant, omnibus reliquis fere trucidatis; nam eo processit omnium exacerbatus animus, ut ne mulieribus quidem et infantibus parcerent. Verum ex hac clade, quam lethalem dixeris, animos tamen receperunt Benjaminitae (3). Tempore Judicum, (nam haud ita multo post Palaestinae expugnationem hoc bellum accidit) civium numero tribus mirifice accrevit ejusque nomen non tantum restitutum est, verum etiam apud reliquas nobilitatum. Primus rex, Saulus, erat Benjaminita, qui regiam sedem Gibeae posuit, urbe hujus tribus munitissima: in cujus vicinia oppido, quod Nob vocatur, inter urbes sacerdotales primum fere locum concessit: erat enim hic tunc temporis tabernaculum, hic habitabat Pontifex maximus, hic

(1) Cf. Hess Il. V, 218.
(2) Cf. 1 Chron. XII, 2.
(3) Cf. Jud. XX et XXI, Hess Il. IV, 50 qq.

edebantur oracula (1). Haec omnia debebant Benjaminitae peculiari curae, qua rex tribules suos prae ceteris prosequebatur. Tribus hac ratione mirifice aucta, ditata et amplificata, apud reliquas majorem auctoritatem et dignitatem consecuta est. Davides utriusque tribus commoda arctius inter se constrinxit: urbs regia in finibus utriusque Judae et Benjaminis ditionis sita erat: bona, quae inde redundabant, cum Benjaminitis tum Judaeis erant communia. Non igitur defuerunt Davidi post tumultum, ab Absalomo motum, in pristinam dignitatem restituendo: miserunt ter mille principes viros, legationem profecto, quae tribus hoc tempore potentiam indicet; praesertim, si animadvertimus plurimos adhuc Sauli familiae addictos fuisse (2). Cum Judaeis sub Salomone fruebantur inprimis fructibus laetissimis, qui ex sapienti et felici ejus imperio percipiebantur. Maximi igitur fuit momenti regno Judae hujus tribus possessio. Initio quidem statim post regnum scissum urbes nonnullae regni erant Israelis, ut Bethel, Rama, Hiericho (3): quae mox jam erant Judaeorum, jam Israelitarum: verum major pars tribus pertinebat ad regnum Judaicum.

Praeterea ad hoc referendi sunt *Simeonitae*, plurimi saltem; haec tribus tempore commorationis Israelitarum in deserto civium numero minima erat et omnium maxime infirma (4): his igitur concessae erant urbes nonnullae per Judaeorum tribum

(1) Cf. Hess ll. VII, 151.
(2) Cf. 1 Chron. XII, 29.
(3) Cf. 1 Reg. XII, 26. XV, 17. XVI, 34.
(4) Cf. Hess ll. V, 219.

dispersae, quod effecit, ut inter utramque arctior necessitudo intercederet. Hujusmodi exemplum reperimus haud ita multo post terrrae expugnationem (1). Plerique ex Simeonitis vitam agebant pastoralem, et ditiones suas extendebant per deserta Arabiae, a meridie Palaestinae sita, loca pecoribus pascendis aptissima. Qui ex Judaeis pecorum studio operam navabant, hic cum Simeonitis se conjungebant (2). Ex alia Simeonitarum parte, quae habitabat inter Israelitas, plurimi sub Asae regno ad Judaeos se contulisse videntur (3).

Verum minoris pretii fortasse quis existimet regno, si talem tribum, eamque pastoralem, subjectam sibi habeat: sed immerito. Utilitas, quam ex pastorum opere et labore percipere possit, non est exigua. Vidimus apud tribus trans-Jordanenses, idemque de Simeonitis affirmari potest. Maximum contra hujus tribus possessio Judaici regni incrementum dici meretur, cum attendimus ad populi indolem. Videtur fuisse bellicosa, ferox, agrestis. Non quidem prohibere potuerunt, quominus aliquando Arabum agmina impetus in regnum facerent, et incursionibus suis omnia devastarent: sed ostenderunt, se conjunctis viribus etiam plurimum valere, seque hos opprimere posse. Sub regno Hiskiae Amalecitas penitus devicerunt, et ex regionis suae finibus Nomades ejecerunt, ut securi et tuti habitarent et greges longe lateque pascerent (4). Haec victoria ipsis non

(1) Cf. Jud. I.
(2) Cf. Hess ll. VII, 211, ubi Nabal exempli loco inserviat.
(3) Cf. 2 Chron. XV, 8. 9.
(4) Cf. 1 Chron. IV, 24 et 43. Egregium profecto est monumentum, quod hoc factum, aliasque ejusmodi Simeonitarum res gestas memoriae tradidit.

tantum in praesentia salutaris fuit, sed etiam in posterum. Tantopere floruit tribus, tamque potens evasit! Post expugnata a Chaldaeis Hierosolyma videntur Simeonitae in ditione sua fuisse relicti, neque eam calamitatem perpessi, quae omnes simul afflixit.

Denique pars *Danitarum* pertinebat ad ditionem Judaeorum : quod inde colligimus, quod inter urbes, quas Rehabeamus munivit, etiam Danitarum memorentur (1).

Diversae hae partes regni Judaici, ut quisque jam perspicit, maxime inter se cohaerebant; erat tamquam una tribus potentissima, cujus commoda erant eadem, cujus vis interna firma et valida. Ab hac parte regnum Judae potentius fuit, quam Israelis : et quamvis Israelitico minus, unanimo consensu facile defendi poterat.

Neque incolarum numerus tam diversus fuit, praesertim quum his tribubus etiam annumeremus *Levitarum*, qui omnes dein ad Judaeos se contulerunt : quod maximi Judaeorum intererat, sive numeri sive eruditionis rationem habeamus, quae penes eos, tamquam sacerdotum familiam, recondita erat (2)! Denique si reputemus primam migrationem Israelitarum, quae accidit paulo post scissionem (3), alteramve, quae obtinuit sub Asae imperio (4) : atque his si omnium

(1) Cf. 2 Chron. XI, 10, collatus cum Jos. XIX, 41 et 42. Hamelsveld ll. IV, 286.
(2) Cf. Jahn. ll. II, 1. p. 161.
(3) Cf. 2 Chron. XI, 16. 17. Michaelis ad h. l.
(4) Cf. 2 Chron. XV, 8 9.

eorum annumeremus secessum, qui, regno Israelis relicto, cum religionis causa tum propter perpetuos tumultus, in regnum Judaicum se receperunt, ubi tutum refugium se reperturos esse arbitrabantur, videmus incolarum numerum non magnopere diversum fuisse. Hisce ratiociniis inductus, accurate scripsit Chronicorum auctor, Rehabeamum imperasse Judaeis, Benjaminitis et *omnibus Israelitis, qui inter eos versabantur* (1). Haec significavit Regum scriptor, cum praeter reliquos etiam diserte meminit *reliquam populi partem*, quam Rehabeamus sub imperio habebat (2).

Itaque regnum Judaicum incolarum frequentia fere simile, interna vi omniumque partium cohaerentia regno Israelis multo erat potentius, et ut jam videbimus terrae situ hoc multo felicius.

§ IX.

Regnum Judae terrae situ multo felicius erat regno Israelis.

Regni Judaici situm considerantibus multo felicius apparet quam Israeliticum. Ingens moles, quae huic sustentanda et continenda erat, illud non premebat. Finibus praeterea inclusum erat firmis et satis tutis: ab oriente habebat Mare mortuum, ab occidente Mediterraneum, a meridie montes Seiris, vastum propugnaculum, Arabum impetus et violentiae oppositum.

(1) Cf. 2 Chron. XI, 3.
(2) Cf. 1 Reg. XII, 24.

Fines, jam natura tutiores, urbibus munivit Rehabeamus. Non erant quidem apti ad Sisaci impetum cohibendum, sed talis excercitus quomodo comprimi possit, et praesertim a populo, jam diu a bello desueto! Maxima damna regno Judae timenda erant ex vicinitate Aegypti: desertum enim, quod eam regionem a Palaestina secernit, numquam excercitum deterruit, in cujus historia multa exempla prostant. Verum, quod antea nemo praevidere potuisset, post mortem Sisaci Aegyptus internis perpetuo tumultibus ita agitata est, et hostium vexationibus adeo exhausta, ut reliquas circumjacentes gentes minus curarent, et minime quidem bellis infestarent. Tandem demum, quum Psammetichus totius Aegypti imperium adeptus esset, ejusque faciem commutavisset; in Judaeorum historia maximas partes egit, postquam regnum Israelis jam erat eversum.

Philistaei etiam vicini erant Judaeorum et habitassent in medio regno Judae, nisi montium jugum utrumque populum separasset. Jam vero erant tributarii et Judaeorum imperio diu subjecti fuerunt : unde videmus quam firma interna regni Judaici vis fuerit et efficacia, qua imminuta, etiam illi defecerunt.

A septentrione fines plerumque erant incerti, eosque belli fortuna protulit et reposuit. Terminum habebat regnum Israelis, quod Judaeis valde profuit. A septentrione hostium impetus maxime erant timendi; hinc Syri, dein Assyrii Palaestinam aggressi sunt: contra horum igitur impetus jam firmum habebat propugnaculum, regnum Israelis; hoc vero everso

munimento carebat : quo facto Judaei etiam succubuerunt adventantibus populorum agminibus, quae ex septentrione veniebant. Tum Babylonii statim obvii facti sunt regno Judae, quod deinceps ad se ipsum tuendum non amplius satis validum, eadem, qua regnum Israelis fortuna usus est. Idem accedit regno Romano in oriente : Romanorum imperium in occidente jam diu Barbarorum impetu interierat, quum alterum in oriente adhuc floreret. Merito igitur hujus rei causam inde repetit Montesquivius, quod Barbari, qui in ripis Danubii ad civitatum formam redacti erant, Graecis inservirent propugnaculo adversus aliorum Barbarorum impetus (1).

§ X.

Utriusque regni provinciae vel regiones subjectae et tributariae.

Regnum Judae plurimas ob causas jam statim post scissionem multo potentius erat quam Israelis, et in posterum fuit propter majorem singularum partium necessitudinem, cujus non nisi umbram vidimus in regno Israelis. Ne vero quis censeat hoc regnum potentius fuisse propter regiones subjectas, quas Davides devicerat, et Israelitae jam in potestate retinuerunt, provinciarum rationem paucis illustremus.

(1) Cf. *De la grandeur et decadence, etc.* cap. 23.

Non exiguum saepius incrementum est, si qua civitas tributarios sibi habeat populos et praesertim, si fidos eos socios inveniat, quae quantopere ipsam civitatis potentiam augeant, docent Aegyptii, docent Romani et egregium semper erit exemplum Masinissae, qui, fide Romanis data, iis auxilia non destitit, in bellis gerendis.

Israelitis subjecti erant Ammonitae, Moabitae, et ditiones Nisibeno-Hamathenses; Judaeis, Philistaei et Edomitae. Ne vero quis cogitet, quomodo fieri potuerit, ut Hebraei, qui jam regni sciscione tantam potentiae jacturam passi erant, hos populos sibi tributarios retinuerint, obiter attingamus normam, qua utebantur in populis devictis subigendis. His concedebant suis regibus, si modo tributum penderent, suis legibus, suisque sacris uti. Aliam rationem sequebantur Syri sub Antiocho Epiphane, qui, ut unam eandemque religionem per totum regnum introduceret, inter alios Judaeos quoque sacra Graecorum recipere cogebat. Idem fecerunt Christiani post regni Romani in occidente eversionem : idem Moslemi in populis devincendis : Hebraeorum vero ingenium superbum, contumax, intolerabilis fastus, quibus se exteris tam invisos, tamque odiosos reddiderunt, non ferebant, ut suam religionem devictis traderent, quos omnes se inferiores considerabant. Putabant eos esse indignos, qui fruerentur iis praerogativis, quibus se ab ipso Jehova donatos esse gloriabantur, quare et filios Jehovae ipsi se nominare solebant. Populi subacti, si tributum modo penderent, ceteroquin cum dominis nihil fere commune habebant : idque saepius neglexerunt, quum vidis-

sent ex hoc neglectu nihil mali sibi esse consecuturum. Si autem fieret aliquando, ut justo gravius contra pactum premerentur, ipsi se saepius tuebantur neque missam fecerunt deficiendi occasionem.

Quod attinet ad utilitatem, quam perceperunt ex populis tributariis, non tanta existimanda est, quantam alii populi hinc acceperunt. Odium infestissimum, quod omnes una Hebraeorum vicinos incitabat, hos perpetuo ab illis alienavit. Fidos belli socios eos numquam habuissent, nisi interdum inveterata aemulatio communibus, quas gerebant, rebus suppressa fuisset. Edomitae autem Judaeorum fidi belli socii fuisse memorantur; verum ejusmodi quid de reliquis non dicitur.

Si populos consideremus, quos regnum Israelis tributarios habuit, etiam hic videbimus, regno Judae hoc fuisse inferius, quoniam minus ipsi profuerunt; quod apparet, si utriusque regni provinciarum situm comparamus. De singulis populis tantum, universum id dicemus, quod ad quaestionem, quam jam tractamus, attinet; deinceps de his uberius loquendi occasio recurret.

Fines regni Israelis erant ejusmodi, ut aptum cum provinciis commercium intercluderent; quas igitur subactas tenere difficilius erat; quo facto utilitas, quam ex iis perceperunt, non magna fuit. Ex Moabitis tantum et Ammonitis regnum Israelis sperare poterat, fore, ut aliquid commodi acciperet. Verum et hae provinciae sitae erant in ditione trans-Jordanensi; qui-

buscum vadum tantum Hierichuntinum commercium quodammodo sustinere posset.

A septentrione Libani jugum regno ab ipsa natura finis fuit constitutus, ita ut ex provinciis, ab altera parte sitis, minora per se emolumenta percipere posset. Neque facile erat eas tueri: et vero simile est Syros potius ditiones Nesibeno-Hamathenses plerumque tenuisse; unde eorum regnum tam potens evadere potuit. Quod eo majore fide dignum videtur legentibus, Jerobeamum II, expugnata demum Damasco, inter alias terras, quas Syri Israelitis ademerant, has regiones rursus recuperae.

Aliter plane judicandum est de populis, Judaeis tributariis. Philistaeorum terram natura fecerat partem regni Judaici. Regio erat mercaturae valde opportuna, urbibus florentissimis consita, ab incolis frequentata, qui artium peritia *nobilitati* fuerunt. A Strabone laudantur populus, qui, ut Syri agriculturam et Phoenicum instar mercaturam fecerint (1). Philistaei si hostiliter agerent, talis vicinia Judaeis eo molestior erat; sed, quemadmodum postea videbimus, tunc temporis maxime debilitati erant, nec amplius ea auxilia acceperunt, quibus olim tam potentes evaserant. Facile contra fuit Judaeis, ea, qua jam valebant, potentia fruentibus, Philistaeos sibi tributarios retinere: quod eo luculentius patet attendentibus, quantopere regnum Judaicum afflixerint, quum hoc ipsum

(1) Cf. Hess II. VIII, 283 qq.

infirmius factum fuisset, et quantopere tunc adhuc valuerint, si modo ab Edomitis aliisque adjuvarentur.

Idumaeorum terra montibus quidem Seiriticis natura ipsa a regno Judaico separata fuit; sed ab altera parte Judaeorum possessiones, ut supra demonstratum est, etiam magnam Arabiae Petraeae partem complectebantur. His locis aliquando urbem possederunt munitissimam, Petram. Praeterea utrumque regnum situm erat inter duo maria, Mediterraneum et sinum Arabicum, quod effecit, ut alterum altero perpetuo indigeret. Mercatura erat commune utriusque vinculum : eadem necessitudo utrique terrae intercedebat. Petra mercium, quae ex utraque regione non tantum, sed ex Aegypto etiam aliisque terris huc deferebantur, fiebat receptaculum (1). Elath urbs Edomaeorum maritima, colonia Judaeorum frequentata fuisse videtur (2): et egregium profecto utriusque gentis commercii monumentum sunt rudera viae stratae vel munitae, quae Hierosolymis inde ad hunc Arabiae portum extendebatur, et trans montes et per valles tendebat. (3). Non igitur mirum est, Edomitas tamdiu non tantum tributarios, verum etiam fidos fuisse socios. Hac mercatura totum florebat regnum; omnium vero urbium imprimis Hierosolyma. Videtur ergo regnum Judaicum ab hac parte etiam superius fuisse regno Israelis : praebebant tributarii populi ipsi majorem vim et efficaciam, sustentabant et alebant regni vires, erant perpetuus

(1) Cf. Heeren Ideen I Th. 2 Afd. p. 119.
(2) Cf. 2 Reg. XVI, 6.
(3) Cf. *Büsching Erdbeschr. Asiens.* p. 120, citatus ab Hamelsveldio ll. III, 375 qq.

fons felicitatis et prosperitatis. Multo major erat utilitas, quam Judaei perceperunt ex horum tractuum possessione, quam Israelitarum incrementa ex arctiore cum Phoenicibus foedere. Fuit quidem haec regio his quoque divitiarum fons, sed etiam moribus corrumpendis opportunitatem dedit : qua tabe Philistaea et Idumaea, quae tantum regiones erant tributariae, Judaeos minus contaminare potuerint. Si damna et detrimenta probe perspexerimus, quisque nobiscum consentiet, Phoeniciae vicinitatem Israelitis summopere nocuisse, eosque neque ex ditionum Nesibeno-Hamathensium, neque ex Moabitidis neque ex Ammonitidis possessione tantam percepisse utilitatem, quantam Judaei ex ipsorum in Philistaeam et Idumaeam dominio.

Jam fortasse aliquis cogitet, novum illud regnum sapientibus institutis confirmatum fuisse, et regum prudentia ita administratum, ut dignam aemulam se praestiterit regno Judaico : quo facto, emolumentis, quibus illi jam initio fruebantur, edocti, consilio et fortitudine eadem, saltem ejusmodi, sibi vindicare conati sint. Atque haec nos ducunt ad alteram quaestionem, quae pertinet ad *civilem conditionem*. Hoc enim nomine intelligimus *instituta* cum *civilia* tum *sacra*, quae ad Religionem pertinent, in antiquioribus regnis arcte connexa : quibus innititur cujusque civitatis fundamentum; ex quibus oritur cujusque reipublicae salus, efficacia, firmitas, integritas, et perduratio.

CAPUT SECUNDUM.

CIVILIS UTRIUSQUE REGNI CONDITIO.

§ XI.

Instituta Jerobeami.

Recte Montesquivius in cujusque civitatis, inquit, primordiis principes reipublicae institutorum civitatis sunt auctores, et deinceps instituta ipsa principes conformant (1).

Roma initio bonis et praeclaris optimorum regum institutis confirmata erat, atque haec ipsa instituta deinceps Romanos constituerunt talem populum, quem sequentia saecula perpetuo admirantur. Apud Hebraeos Davides et Salomo bonis institutis Remp. constituerant, ad quorum normam omnes sequentes reges cum illis comparantur. Idem obtinuit apud Israelitas: Jerobeamus, primus regni conditor, suis institutis regnum confirmare conabatur, quorum ratione habita, de omnibus, qui ipsi successerunt, Hebraeorum scriptore judicium ferunt. Maximi igitur est momenti, Jerobeami instituta accuratius perpendere, et considerare, utrum regno Israelis profuerint an nocuerint. Postquam Israelitae a Rehabeamo defecerant, initio apud eos seditio et anarchia omnia tumultu solvere minita-

(1) Ll. Chapitre I, pag. 3.

bantur; omnia confusa, permixta, turbata. Ex tumultu regnum ortum est Israelis : infelix profecto omen ! quisque nunc praevidet, ejus fundamenta vel esse nulla, vel certe labentia, facile everti potuisse; nam quid seditiosa multitudo, cujusdam hominis ambitione excitata, valeat, non indiget quaestione; regnum, ex tumultu ortum, tumultu iterum interiturum esse, dixeris. Deceptus populus, quum animadvertit, se a proditore esse captum, eum aeque libenter, furore agitatus, deludit, eodemque studio alium sequitur. Ea erat conditio populi Israelitici post regnum scissum. Jerobeamus consilia sua sapienter celat, satis callide discedit, nihil se moliri simulans, et interim se ipse regem creari studet : astutia ingenio Jerobeami digna! Seditionis auctor a populo solenni conventu rex constituitur. Regnum igitur novum ortum erat, cui rex quidam praeerat; sed jam adhuc deerant in nova civitate leges, sacra, regia, alia. Primum, quod regi faciendum erat, fuit, regnum suum perturbatum sedare, in eoque se confirmare : itaque regiam sibi elegit urbem tribus suae principem et caput, Sichemum, jam ab antiquis temporibus, rebus, quae ibi acciderant, tam nobilem, quam famosam; eamque muniit, et sine dubio ornavit (1). Thirsam, urbem vicinam, amoenitate regionis insigni, ubi initio interdum commoratus esse videtur, dein tandem regiam sibi elegerunt Baeza, et qui ipsi successerunt (2). Omri, urbe devastata, et palatio everso, regis sedem traduxit in montem cujusdam Israelitae, Schomeri, ut vocant, in eoque urbem condidit,

(1) Cf. 1 Reg. XII, 25.
(2) Cf. Hess ll. IX, p. 85. Hamelsveld ll. III, p. 232.

eamque munivit, et exornavit, quam Samariam nuncupabat (1). Tum demum quandam firmitatem accepit regnum Israelis; nam ab eo inde tempore ad regni usque eversionem haec regia mansit: quam magni enim sit momenti regno, regiam habere fixam et constitutam, ex iis, quae de Hierosolymis disputavimus, liquet: e habita ratione, de regia regni conditione judicatur, atque tale quid Israelis regno demum his temporibus contigit. Haec inconstantia jam magis nocuit, quam plerumque videtur; cum Hierosolyma jam antiquitate venerationem cuique injicerent, tum demum urbs condita est regia, quae aliquando norma futura sit totius regni. Ab hac igitur parte regnum Israelis multo inferius fuit Judaico (2).

Caeterum initio eadem erant apud Israelitas instituta civilia et sacra, quae apud Judaeos; sed non diu mansit ea aequalitas. Jerobeamus, vir audax et solers probe perspiciebat, eam non perpetuo obtinere potuisse, nisi cum damno sui et suorum, quod non passus est animus ejus superbus, et imperandi cupidine flagrans. Quamdiu Hierosolymis templum omnium Israelitarum commune esset, eodemque omnes commearent, non tantum tacitus erat de principatu consensus, verum etiam metuebat Jerobeamus, ne annuo itinere religionis et solennium causa Hierosolyma facto, cives in amicitiam et foedus cum Judaeis redirent, atque ipse imperio excideret (3). Quid igitur ipsi erat faciendum? Non diu haerebat in consilio capiendo, quod, quamvis audax et temerarium,

(1) Cf. Hamelsveld ll. II. p. 334 seqq.
(2) Cf. *Erläuterung zur Jüd. Gesch.* S. 90. p. 153 seq.
(3) Cf. Michaelis, Mos. Regt. IV, S. 198 et Josephus, Ant. Jud. VIII, 8. 4.

tamen sui causa perficiendum esse putabat; nil aliud mente agitabat, quam religionem patriam plane immutare; sed quomodo tale quid perficere potuerit, merito quis roget, in oriente scilicet, apud populum, qui ab antiquissimis temporibus per tot saecula eam religionem professus est, quam filii a patribus haereditate acceptam considerant tanquam donum pretiosissimum? Difficillima prorsus esset quaestio, nisi attenderemus ad orientalium ingenium, Hebraeorum indolem, et Jerobeami perspicacitatem.

Delectantur inprimis orientales sacris solennibus, pompa magnifica, et omnibus quibuscumque, quae sensus alliciunt: ad eam normam composita erat Phoenicum, Aegyptiorum, omnium denique populorum religio, atque ita sapienter admodum etiam conformata erat religio Mosaica: Hebraeis grata, externo habitu quemque detinuit; a Davide solenni cantu exhilarata, a Salomone mirifice amplificata, omnium vicinorum sacra cum magnificentia, tum splendore superabat. Jerobeamus intelligebat, se eam plane abrogare non posse; callide igitur nonnulla immutavit, ita ut populo eadem viderentur, sed revera inversa essent. Hebraeorum ingenium ad externum splendorem proclive et in sacris parum constans, sub Salomone eam in cultu divino religionem praeterea deposuerat, qua existimarent, Hierosolymis ea sacra necessario administrari debuisse: quod satis luculenter apparet ex liberali Salomonis indole: populus tunc aliis locis sacrificia Deo obtulerat: quo facto via strata est Jerobeamo ad consilium suum, si modo artificiose strueret, perficiendum.

Per aliquod temporis spatium Jerobeamus in Aegypto commoratus erat, ibi cultum Aegyptiorum accurate noverat, qui ipsi mirifice placebat; hunc igitur in novo regno constituere parabat. Aegyptios, quatenus fieri posset, imitabatur. Apis et Mevis ab iis divino honore afficiebantur; utrique in peculiari urbe templum erat exstructum : in eorum imitationem duos etiam aureos vitulos confecit, sub quorum specie Jehovam coli volebat : et ecce Israelitae Deus vester, Deus, qui vos ex Aegypto eduxit! Jerobeamus sub horum imagine hoc factum suis optime in mentem revocare se posse putabat; iste cultus his notus erat; talem vitulum jam in deserto adoraverant, ac Judicum tempore restituerant; sub Salomone talium imaginum cultus memoria rursus excitata, Hebraeorumque sensus Aegyptiorum hieroglyphis magis adsueti erant (1). Itaque duas urbes elegit, quarum altera in finibus septentrionalibus, altera in meridionalibus sita erat, Danem et Bethelem, easque templis ornavit; illic antiquum restituit, hic novum condidit (2). Nec temere eas urbes elegit; illa Judicum tempore jam nobilitata erat templo, quod Micha condiderat; ibi cultus vitulorum denuo inductus fuerat, et posteri habitabant sacerdotum, qui cultus illius sacra perfecerant (3) : Bethel jam Patriarcharum memoria consecrata fuerat (4). Ne longiora autem itinera Israelis molesta essent, alteram urbem

(1) Cf. Hess ll. IX, p. 23 seq. Muntinghe ll. VII, 13. Jahn ll. II, 1 B. p. 155.

(2) Cf. 1 Reg. 12. 31.

(3) Cf. Jud. 18 et cl. v. d. Palm. ll. VIII, p. 173 seq.

(4) Cf. ll. IX, p. 26.

septentrionalibus, alteram meridionalibus tribubus sacrum locum destinabat. Retinuit tot religionis Mosaicae instituta, quot retinere poterat, quo melius populo suo novum istum cultum commendaret. Praecepit Israelitis sacrificia his locis perficere, eoque quotannis se conferre ad festa solennia celebranda; nam haec abolere non potuit, et, si potuisset, certe non fecisset; utilitatem, quae inde percipi potest, omnes antiqui populi posterioribus saeculis ostenderunt, Graeci, Romani, Arabes, et ipsi Hebraei (1). Verum quemadmodum omnia ad arbitrium peregit, ita haec quoque temere immutavit; videtur unum tantum festum retinuisse, tabernaculorum scilicet, quod mense post solitum tempus celebrari jubebat, ut aliqua similitudo utrique regno intercederet (2). Vitulorum cultus, solennibus sacris conviviisque exhilaratus, depingitur a prophetis (3): laudantur ab his lauta sacrificia, epulae splendidae, cantus solennes (4). Festum Novilunii inprimis, omnium fere in oriente laetissimum, Israelitae maximo etiam apparatu nonnunquam celebrasse videntur (5).

Non immerito alii suspicantur, Jerobeamum, abrogato oraculo Urim et Thummim, ut hoc damnum populo suo restitueret, aliud quid recepisse, huic analogum. Illud si non abrogasset, timere potuisset, ne Israelitae perpetuo Hierosolyma

(1) Cf. Michaelis ll. IV, S. 198.
(2) Cf. cl. v. d. Palm. ll. XIII, p. 15 seq.
(3) Cf. Michaelis ad Hos. 8. 13.
(4) Cf. Amos 5, 21-23.
(5) Cf. Amos 8, 5.

adirent, ut Pontificem summum de rebus dubiis consulerent; hoc si non recepisset, populus caruisset oraculo, quod habere omnium antiquorum populorum maximi intererat. Ita Graeci, quamvis alii alios aemulatione prosequerentur, tamen omnes commune habebant oraculum, Delphicum, in omnium fere medio situm. Sagacissime igitur callidus iste simulatae religionis magister, aliquid excogitavit, Israelitis jam a Patriarcharum inde temporibus notam (1), quod non aliud fuisse videtur nisi Theraphim, quos constat fuisse imagines fatidicas, quas de rebus dubiis responsa reddere orientales credebant: quo magis has populo commendaret, recepit Judaeorum Ephod, quem Sacerdotes induere solebant, oracula edituri; atque hac ratione externo etiam Sacerdotum habitu oraculum Judaeorum adumbrare conabatur, quod ex adyto templi Hierosolymitani reddere solebant. Huic instituto allusisse videtur Hoseas: *Israelitae*, inquit, *per multos dies sedebunt sine rege et principe, sine sacrificiis et simulacris, sine Ephod, et Theraphim* (2).

Omnibus Israelitis grata fuisse potuerint talia instituta, sed jure exspectare poterat Jerobeamus fore, ut Levitae, quoad ejus fieri posset, ipsum impedirent, quominus haec sacra rata fierent. Si nonnulli ex iis ipsi obsecuti sint, alii eo magis resistere potuissent. Major erat ejus ordinis cohaerentia, et arctius vinculum, quam ut invitis consensum efflagitare posset. Praeterea per totum regnum Levitae erant dispersi, et non tantum inter Israe-

(1) Cf. Rosenmüller ad Gen. 31, 19.
(2) Cf. Hos 3: 4. Cf. Rosenmüller et cl. v. d. Palm. ad h. l.

litas, sed etiam inter Judaeos habitabant; apud hos summa fruebantur auctoritate, et omnibus temporibus pertinuerant ad principes summosque in Rep. viros. Quum commercium inter se perpetuo haberent, omnia moliri poterant, quod quam perniciosum sibi evenire posset, penitus perspiciebat Jerobeamus. Consilium igitur sumsit non minus temerarium, quam reliqua, novam sacerdotum castam, quam vocant vel potius alios sacerdotes, non ordinis adeo legibus adstrictos, instituendi; ad quod munus, quo magis totum populum sibi conciliaret, aditus omnibus patebat, tam majoris quam inferioris ordinis (1): Levitas contra munere movit, et regno expulit.

Haec erant instituta Jerobeami, quibus praecipiendis regnum condere studebat, et successoribus imperii legem praescripsit. Quo melius perspiciatur, quam vim habuerint, singula paucis illustranda sunt.

§ XII.

Instituta Jerobeami nocuerunt civitati, quam constituit; origo fuerunt multorum malorum, et priorem ejus regni interitum praepararunt.

Jerobeamum, cum haec instituta populo traderet, secundum arbitrium egisse videmus; utrum autem unanimi populi

(1) Cf. 1 Reg. 12, 32. ubi dicitur constituisse כהנים מקצות העם id est : *sacerdotes ex plebe;* suspicantur alii, (*Erläuterung* II. p. 153 seq.) Jerobeamum rursus introduxisse jus Patriarcharum sacerdotale, secundum quod quisque primogenitus jus sacerdotii obtinendi

consensu, vel plurium suffragiis, sive seniorum vel principum tribuum auctoritate confirmata, an unius Jerobeami voluntate inducta sint, non disertis verbis indicatur; postremum vero simile est (1), quamvis quidem haec agendi ratio satis sit temeraria; sed temerarium jam novimus Jerobeamum, et hominem audacissimum : id autem constat, ea fuisse instituta civitatis, et normam vel regulam, ad quam omnes posteriores reges se accommodarunt; qui igitur dicuntur *commisisse peccata Jerobeami*, vel *ejus vestigia pressisse* (2).

Aemulatione ducebatur Jerobeamus, cum haec excogitaret; aemulatione, qua utrumque regnum invicem se prosequebatur; aemulatione, quae alteri interitum praebuit, alterum valde debilitavit. Commoda publica utriusque civitatis jam sibi repugnabant; id sponte ex regni scissione sequebatur; verum ea aliquando forte reconciliari poterant; jam vero Jerobeamus scissionem perfecit, et vulnus insanabile reddidit sacris permutandis, quorum vim in respubl. cujusque civitatis, veterum inprimis, quisque perspicit. Haec sacrorum permutatio regni Israelis interitus altera causa fuit; instituta Jerobeami, ipsa

habebat; utrum verum sit, alii dijudicent, sed repugnare videtur cum verbis Hebraici scriptoris; מקצות usurpatur plerumque de fine rei alicujus vel extremitate; cf. Gesenius ad vocem קצה. Eadem loquendi formula legitur 2 Reg. 17, 32, ubi certe contextus eundem sensum postulat; cf. quoque 2 Chr. 13, 9.

(1) Cf. 1 Reg. 12, 26. ויאמר בלבו *Et secum dixit* id indicat; vocabulum, versu 28 obvium ויוצץ nunquam significare potest *concilio habito consilium capere*, sed *secum cogitare*, *secum deliberare* ex notione τοῦ Niphal. Itaque minus placet Muntinghii et Hessii hac de re sententia; ll. l.

(2) Cf. Jahn. II. Th. 2. Band. 1, p. 156.

per se spectata, exitium praepararunt; ratio, qua usus est, in iis constituendis, hoc acceleravit (1).

Ac primum quidem his introducendis populus integritatem amiserat. Receperat, si imaginem omnibus velamentis detegamus, revera religionem Aegyptiorum, quae jam institutum facta erat, cui innitebatur civitas Israelitarum; ne foedus quidem, quod Jerobeamus cum Aegyptiis habebat, necessitudinem, quae iis cum his intercesserat, arctiorem reddere, et magis confirmare potuit, quam haec instituta, populo tradita. Neque temere statuitur, eum plura insuper ab iis recepisse; nam quid aliud erat festi Tabernaculorum dilatio, nisi chronologia Aegyptiorum recepta (2)? Quemadmodum cuique populo summi est momenti suam indolem et characterem retinere, et conservare ad interiorem civitatis firmitatem tuendam, ita Israelitae, his receptis, propriam amiserunt indolem; quo facto ansam dederunt, ut paulatim magis magisque aliorum populorum, vicinorum in primis, ludibrium fierent.

II. Jerobeamus legem violaverat Mosaicam, eamque ad arbitrium suum explicando, populo praecepit, quatenus in posterum esset norma civitatis: ita populum privavit fulcro valido et perpetuum felicitatis fontem obstruxit; ut enim non omnibus populis prodest quaeque legislatio: ita magni intererat Hebraeorum, quibusnam legibus uterentur. Lex Mo-

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 6, 10.
(2) Cf. Muntinghe ll. VII, p. 15. Hess ll. IX, p. 25.

saica populo tam salutaris eique tam accommodata erat, ut ea rejecta, prosperitatis etiam jacturam faceret, necesse esset (1). Hac utentes, Hebraei fruebantur praerogativis, quibus aliae gentes orientales carebant, apud quas non lex sed jussum et arbitrium valebat.

Non aliter Jerobeamus regiam dignitatem sibi magis confirmare se posse arbitrabatur, quam isto cultu constituto, qui maximopere a Judaeorum sacris abhorreret; regnum Israelis, quod ortum erat ex imperio, cum idololatria, tum recessu ab institutis Davidis, in duas partes diviso, non melius sibi conservare poterat, quam iisdem hisce vitiis erroribusque alendis. Qualis dementia, quam falsa jurisprudentia! Templum condas, Jerobeame, in regno tuo, ibique cultum Mosaicum instituas; bene res tibi cedet, felix erit populus, integer scelerisque purus! sed rite perspexisti, templum, quod conderes, minus fore splendidum, quam Hierosolymitanum; opibus indigebas, ingenioque Salomonis, et Junonis instar, dicere maluisti:

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo (2).

III. Viam munivit, qua tandem idololatria invalesceret (3): vitulorum cultus non quidem erat idololatria—ipsum Jehovam, ut Jerobeamus praetexebat, sub horum specie adorabant — verum populus, si eruditi ad hoc discrimen perpetuo acute

(1) Cf. Jahn. ll. II, 1. 154.
(2) Virg. Aen. VII, 312.
(3) Cf. Jahn. ll. III. p. 140.

attenderint, brevi intelligebat, hos vitulos ipsum esse Jehovam. Alii, nulla de Jehovae cognitione praediti, nisi eorum, quae fama obscura ad eos pertulisset, satis bene officio se functos fuisse arbitrabantur, si has imagines honore affecissent, iisque sacrificia attulissent; et quid melius viam munit ad ipsam idololatriam? Sic facile erat Achabo, cultum Baalis constituere, qui ab illo non multum, secundum vulgi opinionem, diversus erat: ita populus dein, hoc Baalis cultu interdum abrogato, ex vitulorum adoratione tantam voluptatem rursus percipere potuit. Facillimus erat ad idololatriam transitus, facillimus iterum ad vitulos reditus. Quid plura; sub ipso Jerobeamo jam invaluit idololatria, jam luci erant sacri, jam idola conspiciebantur (1), atque ita ipse jam vidit, quorsum sibi abiret ista novorum sacrorum institutio. Non minus vero nocuerunt ista Jerobeami instituta regno Israelis, si attendamus ad rationem, qua usus est, in his sacris constituendis et ordinandis.

Ac primum quidem sacrorum sedem a regia sede divulsit, adeoque non quidem religionem a civitate separasse censendus est, sed id vinculum, quod antiquas civitates tam arcte connexit, et tam firmas reddidit, tamen quodammodo dissolvit; animadvertimus eam conjunctionem regiae et sacrorum sedis per totum fere orientem, et apud plerosque antiquos populos; eam firmitatem dedit Phoenicum civitati coloniarumque societati Tyrus, omnium caput, templo Herculis instructa; eam Romanis Roma, ornata templo Jovis in Capitolio condita, omnibus

(1) 1 Reg. 14, 15.

communi. Apud Israelitas diu desiderabatur confirmata et constans metropolis, regni splendori conveniens; nec forte Jerobeamo, si quidem Sichemum sacrorum caput facere voluisset, ipsi successisset; carebat haec urbs iis praerogativis, quibus Dan et Bethel prae caeteris gaudebant; aemulatio inde orta fuisset, regno nuper condito funestior. Achabus demum Samariam civitatis et cultus Baalis caput constituere potuit; nec tamen perpetuo etiam deinceps mansit; non valuit ejus auctoritas apud Jehui familiam et sequentes reges. Destitutum igitur erat regnum Israelis tali civitatis sacrorumque conjunctione, qua Judaicum tam potens evasit.

II. Elegit ad sacra perficienda non unum, ut apud Judaeos obtinuit, sed duo loca : hac ratione populi unitas minus conservari poterat, et vinculum non tam arcte adstringi, quam in civitate, ubi unum sacrorum caput, omnibus commune, totum populum conjungit. Itaque festa majora nunquam eam efficacitatem, eamque vim habere potuerunt in regno Israelis, quam in regno Judae. Populus, in duas partes divisus, festa celebrabat, sacrificia conferebat, convivia habebat; desiderabatur unitas.

III. Ita apud remotiores tribus vitulorum cultus perpetuo quidem usitatus manebat, sed quo consilio tum insuper elegit Jerobeamus urbes in ultimis terminis positas? Exspectare poterant Israelitae, fore, ut Judaei Bethelem aliquando recuperarent, quoniam proprie pertinebat ad Benjaminitarum ditionem; Syri autem, si quando impetum facerent in terram Israelis, statim Danem oppugnarent, alterum sacrorum caput. Je-

robeamum has urbes elegisse, ut hostium incursiones, si quidem festorum occasione terram invaderent, cohiberet, et arceret (1), non vero simile videtur; quid enim valet populi turba, festa celebrans, et ut saepius fit, voluptati dedita, contra hostium exercitum? His locis ab hostibus occupatis, regnum Israelis sacris erat privatum, vinculum civitatis disruptum; in posterum ita evenit. Abia enim Bethelem recuperavit (2), Benhadad Danem (3): quo facto templa, sacra, templi thesaurus in hostium erant potestate. Achabus igitur adhuc melius regni securitati prospexisse videtur, quum templum totius gentis, quantumvis Baali consecratum, in media fere terra, in regia urbe exstrueret; neque improbabile videtur, Israelitas postea, experientia edoctos, hujus instituti detrimenta probe perspexisse: in posterum plura loca vitulorum cultus sedes laudantur, in iisque Gilgal prae caeteris (4): fortasse quidem Samariae quoque fanum exstructum est in eorum honorem (5). Sed Bethel perpetuo omnium sanctissimus habitus est locus, vocatur urbs regia, ibique reges Israelitarum palatium habuisse videntur, quoniam hic plerumque degebant ad sacra celebranda (6).

IV. Videmus, Jerobeamum hac ratione magnam, quam op-

(1) Cf. Muntinghe ll. IX. 26 seq.
(2) Cf. 2 Chron. 13. 19.
(3) Cf. 1 Reg. 15. 20; 2 Chron. 16. 4.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 4. 15, et Amos 5. 15 et 8. 14.
(5) Cf. cl. v. d. Palm et Michaelis ad Hos. 8. 3.
(6) Cf. cl. v. d. Palm et Rosenmüller ad Amos 7. 13.

timam merito dixeris, populi partem a se abalienasse; plurimi quidem ipsi assentiebantur, sive convicti, sive ad resistendum impares; sed alii aegre ferebant: ac jam ejusmodi quid evenit Jerobeamo, quod postea Ludovico XIV, postquam edictum Nannetense aboluit: tum enim multa millia Reformatorum Galliam reliquerunt; jam ex regno quoque Israelis, quod Hebraeorum scriptores disertis verbis memorant, permultae familiae in regnum Judae se receperunt (1).

V. Omnium maximum detrimentum, et luculentum falsae, qua Jerobeamus utebatur, Jurisprudentiae indicium est Levitarum expulsio; plurimae eorum urbes erant in ditione Jerobeami; ex XLVIII urbibus Levitarum, quae per totam terram dispersae jacebant, XXXV sitae erant in regno Israelis. Non tam potens erat illa tribus, quam aliae (2): sed in dies eorum numerus etiam mirifice auctus est, adeoque, si, numeri tantum habita ratione, ad civium jacturam attendamus, quam passus est Jerobeamus, maximum erat detrimentum. Bene Salomo dixerat: *populi frequentia est regis gloria, et splendor; decrescens civium numerus principis dedecus.* Verum praeterea haec tribus casta erat eruditorum, penes quam omnis doctrina fuit recondita; erant jurisconsulti et theologi, legis Mosaicae jura et sacra populum docebant; apud eos omnis legis interpretatio (3). Observari quidem meretur, castam sacerdotum non maximopere inservire ad populi humanitatem promovendam,

(1) Cf. 2 Chron. 11, 16, 17 et supra dicta §. 8.
(2) Cf. Hess ll. V, 234 seq. et Michaelis ad Jos. 21. 1.
(3) Cf. Jahn. ll. III, 356 seq.

et literarum doctrinarumque cognitionem alendam et amplificandam; sed potius eorum auctoritate efficitur, ut perpetuo eodem gradu cognitionis subsistat; ab altera verò parte eruditio, qualiscumque tandem, his auctoribus, inter populum conservatur. Aegyptii et Indi egregia hujus rei sint indicia; idemque apud Hebraeos animadvertimus. Quidquid humanitatis inter Israelitas supererat Sauli aetate, Levitae, quamvis eorum tribus praecedentibus temporibus neglecta jacuisset, reservaverant (1). Post Davidem et Salomonem hi soli inter miserrimam illam morum corruptelam legis notitiam tueri potuerunt, et cavere, ne penitus aboleretur. Talis autem ordo jam a Jerobeamo munere movetur, quin etiam regno expellitur; omne propugnaculum, regiae auctoritati oppositum, et ad morae resistendum aptum, tollitur. Quantum detrimentum civitati! (2) Optime ipse consilia explicuit; timebat eorum auctoritatem; timebat talis ordinis efficaciam, adeoque castam non amplius instituit, sacerdotalem dignitatem non uni ordini addixit, sed vilem praebuit cuique volenti, qui modo unius vituli et septem arietum sacrificium conferre posset (3). Atque hi sacerdotes fiebant; sacerdotum turba certe quidem deludenda et contemnenda, quae, cum sacris conjuncta, speciem prae se ferebat profecto non magnificam! At nihilo minus suspicax Jerobeamus metuisse videtur, ne istiusmodi hominum agmen majorem, quam vellet, auctoritatem consectaretur. Ab hoc pavore se liberatum putabat, quum sibi etiam sacrificandi po-

(1) Cf. cl. v. d. Palm, ll. XII, 88.
(2) Cf. Jahn. ll. II, 1. 161.
(3) Cf. 2 Chron. 13. 9.

testatem retineret (6); et forte quidem ipse, ut isti turbae quandam saltem dignitatem adderet, se eorum principem fecerit, et regiam dignitatem cum Pontificatu conjunxerit: quidquid est, ex Levitarum repulsa et ex nova sacerdotum institutione tanta detrimenta ipsius regni firmitati oriri debebant, quanta exspectanda erant a rege, qui omnia ad arbitrium suum constituit, ut se ipse et suam dignitatem tueatur. Sacerdotes, cum a Psammeticho repulsam tulissent, Aegyptum reliquerunt: quo facto Aegyptii, qui antea non exterorum moribus erant deperditi, jam ad Graecorum rationem omnes fere redacti sunt, vel potius ipsa Graecia in Aegyptum deducta est, Aegyptio tantum velamine circumdata. Idem obtinuit apud Israelitas; hi ad Aegyptiorum primum, ad Phoenicum deinde rationem integri fere se conformarunt. Baalis sacerdotes facillime auctoritatem suam in istam sacerdotum turbam exercere poterant, atque ita sponte et inviti Israelitae aliorum sacerdotum imperio, Hierarchiae, ut vocant, subigebantur, quod deinceps accuratius videbimus.

Quae cum ita sint, pessima fuerunt Jerobeami instituta, civitatis integritati, et, ut recte Josephus animadvertit, Israelitis origo et principium fuerunt plurimorum malorum, ac tandem id effecerunt, ut, bello ab alienigenis devicti, in captivitatem abducerentur (2).

(1) Cf. 1 Reg. 13. 1.

(2) Cf. Josephi Ant. Hebr. VIII, 8. 4. « ἀρχή, » inquit « κακῶν ἐγένετο τοῦτο τοῖς Ἑβραίοις, καὶ τοῦ πολέμῳ κρατηθέντας ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων αἰχμαλωσίᾳ περιπέσειν. »

§ XIII.

Lex Mosaica omnibus partibus aptissima erat, ad Hebraeorum salutem in terra Cananaea perficiendam et confirmandam.

Jam obiter observavimus, Jerobeamum pessime egisse, talibus institutis populo tradendis, quoniam ita legis Mosaicae fundamenta pervertit, eamque ad arbitrium explicuit, vel potius nullam ejus rationem habuit: diximus in ea lege observanda populi salutem solam fuisse positam. Ne autem temere hanc sententiam protulisse videamur, paucis liceat ostendere, legem Mosaicam omnibus partibus aptissimam fuisse ad Hebraeorum salutem in terra Cananaea perficiendam et confirmandam. Hanc quaestionem plane, omnibusque numeris absolutam conficere non pertinet ad nostrum propositum. Sequentia igitur observasse, sufficiat.

Codex legis Mosaicae, qui integer ex tot monumentorum naufragio enatavit, praecepta continet rituum sacrorum instituendorum, et leges de Republ. temperanda ac gubernanda. Atque haec quidem duo, religionis externae habitus, et conditio civilis, utut sua natura diversa, hic singulari ratione ita erant conjuncta, ut divelli plane non possent, magnaque opus sit cautione ad utrumque distinguendum et internoscendum; laudabiliter in his egisse censendus est sapiens Hebraeorum legislator; convenientiam conspicimus, cum quaque antiquae

civitatis moderatione comparandam. Primus ejus character ac praecipuus in eo est constituendus, quod Hebraei Deum suum coluerint tanquam regem, et tale ipsi praestiterint obsequium, quali in monarchia perfecta prosequi solent summum imperantem, penes quem absoluta est potestas. Est lex consideranda tanquam religio nationalis, quae tantum pertinebat ad gentem Hebraeam; omnia ejus praecepta et instituta peculiariter adaptata erant indoli hujus populi, et naturae illius regionis, in qua habitabat; omnia accommodata erant opinionibus tum receptis : Jehova, ut Dii apud alias gentes et populos, Hebraeis vicinos, considerandus est tanquam Deus tutelaris; sacra nonnulla aliarum gentium adscita erant et ad Hebraeorum ingenium et ipsum legis consilium conformata. Populus quo melius ab idololatria detineretur, legis consilium tulisse videtur majorem a reliquis gentibus separationem, non absolutam, sed aliquam. Eo omnia spectabant instituta, ut veri Dei doctrinam conservarent, in eoque omnia, quamvis videantur diversa, amice conspirant. Praecipuum, quod ipsi legislatori inprimis erat propositum, fuit, ut populum ab idololatriae labe immunem servaret : cui consilio perficiendo quam idonea sit doctrina illa de uno Deo quisque sentit. Quam fructifera insuper Hebraeis fuit ea doctrina! Firmum profecto fundamuntum, cui integrum religionis rituumqne sacrorum aedificium tanquam superstruatur! et Polytheismus, omnis verae pietatis destructor, quam tenues profert de Divina Majestate notiones, quanta imaginationis monstra, quantopere illo laxantur et solvuntur omnium officiorum vincula, quam horrenda denique crimina gignit crudelis et impura idololatriae supersti-

tio (1)! Atque haec omnia cohibere potuit haec doctrina, et certe cohibuisset, si ea lex semper rite observata et intellecta fuisset : huc spectabant institutio ordinis Levitarum, praeceptum uno tantum loco sacrificandi, alia. His addere possemus Deum peculiari favore, quo Hebraeorum gentem prosequebatur, curasse, ut talia instituta Hebraeis traderentur; nam quis neget Dei providentiam, in hac gente inprimis conspicuam; sed de his uberius loqui, ad alium locum pertinet; hic inprimis civilis legum ratio in nostram disputationem cadit.

At quantam praestantiam in cultu Mosaico observamus? Magnificentia et splendor, decus et majestas, summa opulentia sine profusione, luxuria, elegantia sine fastu, puritas et sanctitas, denique convenientia cum Naturae Divinae dignitate, tot sunt attributa, quae eam in cultu Mosaico praestantiam indicant; sive tabernaculum intras, sive ad templum adscendas, oculos alliciunt, sensus constrictos tenent et animum sublimioribus affectibus percellunt; praeterea non cupiditates explendi, sed populi causa sacerdotes munere funguntur; sacrificia, Deo oblata, partim cremantur, partim in laetis conviviis ab ipsis Hebraeis in loco sacro comeduntur; facilis est cultus ad praestandum, et jucunditatem praebet, verbis' non definiendam; porro quam sapientes fuerunt leges de sacrificiis, oblationibus, primitiis, decimis, quam sapientes de diebus festis, tam majoribus, quam minoribus, quam sapientes de Levitarum ordine et sacerdotum conditione!

(1) Egregie haec demonstravit Hess l. l. V. 239 et VI. 305.

Haec omnia autem vim habebant cum in res sacras, tum civiles, atque manifesto testantur ingenium Legislatoris, qui omnia tam sapienter moderatus est. Notae sunt leges de agrorum possessione et cultura, de matrimoniis et tori societate, instituta in oriente prorsus necessaria; notae leges servitutem spectantes, atque sanitatem et vâletudinem, quae in regionibus calidioribus eo majorem curam postulant: quid recenseam praecepta, quorum praecipue vis erat in conservanda hominum vita, et bonorum securitate; spirant eam sapientiam, eam perspicacitatem, qualem in aliis legislationibus frustra quaeras, nec unquam invenies; quidquid in bene ordinata civitate postulatur, hic egregie explicatur, definitur, determinatur: sive judicia attendas, sive ipsam civium securitatem, salutem, prosperitatem, sive rem militarem spectes, omnia ad illius temporis rationem, regionisque opportunitatem ita conformata sunt, ut nihil insuper desideretur.

Lex quidem non omnibus temporibus perfecta et absoluta esse potuit; nam homines cum temporibus mutantur; procedunt, recedunt; ut saepius in posterum legi additamentis opus sit, quae nemo prospicere potuerat; sed id obtinuit in omni legislatione; fundamentum vero, cui innititur, idem manet, nisi populus penitus immutetur, et idem esse desierit, qui antea fuerat. Itaque Davides rem militarem, judiciorum rationem, religionis externum habitum amplificavit; Salomo sua addidit, quae an omnia bona sint, merito dubitant: lex tamen Mosaica integra mansit civitatis, quam vocant, constitutae norma. Hebraeorum Resp. quamvis jam in duo regna

dilacerata, hanc retinere non tantum, sed observare debebat si sibi consuleret; non enim desierant esse Hebraei, quanquam nomen Judaeorum et Israelitarum diversas gentes indicare videretur. Habitabant in eadem terra, eademque, quae antea, beneficia ex hujus observatione percipere poterant. Spartani, si Lycurgi, Athenienses, si Solonis, alii si aliorum legislatorum leges perpetuo retinuissent, non ea mala fuissent perpessi, quae postea experti sunt. Idem ipsa horum historia testatur; idem quoque docent Hebraeorum annales. Illustre profecto documentum praestantiae legis Mosaicae praebet aetas Davidis et Salomonis; praebent posteriora quoque tempora, quum gens salute, prosperitate, felicitate floreret. Itaque exsecrandus est iste Jerobeamus, qui hanc legem suis institutis adeo pervertit, eamque tam impudenter infregit; diris sit devotus, et ipse damna perpetiatur, in quae vos injecit, Israelitae! Infelix profecto popule, et miseratione digne! quare tandem obsecuti estis isti proditori? — Sed ipsi legem neglexistis, ipsi vestra incuria vestrum exitium praeparastis, neque aures praebuistis iis, qui toties vobis acclamabant :

« Discite Justitiam moniti, et non temnere Divos » (1).

(1) Virg. Aen. VI. 620.

§ XIV.

Disquiritur, quatenus lex Mosaïca apud Israelitas permanserit civitatis norma.

Talis fuit legis Mosaïcae praestantia, quae ex dictis jam satis intelligitur; disputandum restat, quatenus post scissionem retenta sit apud Hebraeos, tam Judaeos quam Israelitas. Primum ad Israelitas transeamus, quo melius eorum civilem conditionem conjunctim perspiciamus; dein de Judaeis videbimus.

Difficillima profecto est haec quaestio ob monumentorum penuriam; ex scriptis, quae nobis supersunt, quanquam non accuratam eorum temporum historiam exhibent, et minime res gestas eo consilio enarrant, ut civilis reipublicae conditionis rationem habeant, ex iis tamen, quoad ejus fieri possit, nonnulla eliciamus.

Bossuetus suspicatur, tribus separatas codicem legis Mosaicae Pentateuchum, ut vocant, semper veneratione prosecutas fuisse (1), quod utrum verum sit, disputatione indiget. Ut praecedenti § vidimus, civilis conditio cum externo religionis habitu tam arcte erat conjuncta, ut ab hac divelli non posset; religio erat civitatis fulcrum, cui omnia innitebantur. Apud Israelitas patria religio plane immutata,

(1) Cf. *Discours sur l'Histoire universelle, tome I, page 25. Stéréot.*

umbram tantum referebat illius imaginis, adeo tenuem, ut non nisi ab iis, quibus accurate hoc discrimen demonstratum esset, agnosceretur: hujus autem nescius Aegyptiorum potius, quam Hebraeorum cultum te videre arbitrareris. Sublata igitur erat certe ipsa religio Mosaica, sublatum praeterea fundamentum, cui civilis conditio superstructa erat: neque sperare poterant, fore, ut haec instituta postea in desuetudinem abirent. Erant civitatis Israeliticae fundamentum, et semper civitatis norma consideranda sunt.

Carebant Israelitae omnibus insuper adminiculis, quibus doctrina et cognitio legis apud populum conservari, eique in mentem revocari potuissent. Exempla, librariorum manu confecta, hoc tempore erant rariora; ars scribendi non adeo jam invaluerat, ut ejus ope apud populum universum legis notitia propagaretur: summi igitur momenti fuit exemplum, quod in templo conservabatur; monumentum pretiosissimum, dignum, quod in arca foederis, in ipso adyto, in sancto sanctorum custodiretur. Alia praeterea exempla in templo reservabantur, ex quibus diebus Sabbaticis festisque solennibus praecipua capita populo praelegebantur. Ne remotiores tribus legis notitia destituerentur, qui ad templum toties adscendere non poterant, sapienti instituto ordo Levitarum per totam terram erat dispersus, ut non tantum artium liberalium, aliarumque rerum scientiam traderent, verum etiam legis notitiam perpetuo in memoriam revocarent, eamque interpretarentur. Haec omnia apud Israelitas desiderabantur, templo amisso, sacris mutatis, Levitis expulsis. Quominus autem Israelitae non penitus ab

institutis Mosaicis abalienarentur, effecerunt scholae Prophetarum, inter Israelitas reservatae, quas ne absoluta quidem alicujus regis auctoritas supprimere potuit. Facile retentae esse videntur propter emolumenta, quae hinc oriebantur ad populi humanitatem amplificandam. Tam firmiter constitutae, eamque auctoritatem inter Hebraeos nactae erant, ut omnes veneratione quadam eas prosequerentur. Pythagoras, quo melius doctrinarum studium et divinarum et humanarum conservaret, quo magis morum corruptelae resisteret, eorumque integritatem restitueret, laudabili et egregio consilio Sodalitia instituerat, quae ab eo nomen habent. Ipse princeps omnibus sociis praeerat, ut hi, eum ducem sequentes exemplo suo populum docerent, omnibusque se commendarent. Exemplum iis auctoritatem praebebat apud populum, Optimates, Principes; quorum licentiam quum comprimere, cohibere, arctioribus finibus includere conaretur, consecutus est magnam in republica vim, quam ut sibi vindicaret, eum studuisse, non negandum videtur (1).

Non aliud erat scholarum Prophetarum inter Hebraeos institutionis consilium, quatenus de his judicium ferre possumus (2). Samuel Hebraeorum Pythagoras, his instituendis etiam doctrinarum studium, Poesin et Musicam, legis inprimis Mosaicae notitiam, morumque integritatem, reservare

(1) De Pythagorae institutis, omnium instar, conferatur Barthelemy, *Reize van den Jongen Anacharsis*, VIII. p. 110 — cap. 75.

(2) Cf. Bengel Neus Archiv. II, 2, pag. 484 seq.

studebat, et optimum profecto postea fuit munimentum, regis auctoritati oppositum. Hinc magni quique viri inter Hebraeos prodierunt, in iis edoctus est Davides, Nathan, Gad, alii, quam plurimi, qui cum sub Davide et Salomone, tum in posterum de Hebraeis tam egregie meruerunt, ex quibus plures Prophetarum nomine nobis innotuerunt, et scriptis suis immortale nomen sibi vindicarunt; nec mirum; in his scholis poeseos ac musices ope, religionis ac patriae amor et sensus sublimiores excitabantur, eorumque titillatione in affectum quisque rapiebatur, et in summam adducebatur admirationem. Simplici vitae rationi adsueti, in tuguriis degentes, minimo victu contenti, tranquillam et beatam vitam degere populum edocebant.

Retinuerunt et hanc vitae rationis simplicitatem in posterum; pulcherrime depingitur Prophetarum coetus sub Jorami imperio; ipsi aedificant tuguria, ligna caedunt, secures mercede conducunt, ne unius quidem earum jactura ab iis reparari potest (1). Atque talis Prophetarum schola quum memoratur, tum fingite vobis coetus, quos excelsior animi impetus compulerat, ut, viri cujusdam Divini ab ore pendentes, talia ab eo praecepta acciperent, quibus et patria ipsis carior redderetur, et ipsorum mentes sacrorum majestate gravius percellerentur. Fingite vobis hos coetus in casis et tuguriis habitantes, in amoenis collibus degentes, carmina canentes, quibus et fortia Jehovae facta, ejusque laudes et

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 6, 1-7.

heroum facinora celebrabant. Resonabant valles cantu coelesti, cantumque comitabatur instrumentorum musicorum symphonia, ut et aures sonorum suavitate demulceantur, et mentes Divina voluptate perfunderentur. Fingite vobis, quam vim hujusmodi carmina in animos nobiliorum juvenum necessario haberent, sive potius ipsi locum adeatis, et ipsum Saulum regem adspiciatis; videbitis omnes, qui ad hoc Bardorum genus accedunt, mox eodem furore poetico inflammari; atque, in eandem exstasin raptos, eosdem atque illos animi motus persentiscere (1).

Laudamus igitur reges Israelitarum, qui hoc institutum non sustulerunt, sed tacite in regno suo tolerarunt. Tres praecipuae memorantur scholae Prophetarum in horum temporum historia, altera Bethele, altera Hierichunte, tertia Gilgale, (2) quae diu florebant sub principatu Eliae et Elizae. Prophetae viri erant, qui dum sacrorum ministri rerum ad cultus externi observationem pertinentium curam gerebant, hoc spectabant, ut religio Mosaica ad intimam supremi Numinis venerationem ipsamque morum probitatem atque integritatem conduceret, quare ne sacerdotibus quidem aut regibus parcebant, si quando graviter deliquissent (3). Peculiari vestimentorum genere a vulgo distincti, quique austeriorem vitae rationem sequebantur, pellibus hirsutis induti (4), inter tan-

(1) Cf. *Herder Geest der Hebr. Poes. Deel* 4, *page* 100. Jahn. II. III. 118.
(2) Cf. Cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 2, 2.
(3) Sunt verba cl. Pareau Ant. Hebr. pag. 171, editionis secundae.
(4) Cf. 2 Reg. 1, 8 et Zach. 13, 4.

tam morum corruptionem audaciter coram populo prodeunt, ad ipsum regem accedunt, et omnes gravi reprehensione increpare audent. Ipso Jehovae nomine ab aliena superstitione populum avocant, veram religionis indolem patefaciunt, et morum integritatem commendant. Miraculis populi oculos in se convertunt, omnes factis suis percellunt, omniumque animos summa admiratione implent; ipsi sublimiori spiritu inflati futura praedicunt, vividisque coloribus et admirabili eloquentia revelant. Venerabilis profecto congregatio! dixeris, talium virorum apparitionem populum avocasse a vitulorum, et postea ab idolorum cultu; ipsius Jehovae colendi amorem excitasse, et legis Mosaicae auctoritatem perpetuo confirmasse; sed aliter plane evenit. Erant Hebraei orientales; miracula et gravissima eloquentia populum quidem vehementer movebant, sed movebant, quamdiu eorum sensus perculsi essent: alia si occurrebant, quae eandem vel ejusmodi efficaciam habebant, illorum obliviscebantur. Ita explicandum est, quo modo fieri potuerit, ut in deserto splendentibus fulminibus, auditisque tonitrubus, attoniti, et metu et veneratione perculsi, haud ita multo post, fide neglecta, quam dederant, vitulum aureum confecerint, adoraverint, in ejusque honorem festum laetum et splendidum celebraverint (1). Si autem videamus, quantopere ab ipsis regibus Prophetae contemnerentur, qui eos persequebantur, et gravissimis vexationibus premebant, Isabelam si in mentem revocemus, quae consilium

(1) Cf. Gerritsen commentatio in Annalibus Acad. Rheno Traject. anni 1823, pag. 10 seqq.

ceperat omnes Prophetas, qui Jehovae nomen profitebantur, interficiendi (1); denique si attendamus ad increscentem in dies sacerdotum Baalis multitudinem et auctoritatem, tum profecto quisque intelligit, eos Prophetas, easque scholas non tantam habuisse efficaciam, quantam suspicareris. Si ipse oculis cernere velis, quantopere reges Prophetas revereantur, ad Jerobeamum attendas, publice Bethele festum celebrantem: ipse sacra peragit; maxima hominum frequentia oculos in ipsum intentos habet; interim exoritur tumultus; homo quidam per magnam turbam festinat, prodit coram rege, coram omni populo; est Propheta, qui verbis factisque factum Jerobeami publice improbat, qui non a proposito deterretur; rex ipsum capi jubet; alii apud regem eum suspectum reddunt; rex credit, et in proposito pergit (2). Adspicias, quam truculenter Achabus Micham in carcerem detrudat (3), quibus minis Achazia Eliam minitatus sit, militibus saepius ad eum capiendum missis (4). Postea, quum vitulorum cultus a Jehuo et posteris cum omni splendore rursus restitutus esset, quam acerbe Amazia, hujus cultus sacerdotum fortasse primarius, in Amosum invehitur, eumque calumniis, opprobriis, conviciis increpat, et tanquam hominem seditiosum, rerumque novarum cupidum apud Jerobeamum II falso accusare conatur (5)!

(1) Cf. 1 Reg. 18, 4, 13; 19, 10.
(2) Cf. 1 Reg. 13.
(3) Cf. 1 Reg. 22.
(4) Cf. 2 Reg. 1, 9.
(5) Cf. Cl. Rosenmüller ad Amos 7, 10.

Prophetarum scholae lapsu temporis etiam abrogatae sunt, saltem negligentia, turbis, communi et ubique pervulgata morum corruptione interiisse videntur (1). Sed jam satis de his institutis, iisque, qui hinc prodierunt dictum est. Porro videamus, utrum argumentis, ex ipsa historia petitis, demonstrari possit, Israelitas aliquam tamen hujus legis rationem habuisse. Atque hic, quoniam hujus temporis scriptores nihil fere de hac quaestione memorabile referunt, universum conspectum praebere sufficiat.

Negari nequit, praecepta nonnulla apud Israelitas servata fuisse, quae legis Mosaicae indolem spirant; si rem vero accuratius perpendamus, haec diuturno, quo conservata fuerant, temporis intervallo adeo trita fuerunt, ut ne regum quidem auctoritate aboleri possent. Ejusmodi rei vestigium offendimus sub imperio Jorami: viduae cujusdam filii ab alio in servitutem erant redacti; nam lex erat, qua concedebatur, filios ejus, qui debitum solvere non posset, servos reddere (2). Alia instituta necessario retenta fuerunt propter ipsius populi indolem; leges, verbi causa, quae terrae divisionem spectabant, secundum quas quisque civis suum habebat agrum: populus enim Hebraeorum, in XII gentes, tribus, vel castas, si dicere velis, erat divisus; eam rationem immutare apud nullum populum, qui eodem modo erat constitutus, aliquis sive princeps sive alius quidam maxima auc-

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Amos 7, 14; cum hac sententia verba Amosi, comm. 15 relata, optime conveniunt.

(2) Cf. cl. Palm ad 2 Reg 4, 1, Michaëlis Mosaisch. Regt II., pag. 368 ed. Belg.

toritate gaudens, unquam ausus est, cujus rei documenta animadvertimus apud Persas, Aegyptios, Indos. Apud Israelitas haec instituta eam quoque sanctitatem adepta erant, ut abrogari non possent. Itaque tabulas genealogicas, quae dicuntur, accurate conscribebant, et integras conservabant, quibus factum est, ut postea indicare potuerint, Baesam oriundum fuisse ex tribu Issaschare (1); ut Israelitarum nonnulli post reditum in patriam, ex quanam tribu, gente, familia suam traherent originem, dicere potuerint: quin imo, ut post Christum natum Lucas, Annam Prophetissam Aseritam fuisse, manifesto tradiderit (2).

Egregium documentum, quanam religione integra agrorum possessio apud Israelitas conservata sit, invenitur in historia Naboti, cujus praedium Achabus, quippe hortis suis vicinum, ad hos explicandos emere cupiebat; quod quum recusavisset Nabotus, rex, ne summa quidem, qua pollebat, potestate, aliquid efficere potuit. Regina, regis moerore comperto, talem repulsam aegre ferebat; regi gratificari cupiens, neque consiliorum expers, aliquid molita est, quo facinori quandam saltem justitiae speciem daret. Excogitavit nefanda ista muliercula duplex scelus; falsi testes eum accusant, falsi judices majestatis crimine condemnant; specie religionis jejunia publice promulgantur, ac denique Nabotus coram populo condemnatur, et lapidibus obruitur (3).

(1) Cf. 1 Reg. 15, 27.
(2) Luc. 2, 36.
(3) Cf. cl. v. d. Palm et Michaelis ad 1 Reg. 21, 8-13.

Permultam vim habuisse haec legis Mosaicae instituta, ex dictis suspicareris; quae vero si accuratius consideras, luculenter indicant, quomodo isti reges et principes, qui regno Israelis imperabant, haec conservaverint, et cum communibus orientalium juribus conjunxerint. Quemadmodum enim ex ea historia patet, secundum jus Mosaicum haereditatis, ager Naboti idem erat filiorum; sed secundum institutum, omnibus orientalibus proprium, filius et universa familia, si pater deliquisset, cum eo interficiebatur, bona publicabantur, et regis possessionibus adscribebantur. Filii enim Naboti eandem sortem experti sunt, idque perpetuo apud Israelitas obtinuisse videtur. Ipse regum scriptor hunc morem Achabi tempore jam satis notum esse suspicabatur, ut disertis verbis filiorum mortem non commemoraverit, et nobis adhuc incognitum fuisset, nisi alio loco obiter ejus rei mentio facta fuisset (1). Quam egregie huic facinori oppositum est laudabile Amaziae factum, qui tantum vindictam sumsit de iis, qui in Joasum patrem conjurationem fecerant (2)!

Patet igitur ex hac morte Naboti, instituta nonnulla fuisse retenta, non tamquam praecepta sapientis illius legislatoris, sed tanquam instituta, cum populi indole conjuncta, et temporis intervallo inveterata. Tute profecto assumere possumus, apud Israelitas, quorum principes, si dignitatem obirent, nullis conditionibus fuerunt adstricti, etiam orientalium more remp.

(1) Cf. Michaelis ad 2 Reg. 9, 26.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 14, 5,6.

administratam fuisse, et, ut ex ipsa historia apparet, reges ad orientalium loquendi morem tyrannos fuisse, quorum potestas nullis legibus circumscripta est, apud quos et voluntas et communis omnibus usitatus mos norma est, secundum quam omnia faciunt.

Si quidem vero non satis adhuc persuasum sit de legis Mosaicae neglectu, age, adeas Gynaeceum, prorsus ad orientalium rationem instructum; reperies reginam matrem, Eunuchorum turba stipatam (1): est quidem tale quid legi Mosaicae contrarium, quae istam immanitatem vetabat, et omne penitus cum iis commercium non tantum vehementer dissuadebat, verum etiam istis homunculis ad templi vestibula aditum occludebat; sed grati sunt isti aulae regum Israelitarum, nec iis carere poterant: dignitas regni Israelis talia postulare videtur. Sed relinquamus palatium, et templum Baalis ingrediamur.

§ XV.

Cultus Baalis.

Israelitae, ut jam obiter observavimus, commune omnium Orientalium ingenium et indolem habebant, quod imprimis tenendum est, cum eorum historiam tractamus: facilis igitur

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 9, 32.

iis fuit transitus ad horum mores et religionem, quae iis easdem illecebras offerebat, quibus hi alliciebantur. Indulgebant orientalium sacra hominum affectibus, rebusque inprimis venereis, quibus accedebat hilaris et jucunda festorum celebrandorum ratio, pompa maxima, splendor eximius, lautus apparatus; quae omnia fervidiori Hebraeorum ingenio vehementer placebant (1). His sacris eo facilius et libentius jam antea adhaeserant, quoniam in ipsa eorum terra peragebantur. Complures Cananaeos Hebraei post terrae expugnationem reliquerant, quos expellere non potuerunt (2) illorum plurimi montes tenebant; Israelitae loca plana et campestria : illi orientalium more, institutorum tenaces, sacra integra retinuerunt; Israelitae, receptis eorum moribus, initis cum iis matrimoniis (3), arctissime cum illis se conjunxerunt, et inscii vel inviti in ipsos fere Cananaeos permutati sunt. Locis, quibus Hebraei traduntur idolorum cultui adhaesisse, Cananaeorum, nec alia sacra intelligenda sunt (4) : nam existimabant se satis fecisse, si Jehovae cultum cum illis conjunxissent. Quantopere tunc temporis iste cultus jam floruerit, videmus, splendidum templum adspicientes, in honorem Baalis Sichemi conditum, magnifice exstructum, donisque ditissimum (5). Cum vicinis necessitudinis vinculum arctius contrahentes, plures Deos recepe-

(1) Cf. Gerritsen II. pag. 32 et seqq.
(2) Cf. Jud. 1, 27 seqq.
(3) Cf. Jud. 3, 3-6.
(4) Cf. Jud. 2, 13; 3, 7; 7 totum; 8, 31 seqq,
(5) Cf. Jud. 9.

runt; praecipue, quoniam non adeo dissimiles videbantur, seque etiam eorum Deorum, quos honore prosequebantur, tutela frui, putabant (1).

Itaque observandum est, quum in posterum etiam glorientur, se Jehovae cultum non neglexisse, istum sensum religiosum non esse nisi inanem superbiam, et vanam gloriam ex communi orientalium cogitandi ratione explicandam (2). Primus Samuel, dein Davides cultum Jehovae quidem restaurare, et tanquam unica populi sacra constituere conabantur, sed Hebraeorum ad idolorum cultum propensionem immutare non potuerunt. Cananaeorum reliquiae cum Hebraeorum gente interim mirifice numero accreverant; alii Hebraeorum sacris quidem adhaerebant, et summos etiam magistratus gerebant (3), alii vero iique plurimi patriam religionem profitebantur; urbes nonnullas soli Cananaei tenebant, eorumque ingentem numerum Salomo opificiis, quoniam Israelitis peritiores fuisse videntur, adhibuit (4).

Non igitur mirandum est, idolorum cultum post Salomonem rursus invaluisse, sub cujus imperio ejus studium tantopere fovebatur; praeterea instituta Jerobeami viam muniverant ad illum cultum eo facilius introducendum (5). Lex Mosaica

(1) Cf. Jud. 10, 6.
(2) Cf. Muntinghe ll. VII. pag. 33.
(3) Cf. 1 Reg. 9, 20, 21 cl. v. d. Palm ad h. l. Hamelsveld ll. III., pag. 44 seqq. Hess. ll. VIII, pag. 114 seqq.
(4) Cf. Jahn ll. I, 1 pag. 146.
(5) Cf. Jahn ll. III, pag. 141 seqq.

nondum eam vim habebat ad talia prohibenda; Israelitis denique cum vicinis arctior necessitudo intercesserat.

Omri probe perspiciebat, foedus, quod Jerobeamus cum Aegyptiis inierat, et sacrorum imitatione confirmare studuerat, si tunc adhuc obtinuerit, regno Israelis non ita profuisse, ut omnes speraverant; nec mirum est, foedus Aegyptiorum, Jerobeami familia exstirpata, magnam partem infractum fuisse. Omri igitur, quo magis se in sua dignitate tueretur, cum Phoenicibus societatem fecit. Quam quo arctiorem redderet, et simul vinculo, quod rumpi non posset, suum populum cum his connecteret, exemplum Jerobeami secutus est. Sacra Phoenicum recepit, atque ita utramque gentem sacrorum communione conjunxit (1). Permultis ex Phoenicibus, qui in ipsius ditione habitabant, et huc mercaturae causa migraverant, hoc procul dubio mirifice placebat. Insuper filio suo in matrimonium dedit filiam regis Tyriorum, Isabelem, cujus pater Ithobalus, ipse templi Astartes summus sacerdos, jam imperii erat potitus (2). Cui, quum castae suae imprimis faveret, etiam optima quaeque praesidia aderant, quibus sua auctoritate cultum Baalis apud Israelitas rite constituere poterat. Ab hoc inde tempore, ut Seldenus (3) ait, cultus Phoenicum in regno decem tribuum viguit. Achabus, ab Isabele incitatus, Samariae splendidum templum exstruxit in honorem

(1) Cf. 1 Reg. 13, 25, 26, cl. v. d. Palm et Rosenmüllerus ad Mich. 6, 16.
(2) Cf. Josephus contra Apionem I. 5, 18.
(3) Seldenus de Diis Syris, II. Cap. 1.

Baalis, sive Herculis, ut Graeci dicere solent (1): quo condito caput regni etiam caput fiebat religionis. Huc Israelitae se conferebant ad sacra perficienda, ad festa celebranda, ad sacra convivia habenda, ad Deum honore afficiendum, osculandum (2) et muneribus donisve sibi conciliandum. Quam studiose istum cultum prosecuti sint Israelitae, ex eorum historia et optime ex Prophetarum scriptis patet. Sacerdotum et Prophetarum agmen erat maximum (3), ipsum templum splendidum et augustum, simulacra ex auro argentoque confecta, pretiosisque vestibus induta, vasa artificiose sculpta, templi thesaurus ingens, dona, huic ornatui luxuriose accommodata, permulta, eo imprimis tempore, quo populus divitiis et mercaturae studio florebat (4): convivia etiam memorantur profusa, splendida, omnibus deliciis abundantia, quibus intemperantia praeërat (5). Denique, si universum cultum auctoritate reginae, ejusque adulatorum tam diu sustentatum, iisque sacris omnes principes faventes videamus, porro, si attendamus ad octingentorum quinquaginta sacerdotum, Prophetarumque numerum, ab ipsa Isabele publicis sumtibus altum, quid amplius obstat, quin Baalis cultum civitatis religionem agnoscamus? Ac jam, quod ad ipsam religionem attinet, Israelitae similem nunc cultum

(1) Cf. Bochartus in Phaleg, pag. 708 seqq.

(2) De osculandi more cf. Michaelis et Rosenmüller ad Hos. 1, 32. De Festis cf. Hos. 2, 11, 13.

(3) Cf. 1 Reg 18, 19.

(4) Cf. Rosenmüller ad Mich. 1, 7.

(5) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 3, 1.

habebant, atque omnes vicini populi. Solem et Lunam omnes adorabant; habebantur rex et regina, qui astris tanquam exercitui imperarent; Ammonitae Solem, nomine *Milcomis*, vel *Molochi* (id est, *regis*) Moabitae *Chamosi*, Syri *Rhinnomis*, Babylonii *Beli*, Phoenices *Baalis*, Lunamque *Astartis* nomine nuncupabant (1). Idem erat omnium et communis Solis Lunaeque cultus, hac de causa dictus *Sabaeismus* (2) aut *Dualismus*.

Cultus Baalis, Isabelis aetate, apud Israelitas jam tam altas radices egerat, ut exstirpari non posse videretur; sub Achabo, Achazia, Joramo florebat. Narratur quidem hic simulacrum Baalis ex templo removisse (3), quo facto regem ipsum non magnopere huic cultui deditum fuisse suspicareris; quod est verosimile (4); templum tamen superat cum omni sacrorum apparatu. Jehu demum regia dignitate vi accepta, falsa proditione et horrenda crudelitate cultum aboluit, omnium ejus cultorum caede pollutus (5). Sub filio vero rursus invaluit (6), et quamvis deinceps vitulorum cultui reges inprimis operam dedisse videantur, tamen perpetuo plerisque cultus Baalis

(1) Cf. cl. Rosenmüllerus ad Hos. 2, 15.

(2) Ab Hebr. צבא. Hoc vocabulo Hebraei indicant *Stellarum multitudinem*; cf. de hoc cultu Jahn. l. c. III, pag. 447 et seqq. et nonnulla apud Volney : *les ruines* caet. pag. 154 et seqq. et Meiners Geschichte der Religion. I Th.

(3) Cf. 2 Reg. 4, 1.

(4) Cf. Muntinghe ll. VII, pag. 72 seqq.

(5) Cf. 2 Reg. 10.

(6) Id apparet ex 2 Reg. 13, 1, ubi legitur vocabulum אשׁרה; cf. Gesenius Wörterbuch, 1823, in voce.

retinuerunt : quibus passim alluserunt Hoseas, Amos, aliique coaevi scriptores (1).

Quam perniciosum fuerit civitati religionem patriam immutare, jam ex institutis Jerobeami vidimus, sed multo perniciosior erat cultus Baalis introductio. Immutavit prorsus Israelitarum indolem et ingenium, idque necessario fieri debuit, quoniam ipsorum regum erat religio, quos plerique cives sequebantur. Arctior jam quidem erat horum necessitudo cum Phoenicibus; sed eo facilior ad mores eorum et luxuriam transitus (2). Praeterea nunc populi vinculum desiderabatur; Judaei omnes religionem, templum, oraculum commune habebant; Israelitae jam adibant oraculum Ecronis, apud Philistaeos; ubi celebratissimum Baalis fanum fuisse creditur; quod vicini eodem fere modo coluisse videntur, quo Graeci Delphicum Apollinem, quem quamvis variis caeteroquin locis honoratum, omnes hic majore honore prosequebantur (3). Denique populum Israelis quam maxime divisit, et a se invicem abalienavit iste Baalis cultus, et permultorum malorum causa exstitit. Jam enim alii, quamvis pauci, religioni Mosaicae adhaerebant; et Prophetas rerum suarum fautores habebant

(1) Cf. Hos. 3, 1, 4, 32, Micha 6, 16; forte quidem huc referri potest Hos. 5, 1, 9, 15. Cff. laudati interpretes et cl. Rosenmüllerus ad Amos 4, 4, et in prooemio ad Hoseam, pag. 25.

(2) Cf. Muntinghe ll. IV. pag. 343, Hess ll. VI, pag. 23 seqq., 178 seqq. VIII, pag. 436 seqq.

(3) Cf. 2 Reg. 1, 3.

egregios (1) alii institutorum Jerobeami tenacissimi esse non desinebant; alii ea cum sacris Mosaicis rursus arcte conjungere volebant, et veri Jehovae adoratores haberi, quos graviter imprimus perstrinxere Elia (2) et Hoseas (3); alii rursus Baalis cultus vindices erant acerrimi. Jam alia factio praevalebat, jam alia; Elia auctore, Baalis sacerdotum magna strages edebatur, et cultores Jehovae videbantur superiores; Jehu ejusque posteri factioni suae vicissim favebant. Tales autem factiones ex religionis discrimine ortae, quam fanatico ferantur furore, historia recentior manifestis exemplis docuit (4). Adscendas montem Carmelum, conferas te ad portas Samariae; hic jugulatorum hominum acervos adspicies, et ipsius regiae familiae corpora obtruncata animadvertes. Illic fluvium Kisonis rubefactum videbis, et undas mortuos in mare eructantes. Sed ab hoc theatro potius oculos avertamus; ad Judaeos nos convertamus, et videamus, utrum apud eos laetior religionis et civilis Reip. conditionis facies nos arrideat.

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. 18, 21.
(2) Cf. 1 Reg. 18, 21.
(3) Cf. cl. Rosenmüller ad Hos. 3, 4.
(4) Cf. Erläuterung II. pag. 163 seqq.

§ XVI.

Interna civilis reipublicae Judaicae conditio. Lex Mosaica — Religio Mosaica — Idolorum cultus.

Lex Mosaica apud Judaeos civitatis fuit norma, vel constitutio, ut vocant recentiores. Nonnunquam quidem a regibus, qui falsam adhibebant jurisprudentiam, negligebatur, et interdum abrogata fuisse videtur; mala, quibus tunc regnum Judaicum afflictum sit, non fuere minora iis, quae experti sunt Israelitae; sed perpetuo reges fuerunt, qui neglectam legem restituerent, suisque institutis confirmarent. Posterioribus temporibus, quibus Judaei penitus eam neglexerunt, et ipsa in contemtum abiit, ipsum hoc regnum tantopere debilitatum, omnique firmitate privatum est, ut tandem hostium, cum vicinorum, tum exterorum praeda fieret.

Omnia Judaeis in promptu erant, ut supra vidimus, quibus legis Mosaicae instituta optime tueri et perpetuo retinere potuerunt. Templum habebant religionis praesidium, religionem civilis legis Mosaicae vindicem; eaque religionis cum civitate conjunctio, maximum illud cujusque civitatis munimentum Judaeorum civitati tantas vires praebuit. Templum Salomoni debebant Hebraei, religionis restaurationem Davidi; utriusque institutis inprimis fruebantur Judaei, eorumque fructus laetissimos percipiebant. Exemplum Davidis regibus praesertim optimum perpetuo erat incitamentum, optima norma ad

quam imperium suum administrarent. Viderant sub eo filioque praeclaro remp. mirifice floruisse; viderant Davidis tempore populum felicitatem debuisse legis Mosaicae et cultus Jehovae observantiae; viderant, quam facile sub Salomonis imperio luxuria oriri posset ex nimio vicinorum populorum imitandi studio, quam vehementer haec noceret integrae cultus et civitatis conditioni, quam misere, patriis institutis neglectis, mutua populi necessitudo interiret. Atque utinam omnes reges haec semper in memoriam revocassent; legem Mosaicam profecto observassent, eamque tantum temporis opportunitati populique conditioni accommodassent; et sapienti experientia edocti, si opus fuisset, Salomonis et Davidis vestigiis insistentes, prudenter legis consilium, non verba, secuti fuissent: quis dubitet, an hac ratione optima in omnium animis studia fovere, patriae amorem apud alios resuscitare, apud alios excitare potuissent? Pacis tempore, sapientibus institutis, praestantissimis Davidis aliorumque scriptis, populi indolem et characterem conservare, hymnis sacris pristinarum rerum memoriam revocare, iisque omnibus non tantum cohibere optime potuerunt, quominus populus ista nefanda perpetraret, sed etiam, ut bonorum vestigia ingressi, omnes legis Mosaicae studio, religionisque amore imbuerentur, et rectam utriusque intelligentiam compararent. In bello, quam vim habere potuissent ea carmina recensendis heroum factis ad militum animum corroborandum, eosque invicta fortitudine replendos: sacri cantus, sacri soni, quid efficere potuerint, optime testari potestis, Spartani cum Tyrtaeo duce in Messenios irruistis! Quem belli ardorem vobis injecerunt ejus carmina, quae virtutem, patriae

et gloriae amorem, mortisque contemtum spirabant! merito profecto Horatius dixit :

« Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
« Versibus exacuit (1). »

Jam credimus, quomodo factum sit, ut Judaei toties tam splendidas victorias reportaverint; nota est clades qua Abia Israelitas affecit; nota Asae victoria de Cuschaeis, nota Josaphati de ingenti Moabitarum, Ammonitarum, aliorumque sociatorum exercitu. Eam vim habebant carmina illa, quae heroum facta, quae pristinas bonorum et fortium res gestas, aliaque, quae populo vehementer placebant, tam eleganter explicabant et ad haec exempla imitanda incitabant. Verum et nos sonorum carminumque suavitas a nostro proposito fere abduceret, quum jam satis persuasum sit de legis Mosaicae vi in Judaeorum statum civilem (2).

Erat plerumque resp. ad normam civitatis rite constitutae conformata; novimus regiam dignitatem, non absolutam, sed terminis circumscriptam. Rex, quum imperium aggrederetur, jurare debebat, manibus legum codici impositis (3). Casta Levitarum regiae dignitatis vindex (4), etiam sacrorum erat antistes, eorumque summus, Pontifex maximus, post regem primarius in civitate vir. Judiciorum rationem sapientibus

(1) Horatius Art. Poet. v. 402.
(2) Muntinghe ll. VII, pag. 65.
(3) Cf. 2 Reg. 11, 12. 2 Chr. 23, 11.
(4) Cf. 2 Reg. 11; 2 Chr. 23.

institutis legibusque constitutam, agriculturam non neglectam, et sacra, omni splendore peracta, animadvertimus. Exterorum cultus, quamquam interdum introductus est, nunquam civitatis religio fiebat, nisi iis temporibus, cum et ipse populus corruptus interitum suum praepararet.

Primum videamus de vitulorum cultu. Rehabeamus, quanquam Mosaicae legis et religionis vindex fuerit, tamen aliorum Deorum venerandorum veniam concessit, quibus annumeranda videntur sacra, quae Jerobeamus instituerat (1). Fortasse quidem fecit eo consilio, quo acrius illi resisteret; documentum profecto aemulationis, non sapientiae! Infirmum et inconstans Rehabeami ingenium talia tolerare, non cohibere potuit : sine dubio populus a Salomone corruptus, nondum emendatus erat, nec propensionem ad idololatriam mutaverat; Naama, Ammonitis, mater ejus (2), et Maacha inprimis, omnium uxorum dilectissima, ad haec perficienda certe non defuit (3). Nimis acriter forte Regum scriptor Rehabeamum perstrinxit (4); acute saltem Chronicus *legem*, inquit, *Jehovae reliquit* (5) : et egregium profecto est ejusdem effatum (6), *reperiebantur adhuc inter Judaeos bona quaedam*, id est : bona in civitate et rebus sacris instituta (7).

(1) Cf. Erläuterung, pag. 151.
(2) Cf. 1 Reg. 14, 21.
(3) Cf. 2 Chr. 11, 22.
(4) Cf. 1 Reg. 14, 22-24.
(5) Cf. 2 Chr. 12, 1.
(6) 2 Chr. 12, 12.
(7) Cf. Muntinghe ll. VII., pag. 25, et in annot. 25. Hess. ll. IX, pag. 60.

Vitulorum cultus certe introductus est posterioribus temporibus; non enim improbabile est, Joasum, regem Israelitarum, postquam splendidam de Judaeis victoriam reportaverat, in regnum Judae, quod paululum temporis tenuit, quo melius hoc sub potestate retineret, vitulorum cultum introduxisse, ut communia utrique regno sacra redderet (1). Berseba, ultimus fere regni Judaici terminus, apud Prophetas ejus cûltus sedes fuisse fertur, et Israelitae perstringuntur, quoniam Judaeos ad sua sacra peragenda traducere conati fuerant (2). Judaei per aliquod temporis intervallum istum cultum quoque retinuisse videntur (3), eoque facilius eo fortasse perduci potuerunt, quoniam antea cum Israelitis diutius foedere fuerant conjuncti. Lachis enim, urbs in confiniis ditionum Ephraimitarum sita, Betheli vicina, facile hac labe contaminari potuit, suaque contagione reliquas Judaeorum urbes polluere (4); His si addamus matrimonia, quae sine dubio cives utriusque regni inierunt, aliasque opportunitates, aliter fieri non potuit, quin a nonnullis etiam Israelitarum instituta recepta sint (5).

Neque defuerunt Judaei adsumendis Phoenicum sacris; cui rei ansam dederunt et arctior necessitudo cum iis, aliisque vicinis populis, et societas cum Israelitis, et ipsa Judaeorum in-

(1) Cf. 2 Reg. 14 et 2 Chr. 25.

(2) Cf. Amos 5. 5 et 8. 14.

(3) Hujus vitii eos coarguit Hoseas; cf. Rosenmüller ad Hos. 4, 15 et ad caput 5 et 6 passim.

(4) Cf. Rosenmüller ad Mich. 1, 13; verum is locus, cum de vitulorum tum de Baalis cultu accipi posse videtur.

(5) Cf. Erläuterung p. 172 seq.

doles, quae his aeque atque Israelitis talia sacra commendabat.

Paulo post regnum Salomonis scissum indefinita fere Maachae auctoritate una cum religione Mosaica cultus etiam Baalis et Astartes introductus est : quo tempore, ut videtur, potius reginae, ejusque sectatorum, non universi populi religio fuit (1). Recensentur enim obelisci in honorem Solis exstructi, qui in templo conspiciebantur. Ejusmodi quoque Samariae reperiebantur (2), neque Tyri desiderabantur, ubi Hiramus aureum obeliscum posuerat (3). Eosdem Maacha habebat (4). Annos LXVI postea Jehoram, filius Josaphati, sacra Phoenicum rursus introduxit, uxoris Athaliae stimulis agitatus. Nec mirum : erat haec filia Achabi et Isabelis; quorum vestigia pressit. Rege enim mortuo, imperii administrationem suscepit, et haec sacra, quamdiu vixit, per XVI inprimis annos, inter Judaeos servavit. Ac jam Hierosolymis, ubi templum perpetuo sedes manserat cultus Mosaici, qui tunc in magna Jojadae auctoritate vindicem adhuc habebat acerrimum, templum etiam conspiciebatur Baalis cum omni apparatu, sacerdotum agmine, cui praeerat Matthan, summus sacerdos (5). Sub Joaso et Amazia publice cultus iste admittebatur (6). Hic vero opinione,

(1) Cf. 2 Reg. 15, 11-15, ubi rursus occurrit idem vocabulum אשירה, de Astarte intelligendum; cf. supra.
(2) Cf. 2 Reg. 10, 26.
(3) Cf. Josephus contra Apionem I, V. 18.
(4) Cf. 2 Chr. 14, 5 cl. Rosenmüller ad Levit. 26, 30.
(5) Cf. 2 Reg. 8, 16-29; 11 totum, et 2 Chr. 23.
(6) Cf. 2 Reg. 12, 1-22; 2 Chr. 24, 1-27.

tunc temporis inprimis praevalente, perductus, Edomaeorum sacra introducere conabatur, sperans fore, ut hac ratione eos facilius subactos tenere possit, eorum Deorum gratiam sibi concilians (1). Fortasse quidem hoc instituto Judaeorum cum Edomitis commercio se optime prospexisse, arbitratus est.

Multo pejus praeterea fecit Achasus, qui jure omnium Judaeorum regum pessimus vocatur: contemtor legis Mosaicae, omnia ad suum arbitrium fecit, et tyrannus temerarius imperium suum exitio propius admovit. Cultum Baalis cum omni splendore non tantum restituit (2), verum etiam eodem furore, quo Amazia ferebatur, consilium sumsit, religionem Mosaicam et omnia ejus sacra, quin etiam templi apparatum, quoad ejus fieri posset, ad Syrorum rationem redigendi; populum imitans, prorsus fere ab Assyriis devictum (3). Itaque aram ad exemplum altaris quod Damasci viderat, faciendam curavit, et in prioris locum reposuit. Sed brevi forte perspiciens, id commode fieri non posse, templum ipsum tandem clausit, et novum exstruxit, Rhinnomi accommodatius, ejusque religione dignius (4).

Regnum Judaicum jam omni vinculo destitutum, discordiis per hoc tempus dilaceratum fuit; quibus accedebant bella externa cum Edomitis et Philistaeis, qui incursionibus suis omnia destruere minitabantur. Bella cum Israelitis, Syrisque tunc

(1) Cf. 2 Reg. 14, 1-22. 2 Chron. 25, 1-6; Michaelis ad Jerem. 49, 15.
(2) Cf. 2 Reg. 16, 3, 4.
(3) Cf. Jahn. ll. II. 1, p. 168, III p. 145.
(4) Cf. 2 Chr. 28.

Judaeis tam gravia erant, ut ad externum auxilium confugere cogerentur; templi thesaurus et regiae divitiae vix sufficiebant huic implorando, quo a periculo imminenti liberarentur. Hac mercede sola adjuvantur ab Assyriis, ut hi tributarii fierent, qui, everso regno Israelis, brevi et Judaeis exitium paraturi esse videbantur. Nunquam ad tantas angustias redacti erant; Rehabeamus quidem Sisaci impetum perpessus erat, Jehoram Philistaeorum et Arabum invasionem, qui, captis Hierosolymis, regisque filiis occisis, mulieres ex gynaeceo captivas abduxerant, et magnam praedam fecerant (1). Hujus imperium defectione Edomitarum debilitatum erat, bellis perpetuis, quae Josaphatus jam inchoaverat, exhaustum, et Athaliae tyrannide afflictum, maxima damna acceperat. Joas quidem, Syrorum bello resistere non potuerat, et ipse et Amazia abalienatum populi animum, conjuratorum vi interemti, experti fuerant; verum non umbram referebat conditio regni Judaici, quae his temporibus obtinebat, eorum malorum, quibus sub Achaso vexatum est. Unde igitur hae calamitates repetendae sunt in regno, ubi dixeris religionem Mosaicam civitatis normam fuisse? Orta sunt ex perversa regum istorum jurisprudentia, qui secundum arbitrium agebant, qui ipsius civitatis rationem nullam habebant, voluntatem tanquam legem considerabant. Eadem prorsus animadvertimus damna, quae apud Israelitas, eaque eo videntur graviora, quo magis differant a regni conditione sub eorum regum imperio, qui civitati nullo modo melius se prospicere posse existimabant,

(1) Cf. Jahn. ll. II. 1, pag. 171. Muntinghe ll. VII, p. 74 seqq.

quam, si secundum sapientia legis instituta eam administrarent et universum populum sacrorum communione, tanquam arctissimo vinculo, connecterent. Hac ratione factiones supprimere, et omnibus commune commodum, patriae salutem, curare potuerunt.

Ex tabula autem, quam supra exhibuimus, quae multorum regum facta ostendit, qui male de regno suo meriti sunt, merito aliquis conjiciat, mirandum esse, regnum Judae cum Israelis non una fuisse eversum. Id vero tenendum est, instituta Mosaica nunquam suam vim amisisse, semper cum Idolorum cultu fuisse retenta, et non, nisi ad finem vergente Achasi imperio, fuisse abolita, certe auctoritate mirifice imminuta. Praeterea apparet internum regni robur tum majus adhuc fuisse, quam quis caeteroquin putaret. Bellis civilibus nondum, ut apud Israelitas penitus enervatum, et legis institutis perpetuo sustentum et restauratum fuerat. Cantus sacri efficaciam, in bello Amaziae cum Israelitis animadvertimus (1), sed inprimis ex felici Asae et Josaphati imperio, Josadae auctoritate, et Ussiae, Jothami, et Hiskiae meritis, legis vim conspicimus. Asa patriorum institutorum tenax, Baalis cultum abrogavit, fanum et Idolum matris evertit; vestigiis Davidis insistens, labefactatum regnum restituit, Jehovae cultum cum omni splendore restauravit, sacerdotum ordinem ad pristinam dignitatem reduxit, templum renovavit; nec populum omni institutione destitutum reliquit (2). Egregium documentum felicis

(1) Cf. 2 Chr. 13, 1-23.
(2) Cf. Hess ll. IX, p. 82 seqq. Jahn. ll. p. 169. 2 Reg. 14 et 15. 2 Chr. 13 et 14.

latis (1). Quod Davides tempore minus opportuno perficere conabatur, Ussia jam perfecit, populo suo militarem quandam speciem dedisse videtur (2). Urbibus muniendis imperium maximopere munivit.

Non minus floruerunt Judaei, sub ejus filio, Jothamo, quum regnum interna potentia et valore mirifica incrementa cepit. Hic templum ornavit (3), Hierosolyma munivit, et Ammonitas, qui antea regno Israelis subditi fuerant, Judaeis tributarios reddidit : quo turbulentiora tunc temporis apud Israelitas, eo magis pacifica omnia apud Judaeos erant.

Laeta igitur fuit Judaicae Reip. facies; gratulamur iis de talibus regibus, eosque felices praedicamus, eoque feliciores, quum regem post XVI annorum intervallum adepti sint, qui tyranni insipientiam sapientia, insaniam prudentia restituerit. Atque is fuit Hiskia; imperium a patre accepit Assyriis tributarium, omnibus opibus fere exhaustum, omnique necessitudinis vinculo carens : haeredium profecto non gratum, nec jucundum! Sed Hiskia vir audax, fortis, prudens, sagax, is fuit, qui civitatis aedificium ex tanta ruina restaurare posset; dignus erat, qui prae ceteris Davidis filius nominaretur, Syrorum sacra, omnemque externum cultum aboluit; templum cum omni ap-

(1) Cf. Michaelis ad 2 Chr. 26, 6-8.

(2) Cf. Michaelis Mosaisch. regt III, pag. 217 seqq. Cf. Grotius, Michaelis et cl. v. d. Palm ad 2 Chr. 26, 11-15.

(3) Cf. 2 Reg. 16, 35. 2 Chron. 27, 3-5.

paratu restituit, et festa majora magnifice celebravit. Quo melius legis notitiam inter populum propagaret, etiam Davidis, Salomonis aliorumque scripta populo commendavit (1); quin imo, ne horum quidem aliquod detrimentum gens pateretur, proverbiorum libellum quemdam, a Salomone Aramaea lingua conscriptum, vertit, et Proverbiorum volumini adjecit (2). Optimis his institutis adjunxit victoriam de populis finitimis reportatam, gentem ab Assyriorum jugo liberatam, urbem regiam munitam et ornatam, quibus omnibus tantam apud exteros famam adeptus est, ut rex Babyloniae legatos mitteret, ad foedus cum eo ineundum.

Videtis laudabilia regum Judaeorum facta, laudabilia eorum instituta; jam intelligitis, quo modo factum sit, ut regnum Judae diutius persisteret, quam regnum Israelis: apud illos antiqua religio, antiqua instituta, populi indoli accommodata valebant; novis iisque sapientibus additamentis aucta, confirmata erant; justitia et religio civitatis fundamentum, prudentes reges reip. salutis vindices. Ita Judaei fructus perceperunt laetissimos civitatis bene ordinatae, summaque usi sunt felicitate, quam Ulysses tam eleganter depingit, Penelopen alloquens (3):

ὥστε τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅστε θεουδὴς
ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων
εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
πυροὺς, καὶ κριθὰς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ,
τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς
ἐξ εὐηγεσίης· ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ.

(1) Cf. Muntinghe ll. VII, pag. 105, Jahn ll. pag. 186 seqq.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Proverb. 25, 1.
(3) Homeri Odyss. T. 109-113.

Eadem prosperitate deinceps fruebantur Judaei sub Josia, qui regnum suum rursus ab interitu amovit. Nam filius Hiskiae, Manasse, cultum Phoenicum cum omni splendore restituerat, et templum istis sacris contaminaverat (1). Arctior Judaeorum cum Babyloniis conjunctio eorum superstitionem etiam traduxisse videtur. Ab Assyriorum dominatione, cui regnum Judaicum iis temporibus rursus succubuerat, Josia populum liberavit, et, quo infirmius Assyriorum imperium factum erat, mortuo Asarhaddone, eo potentius jam evasit Judaeorum regnum, quod tunc quoque X tribuum ditionibus constabat, cujus incolis Josia eadem, quae inter Judaeos constituerat, instituta tradidit. Cum Babyloniis, paulatim magis magisque invalescentibus, amicitiam colebat; et mors Josiae immatura tantum effecit, ut salutaria ipsius instituta cum ipso quoque interirent; quo factum est, ut calamitatibus non amplius Judaei resistere potuerint, quae jam regno imminebant. Certamen Assyriorum et Aegyptiorum pertulerant, quamvis medii inter utramque gentem siti; cui contentioni succubuerat regnum Israelis : jam vero ex certamine Aegyptios inter et Babylonios integri exire non potuerunt. Utrarumque partium ludibrium facti, utriusque dominium perpessi sunt, jam Aegyptiis, jam Babyloniis faventes; regnum Judaicum tunc quoque civitatis integritatem amiserat, et incolae Judaei esse desierant : sacris vicinorum et remotiorum populorum receptis, alii Aegyptiis, alii Phoenicibus, alii Chaldaeis similiores red-

(1) Cf. 2 Reg 21, 3 seqq.; ubi notanda est loquendi formula צבא השמים *Exercitus coelorum* : cf. supra.

diti erant. Conspicias imperium Joachasi, Jojakimi, Jojachini, Zedekiae; inspicias istorum temporum annales, adeas Prophetarum hujus aetatis scripta, vel potius ad montem Sionem tendas, templum intres; ibi Baalis simulacrum, Beli Idolum, Aegyptiorum sacra una adspicias (1). Sacerdotum ordinem, Levitarum familiam, si ipse interroges, muneris ignaros animadvertes, officiique immemores, imo Idolorum ministros, aliorum Deorum sacra peragentes (2): quid plura? agnovimus imperium Judaeorum, exitio proximum, Babyloniorum imperio subactum et perpetuis bellis tandem deletum.

Quae cum ita sint, exemplis vidimus, legis et religionis Mosaicae neglectu periisse regnum Judae et Israelis; illud patriorum institutorum tenacissimum, plus quam saeculum postea adhuc perstitisse, hoc illorum abrogatione multo antea eversum, et, cum existeret, omnibus malis obnoxium fuisse, quod quo magis appareat, jam conspiciamus regiminis formam.

§ XVII.

Regimis forma apud Israelitas.

In disputatione de civili reip. conditione primum quidem ipsa civitatis instituta in censum veniunt, verum etiam regiminis forma, id est: regum, principum, aliorum potentia,

(1) Cf. inprimis Jahn. ll. III. pag. 147 seqq.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Jer. 2, 8, 23 28 et Michaelis ad Jer. 7.

qui populo praesunt, eorumque institutorum vindices existimantur.

In omnibus civitatibus, sed orientalibus inprimis attendendum est ad viros principes, qui imperium teneant; Israelitae et Judaei ab hac parte inprimis considerari merentur; quare hunc locum destinavimus ad Reges, Seniores, Prophetas et Sacerdotes accuratius cognoscendos propter sacrorum cum civitate necessitudinem.

Reges Israelitarum, ut ex dictis sponte sequitur, potestatem habuerunt nullis finibus circumscriptam; fuerunt fortasse ad exemplum Jerobeami supremi sacrorum antistites, quamdiu vitulorum cultus principatum obtinuerit, quamvis ob monumentorum penuriam non constat. Justinus quidem haec affirmat (1): *hic*, inquit, *mos semper apud Judaeos fuit, ut eosdem reges et sacerdotes haberent;* verum quis in talibus Justinum aptum judicem existimet? cum ipsius populi annales non testentur et Josephus, qui multo ante vixit, ipse Judaeus, eos tantum fontes consuluisse videatur, qui hodie supersunt; paucis fortasse antiquioribus monumentis exceptis. Praeterea utrum hic Israelitas an Judaeos intellexerit Justinus, non apparet; sed liquet, eum locutum esse de principibus Assamonaeis (2). Accuratius dicere videmur, Israelitarum reges eosdem et summos exercitus praefectos fuisse, quod ex militari imperii forma conjiciendum est. Eos inprimis intelligimus,

(1) Lib. 36, cap. 2.
(2) Hic forte quodammodo valet observatio Montesquivii II. pag. 252 seqq.

qui ab exercitu reges creati sunt; apud alios, Achabum verbi gratia, hominem non profecto bellicosum, maximam in civitate dignitatem habebat exercitus praefectus, qui idem primarius in civitate vir fuit. Abnerus autem sub Saule et Joabus sub Davide (1) jam exemplo docuerant, quam perniciosa reip. et ipsis regibus indefinita talis praefecti potestas fieri possit. Regia dignitas a populo quidem Jerobeamo oblata fuit, sed non ejus familiae in perpetuum concessa videtur: quam tamen, ut sibi vindicaret, ante obitum filium suum Nadabum imperii socium accepit; quem, Davidis exemplum secutus, a populo regem agnosci cupiebat, et tanquam legitimum, unicum, et verum regiae dignitatis haeredem considerari. Verum tunc Jerobeamus reliquas tribus tantopere a se jam abalienasse videtur, successoribus specie relicta principis, qui omnia ad arbitrium perfecerat, et tantum suam dignitatem tuendam curaverat (2), ut Issascharita quidam conjurationem iniret, cui conjurati non defuerunt ad consilium perficiendum. Fervidum Israelitarum ingenium, rerum novarum cupidissimum, talis hominis molimina libenter fovebat; eodemque animo iterum alium sectabatur, a quo majora insuper emolumenta se percepturos esse credebant; quare Israelitarum historia potius regum quam populi fatorum est enarratio (3).

(1) Cf. Hess ll. VIII, pag. 37 et cl. v. d. Palm ll. X, pag. 161, 171 seqq. 185 seq. XI, 192 seq. 213, 218, XII 57 seq.

(2) Cf. *M. le comte de Segur, Histoire universelle ancienne et moderne*, 1821, *tome* 3, *page* 304.

(3) Cf. cl. v. d. Palm XIII, pag. 11.

Vix mortuus erat Jerobeamus, cum Baeza, praefectus exercitus, imperium occuparet, et rex Israelitarum agnoscere, occisoque Nadabo, qui ipse suos non gubernare, vicinos tamen debellare volebat, tota regia stirps interiit. Videtis igitur, jam regni initio regiam dignitatem ab alio vi occupatam, cujus causa erat sola indefinitum jus successionis ab altera in alteram tribum translatum, quod deinceps saepius factum est.

Baeza regiam dignitatem adeptus, confestim regni sedem transtulit, et, ut perpetuo exspectare poterant, alia instituta, alias leges introduxisse et nova jam probatis adjecisse videtur (1). Nihil in oriente frequentius a remotissimis inde temporibus, quam ut jam haec jam illa familia ad regiam dignitatem admoveatur. Nunquam homines, novarum rerum cupidi, desiderantur, cujus exempla jam vidimus sub Davide; hac occasione regum consiliarios et ministros, quos vocant, et summos praefectos munere movent, et bonos saepius cum pravis permutant. Eadem interdum accidunt, si novus rex ex eadem familia ad imperium pervenit, ut Salomo et Rehabeamus; multo vero acrius, si nova familia imperium occupavit, quae omnia adhibet, ad se in dignitate tuendum. Omnes, qui resistant, interficiuntur; turbae oriuntur; discordiae excitantur; dissidia aluntur, et regnum in pejus ruit.

Quae cum ita sint, numerus tantum regum et tempus, per

(1) Cf. Erläuterung pag. 153 seqq.

quod imperii principes fuerunt, testarentur, per se minoribus rerum permutationibus Judaeos obnoxios fuisse quam Israelitas (1). Praeterea, si ad varias dynastias attendamus, eo majus discrimen animadvertemus; revera igitur dicunt, indefinitum jus successionis in civitate Israelis non tantum causam fuisse debilitati regni, verum etiam eam efficaciam habuisse, ut regnum Israelis ante Judaicum everteretur.

Regia dignitas non eum in modum quidem accrescere potuit, ut in meram tyrannidem abiret, vel despotismum, qualem apud Turcas et Persas jam animadvertimus. Ratio hujus rei facile explicari potest: impediebat hoc populi in tribus divisio, singularis cuique tribui adsignata ditio, finibus certis inclusa, et institutis a nullo rege permutandis consecrata; impediebant familiarum principes, qui eadem fere, qua Emiri apud Arabes, potestate antea fruentes, aliquam certe auctoritatem tunc retinuerunt; quam quidem reges imminuere, sed non penitus supprimere potuisse videntur. Castarum ratio apud Indos, Aegyptios, Persas, quamvis aliter constituta, et non terrae finibus, sed vitae ratione tantum distincta, quamdiu integra mansit, cohibuit, quominus regum imperium in absolutam tyrannidem abalienaretur: quanto magis apud Israelitas. Non quidem desiderantur illi, qui, principatum adepti, potestatem suam, quoad ejus fieri posset, explicare studuerint; tunc vero sortem experti sunt, omnibus tyrannis communem. Tribuum et familiarum principes tyrannidem aegre ferentes,

(1) Cf. Erläuterung pag. 158 — et 169 seqq.

istiusmodi vexationes perpeti noluerunt : faventibus nonnullis, conjuratio initur, tyrannus occiditur, et alius in ejus locum creatur; is, altero non melior, brevi e medio tollitur; regia dignitate perpetuo in aliam familiam traducta, aemulatio excitatur; discordiae oriuntur, quae in bella civilia erumpunt, quorum causa unice in non determinato successionis jure est quaerenda. Saepius quoque etiamsi jus illud penes unam tantum familiam sit, propter delicta et ingratum populi animum vel inveteratum in principes odium ista bella ne cohiberi quidem possunt. Nam apud Judaeos quid vidimus? non adeo bella civilia, sed quamvis ex domo Davidis sola reges perpetuo fuerint, nonnunquam eos conjuratione e medio sublatos a populo, qui regiae domus dignitatem oblitus, ad ipsa tantum regum facta attendit; hinc caedes Joasi, Amasiae, Amonis repetendae sunt. Eo facilius erat Israelitis, qui nulli dynastiae tantopere unquam adhaeserunt, regibus, qui violenter imperium occupaverant, et sceleribus se hoc indignos praestabant, munus adimere; quod, quum probe perspicerent, eorum, qui antecesserant, fatis edocti, aliud quid excogitaverunt, ad suam dignitatem servandam regno Israelis perniciosissimum : exercitum perpetuo alebant eo consilio, non ut regnum tuerentur, sed suum imperium; erat quidem aptus ad hoc perficiendum, ad illud ineptus : quo factum est, ut hostibus impares, toties victi sint. Ejusmodi exercitus (*stativi* qui dicitur) passim mentio fit; Zimri praefectus curruum bellicorum (1) Elam, filium Baesae, interficit, qui ipse

(1) Cf. 1 Reg. 16, 9. שר מחצית הרכב.

Thirsae remanens, belli curam demandaverat alteri praefecto Omrio (1) qui cum parte exercitus missus erat ad Gibbethonem, urbem Philistaeorum, obsidendam. Zimrii facinore audito, exercitus (2) Omrium regem creat. Hic, plane Romanorum more, sub Caesaribus usitato, quo tempore milites Praetoriani imperatores creabant, exercitus regem constituit; agnoscimus prorsus militarem regni Israelis formam, ubi imperium ad militum libidinem et arbitrium donatur, quod exspectandum erat ex hoc regum facto (3). Eadem observamus in historia Jehui, praefecti exercitus Jorami (4).

Prorsus alia ratio erat apud Judaeos; hi non exercitum alebant ad regum auctoritatem tuendam, sed ad hostium vim reprimendam. Si Asae, Josaphati, Amaziae, Ussiae, Jothamis instituta consideras, ea sententia confirmatur (5). Praeterea apud hos ex legis praecepto quisque civis ad arma gerenda idoneus, necessitate cogente, miles erat (6). Nonnulli quoque habuerunt cohortem praetoriam, verbi gratia Rehabeamus; sed inserviebat plurimum pompae et ostentationi (7). Athalia ipsa omnino indigebat, ut vitam sibi conservaret (8); ve-

(1) Cf. 1 Reg. 16, 17. שׂר צבא.
(2) Cf. 1 Reg. 16, 15 יקים, et 17 כל־ישראל; Cf. cl. v. d. Palm ad h. l.
(3) Alia hujus militaris imperii formae exempla si quaeruntur, inservire potest locus 1 Reg. 4, 13, ubi post regem primus in civitate vir vocatur *summus exercitus praefectus*.
(4) Cf. 2 Reg. 9, 5.
(5) Cf. 2 Chron. 26, 15 et Michaelis Mos. Regt. III, pag. 220 seqq.
(6) Cf. Michaelis ll. p. 222 — Muntinghe ll. VII Annot. 21, pag. 8 seq.
(7) 2 Chron. 13.
(8) 2 Chron. 23.

rum ratio, quare alii reges eam aluerint, non semper eadem fuit.

Jerobeami exemplum imitati complures Israelitarum reges praeterea alio etiam modo, ut regiam dignitatem in sua familia retinerent, studuerunt; filium regni socium assumserunt. Quod fecerunt Omri, qui IV annos ante obitum Achabum, Achabus, qui duos annos Achaziam, Joachas, qui duos annos Joasum, Joas, qui Jerobeamum XII ante mortem annos imperii administrationis participes reddiderunt (1). Non omnibus aeque felix fuit eventus : felicius saltem hic conatus cessit Josaphato, Joramo, Joaso, Ussiae, Jothamo, Achaso (2).

Quot reges apud Israelitas, tot fere dynastias videtis. Altera alterius instituta abrogabat, aliamque jurisprudentiam adhibebat, regni felicitati perniciosissimam. Joramus, quamvis quidem Achabi filius, ausus est simulacrum Baalis e templo tollere; et, nisi Isabel vixerat, cultum penitus fortasse abrogasset. Jehu, abolito Baalis cultu, sine dubio Phoenices a se abalienavit, permultis ipsorum sacerdotibus interfectis. Foedus cum Judaeis perfide violavit, rege Achazia interemto, fortasse quidem eo consilio, ut regnum Judaicum sibi vindicaret; nam apud Judaeos causae suae propugnatores certe invenerat; non saltem sine causa Joas et Amaziam posterum interfecti sunt (3) cujus caedis auctores fuisse homines, Israe-

(1) Cf. Bosveld *Tydmeter I deel*, pag. 57 seqq.
(2) Cf. Bosveld ll.
(3) Cf. 2 Reg. 11, 20. 2 Reg. 14, 19. 2 Chron. 25, 27.

litarum partibus addictos, non improbabile videtur. Alii denique foedera cum hostibus inierunt regno perniciosissima, Achabus verbi causa cum Benhadado (1); alii cum gravissimo reip. detrimento exteros in auxilium vocant (2).

Vidimus igitur reges Israelitarum non nisi dignitatis suae vindices fuisse, ad quam tuendam omnia excogitabant; adeoque eos magis sibi quam civibus prospexisse; quin imo eos omnia vilia existimasse quae facere sua et factionis interesse perspiciebant: populum tributarium reddere, et regnum hostibus prodere, si modo ipsum se tuituros esse pollicerentur, nihil pensi habebant. Talis fuit Menahemus, qui cum Assyriis ejusmodi foedus iniit, quo facto interitus reip. praeparata est. Populus, et quid mirum? aegre fert; exstat factio Assyriis inimica, altera hostibus favens; inter se contendunt; illa superior evadit, et tributo negato, deficiunt : haec inferior amicorum auxilium implorat, qui libenter rebelles comprimunt, et tandem devincunt.

Ecce delineatio Regum imperii apud Israelitas; est profecto tristissima, causam dedit regni exitio; eodem modo Judaeis, quum tandem reges habuerunt, qui eadem consilia sequebantur, eadem mala experti sunt, quae his quoque interitum paraverunt.

Verum in oriente reges saepius imperium tenent nomine potius, quam re ipsa : adest pleurumque regina, quae totum

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. 20, 33. Michaelis ad versum 35-43 et Mos. Regt. I. § 61, pag. 307 seq.
(2) Cf. cl. v. d. Palm. ad 2 Chron. 16, 9.

regnum administrat, regina mater, ut vocatur; quum rex eo stultitiae pervenerit, ut mulierum lubidinibus indulgens, ex gynaeceo jussa promulget. Quantopere ejusmodi imperium regnum debilitet; quam nefanda, crudelia, horrenda facinora tum perpetrentur, si regni administratio libidinosae mulieri, dilectae regis uxori, eunuchorum satellitio stipatae, demandata sit, facile intelligimus. Evolvas tantum Persarum annales; videbis Atossae, Darii uxoris, molimina; depictam reperies crudelitatem Amistridis, Xerxis conjugis, quae quemque summo horrore percellet, adjutae insuper a Megabyso in movendo tumultu. In bello intestino, Cyrum inter et Artaxerxem Mnemonem oborto, mater Parysatis, Cyro favebat. Quam gravis porro et nefaria erat aemulatio, qua uxor Artaxerxis, Cyro devicto, Parysatin prosequebatur! repletum fuit gynaeceum caedibus cruentis, theatrum crudelissimae saevitionis (1). Vix, inquit, Heerenius (2) regnum perdurare potest, quod foeminarum furore administratur; ubi mulieres in aula principatum tenent, praesertim si interna civilis conditio insuper jam labefactata sit, et fluctuet.

Istius modi reginae potestas, violentia, crudelitas, immanitas, apud Israelitas omnibus partibus adaequata conspicitur. In aula Achabi, prorsus ad orientalium normam instructa, regnabat Izabel, patrem habens, qui, vi et caede throno occupato, furore fanatico agitatus, filiam etiam adjuvit. Sacerdotum agmine instructa, Achabum incitabat; quod disertis verbis

(1) *Heeren Handbuch*, pag. 114, 117, 119, 122 et seqq. 4 Ausgabe.
(2) Cf. ll. pag. 123.

traditur (1). Crudeliter admodum consilium cepit, factionem, quae ipsius moliminibus vehementer obstabat, exstirpandi; jussa dedit, prophetas hujus factionis principes omnes interficiendi (2). Facinus in Nabotum perpetratum novimus. Eunuchorum servitio adjuta omnia commode perficere poterat; filios quibus exequendis Achaziam et Joramum aeque facile atque conjugem adhibebat. Tunc eo magis saeviit, quo latioribus finibus inclusa fuerat ejus auctoritas. Huic allusisse videtur. Regum auctor, cum indefinitam ejus potestatem verbo designat minus usitato (3). Videtis Hierarchiam, in gynaeceo regnantem, quae, si respublicas tali modo moderari cupit, quid cruentius, quid magis horrendum? Ipsa Izabelis filia cum lacte materna eandem nefariam et scelestam indolem acceperat, Athalia, quae Joramo nupta, eadem facinora in regnum Judaicum transtulit. Hic Maachae exemplum sibi propositum habebat (4) et praeterea a matre ejusque familia adjuvabatur. Joramus nomine, ipsa revera regnabat: hujus auctoritate factum est, ut omnes Josaphati filii interficerentur. Eodem consilio, quo Pygmalion Sichaeum interfecerat, eos e medio tollere cupiebat; divitiae alliciebant. Cultum Phoenicum insuper recepit; ita sperabat, fore, ut mortuo Joramo, rege Israelitarum, qui filium non reliquisse videtur, et Izabele, utrumque regnum, suo imperio subjiceretur, et

(1) Cf. 1 Reg. 21, 25.
(2) Cf. 1 Reg. 9, 7.
(3) Cf. 2 Reg. 10, 13, ubi occurrit vox הגבירה cf. Michaelis ad h. l. et Gesenius Wörterbuch in voce.
(4) Cf. Jahn. ll. II. 1 pag. 161. Cl. v. d. Palm ad Reg. 14, 21 et 15, 13.

cum Phoenicibus conjungeretur. Quod cum praeter spem evenisset ob Jehui tumultum, consilium cepit totius familiae Davidis exstirpandae, quo liberius regnaret. Ipsa mater, ne liberis quidem suis pepercit; et omnes regis filios interfecisset, nisi Josebae, Jorami filiae, interventus Joasum, tenerum puerulum, dolo isti caedi subtraxisset. Per VI annos sola imperium tenuit; per quod tempus Judaei crudelissimae reginae arbitrio et tyrannidi traditi fuerunt; ipsa aulam suam militum praetorianorum satellitio custodiendam curat (1); Mattam, sacerdos Baalis, cum sacerdotum agmine imperii erat columen. Duravit miserrima ea tyrannis, donec libertatis vindex, Sacerdos summus, Jojada, ipsam reginam interfecisset, et Baalis cultum abrogavisset.

Miram profecto convenientiam offendimus his temporibus inter Israelitas, Judaeos et Phoenices. Hic enim post ingentem multorum regum caedem, caedibus cumulatam, Ithobalus ad imperium pervenerat. Sacerdotum auctoritate et violentia ista facinora mox renovabantur, et dynastia, quae injuria imperium adepta erat, injuria sola regnum retinere potuit (2).

Sed jam satis de sceleribus, quae ex auctoritate reginae, ex gynaeceo regnantis, oriuntur. Videmus Izabelis exemplo, quam perniciosum fuerit Israelitis, quantasque turbas apud Judaeos pepererit; sponte intelligitur, quam infirmum illud fuerit, quod perpetuo fere ita administrabatur.

(1) Cf. 2 Reg. 11, 5, 6. Jahn. II. pag. 174.
(2) Cf. Michaelis ad Chron. 21, 4.

Multis demonstrare, quae fuerit aliorum magistratuum auctoritas, non attinet; at vel sic tamen seniorum potestas consideratione indiget.

Seniorum conventum exstitisse, qui regiam dignitatem quodammodo circumscripserit, negari non potest; qui eo consilio saltem sapienter erat consitutus, ut, principes quippe tribus suae, commoda ejus apud regem curarent, eaque totius populi nomine penes hunc tuerentur. Semper apud Israelitas eorum auctoritas obtinuerat; atque, ut vidimus, ne legis quidem praecepto a regibus promulgato prorsus evanescere potuit. Commune fuisse videtur omnium gentium ejus temporis institutum; saltem, ejusmodi seniorum potestatem apud vicinos populos animadvertimus.

Jam antea, quum Hebraei a pristina simplicitate paulatim descivissent, et vicinorum commercio non tantum humaniores et ditiores facti, verum etiam mores magis corrupti fuissent; divitiae majorem etiam vim adeptae erant, quam aetatis ratio; et quamvis ditiores potius quam seniores nominari mererentur, tamen seniorum nomen usu tritum et pervulgatum mansit (1). Iste mos apud Judaeos hoc tempore in dies magis invaluit; verum apud Israelitas inprimis, quorum major morum corruptela id per se efficeret, necesse erat. Ita factum est, ut homines avari, et novarum rerum cupidi, magnam in rep. vim nacti sint; sed simul hac ratione eorum auctoritas cum dignitate decreverit.

(1) Cf. Hess ll. VIII, pag. 89 seq. Cl. v. d. Palm ll. XII, pag. 16 seq.

Jerobeamum antea regem constituerant seniores; ejus vero successores seniorum rationem in jure successionis nullam habuerunt. Videntur habitasse Samariae; nam alioqui non explicari potest, quomodo factum sit, ut Achabus tam cito eos convocare potuerit (1). Idem Rosenmüllerus suspicatur; *in monte*, inquit, *Samariae et aula erat, et, uti credibile est, summus tribuum senatus* (2). Ex historia Jehui praeterea comprobatur haec sententia, ex qua simul regis erga illud concilium reverentiam novimus. Fingit Jehu, se eorum dignitatis summam rationem habere : caedibus totius regiae familiae nondum contentus, eos jussit, septuaginta Achabi posteros, qui Samariae adhuc degebant, interficere; quo facto ostenderent, se ipsum, Israelitarum regem, agnovisse; sin negarent, armis ad officium suum ipsum se eos redacturum esse minitabatur; acerbe invitat eos ad aliquem ex ipsorum ordine regem creandum; annunciat identidem, se exercitum habere. Seniores obtemperant, minis deterriti, Samariae portas aperiunt, ejusque jussu capita interfectorum, canistris imposita, tradunt. Jehu ad urbis introitum in terram haec effundit; ipse rex scelere ante alios immanior, inter duos capitum acervos ingreditur, ut populum crudelitate pavorem injiceret. Tyrannus, rebus suis adhuc diffidens, novam cladem cogitat; et tunc non tantum eos, qui cum rege aliqua affinitate erant conjuncti, verum etiam omnes magnates, seniores, amicos, ministros, cunctos denique, qui unquam Achabi

(1) Cf. 1 Reg. 20, 7.

(2) Cf. ad Amos 6, 1 pag. 167.

partibus addicti fuerant, jugulat (1). Ea erat seniorum auctoritas. Praeterea hi in prophetarum scriptis perstringuntur tamquam homines perditi, delicati, ad horrenda quaeque perpetranda parati.

De sacerdotum auctoritate multa dici possent, nisi ex dictis jam pateret, qualis fuerit. Sacerdotum ordo ex instituto Jerobeami profecto non illustris fuit : donec vero vitulorum cultus principatum obtineret, jam major jam minor fuisse videtur; minor certe sub Omrii dynastia, major sub Jehui, ejusque posteris. Amaziam novimus, qui apud Jerobeamum II magna satis auctoritate fruebatur (2); tempore bellorum civilium omnem modum excessit.

Postquam Baalis cultus introductus erat, maxima fiebat Baalis sacerdotum potestas; quemadmodum apud Phoenices, ita etiam apud Israelitas regiae dignitatis fuit propugnaculum. Initio enim hos plerosque fuisse Phoenices, credibile videtur, qui Izabeli eo aptiores erant : Israelitae, qui vitulorum ministerio fungebantur, statim fortasse ad sacra Baalis non admissi sunt (3). Quam perniciosissimum fuerit morum integritati, quum ipsi Phoenices religionis specie jam in regno Israelitico sacrorum antistites essent, sponte intelligitur; quid majorem efficaciam habere potuerit, ad eam fatorum convenientiam inter utramque gentem efficiendam? Quod Sichaei vel Sicharbae exemplum, et Pygmalionis facinora testentur.

(1) Cf. cl. van d. Palm ad 2 Reg 10.
(2) Cf. Amos 7, 10 seqq.
(3) Est tamen haec sententia Muntinghii ll. VII, pag. 42.

Sacerdotum aemulatio tunc temporis in hac terra eos tumultus movit, et totam remp. ita perturbavit, ut seditio non ante sedari potuerit, quam magna populi pars fugam petivisset, qui, relicta patria, meliorem quaerere conabantur (1).

Obstabat nonnunquam regibus, tum sacerdotibus, Prophetarum auctoritas, ex iisque his inimicissimi viri Elia et Eliza (2). Vivebant quidem plerumque separati, ut Eliza in monte Carmele; a nonnullis habebantur viri sancti, observabant festa minora et religionis Mosaicae vindices erant acerrimi (3): reges saepius quidem reprehendunt, et perverse eos egisse coarguunt (4); ab aliis vero honorantur, ut ab Achabo aliquando, quamvis paululum temporis, et maxime a Joramo, Joaso (5); a plerisque cruente persequebantur, cujus specimina supra vidimus. Hac ratione perpetua erat aemulatio, et discordia, eos inter praesertim et sacerdotes. Utrique potentis factionis semper fuere principes : discrimen regno Israelis perniciosissimum, et permultorum malorum causa!

Absoluta igitur regum potentia, indefinito jure successionis, gynaecei machinationibus, seniorum exigua auctoritate, Sacerdotum et Prophetarum discordiis, etiam, quod ad regiminis formam attinet, regnum Israeliticum Judaico fuit infirmius, neque tam diu persistere potuit.

(1) Cf. *Heeren Ideen I th. 2 abth. pag.* 22.

(2) Cf. Muntinghe ll. VII, pag. 43, 78.

(3) Cf. 2 Reg. 4, 25; 8 et seqq.; cf. cl. v. d. Palm ad vers. 23.

(4) Cf. 1 Reg. 13 et 14; 16, 1-15; 20, 13; 35-43; 2 Reg. 1, 9 seqq.; 3, 13, 14.

(5) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. 22, 6; 2 Reg. 4, 13. 2 Reg. 5, 21, 24 seqq.; 8, 1 seqq.; 13, 14 seqq.

§ XVIII.

Regiminis forma apud Judaeos.

Quo magis hoc discrimen appareat, ad Judaeorum regiminis formam accuratius attendamus. Civilis apud eos reip. conditio regiminis formam etiam firmiorem reddidit.

Potestas regum Judaeorum non erat absoluta, sed lege Mosaica, et privatis institutis arcte circumscripta (1). Haec instituta a populo Samuelis tempore erant comprobata, quae ut servarent, reges, antequam imperium obirent, coram populo jurejurando se obstringere debebant. Hoc fecere Saulus, Davides, Salomo, sine dubio Rehabeamus, et ex sequentibus de Joaso (2) Hiskia et Josia disertis verbis memoratur. Rex tantum in rebus civilibus, in sacris Pontifex maximus summus erat. Sacerdotum vel Levitarum casta, quae ante per totam Palaestinam fuerat dissipata, jam in urbibus Judaeorum solis habitabat, et tertiam fere totius populi partem complectebatur. Quam maximi fuerint momenti talia instituta, docuerat historia pristinorum temporum; Saulus, omnium civium Nobensium strage jam crudelissimum tyrannum egerat, suam tribum solam curaverat, et tributis impositis populum maximopere a se abalienaverat (3). Davidis et Salomonis potestas in dies quoque nimia

(1) Cf. Deuteron. 17, 14-20. Michaelis Mos. Regt. 1, §. 55-58.
(2) Cf. 2 Reg. 11, 12.
(3) Cf. 1 Sam. 22.

facta erat; quo accidit, ut plurima sub finem imperii ad arbitrium fecerint, eorumque imperium jussis, quae ex gynaeceo eduntur, simile tunc evaserit.

Salutare igitur in posterum erat, regiam dignitatem determinare, cujus limites vel plurimos transgressuros esse ipsi Judaei exspectare poterant.

Regii reditus apud Israelitas non certi fuisse videntur, quod ansam dedit, ut populus vexaretur, eique nimis gravia tributa imponerentur; quae, quantopere populum a rege alienare possint, bella imprimis civilia testentur. Si reditus excipias, quos reges Israelitarum ex ovium pastu acceperint, nulli memorantur (1). Apud Judaeos magis definiti esse videntur, quibus quidem, ut apud Israelitas, annumeranbatur praeda de hostibus reportata, et reditus ex praediis et agris, qui regi dono dati erant, vel, ut in regno decem tribuum, ex regis edicto, bonis publicatis, civitatis possessionibus adscripti fuerant. Apud illos praeterea his accedebant decimae agriculturae pecorumve proventuum, et fructus mercaturae (2). Fuerunt quidem haec instituta plerumque Davidis et Salomonis, verum Rehabeamus verbi causa, si ad munus Adorami attendamus, ea retinuisse optimi quique reges auctoritate sua confirmavisse videtur.

Regum porro permagni interest, fidos sapientesque in ci-

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Amos. 7, 1.

(2) Cf. Hess. ll. VIII, pag. 350 seq. Cl. v. d. Palm. ll. XII, pag. 18 seq. 135 seqq. Michaelis ll. I, § 59.

vitate administranda socios, vel, ut recentiores dicunt, ministros habere, quorum auxilio quisque rex indiget ad omnia rite perficienda, eoque magis in oriente, ubi saepius vel adulatione decipitur, vel fervidiori animi indole, vel gynaecei machinationibus res novas facilius moliuntur. Ipse Davides eorum perfidiam, astutiam et perversitatem expertus erat, multo vero magis fidem, sapientiam, solertiam. Omnes norunt, quantopere Husa ministeriis suis Davidi in seditione Absalomi profuerit : omnibus notus est Nathan, qui ipsi conjurationem detexit Adoniae, ejusque sociorum, Joabi et Abjatharis (1); omnes istorum machinationes suppressas animadvertimus; sed ministrorum quoque et consiliariorum collegium, optimis viris ornatum, non desiderabatur (2). Ejusmodi collegii sodales erant praefectus exercitus, qui rem militarem pace belloque curabat; illi porro qui regios reditus vel aerarium administrabant, qui tabulas genealogicas conscribebant, qui judiciis praeerant. Ejusmodi collegium Salomo habebat, postea Asa, Josaphatus, Ussia, Hiskia, Josia quod disertis verbis memoratur.

Jus successionis apud Judaeos in una tantum dynastia mansit, quod jam ante a Prophetis, quos maximi faciebant Judaei, Davidis tempore erat promissum (3). Jerobeamus talibus gloriari non poterat. Apud Judaeos vero maximopere valebat ejusmodi promissum, celebrabantur passim in cantibus solennibus et publice deinceps a Prophetis eleganti sermone

(1) Cf. Hess. ll. pag. 265 seq. cl. v. d. Palm ll. pag. 18 et 75.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ll. pag. 17 seq.
(3) 1 Reg. 11, 37, 38.

et facunda eloquentia perpetuo in memoriam populi revocatum confirmabatur. Quo factum est, ut tantopere domui Davidicae adhaeserint Judaei, ut etiamsi alia factio aliam dynastiam in thronum evehere voluerit, partes, quae posteris Davidis favebant, semper superiores evaserint. Exempla si quaeras, conjurationes in Joasum, Amaziam et Amonem factas attendas. Nec mirum; plurimi reges felici imperio, optimisque institutis populi gratiam tantopere sibi conciliaverant, ut aliis dominis obtemperare nollent. Itaque non obnoxii fuerunt omnibus istis malis, quae ex pluribus dynastiis apud Israelitas orta sunt, quaeque regni interitum praepararunt.

Regia dignitas apud Judaeos haereditaria quidem erat, in domo Davidis, non vero primogenito adsignata. In oriente rex ipse successorem suum ex filiis plerumque creat, natum ex ea uxore, quam prae caeteris amore prosequitur. Idem fecit Davides Salomonem, Salomo Rehabeamum, Rehabeamus Abiam filium successorem constituens (1).

Populus vel seniores creatum regem publice agnoscere et in dignitate constituere solebant; sed nihilominus Adonia conjurationem fecerat, qua Salomonem e medio tolleret, sibique regnum vindicaret; quod ut perficeret, omnia artificiose struxerat. Ex ejus et Absalomis exemplo perspicitur, quam necessarium sit regi, si sibi filioque suo successori prospicere velit, cavere, ne nimia evadat aliorum filiorum potestas (2). So-

(1) Cf. *M. le Comte de Ségur*, ll. III, pag. 301.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ll. pag. 33.

lertia igitur, qua pollebat, Davides beneficiis eos sibi conciliare studuit, et institutis suis cavere conatus est, ne fines transgrederentur. Pertinebant regis filii ad ordinem quendam principem singularem, ad quem non nisi regis cognatis aditus patebat (1). Socii fuisse videntur summi regis collegii (2), Davides iis concesserat agrorum quorumdam reditus, quibus vitae rationem, dignitati accommodatam, degere poterant (3). Successoribus suis praecepta tradiderat; patris exemplum secutus est Salomo, Rehabeamus (4), Josaphatus (5).

Mala quae oriuntur ex imperio, quod e gynaeceo jussa profert, Davides jam quodammodo expertus erat (6): satis magna certe fuit Bathsebae potestas (7) : novae inde calamitates ortae sunt post mortem Salomonis. Quibus exemplis edocti reges sibi cavere potuerint, ne mulierum lubidinibus abrepti, mulieribus imperium concederent. Habebat quidem Rehabeamus gynaeceum (8) : fruebatur apud eum Maacha summa auctoritate, quae in posterum mirifice accrevit : hanc vero et Athaliam, si excipias, alia hujusmodi exempla apud Judaeos desideras. Quominus gynaecei potentia tam gravis unquam fieri posset, impediebat nimis definita regum potestas, sed inprimis

(1) Cf. Hess ll. VII, pag. 353.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ll. XI, pag. 70.
(3) Cf. Hess ll. pag. 517.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Chron. 11, 20-23.
(5) Cf. idem ad 2 Chron. 21, 3.
(6) Cf. idem ll. XI, pag. 229 seqq.
(7) Cf. idem ll. XII, pag. 61. Hess ll. VIII, pag. 224.
(8) Cf. 1 Chron. 11, 18-21.

Levitarum ordo, cujus in ipsa Athalia illustre specimen reperimus.

Reges Judaeorum, quemadmodum regiminis normam habebant legem Mosaicam et instituta majorum; ita antiquam etiam tribuum rationem servarunt (1). Apparet haec agendi ratio ex institutis omnium fere regum, eorum etiam, qui legis Mosaicae nullam fere rationem habebant: quibus factum est, ut ad interitum usque reip. Judaicae seniorum potestas integra et infracta mansisse videatur, et manere posset juxta regum potestatem, adeo definitam.

Regi vero et senioribus oppositi erant Levitae, cum propter multitudinem, tum propter auctoritatem apud populum; habitabant quidem urbes per universam regionem dissipatas, sed inprimis urbem regiam, et loca ei vicina. Erant regum quasi satellites, eosque revera throni fulcrum habere possumus: quibus auctoribus praesertim regia dignitas semper in familia Davidica permanserit (2).

Privas urbes habebant Levitae, suas etiam sacerdotes, in quibus tamen non soli, verum etiam alii habitasse videntur (3). Communi vinculo totus ordo inter se constrictus erat, necessitudini, qua Jesuitarum congregatio continetur, quodammodo simili: omnibus idem erat commodum, eadem

(1) Cf. Hess ll. VII, pag. 349. Jahn. ll. II. Erster Band. pag. 72 seqq. cl. v. d. Palm ll. XII, pag. 16 et 17.

(2) Cf. Erläuterung, pag. 162.

(3) Cf. Hess ll. VII, pag. 167 seqq.

omnibus officia. Davides probe perspiciens, suum esse eum ordinem curare, huic componendo imprimis operam dederat. Gens Aaronis ad sacerdotium tantum admittebatur; reliqui munera obtinebant minora, tam sacra quam civilia: illam Davides in XXIV classes diviserat eique caeterorum Levitarum praefecturam dederat (1). Novimus, eam tribum castam fuisse eruditorum, penes quos non tantum unice omnis eruditio erat, sed quorum doctores disciplinis operam dabant, earumque notitiam inter populum propagabant. Munera eorum sacra, aditus ad interiora templi conclavia, in quae nemini, ne regi quidem, intrare licebat, talem ordinem principem reddiderant inter Hebraeos, et perpetuo deinceps reddiderunt apud Judaeos (2). Pontificis maximi, qui toti ordini praeerat, auctoritas antea maximopere accreverat, et summus fuerat in civitate vir, iis temporibus, quibus tribus singulae magistratus suos habuerunt, nec unus omnibus praefuit (3). Post regiam introductam dignitatem permultum imminuta est. Reges enim eum rerum quidem sacrarum principem agnoverunt, non vero civilium, et sibi potestatem vindicarunt. Pontificis maximi constituendi, ejusque Vicarii creandi. Saulus, Abjathare ad Davidis partes prolapso, Zadocum constituisse videtur, Davides vero Abjatharem, cui Zadocum Vicarium adjecit. Salomo Pontificiam dignitatem rursus e familia Ithamaris ad Eleazaris traduxit, et Zadocum creavit, Abjathare dimisso (4). Davides

(1) Cf. cl. v. d. Palm ll. XII, pag. 20 seqq. Hess ll. VIII, pag. 122. seqq.
(2) Cf. Hess ll. VIII, pag. 311 seqq.
(3) Cf. Hess ll. VI, pag. 5 seqq.
(4) Cf. Hess ll. VII, pag. 348 seq. VIII, pag. 251 seqq. cl. v. d. Palm ll. pag. 17 seq.

praeterea ordine Levitarum ordinato, vel tacite declaraverat, regiam dignitatem hoc fuisse majorem. Quo factum est, ut Judaei commoda quidem, non vero detrimenta castae sacerdotalis, ut Aegyptii verbi causa, percepisse videantur.

Itaque optimi quique Judaeorum reges praecepta legis et sapientia Davidis et Salomonis instituta secuti, eum ordinem regiae quidem dignitatis vindicem, non inimicum, nec repugnatorem habuerunt. Non tantum eos adhibuerunt tanquam legis peritissimos ad lites componendas, et judicia moderanda, verum etiam socios receperunt summi collegii, ut Salomo Zadocum. Hac ratione reges ordinem illum magis sibi conciliare potuerunt. Quod ad judicia attinet, salutare profecto fuit institutum, eos judiciorum moderatores habere; in Oriente imprimis, ubi judicia saepius, melius instituta, desideras. Davides, qui judiciis reformandis minorem operam tribuerat, ea perficienda filio reliquit (1). Ipse judex fuisse videtur supremus, ut etiam Salomo regni initio (2). Poenam exsilii, apud alios populos Occidentales usitatam, ignorabant Orientales et Hebraei ante exsilium Babylonicum (3). Ita saepius principum virorum sors conficiebatur; calamitates igitur, quae ex hac poena oriebantur, Hebraeis non erant timendae. Alio modo gravia eorum virorum delicta erant punienda; morte plectebantur; exempla Joabi, Adoniae, aliorum hoc docent. Erant ea supplicia plane Orientalia, et graviora ea esse oportebat,

(1) Cf. Hess ll. VIII, pag. 5 et 223. Cl. v. d. Palm ll. pag. 19 seqq.
(2) Cf. 1 Reg. 3.
(3) Cf. Hess ll. VIII, pag. 247.

quo fervidius et ad res novas moliendas acrius fuerit Orientale Hebraeorum ingenium. Itaque Salomo, qui merito dixerat : « *efficit justicia, ut populus accrescat; injustitia, ut detrimenta capiat* » : probe intellexit, sine judiciis populum perire, judiciorum auxilio felicitatem augeri. Exemplo et praeceptis popularibus et successoribus simul eorum necessitatem et curam commendaverat, quibus obsecuti sunt Josaphatus, Ussia, Hiskia, et qui insuper judiciis moderandis operam dederunt, qui ordinem Levitarum, ex eoque sacerdotes imprimis ad ea adhibuerunt.

Quae cum ita sint, non mirum est, Ordinem Levitarum perpetuo non tantum magnam vim, sed etiam magnam apud Judaeos habuisse dignitatem. Achaziae aetate vel magni aestimabatur : Jojada, summus Sacerdos, sororem regis, filiam Jorami, in matrimonium acceperat (1); habitabat in templo, sive potius in aedibus templo oppositis (2); ejus auctoritate juxta Baalis cultum sub Athaliae tyrannide cultus Jehovae cum omni apparatu et splendore adhuc peragebatur, quin etiam festum Sabbati in ipsa aula observabatur (3). Illius cultus princeps fuit Matthan, hujus vindex Jojada, viri in rebus sacris sibi invicem oppositi, uterque magna auctoritate gaudens, alter in alterum infestissimo odio flagrans, ille reginae, hic Levitarum favore adjutus. Brevi in publicum bellum erumpit

(1) Cf. 2 Reg. 11, 2; Dahler in libro : de librorum Paralipomenon auctoritate atque fide historica, pag. 95.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 11, 3.
(3) Cf. 2 Reg. 11, 4 seqq.

gravis ista aemulatio; ab hac parte eo gravior, quoniam Matthan superior evaserat. Jojada conjurationis socios per totam terram adepto, omnes simul ubique praefecti signum canunt; Reginae milites, mercede corrupti, cum Levitarum agmine ad templum se conjungunt; oritur tumultus; regis filio confestim in populi conspectum delato, Athalia cum suis interficitur, et filius Davidis publice rex creatur (1). Rex, cum ad imperium obtinendum junior esset, Jojada rerum civilium moderator eligitur, et ad mortem usque, sub ipsius regis imperio, magnam in civitate potestatem retinuit (2). Zacharias, ejus filius, in Pontificatum successit; rex ipsi exacerbatus, rebus civilibus se immiscenti, lapidibus eum obrui jussit. Verum haud ita multo post, Levitarum indignationis periculum perpessus est, et ipse occiditur (3) : quo facto seniorum collegium Amaziam, ejus filium, imperio admovit, qui patris interfectores jugulavit. Ussia consilium habuisse videtur sacerdotalis dignitatis cum regia communicandae, quo arctioribus finibus illam circumscriberet; sed infelix ipsi erat eventus, ita ut nemo postea talia tentaverit. Jotham contra, Achas, alii, eum ordinem maxime reverebantur, quod de Achaso non exspectares (4). Acceperunt igitur reges Judaeorum a Levitarum casta, si amice tractarent, multa incrementa; si male, gravia damna.

Verum enim vero in medium fortasse quis prolaturus sit,

(1) Cf. 2 Reg. 11, et 2 Chron. 22.
(2) Cf. Muntinghe ll. VII, pag. 84 seqq.
(3) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Chron. 24, 25.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 16, 10, 11 et Jes. 8.

maximi momenti fuisse ejusmodi ordinem regno Judaico; sed, quoniam tertiam totius populi partem fere complectebatur, maxima detrimenta hinc redundasse rei militari; nam quis est, qui sacerdotes eosdem milites cogitet? Ab hac etiam parte ab Aegyptiis Levitae multum differebant; habebant Aegyptii et castam militarem et sacerdotalem; apud Judaeos ejusmodi discrimen non obtinebat. Ut ex Sauli historia apparet, Levitae militiae quoque operam dederunt (1); Davides fortasse institutis suis haec paulo immutavit; quanquam non constat; non saltem credibile videtur: sub Salomone saltem Benaja, filius Jojadae, principis familiae Aaronis, non tantum primarius suppliciorum, quibus summi in civitate viri afficiebantur, erat vindex, verum etiam militum praetorianorum praefectus, et quis dubitat, an deinceps ea instituta retenta sint? Arma enim, quae in templo servabantur, quibus aliis quam Levitis erant destinata? Sacer cantus in praeliis a quibus administrabatur, quam a Levitis? et si hoc solum munere in bello functi fuissent, utilissima profecto iis temporibus ministeria praestitissent, ut jam ante observavimus.

Levitarum castae accedebat Prophetarum ordo; quos jam ex praecedentibus novimus. Cum illis conjuncti, optime cohibere potuerunt, quominus regia dignitas absoluta fieret. Viri quippe plerumque eruditissimi, sagacissimi, egregii, a populo et regibus saepissime maximi aestimabantur. Nathan, vir praeclarus, Davidi in multis profuerat; ipse regis suasor templi

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Chron. 12, 27, 28. Hess VII, 357 seqq.

aedificandi et adjutor, conjurationis suppressae auctor. Plerumque munere fungebantur Archivariorum, Historicorum, Scribarum, eorumque eximia adhuc monumenta supersunt (1). A regibus, nonnunquam aegre ferentibus, Prophetas rebus civilibus se immiscere, graviter interdum tractabantur (2); saepius quoque hos reprehensos vides. Neque adeo perversa plerorumque fuisse videtur jurisprudentia (3); prudenter Rehabeamus Semajae suasione a bello civili destitit, Amazia copias Israelitarum mercenarias dimisit, Hiskia Jesaiae consilia secutus est (4).

Omnia igitur inter se comparantes, Judaeorum regiminis formam bene ordinatam animadvertimus, quam in aliis orientalium civitatibus desideras. Itaque regnum Judaicum florebat, interno robore validum, quo Israeliticum indigebat. Sub finem reip. Judaicae, cum omnia apud eos permutarentur, etiam haec immutata sunt, et infracta; cum morum corruptela etiam principes reip. corrupti sunt (5).

(1) Cf. Hess ll. IX, pag. 62 seqq.
(2) Cf. 1 Reg. 15, 9-24. 2 Chron. 16, 7-13.
(3) Cf. 1 Reg. 15, 9 seqq. 2 Chron. 25, 7-9, 15, 16; 1 Reg. 22, 41-51, 2 Chron. 19, 2 seqq. 2 Chron. 20, 37.
(4) Cf. Jahn. ll. II, 1, pag. 179 et 188 seqq.
(5) Eleganter haec sub imagine pastorum proposuit Ezechiel cap. 34 et Jesaias cap. 56.

§ XIX.

Aemulatio utrique regno perniciosa fuit, sed regno Israelis eo perniciosior, quo infirmior interna reipublicæ conditio.

Disputatione de civili utriusque regni conditione, ad finem perducta, transimus ad ea consideranda, quae hinc necessario consecuta sunt : quae effecerunt, ut regnum Judae, iis commodis gaudens, tam diu persistere potuerit, regnum Israelis multo ante corruerit.

Ex regno scisso, ejusque ratione quisque exspectet, ut alterum alterum evertere conaretur, vel saltem alterius imperium sibi vindicaret. Aucta erat aemulatio institutis civilibus, quae regna magis a se abalienarunt, scissionem confirmarunt, et inimicitiam mirifice aluerunt. Bella, quae hinc necessario orta sunt, Israelitis graviora evaserunt, quam Judaeis.

Odium infestissimum, quod ex perniciosa tribuum principum aemulatione ortum est, brevi in bellum intestinum inter Israelitas et Judaeos erupturum esse videbatur. Rehabeamus, civitatis Israeliticae imbecillitatem probe perspiciens, et perturbatam rerum conditionem, confestim bellum parabat; quo reliquas tribus rursus sibi subigere vellet. Omnibus copiis congregatis, rebelles ad suum officium redigere cogitabat. Attamen partes erant inter Judaeos, qui rite bellum, quod utrique regno acerbissimum et crudelissimum fuisset, dissuadebant : quarum princeps Semaja tanta apud regem auctoritate vale-

bat, ut hanc expeditionem differet (1). Saltem eo rem perduxit, ut aemulatio in publicum bellum non erumperet. Impedire vero non potuit, quo minus saepius praelia minora committerentur; nam fines inter utrumque regnum plerumque non definiti, neque satis muniti erant; idque parvum bellum, ut ita dicamus, perpetuo fere continuatum est (2).

Jerobeamus, mortuo Rehabeamo, arbitrabatur, tempus adesse opportunum, quo Judaeos, bello Aegyptio vehementer afflictos, debellaret. Accedebat cogitatio, juvenem jam regno praeesse : sed juvenis fuit egregius, bellica virtute pollens. Jerobeamus, copiis collectis, fretus majori potestate, et militum majori numero et Abiae exercitus fortitudine praeclari, bellum spirabat. Nec insuper patriae amore et fanatico religionis furore agitati. Ac jam videtis gentes, fraterno vinculo olim conjunctas, ad se invicem perdendas paratas; bellum exspectatis cruentissimum, non nisi cum toto unius alteriusve exitio finiendum. Montes Ephraimitici sunt theatrum; in collem adscendit Abia; maximi animi princeps, hostilem exercitum alloquitur, et eloquentia sua omnium animos percellit, suos invicta virtute imbuit. Judaei insidiis petuntur; ubique ab hostibus inclusi, leonum instar pugnant, Israelitas propellunt, recedere cogunt, persequuntur, et maxima clade afficiunt, ut ad internecionem usque eos deletos fuisse crederes. Multa centena millia Israelitarum caeduntur; vitulorum cultus caput

(1) Cf. Erläuterung pag. 151 seqq.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ll. XIII, pag. 45.

expugnatur, et magna principum tribuum, Ephraimitarum et Manassitarum, pars a Judaeis occupatur (1). Ecce eventus primi belli; videtis, quam infractum, quam debilitatum, quam afflictum sit regnum Israelis; atque hoc evenit utriusque regni initio : hoc proelium decernere debebat, utrum magis valeret, non tantum in praesentia, verum etiam in posterum. Judaei victoriae praemium reportarunt, quae non tantum ipsis Hebraeis, verum etiam exteris documentum erat majoris regni Judaici roboris, et internarum virium efficaciae.

Judaeorum victoria novum bellum paraverat. Baeza, vir, ut videtur, bellica prudentia pollens, tractus, subactos a Judaeis, rursus recuperavit, et urbem Ramam, duobus milliariis Hierosolymis distantem, in summum Judaeorum detrimentum cepit, eamque ingentibus munimentis instruxit (2) : impedire enim cupiebat, quo minus cives iter Hierosolyma ad festa celebranda facerent. Asa, rex Judaeorum, increscentem aemuli potentiam metuebat, et ab altera parte Syrorum impetum, ut videtur, exspectabat. Syros igitur a consilio deterruit, eosque, ingenti pecuniae pondere corruptos, ad bellum contra Israelitas excitavit. Hi autem a septentrione invadentes, omnes ditiones, Libano adjacentes, occuparunt. Asa cum copiis impetum fecit a meridie, omnesque urbes rursus expugnavit, ad montem usque Samariae victorias proferens. Mirifice profecto hoc bello regnum Israelis afflictum est, et arctissimis

(1) Cf. 2 Chron. 13, Hess. ll. X, pag. 66 seqq. Cl. v. d. Palm ll. pag. 45 seqq.
(2) Cf. cl. v. d. Palm pag. XIII 53 seqq. Le comte de Segur, ll. III, pag. 307.

finibus inclusum, cum omnes fere terras hostes tenerent (1). Asa expugnatas terras diu retinuisse videtur, easque, quo melius sibi subactas retineret, Josaphatus praesidiis instruxit (2). Verum is, pacis amans, non bellis sed pacis artibus populum felicem reddere voluit; cum nova dynastia, quae jam regiam dignitatem inter Israelitas occupaverat, in gratiam rediit, quod unicum tempus fuisse videtur a bellis, inter utrumque regnum gestis, vacuum. Duravit ea societas per omne tempus, quo familia Omrii regnavit, post Josaphati mortem a filiis Joramo et Achazia renovata. Quae quam arcta fuerit, exinde colligi potest, quod Elia, ab Achabo profugus, se non tutum censuerit in ultima fere regni Judaici urbe (3). Utilis quidem utrique regno et laudabilis erat quoque societas, quatenus hostilitatem cohiberet, et ambas gentes amicitiae foedere connecteret. Verum, quoniam nimis alligatum est vinculum, minus fructifera fuit Judaeis. Hi enim fruebantur jam quidem mercaturae emolumentis, sed cum regno debilitato, omnibusque viribus paene destituto, sociati erant. Hostes Israelitarum nunc quoque hostes fiebant Judaeorum, et necessario bella gerenda erant cum iis populis, quibuscum bellandi causa Judaeis non fuit. Praeterea mutuo initis matrimoniis mores et sacra Phoenicum apud Judaeos translata fuisse vidimus. Indefinitum apud Israelitas jus successionis effecit, ut Judaeorum reges jurisprudentiam quoque immutaverint. Jehuus facinoribus non

(1) Cf. Hamelsveld ll. IV, pag. 298 seq.
(2) Cf. 2 Chron. 17, 2.
(3) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. 19, 3.

tantum Israelitas, verum etiam Judaeos a se abalienavit, eosque acerrimos hostes sibi reddidit; non certe callide; nam domus Davidis cum ea dynastia nunquam in gratiam rediisse videtur : vestigia contra supersunt gravissimae aemulationis. Non alio consilio Amazia bellum suscepit : suspicabatur, mortuo Joachaso, jam tempus aptum esse, ut inveterato odio indulgeret. Belli indicendi causae non deerant; acerba erat Amaziae compellatio, multo acerbior Joasi responsio. Ille superbus erat victoria, de Edomitis reportata, hic jactans, suisque viribus audacter fretus, bellum se dissuadere simulabat, aggredi tamen gestiebat. Judaei funduntur, Amazia capitur, Hierosolyma expugnantur; munimentis privantur, magnaque sacri thesauri pars rapitur. Amaziam regem tributarium constituunt; et obsides postulant, fidei conservandae praedes (1). Verum nihilominus brevi fidem solvit; Joaso mortuo, XV adhuc annos regnabat, et Ussia filius ejus, regnum Judaicum eo splendidius restituit.

Atque utinam hoc ultimum fuisset bellum, inter utrumque regnum gestum! Judaeis profuisset; Israelitas, bellis civilibus implicitos, non penitus confregisset. Sed ea est hominum indoles, ut plerumque proximis prosperitatem invideant. Pekah, etiamsi melius fecisset, si dilaceratum regnum confirmasset, Judaeos tamen aggredi malebat. Cum Syris foedere inito, arbitrabatur, se jam vim habere infractam et satis validam, qua invisum illud regnum everteret. Hoc ipsi erat proposi-

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 14, 8-14. 2 Chron. 25, 13. Muntinghe II. VII, pag. 92.

tum; nihil aliud moliebatur. Causam hujus belli ignoramus, sed causa non desiderabatur. Non tamen a verosimilitudine abhorret, Judaeos, durantibus bellis civilibus, hanc alteramve factionem juvasse, quin etiam suspicantur, Ussiam Assyrios contra Israelitas excitasse, qui sub Menahemo a Phulo petiti fuerant (1). Laetitia Israelitarum de foedere, cum Syris inito, maxima erat; jactantia et superbia omnium animos repleverant, et odium gravissimum expeditionis socios inflammaverat (2). Sociatorum regum consilium tulisse videtur, ut familia Davidis regia dignitate destituta, alium, Tabealum nomine, regem constituerent (3). Gravissimae tunc utrinque erant inimitiae : *clangite*, inquit Hoseas, *tuba Gibeae; clangite buccina Ramae, clamorem bellicum edite apud Beth-Aven, hostis urget, o Benjaminitae* (4).

Duae fuerunt expeditiones Israelitarum; altera Judaei fusi sunt, permultis captivis deductis; Hierosolyma autem capere non potuerunt, quae Achasus fortissime muniverat (5). Altera expeditione hic ad summas angustias redactus, Assyriorum auxilium imploravit, qui Israelitas, victoriis suis exhaustos, devicerunt (6).

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 5 in prooemio et ad vers. 13.
(2) Cf. idem et Rosenmüller ad Jes. 9, 8, 9.
(3) Cf. idem et Rosenmüller ad Jes. 7, 5, 6.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 5, 8.
(5) Cf. 2 Chron. 28, 5, 9-15. 2 Reg. 16, 5. Jes. 7 et cl. v. d. Palm et Rosenmüller ad Hos. 6, 11.
(6) De hac expeditione Cf. Rosenmüller et Michaelis ad Jes. 7, ille inprimis ad Jes. 8, 6, pag. 319.

Bellis igitur et foederibus ineundis, alterum regnum alterum perdere conatum est : utrumque id sectari studuit, quod sibi emolumenti fore sperabat : quod alteri profuit, alteri nocuit; perpetuo discrimen erat, utrum principatum obtineret. Hac ratione Athenienses et Spartani majorem sibi invicem auctoritatem et prosperitatem invidentes, vires suas consumserunt ad se invicem debilitandos : tandem cum Persarum auxilium implorassent, eo gravior evasit aemulatio. Persae semper auxiliabantur partibus inferioribus, donec tandem Philippus, dolis suis et sagacitate Graeciam sub suam potestatem redigeret. Postea Romani non missam fecerunt occasionem, qua se Graecorum rebus immiscerent, jam Aetolis faventes, jam Achaeis : et finita est Graecorum postrema contentio, Corintho devastata; quo facto Graecia in Romanam provinciam redacta est. Recte Montesquivius causis, quibus effectum est, ut regnum Romanum in occidente a barbaris populis prius sit oppugnatum, annumeravit foedera, quae Romani in oriente cum iis inierant (1). Eodem modo, eadem aemulatione factum est, ut prius interierit regnum Israelis. Foedera ista inter Hebraeos non desiderabantur : novimus foedus Jerobeami cum Aegyptiis (2), quo incitatus Sisacus in regnum Judae impetum fecerit; notum est foedus, quod Baeza cum Syris iniisse videtur ad Judaeos subigendos, sed videmus quoque, quam magno sacri thesauri regiarumque divitiarum detrimento Asa hos contra Israelitas excitaverit;

(1) Ll. chap. 19, pag. 181.
(2) Cf. Jahn. ll. II. 1, pag. 167 seqq.

animadvertimus amicitiam Pekahum inter et Syros, ex qua foedus ortum est Judaeos inter et Assyrios, pactum Ussiae cum Phulo, Achasi cum Tiglath-Pilezare (1). Videbimus Israelitas, Syris devictis, confugium et auxilium quaesivisse apud Aegyptios, quos subigendos Assyrii inprimis sibi proposuerant. Cum iis Israelitae foedere jam conciliati etiam ejusdem sortis participes fieri debebant; quo factum est, ut prius quam Judaei devicti sint.

Haec fuere detrimenta ex mutua aemulatione orta, quae utrumque regnum debilitarunt, sed Israelitas exitio propiores admoverunt.

§ XX.

Bella civilia Israelitarum.

Etiamsi bella excipias, gesta inter utrumque regnum, Israelitis tamen pace frui per intestina arma non diu licuit, quae fuere, eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames, morbive, quaeque alia in Deum iras velut ultima publicorum malorum vertunt (2). Sunt haec verba Livii, et ad civilem Israelitarum conditionem prorsus accommodata.

In civitate, ubi inter reges, qui fere per III saecula regna-

(1) Cf. Jahn. ll. pag. 181. Cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 16, 7. 2 Chron. 28, 19.
(2) Livius IV, cap. 9, §. 1.

verunt, non nisi unus fuit, qui nomen suum clarum et populum simul beatum reddiderit; in civitate, cujus imperium per hoc tempus plus quam VI vel VII dynastiae deinceps occupaverunt; in civitate, ubi inter res rarissimas censebatur, si una eademque familia ad quartam usque generationem regiam dignitatem retinuisset; in ea, inquam, civitate non mirandum est, cruentissima saepe bella intestina gesta fuisse; tempora, quibus nulli magistratus, nullus rex nec judex erat, tribus arma contra se invicem convertebant, et fames et morbi populum conterere, portenta, hominibus ejus aetatis horrenda, omnes percellere minitabantur (1) : non aliter fieri posse videbatur, quam ut regnum motibus civilibus ortum, bellis intestinis periret.

Nadabus a patre Jerobeamo tantum vitia haereditaverat, et regnum injustitia, mollitie, discordia perturbatum; ipse suos non gubernare poterat, vicinos tamen debellare volebat. Non difficile fuit Baezae, exercitus favore fruenti, istum regulum imperio amovere. Hebraeis grata erat talis mutatio; qui non diu eidem adhaerere solebant. Militum ope per XXIV annos imperium tenebat : attamen exemplo probabat, se ipso, qui praecesserat, imperio non esse digniorem. Quo factum est, ut Ela, ejus filius, medias inter epulas intemperantiae et lasciviae deditus, ab equitum praefecto cum omni familia jugularetur. Zimri, qui istud facinus perpetraverat, post VII dierum imperium dignitate exutus est ab aemulo suo, Omrio,

(1) Cf. cl. v. d. Palm ll. XIII, pag. 7 seqq.

quem exercitus regem creaverat. Interim crudelissime saevierat et furore agitatus, sanguinem sanguine miscens, ad summas angustias redactus est. Undique obsessus, Sardanapali instar, cum gynaeceo flammis interiit. Verum Omri, quamvis aemulum devicisset, tamen non solus regnabat; Tibni etiam imperium affectabat, et ab alia populi parte rex creatus erat. Hic, populi favore, ille exercitu valebat; utrarumque partium aemulatio brevi in bellum civile erupit, eo gravius, quo major utriusque erat potentia. Quo per IV annos continuato scelera, facinoraque horrenda impune perpetrabantur (1). Tandem praevaluit Omri, qui, solus imperium adeptus, omnibus quibuscunque nefandis se famosum reddidit. Proelia gessit, ingloria, leges tulit injustas, libidinibus obtemperavit dissolutis (2). Propter monumentorum penuriam eo gratius nobis est coaevi de his tumultibus testimonium: « Jam ibi nulla est quies; non secura nec tuta vivendi ratio, ubique per totam terram discordia; altera tribus alteram debellat; urbs urbem expugnat; omnia cujuscumque generis facinora committuntur (3). » Ac revera, si varios reges spectamus, ex variis tribubus oriundos, quid melius exspectare possumus; quisque suae tribui favet; alterius aemulationem excitat, alias exacerbat, quae, rursus dominii potitae, vicissim, ut officio suo fungantur, summo studio feruntur; ita mala aluntur, eo graviora, quo saepius nova tribus ad imperium perveniat.

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. 13, 22.
(2) Cf. *M. le comte de Segur, ll. pag.* 309.
(3) Sunt verba Odedi, quibus Asam alloquitur, 2 Chron 15, 5, 6.

Tristissima ejus rei documenta antecedentes reges dederant, sequentes dederunt. Achazia, filius Achabi, post mortem filium non reliquit, quod, ut videtur, rursus ansam dedit novis tumultibus, qui tunc demum finiti sunt, quum Joram omnium tribuum imperium accepisset (1). Et quid opus est, ut redeamus ad Izabelis cruenta scelera, quae, quamdiu regnaverit, non interrupta, populum tam vehementer afflixerunt. Adspiciamus tantum urbes devastatas, loca incolis privata, agros, qui, antea segete abundantes, et fructibus proventibusque laetis ornati, cujuscunque oculos demulcebant, in deserta commutatos; sunt haec omnia indicia calamitatum, quae vulgo tyrannidem comitantur, civitatisque, bellis civilibus perturbatae. Quid opus est, ut in memoriam revocemus scelera ista nefanda, et horrenda, quae omnium sceleratissimus Jehu perpetraverit; miremur potius ejus posteros tam diu imperium retinuisse. Felix autem Jerobeami imperium ipsum calamitates praeparaverat, quae post mortem ejus sine intermissione remp. dilacerarunt (2). Luxuria mores effeminaverat, scelesta quaeque consilia aluerat, et facinora, discordiae foverat; quae quo magis ad aptiorem maturitatem perductae fuerint, eo vehementius erumpunt. Notae sunt discordiae Athenis ex pauperum oppressione ortae; nota dissidia apud Romanos, Plebejos inter et Patricios excitata, quae civitatem miserrime afflixerunt. Eodem modo Israelitae eos, qui debitum persolvere non poterant, in servitutem redigere solebant; jam autem inferioris conditionis

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 1, 17. 2 Reg. 3, 1, coll. cum 2 Reg. 8, 16.
(2) Cf. Michaelis ad Amos. 6, 6.

homines oppressi jacebant, et ditiorum arbitrio crudelissime vexati, ad omnia tentanda parati : duce tantum egebant, qui iis praeesset, cujus auspicio omnia perturbarent, et nefariorum agmen nefariis augerent. Quemadmodum Philopoemen ultimus Graecorum dictus est, ita merito Jerobeamus II Israelitarum regum ultimus dicatur : qui eum secuti sunt, tyrannorum nomine digniores fuisse, aequalis eorum, Hoseas, optimus judex, innuit (1).

Primum bellum civile, quo hoc tempore regnum graviter percussum est, non brevius duravit, quam XII annos, quibus alios XII alii annumerandos putant (2). Per hoc tempus resp. gubernatore destituta, turbarum civilium aestu agitata, miserum in modum fluctuabat. Vix enim mortuus erat Jerobeamus, cum cuncta in deterius ruere coeperunt : turbis, factionibus, quibuscunque belli intestini motibus, omnia plena fuerunt; dum caedes promiscuae, dum parricidia, dum quaeque scelestissima facinora viam ad regnum obtinendum muniebant.

Atque haec tempora si accuratius cognoscere velis, Prophetarum vaticinia evolvas : videbis omnia confirmata : videbis aliis locis alios imperium occupasse; magistratus, munere motos (3), animadvertes maximam sacerdotum auctoritatem; adspicies eorum agmina, quae in viis oberrant, et crudelissima quaeque committunt, sacerdotes imperium affectantes eo-

(1) Cf. Hos. 1, 4.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 15, 1, 8.
(3) Cl. cl. Rosenmüller ad Hos. 7, 7.

que turpiter abutentes : aetatem reperies, istis tantum temporibus propriam, si nulla legum, nulla magistratuum est vis, si ipsi sacrorum antistites imperium occuparunt (1), quibus acclamares illud Virgilii : (VII. v. 443 seq.)

Cura tibi Divûm effigies, et templa tueri.
Bella viri, pacemque gerant, queis bella gerenda.

Ad reges si attendamus, interdiu eos creatos, noctu conjuratione interemtos vidimus (2), quorum nomina ne mentione quidem digna judicarunt. Qui vero post graves illas et perniciosas civium inter se digladiantium contentiones, regnum tandem occuparunt, bini fuerunt reges, Zacharia et Sallum, quorum imperium, quamvis paucorum admodum mensium, scriptores omittendum esse non censuerunt. Paulo quidem diutius rerum potitus est Sallumi successor, Menahemus, sed ita tamen, ut dignitatem, male partam, cui suis viribus tuendae nunc impar erat, magno pecuniae pondere ab Assyriorum rege redimere, eique obnoxius fieri, necesse habuerit. Successit ei filius Pekahjah, post biennium a Pekaho, Remaljae filio, trucidatus (3). Ratio, qua hic ad imperium pervenerit, inprimis videtur fuisse sanguinolenta : Gileaditae, quorum is forte popularis fuerit, ei auxilium praestabant (4). Hi, rapinis caedibusque famosi, his quoque temporibus non

(1) Cf. cl. v. d. Palm et Rosenmüller ad Hos. 4, 2-4, 7; 6, 9.
(2) Cf. Michaelis in praefatione ad Hoseam pag. 6, editionis Belgicae.
(3) Cf. cl. Rosenmüllerus in praefat. ad Hoseam, pag. 28 et 29.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 15, 25. Michaelis praef. in Hoseam pag. 10 seqq.

defuerunt quibuscunque horrendis vicissim perpetrandis. Quod exinde colligas, quod Hoseas, ad Samariae scelera indicanda, eorum regionem Geleaditicam comparaverit cum urbe, a nefariis hominibus habitata, in qua ne pedes proferre possumus, quin sanguini insistamus, ita ut procedentes cruore spargamur, et sanguinis rivis impediamur (1).

Ne Menahemi quidem regnum turbis vacuum fuisse videtur. Ipse, qui Thirsae a quibusdam rex erat creatus, dum Sallumus adhuc Samariae regnabat (2), etiam per illud tempus nonnunquam imperio exutus fuit (3) et sine dubio plerorumque animos a se abalienavit, tributo magnatibus imposito, quo Assyrios corrumperet (4). Cui autem mirum videtur, populum aegre obedivisse tyranno, qui, quoniam urbs Thapsacus ipsi portas non aperuerat, tantopere infensus fuit, ut urbem non tantum merito puniverit, sed post expugnationem omnes cives etiam interfecerit, dum ne mulieribus quidem et infantibus parceret, et insuper tot facinora commiserit, graviora, quam ut rursus in memoriam revocemus (5)?

Foedere cum Assyriis inito, acerrimos sibi inimicos paraverat; qui, ne diutius inferiores essent, alios exteros in auxilium vocarunt. Pristinae cum Aegyptiis necessitudinis memo-

(1) Cf. cl. Rosenmüller ad Hos. 6, 8.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. 15, 16.
(3) Cf. idem ad Hos. 7, 3.
(4) Cf. Michaelis ad 2 Reg. 15, 23 et in praefat. ad Hoseam, pag. 8 seqq.
(5) Cf. 2 Reg. 15, 16.

res, ad hos se converterunt, jam ipsos civilibus bellis ad alios juvandos infirmiores : tamen socios furore abrepti Israelitae servatores laudant. Ad orientalium morem eleganter Hoseas duas has factiones perstrinxit, et amentiam indicavit (1). Ac revera Pekahi aetate etiam Assyriorum violentiam perpessi sunt; quo regnante contigit fatalis illa Tiglath-Pilezaris expeditio, qua regnum Israelis nobilissimam partem, regiones trans-Jordanenses et superiorem Canaanem amisit, cujus incolae in exilium missi sunt (2).

Imperium Israelis arctissimis finibus inclusum, successori reliquisset Pekahus, si successorem habuisset. Reges, vino et intemperantiae dediti, securi vivebant in gynaeceo, postquam imperium sibi vindicaverant, et mercenariorum, satellitum, et eunuchorum turba stipati, nihil timere videbantur (3). Huic lasciviae obtemperans, Pekahus communem quoque tyrannorum sortem expertus est : quo interemto, factionum contentio in summum furorem demum abiit. Sequitur enim novem vel decem annorum interregnum, tempus, bellis civilibus et horrenda anarchia insignitum. Eo processit mutua tribuum exacerbatio, ut bellum gestum fuisse videatur inter tribus, quae huc usque et ejusdem originis et eorundem commodorum vinculo arctissime erant conjunctae : bellum erumpit inter tribus potentissimas, Ephraimitas et Manassitas (4). Eo dementiae proces-

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 7, 4.
(2) Cf. 2 Reg. 15, 29. Jahn. II. pag. 181, Mich. praefatio in Hos. pag. 13, seq.
(3) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. 7, 5.
(4) Cf. Jes. 9 et cl. v. d. Palm et Mich. ad vers. 20; cl. Rosenmüller ad vers. 17-19; cf. quoque supra § 5.

serunt istae factiones, ut ne civitatis religionis quidem ullam rationem habuerint; ut sacros vitulos ad ipsos hostes detulerint (1), quo acrius eorum auxilium implorarent. Advolarunt quoque Assyrii, et Hoseam, qui interim a partibus, Aegyptiorum nomen profitentibus, rex constitutus esse videtur, in dignitate quidem tueri volebant, si ipsis tantum se obedire et gravissimum tributum perpetuo solvere polliceretur. Pollicitus est Hoseas; sed regnum, jam omni religionis vinculo, omnique civitatis norma destitutum, nullo modo sustinere potuit (3). Partes, quae ipsum regem creaverant, eum cogunt cum Aegyptiis foedus renovare. Quod quum fecisset, haud ita multo post Salmanassar Samariam obsidione clausit, et post tres annos expugnat (4). Pertinacissima et gravissima fuit obsidio, omnibusque malis obnoxia, quibus nulla unquam urbs adhuc vexata fuerat. Pestis gravissima non minima fuit omnium earum calamitatum, cujus vastationes Prophetae vividis coloribus horrendum in modum depingunt (5). Populus ad summam desperationem adductus, omnia tentare et gravissima quaeque pericula subire non abnuit; omnia pro salute vilia habuit; et malis edoctus nihil inexpertum reliquit.

Atque si ad totam hanc periodum attendamus, cuncta tristissimam faciem prae se ferunt. Omnium furorem et pavorem ipsum coelum et terra conjunctis viribus excitare videbantur.

(1) Cf. Mich. praef. in Hos. pag. 6 et ad Hos. 10, 5.
(2) Cf. Franckii chronologia, praefixa scholiis cl. Rosenmülleri ad Jesaiam, pag. 29.
(3) Cf. Mich. ad 2 Reg. 17, 4, 5 et in praefatione ad Hos. pag. 15 seqq.
(4) Cf. cl. v. d. Palm et Rosenmüllerus ad Amos 6, 8-11.

Festum publicum, ubi, qualecunque tandem fuerit, laetitiam et gaudium adesse putares, confestim perturbatur portento, tunc inprimis horrendo. Sol statim plus quam dimidius obscurabatur, ita, ut medio die conspicerentur stellae (1). Singularis hæc res necessario omnium animos percellere, summoque pavore percutere debebat; omnes talia calamitates annunciare tristissimas arbitrabantur (2). Accedebat terrae motus, neque pestis desiderabatur, quae, brevi vehementer grassata, cum fame gravissima conjuncta, populi reliquias conterere minitabatur (3).

Quibus igitur mirum evenit, talia ostenta, ejusmodi mala, tot calamitates, populum ad summam desperationem perduxisse? Non aderat inter Israelitas Pericles, qui sagacitate sua talis portenti metum sociis suis adimere et hoc ipso facto eorum fortitudinem excitare posset. Desiderabantur viri, qui prudentia sua pestis devastationes cohibere, desiderabatur Josephus, qui solertia sua famem condendis horreis temperare sciebat: omnia (si quidem sapientes adhuc viri fuerint, qui de populo bene mereri vellent) bellis intestinis, discordiis, tumultibus eversa fuisse videbant. Inspicias oracula Jesaiae, Hoseae, Amosi, Michae, et quotquot de his retulerint: temporum istorum calamitates vividis quidem sed atris coloribus depictas cernes, et huic tabulae effatum Tibulli inscribes:

(1) Cf. Mich. in praef. ad Hos. pag. 8 seq.

(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Amos. 8, 9.

(3) Cf. Mich. ad Amos. 8, 11-14; cl. Rosenmüller ad vers. 9, 11-14.

Nunc et amara dies, et noctis amarior umbra :
Omnia jam tristi tempora felle madent (Eleg. II, 4, 11.).

§ XXI.

Incrementa, quae regnum Judae percepit ex bellis istis civilibus.

Haec tristis erat imago, quam regnum Israelis referebat; species profecto imperii, quod ipsum sibi interitum paraverit, et omnibus civitatibus exitum parasset. Merito igitur quaerunt, utrum meliora fuerint civitatis Judaicae fata : ex ipsa reip. conditione hoc suspicareris, et historiae testimonio idem confirmatur. Praeterea novimus, regnum Judae ex hac tumultuante et fluctuante reip. Israeliticae conditione incrementa accepisse non exigua.

Post mortem Jerobeami cum omnia apud Israelitas seditione permixta essent, Asa Judaeis imperavit, cujus justitia regnum pacis artibus florebat. Civium industriam aluit; mollitiei restitit et civitatem omnibus quibuscunque optimis institutis ad summum prosperitatis fastigium adduxit. Josaphatus, filius, tali patre dignus, populi felicitatem perfecit, et mercaturae commodis insuper mirifice auxit.

Rerum, ad vitam necessariarum, penuria, et fame satis gravi, Israelitae sub Achabo per tres, sub Joramo per septem annos magnopere premebantur, et civium numerus vehementer imminutus erat (1). Bella civilia agriculturae neglectus causae

(1) Cf. 2 Reg. 8, 1 seqq.

sine dubio primariae fuerant. Nonnulli, ut has calamitates effugerent, alio se convertebant : in terras vicinas exibant, ex quibus alii revertebantur; alii ibi remanebant (1). Apud Judaeos florentissima civitatis facies quemque alliciebat; ipsa terrarum Judaeorum vicinitas plurimis, qui tutam, quietam et securam vitam degere mallent, ut huc se conferrent, suadebat. His omnibus regnum Judae aptum erat refugium : qua ratione incolarum numerus mirifice accrevit.

Post mortem Jerobeami II Judaei salutari fruebantur Ussiae et dein Jothami imperio : tunc temporis Prophetae inprimis inter Israelitas cives excitabant suos, ut Hierosolyma adirent, quo, patrum religionis participes, bona etiam et felicitatem perciperent, quibus Judaei utebantur (2).

Regnum Israelis quum everteretur, Judaeis praeerat optimus rex Hiskias. Egregius eorum temporum vates, Jesaias, ejus imperium summis laudibus celebravit, ordinatam civitatis conditionem depinxit, et populi felicitatem admodum facunde delineavit. Habebat rerum civilium moderatores alacres, quales Cicero reip. firmamenta nominavit (3). Viri recensentur, sago togaque praestantissimi, heroes, judices, consiliarii, seniores, et quos amplius in civitate, bene ordinata, exspectes (4). Instituta ejus notiora sunt, quam ut haec in memoriam revocemus.

(1) Cf. 2 Reg. 8, 2.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Amos. 9, 11, 12.
(3) Epist. ad Diversos I Ep. 8.
(4) Cf. Jes. 3, 2-4; et Jes. 26.

Hiskias, quo plures hujus felicitatis participes redderet, relictos Israelitas etiam cura prosequebatur, quorum principes et peritiores tantum in exsilium ab Assyriis abducti erant. Non enim verosimilitudini obstat, reges Judaeorum Israelitarum ditionibus dein imperasse, saltem maximam apud relictos auctoritatem habuisse, quod de Josia eo magis affirmari potest, quo infirmius iis temporibus fuerit Assyriorum imperium.

Sic populum placida in pace regebat Hiskias, atque ita regnum Judae diutius propter easdem causas perduravit, ob quas Israelis prius interiit, ipsam nempe rerum civilium conditionem, ipsorum regum instituta, et beneficia vel detrimenta, quae hinc necessario redundabant. Quam sententiam si uberius ex ipsa Judaeorum historia explicatam velis, eos eodem modo, quo Israelitas, interiisse videbis. Eandem apud illos efficaciam habuerunt deinceps miserandae istae factiones : peregrina religio introducta, quae semper populum in partes dividere et invicem a se abalienare solet (1), Judaeos quoque, ut vidimus, vehementer afflixit : partium studio Joas et Amazia a conjuratis interemti sunt; aliorum populorum auxilium imploratum partium studium incitaverat, et jam Achasi aetate gravis evasit harum aemulatio. Alii enim Syris, alii Assyriis nomen se dedisse prae se ferebant; ipse rex Jesaiae, illis addicto, ut suspicabatur, diffidebat (2). Post initum cum Assyriis foedus, et eversum Syrorum et Israelitarum regnum, Aegyptii Syrorum locum apud Judaeos occuparunt. Assyriorum partes feli-

(1) Cf. *Heeren Handbuch* II. pag. 147.
(2) Cf. cl. v. d. Palm et Rosenmüllerus ad Jes. 8, 12.

cibus Salmanassaris, et Sargonis expeditionibus superiores factae erant. Metu adactus, Hiskias, Aegyptiorum partes secutus est. Psammetichus tandem acerrimus videbatur libertatis vindex; sed videbatur; etiamsi ejus potentia in dies invalesceret, et Assyriorum auctoritati resisteret. Vehementissime igitur ejusmodi foedera a Prophetis perstringuntur ab Jesaia (1) et Jeremia inprimis: quare *hic* inquit: *O incolae Hierosolymorum! viam ingressi estis Aegypti, ut undas Sichoris biberetis? quare ad Assyrios vos convertistis, ut flumina Euphratis gustaretis* (2)?

Qualis fuerit exitus contentionis factionum, quarum altera Chaldaeis favebat, altera Aegyptiis, Hierosolymorum ruinae testentur, et terra per LXX annos incolis fere privata.

Quae cum ita sint, Judaeos tam diu felicitate fruitos fuisse, animadvertimus, quam vetera reip. instituta retenta sunt;

Deterior donec paulatim ac decolor aetas
Et belli rabies, et amor successit habendi.

(Virg. Aen. VIII, vers. 326.)

(1) Cf. 2 Reg. 18, 7, cum Jes. 31, et v. d. Palm in argumento capitis; cl. Rosenmüllerus ad Jes. 31, 3.

(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Jer. 2, 18; Mich. ad h. l. in observ. phil. in Jeremiam, a Schleusnero edit. pag. 12.

CAPUT TERTIUM.

MORUM IN UTROQUE REGNO CONDITIO.

§ XXII.

Morum vis maxima in civilem reipublicae conditionem.

« QUANDOQUIDEM res gestae, ex quibus historia constat, maximam partem ab hominum consiliis sunt profectae, atque proficisci solent, cumque propterea in animorum recessibus rerum causae, quas quaerimus, lateant, cuique apertum esse debet, ad causarum patefactionem plurimum valere, ut eorum *indolem moresque* pernoscamus, quorum in rebus sive gerendis sive moderandis praecipuae fuerint partes maximaque auctoritas. Cum igitur eorum universa consideranda vita est, cum inter se contendendae variae vitae partes, ut in similibus dissimilibusque rebus quid spectaverint, quid fugerint, quid egerint accurate intelligatur. Hac enim una ratione colligitur ea, de qua loquimur, morum conditio, quam cum assecuti fuerimus, tum plurimum profecerimus in causarum investigatione. » Sunt verba Borgeri (1), quibus hic utimur, cujus ratiociniis unicuique persuasum sit, morum investigationem

(1) Disput. de hist. pragm. pag. 37.

quam maximi esse momenti. Ejus rei specimina nonnulla jam vidimus in praecedenti nostra disputatione : Hebraeos novimus plane ad orientalium mores fuisse accommodatos, ad luxuriam et mollitiem propensos : animadvertimus jam sub Davidis et Salomonis imperio paulatim auctam fuisse eam propensionem. Gynaeceum satis splendidum habebat Davides; magnificam curruum, equorum, cursorum, satellitum pompam sustinebat Absalomus et Adonia; quae docent, luxuriam his temporibus in urbe regia jam magnam fuisse (1). Eximie his studiis favebat Salomo, et, mercatura instituta latissima, morum corruptelam vehementer fovit (2). Tunc plurimi Israelitae, mercaturae emolumentis allecti, huic operam navabant : alii in exteras terras abibant, quo magis eam constituerent, et alias gentes matrimoniis, foederibus, societatibus ineundis sibi magis conciliarent; alii in Palaestina remanentes, ipsam terram inexhaustum fontem perpetuo habebant, qui ipsis omnis generis merces praebebat (3). Ipsa Palaestina omnibus opportunitatibus gaudebat, quibus Hebraei utentes, per orbem, tum cognitum, merces quocunque deferre potuerunt : mari Mediterraneo ab hac, mari Rubro ab illa parte accolentes. Maximas divitias jam Davidis, sed multo plures Salomonis aetate comparaverant (4). Atque ita exstitit arctius cum vicinis gentibus commercium, latiorque cum aliis populus mercatura. Quo

(1) Cf. cl. v. d. Palm ll. XII, pag. 73.

(2) Cf. Prov. VII et Hess ll. VIII, pag. 404 seq.

(3) Cf. Schlötzer Versuch pag. 274 seq. citatus apud Hess. ll. VIII, pag. 115 seq.

(4) Cf. Hess. ll. VIII, pag. 164.

melius autem et accuratius de Hebraeorum moribus judicare possimus, paucis illustretur, cum Israelitarum, tum Judaeorum post regnum scissum mercaturae conditio.

§ XXIII.

Mercaturae in utroque regno conditio.

Nullum tempus Hebraeis magis fuit opportunum ad mercaturam faciendam, nisi quod post Salomonem secutum est, quoniam cum vicinis tunc temporis eo magis se conciliaverant. Foedere Jerobeamum inter et Aegyptios nihil aptius fuit ad mercaturae societatem cum Aegyptiis constituendam; nihil commercium inter eas gentes facilius reddidit, nisi eadem sacra resumta. Verum quis non suspicetur, magnam illud jacturam fecisse bellis civilibus, quibus cives adeo a se invicem abalienati sunt: quo factum est, ut de hoc foedere dici possit, eventum spem fefellisse. Alia profecto erat Israelitarum cum Phoenicibus arctior societas, omnium forte societatum, quae unquam constitutae sunt, arctissima; aucta quippe utriusque terrae vicinitate, sacrorumque communione, eaque tandem exstitit conjunctio, ut duas gentes tanquam unam considerares. Quod confirmatur historiae utriusque gentis hoc tempore convenientia, accurata, quam Phoenices de fatis regni Israelis habebant, notitia, et quae plura sunt hujusmodi. Eadem animadverti mus apud Judaeos, iis inprimis temporibus, quum reges Judaeorum cum Achabo et posteris amicitiam coluerunt. Perduravit

etiam eorum cum Phoenicibus mercatura deinceps, quamvis non his vinculis utraque gens fuerit conjuncta. Alliciebat Phoenices Judaeorum cum Edomitis frequentius commercium, alliciebat portuum maris Rubri, Ezion-Geberis et Elathi possessio, alliciebat via munita Hierosolymis in has urbes tendens, urbs Petra in Arabia occupata, aliae denique opportunitates, quibus fruebantur Judaei, quae commercium eos inter et Phoenices perpetuo augere et sustinere debebant. Ea aliquando fuit Judaeorum cum Phoenicibus et Israelitis conjunctio, ut expeditionibus Josaphati etiam interfuisse videantur.

Catervarum iter Salomonis aetate per terram Cananaeam tetendisse, conjicitur ex *mercatorum peregrinantium* mentione (1). Ac revera novimus, iter, quod Babylone in Aegyptum ducebat Israelitarum ditiones transiisse. Jam aetate Josephi memoratur hujusmodi caterva (2), quae viam suam, ut orientalium historia docet, non facilè mutare solet. Trajiciebant flumen Euphratis juxta Thapsacum, urbem regni Israelis. Hinc per planities trans-Jordanenses pergentes, Jordane juxta Scythopolin trajecto, per planitiem Jizreelis iter continuabant Dothanem (3) et Samariam transeuntes, mercibus permutatis, per terras Judaeorum Aegyptum petebant. Ex Aegypto oras maritimas tenentes in Phoeniciam proficiscebantur, atque ita et

(1) Cf. cl. v. d. Palm ll. XII, pag. 137 seqq.

(2) Cf. Gen. 37.

(3) De situ Dothanis cf. Hamelsveld ll. III, 114 seqq.

Judaei et Israelitae harum catervarum commercio commode uti potuerunt.

Sine dubio catervis quoque interfuerunt Judaei et Israelitae, lucri faciendi spe invitati. Ita explicari potest, quomodo factum sit, ut tam accuratam de aliis gentibus notitiam comparare potuerint. Evolvas Ezechielis vaticinia, prorsus depictum invenies Tyri forum. Hic animadvertes merces, ex terrae finibus allatas, populosque memoratos reperies, quos antea Hebraei ignorabant. Tam accurate omnia exponuntur, ut non aliter fieri possit, quin ipsi Judaei et Israelitae has expeditiones una cum iis fecerint, rerumque novitate allecti, cuncta penitus cognoscere studuerint. Denique si ipsa hujus mercaturae documenta cernere velis, adspicias palatium Achabi, eburno ornatum, opulenterque exstructum (1). Hebraeorum supellex, ornamenta, omnia testantur. Ipsorum denique prophetarum effata confirmant, quum saepius quamvis oblique, nimium mercaturae studium ejusque detrimenta perstringunt (2). Inter alia celebratissimus praecipue locus est Jesaiae, ubi populos describit, ad urbem Judaeorum regiam adscendentes. Camelorum, inquit, series coeli conspectum tegit; dromadas ex Midiane, ex Hepha advolant, ex Schebae regionibus omnes accelerant, aurum et thus portantes; ad vos, Hierosolyma, omnes Kedarorum oves congregantur; arietibus Nabathensium uti soletis, eosque ad aram adducitis. Quinam sunt illi, qui

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. XXII, 39.
(2) Cf. cl. Rosenmüllerus ad Amos VI, 2. Hoseas II, 5 et 8, XII, 8 et 9 alibi.

procul adveniunt? Sunt nubibus similes, et columbarum instar, quae ad nidos suos festinant; sunt, qui ex terris remotissimis exspectantur: ne Tharsidis quidem naves desiderantur, quae e longinquo advenientes, commercii societatem inire, quae argentum aurumve deducentes, religionem vestram amplecti cupiunt (1).

Ex dictis igitur pro nostro argumento satis appareat, mercaturae studium his temporibus immense accrevisse. Tam ampla fuit Hierosolymorum mercatura, ut Tyrus, suis commerciis adeo nobilitata, huic urbi invideret (2).

Eam vim habuit hoc mercaturae studium, ut Hebraei in dies humaniores, et artium literarumque peritiores redderentur, cujus rei luculenta specimina aetas Salomonis jam praebuerat. Quod vero plerumque obtinet, majore cum humanitate etiam mores permutari, populum integritatem amittere, divitias luxuriae et mollitiei locum dare, id apud Hebraeos etiam confirmatur. Quod jam disputandum restat.

§ XXIV.

Morum conditio apud Israelitas.

Civitas prospera cives prosperos reddit; verum simulatque opulentia in moribus, non in divitiis conspicitur, quae

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Jesaiae LX, 6-9.
(2) Cf. Ezechiel XXVI, 2. XXVII, 17. Cl. Pareau antiq. Hebr. p. 418.

modum excedit, prosperitas in luxuriam abit, in aedificiis omnibusque rebus conspicuam. Qui antea divitiis erant corrupti, postea paupertate perduntur et, bonis amissis, difficile est boni civis officio fungi. Desiderium ad quaeque nefaria perpetranda incitat, et, ut Sallustius, *merito*, inquit, *dicatur genitos esse, qui nec ipsi habere possent res familiares nec alios pati.* His verbis Montesquivius morum corruptelam apud Romanos definivit (1). Et haec ad nostrum argumentum prorsus sunt accommodata : Israelitarum mores his verbis definitos vides, qui eodem modo corrupti sunt.

Ignorantia et cupiditas sunt duae causae quae morum corruptelam mirifice aluerunt : merito Volneyus his causis regnorum interitum attribuit (2); quas novimus eamdem apud Israelitas efficaciam habuisse. Ignorantia falsam sibi fingit felicitatis imaginem, sensibus suis animique incitamentis accommodatam : ad hanc omnia sibi informat, sive bonum sit, sive malum. Cupiditas eum incitat ad ea acquirenda, quae homini grata sunt, et jam utraque facultas conjuncta tantum se ipsum spectat. Hinc sponte omnia mala oriuntur, discordiae, bella civilia, morum corruptela, civitatis denique interitus. Cujus rei documenta apud Assyrios, Babylonios, Graecos, Romanos et recentiores populos occurrunt. Neque apud Israelitas haec desiderantur, sed plane confirmata, omnibus numeris repleta fuerunt. Apud Israelitas, nondum

(1) Ll. pag. 86. chap. X.

(2) Cf. *Volney, les Ruines ou Méditations sur les révolutions des grands empires, chap. VIII.*

literas edoctos et disciplinis confirmatos, ista ignorantia vigebat : hi destituti lege Mosaica omnique legis norma, jam ad vitulorum, jam ad Baalis cultum se convertebant, nescii, quibus nomen suum darent. Arctiore cum Phoenicibus conjunctione, mercaturae emolumentis divitiisque allecti se ipsos ditare, suaeque tantum felicitati prospicere studebant. Inscii eorum mores resumebant et inviti corruptelae labe contaminabantur. Sacra perpetuo istud imitandi studium alebant, haec indies magis magisque valebant, salutaribus praeceptis abrogatis, quae sapiens Hebraeorum legislator ad hoc malum cohibendum promulgaverat. Antea in deserto ostenderant Hebraei, quam facilis fuerit sacrorum morumque resumtio (1). Cultus Phoenicum inprimis indulgebat hominum lubidinibus, quae apud orientales, qui vehementioribus affectibus ducuntur, eo graviores evadunt (2). Religionis causa Veneri se consecrantes, sub hac specie omnia horrenda perpetrant (3). Jam rex seniores et magnates, hi denique populum vicissim perdebant. Nemine resistente, vir insons coram omni populo lapidibus obruitur : pecunia enim et judices, et populus venales erant (4).

Aetate Jerobeami II iisque praesertim temporibus turbulentis, quae eum secuta sunt, mores penitus corrupti et deperditi fuerunt. Res ipsa docet et Prophetarum scripta satis

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad Num. XXV, 2.
(2) His alludit Hoseas IV, ỳ 12 seqq.
(3) Cf. cl. Rosenmüllerus et cl. v. d. Palm ad Hoseam IV, 14.
(4) Cf. 1 Reg. XXI, 11.

luculenter hoc declarant. Tunc temporis cum magnates, tum populus turpissimae superstitioni publice litabant. Vitulorum cultum, quo Aegyptios, Baalis sacra, quibus Phoenices aemulabantur, non ita pridem consectati fuisse videntur (1). Proceres injustitia, expilationibus, innocentum caedibus in ceteros cives saeviebant; ne ipsi quidem judices, quibus jus exercendum commendatum fuerat, ab istis criminibus immunes erant (2). Sacerdotes, auspiciis illius Jerobeami, cujus nunquam nisi cum summa vituperatione mentio injicitur, constituti, ab ejusque successoribus servati, patriae religionis, virtutisque causam quum tueri, populum veram ejus rationem quum docere deberent, non modo neglexerunt, quod sui esset muneris, verum etiam contraria fecerunt, opibus potentiaque elati, luxuria et lascivia diffluentes (3). Privati denique homines, neglectis sanctissimis quibusvis officiis, quae tam Deo quam sibi invicem cives in civitate debent, in hoc praecipue studium incumbebant, ut, quibus possent artibus, et dolis opes corraderent, in aliorumque detrimentum ditescerent, atque solius voluptatis amore ducti, securae quieti, luxuriae, abundantiae, intemperantiae dediti, se vitiorum illecebris et cupiditatum lenociniis traderent ac pietatis doctores deriderent (4).

(1) Cf. Hos. IV, 4, 5. V, 5, 21 seqq.
(2) Cf. Hos. IV, 1, 2, II, 6-8 et cl. v. d. Palm et Rosen. ad h. l. Micha I, 8, Amos V, 10-11.
(3) Cf. Hos. IV, 6 et 8. VIII, 13.
(4) Cf. Hos. IV, 2, 11, 13 et 14. XII, 8, 9. Sunt verba plerumque Rosenm. quibus hic usi sumus, in praefatione ad Hoseam pag. 30 seqq. Conferri denique meretur Hoseas II, 11 seqq. III, 10. V, 10 seqq. Amos. VI, 1-7. Cf. cl. v. d. Palm et Rosenm. ad h. l. Iidem quoque ad VIII, 4, 5, 6.

Avari et locupletes vehementissime quoque perstringuntur, propter vanitatem, ingentem luxuriam, aedium superbiam, conviviorum apparatum, luxum in domestica supellectile conspicuum (1). Ac porro quid magis confirmat summam morum corruptionem, quam, si tyrannis eo processerit dementiae, ut posterioribus reip. Israelis temporibus ipsius criminis reprehensio crimen censeatur (2).

Merito igitur dicere possumus, morum corruptionem alteram causam fuisse regni Israelis interitus : quod eo luculentius appareat, quum ad Judaeos nos converterimus, quorum, donec mores nondum hac ratione fuerant corrupti, civitas perstitit; quum vero ista labe contaminaretur, eodem modo periit.

§ XXV.

Morum conditio apud Judaeos.

« Imperium facile iis artibus retinetur, quibus initio partum est. Verum ubi pro labore desidia, pro continentia et aequitate libido atque superbia invasere : fortuna simul cum moribus immutatur (3). » Celebre hoc Sallustii effatum commode huic paragrapho inscribitur; quod regni Judaici historia optime probat.

(1) Cf. Hos. III, 15. IV, 1, 2. VI, 4 seq. vid. cl. v. d. Palm ad Amos III, 10-12, 15. Idemque et cl. Rosenm. et Michaelis ad IV, 1. Rosenm. ad III, 9-12, 15.

(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Hos. IV, 4.

(3) Sunt verba Sallust. de Bell. Cat. II.

Judaei, ut vidimus § 23, similiter atque Israelitae mercaturae operam navarunt. Ita opes et divitias compararunt, quae necessario aliquam in mores vim exercere debebant, et revera exercuerunt.

Accedebat morum integritatis jactura, quam Judaei una cum Israelitis sub felici Salomonis imperio passi fuerant : et haec macula, temporis intervallo inveterata, non tam facile deleri potuit. Una tantum legis Mosaicae conservatio, patriaeque religionis studium cohibere, quominus latius evaderet ea pestis et efficere poterat, ut positis finibus includeretur. Hanc institutis praeterea optimorum regum constitutam et confirmatam vidimus. Vim igitur, quae Lycurgi legislatio apud Spartanos habuerit ad morum integritatem conservandam, eandem habuit lex Mosaica apud Judaeos. Nihil ad hanc sententiam probandam magis valuit, quam animadvertisse cum legis neglectu non tantum fractum fuisse vinculum societatis, verum etiam mores penitus commutatos, corruptos et perditos. Sub prospero Ussiae et Jothamis imperio apud Judaeos divitiae tantopere in inferiorum etiam detrimentum auctae fuerant, ut magnates pauperes brevi opprimere coepissent (1): tunc temporis quoque ansam dederunt caedibus cruentis (2); tunc luxuria dominium occupaverat, ditiores domos domibus conjunxerant, fundos fundis continuaverant et eo usque processerant, ut nullo loco relicto, hi soli in media terra habitare videren-

(1) Cl. cl. v. d. Palm ad Jesaiam I, 15 et 17.
(2) Cf. Rosenm. ad Jesaiam I, 20 seqq.

tur (1). Mercatura divitias, divitiae mollitiem paraverant (2). Equorum alendorum studium Aegyptiorum superstitionem ex Aegypto traduxerat (3); convivia luxuria et intemperantia insignita erant (4). Maxima et profusa erat Jojachimi luxuria (5). Reges populo signum praeferebant, cives aurum, argentum, gemmas, omnia quaeque pretiosa sibi comparare studebant (6).

Verum et haec luxuria, ista morum corruptio vires regni Judaici vehementer debilitavit, et ansam dedit ut, Israelitarum vestigia prementes, interitum suum praepararent, et, quamvis serius, aliquando tamen hostium praeda fierent : quibus nondum pares succubuerunt et sera experientia edocti, melius sibi faciendum esse intellexerint. Verum eadem omnium gentium est sors, eamdem fortunam experti sunt Babylonii, qui tot hujus rei specimina jam viderant. Persae sunt secuti, alii imitati et hac ratione tot regna toties eversa.

Haec de moribus dicta sufficiant. Vidimus in hac priore disputationis parte Judaeos et quod ad ipsam eorum terram attinet, et mutuam partium cohaerentiam, dein propter firmiorem civilem conditionem, postremo ob minorem morum

(1) Cf. Jesaias II, 8.
(2) Cf. cl. Rosenm. ad Jesaiam II, 6, 7, 16. Cl. v. d. Palm ad Micham V, 9.
(3) Cf. cl. v. d. Palm et Rosenm. ad Jesaiam III, 16, 18-24.
(4) Cf. cl. Rosenm. ad Jesaiam V, 11, 12, 22.
(5) Cf. Jerem. XXII, 13 seq.
(6) Cf. Jerem. Thren. IV, 1, 5 seqq.

corruptelam Israelitis superiores fuisse, iisque superiores mansisse, quamdiu haec apud eos observarentur.

Atque ita ad finem perduximus priorem disputationis partem, qua causae in promtu sint prioris Israelis regni interitus, ratione habita internae utriusque regni conditionis. Ad alteram jam transeamus, qua locus sit externae utriusque regni conditionis paulo accuratius considerandae, ratione habita vicinorum populorum eorumque, quae paulatim exorta sunt, regnorum.

PARS POSTERIOR.

EXTERNA UTRIUSQUE REGNI CONDITIO EX UTRIUSQUE CUM RELIQUIS POPULIS NECESSITUDINE EXPLICATA.

§ XXVI.

Praeparatio.

Ad causas eversae cujusdam civitatis rite intelligendas, non tantum attendendum est ad internam rerum conditionem, verum etiam ad vicinos populos, eosque inprimis, quibuscum huic aliqua necessitudo intercessit. Magnam saepius habuit vim hujusmodi civitatum nexus; magna Persarum, Macedonum, Romanorum fuit in Graecorum civitates efficacia, magna Barbarorum in utrumque regnum Romanum, cum orientis, tum occidentis. Et quis dubitat, an in res Israelitarum etiam et Judaeorum magnam vicini populi, maximamque dein Assyrii et Babylonii auctoritatem habuerint.

Nonnulla passim jam animadvertimus, sed obiter tantum attigimus. Ea enim internarum et externarum causarum est conjunctio, ut saepius ad se invicem accedant; sed non tanta, ut commode conjunctim explicari posse videantur. Hunc igitur locum destinavimus ad has uberius investigandas. Ex praece-

dente disputatione vidimus internam rerum conditionem permultum quidem valuisse ad regnum conservandum : verum, optima licet et firmissima fuerit, non semper prorsus apta est ad omnia cohibenda, quae ex temporum ratione necessario consequebantur. Spectamus imprimis novorum regnorum ortum, Assyriorum et Babyloniorum incrementa. Is fuit earum gentium impetus, ut his resistere non potuerint Hebraei : id fuit gentium illarum agmen et exercitus, ut fluminis instar omnia inundare minitaretur.

Ne vero inepta et jejuna eorum repetitione, quae jam ante diximus, Thersitem agere videamur, brevissimam viam ingrediamur. Singulas gentes perlustremus, earumque rationem, studia, et quae plura ad mutuam earum cum Hebraeis necessitudinem pertinent passim animadvertamus.

Odium vicinorum in Hebraeos infestissimum, bella, quae alii soli, alii, qui minorem illis potentiam habebant, cum aliis conjuncti gesserunt, foedera et societates, quas invicem in Hebraeorum detrimentum inierunt, et quae sunt hujus generis alia, in hac disputatione ubique recurrent, atque specimina exhibebunt alienati eorum erga Hebraeos animi : quibus factum est, ut utrumque regnum maxime interdum debilitatum sit, sed ita ut civitas Israelitarum minus interno valore gaudens, eorum machinationibus impar fuerit, et majus inde detrimentum perceperit : Judaeorum contra internis viribus firmior cum vicinorum, tum remotiorum etiam populorum impetum vel gravissimum facilius cohibere, iisque for-

titer resistere et victoriis suis regni potentiam corroborare et explicare potuerit.

In hac populorum pertractatione primum attendamus ad eos, quibuscum regno Israelis necessitudo intercesserit, passim brevitatis causa Judaeorum mentione facta : denique ad eos nos convertamus, qui Judae regnum praecipue spectant.

§ XXVII.

Animadversiones nonnullae, quae vicinorum populorum efficaciam in Hebraeorum civitates explicant.

Priusquam vero ad hanc disputationem transeamus, vicinorum populorum efficaciam in Hebraeorum civitates paucis illustremus et opportunitates nonnullas explicemus, quibus usi sunt, quo facilius consilia perficerent. Rei militaris tunc temporis apud Hebraeos conditio primum locum obtineat.

Quam rudes antea fuerint Hebraei artis militaris, docent tempora, quibus Judices nonnumquam principatum obtinuerunt. Finitimi, in iisque inprimis Philistaei, tunc huic multam operam navabant et prae aliis arte valebant armorum artificiose construendorum. Saulus demum rem militarem emendare aggressus est, quam perfecit Davides et ornavit Solomo (1). He-

(1) Cf. Hess ll. VII, pag. 47 seqq. 63 seq.

braeorum sub Saulo regiminis forma fere militaris dici potest. Ex tabula, quae eorum virtutes exhibet, qui ex variis tribubus ad Davidem se contulerant, conjicere possumus, quantopere de re militari meritus fuerit (1). Davides ulterius processit et ordinem heroum instituisse videtur, cujus socii, qui certo numero constabant, eo privilegio usi sunt, ut bello et pace regem comitarentur. In tres classes divisi fuerunt, quarum priores tres, tertia triginta socios complectebatur. Locus, si quis mortuus esset, ab alio, eo honore digno, occupabatur; egregium profecto institutum ad militum virtutes digne remunerandas et optimum incitamentum, quo omnes ad quaeque audacia et fortia incitarentur (2)! Utrum post mortem Davidis Salomo hoc institutum sua auctoritate confirmaverit, dubitationi obnoxium est; atque talia cum ejus pacifica regni administratione minus convenisse conjiceres : attamen non constat (3). Davides quoque perspexerat opus esse adjumento, quo seditiones in urbe regia cohiberentur, et, si posset, arcerentur. Hoc consilio orientalium more in aula sua habebat cohortem praetoriam (4). Praecepta legis Mosaicae de re militari pro hujus temporis ratione paululum quoque immutavit vel potius amplificavit. Exercitum alebat ducentorum octoginta octo millium militum, quibus praeerat Joabus, qui maxima apud regem fruebatur auctoritate (5). Salomo equi-

(1) 1 Chron. XII, 23-37.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ll. XII, pag. 6, 7. Hess. ll. VII, 343 seqq.
(3) Cf. cl. v. d. Palm ll. p. 9.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ll. pag. 10.
(5) Cf. cl. v. d. Palm ll. XI. pag. 229 seqq. XII, pag. 11 seq.

tatum introduxit, quo adhuc Hebraei caruerant, et duodecim millia equitum exercitui addidit (1). Verum hoc institutum magis fortasse luxum quam rem militarem spectasse videtur.

Saulus et Davides prudenter haec peregerunt et posteris suis exemplum praebuerunt. Rem militarem bene et rite ordinare tunc temporis eo majoris erat momenti, quoniam plerumque ex uno proelio, bene, an infeliciter acto, totius regni sors pendebat, non tantum in praesentia, verum etiam in posterum (2): quod multa bella, his temporibus gesta, probarunt. Utrum igitur post regnum scissum reges Israelitarum his patrum vestigiis institerint et perpetuo aluerint exercitum, est difficillima quaestio et propter monumentorum penuriam non prorsus confici potest. Videmus quidem bellum parvum, ut jam dicere solemus, cum vicinis nunquam fere finitum fuisse (3); adeoque suspicareris, talem exercitum eos habuisse : sed ut jam vidimus, id constat reges tantum ad se suamque dignitatem tuendam cohortem instituisse, si exercitus nomine digna sit. Eventus certe docuit eam non parem fuisse vicinis subactis tenendis, eorumque invasionibus cohibendis. Apud Judaeos novimus instituta salutaria Asae, Josaphati, Amaziae, Uzziae, Jothami, quae ad rem militarem pertinent; ex quibus manifeste apparet Judaeos copias tunc habuisse, quae unice armis operam dabant et maxima cum laude bellum

(1) Hess ll. VIII, pag. 269.
(2) Cf. Goguet, *l'origine des lois* II, 297. III, 144.
(3) Cf. cl. v. d. Palm ad II Reg. 5, 2.

gerebant. Tempora, quibus desiderabantur, malis, quae hinc consecuta sunt, insignita, earum utilitatem optime comprobarunt.

Urbium munitarum defectum civitati perniciosissimum esse quisque perspicit, qui cum Gogueto eas considerat tanquam urbis regiae propugnacula (1). Hebraeis de earum utilitate persuasum fuit, saltem eodem vocabulo notiones *urbem aedificare*, *urbemque munire*, indicare solebant (2). Iis tamen temporibus non multos progressus fecerant populi in arte bellandi et Hebraei demum post Saulum et Davidem (3). Erant urbes munitae simul horrea frumenti, hordei omniumque terrae proventuum, eoque nomine saepissime designantur (4). Utebantur militibus ad urbes muniendas (5). Prudenter igitur Jerobeamus urbem, Penuel, trans Jordanem, aliasque in cis-Jordanensibus ditionibus, urbes munivit et bellico apparatu instruxit (6). Jerobeamum secuti sunt Baeza, Joas, alii. Ramoth, urbs in terra Gileaditica sita, omnium optimum erat propugnaculum contra Syrorum impetus. Attamen eam jam Israelitae, jam Syri tenebant. Nam uterque populus maximum urbis momentum probe perspexit, ita ut belli causa inter-

(1) Muntinghe ll. VII, 135, annot. 269.
(2) Utebantur vocabulo בנה cf. Michaelis Mosaisch. regt. I, § 23, pag. 80.
(3) Cf. Muntinghe ll. VII, 311 seqq. Hess ll. VIII, 70.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad II Chron. 16, 4.
(5) Cf. cl. idem ad I Reg. XV, 22.
(6) Josephus Antiq. Jud. VIII, 8 § 4, idem indicare videtur verbis κατεσκεύασε δὲ καὶ ἐν Φανουὴλ πόλει λεγομένῃ.

dum exstiterit (1). Ceterum ex saepius iterato vicinorum impetu videmus reges Israelitarum urbibus muniendis minorem operam dedisse : nimium iis faciendum erat ad concordiam in regno suo retinendam et restituendam, quam ut aliarum rerum curae ita vacare potuerint.

Rehâbeamus imperium suum post Aegyptiorum discessum permultis munimentis circumdedit, et rite observandum est eum consilium habuisse regni adversus circumjacentes populos tuendi, non contra Israelitas, quos minus timuisse videtur (2). Idem fecerunt optimi quique Judaeorum reges, omnium vero maximam operam bellandi arti dedit Uzzia. Nobilitatum ejus imperium novorum instrumentorum inventione, bellique apparatus perfectione (3). Hiskia aquaeductum aedificavit, quem alii Salomoni attribuunt, eoque Hierosolyma mirifice ornavit et vehementer munivit (4). Fieri aliter non potuit, quin Judaei, quorum civitas pace plurimum vigebat et sapientissimis regum institutis florebat, artibus et disciplinis majorem operam tribuerent, et militandi artem paulatim edocti ejusque in dies peritiores facti pacem adhiberent ad regnum iis artibus confirmandum et magis constituendum.

Ne vero quis miretur post auditam hanc de belli arte reique militaris conditione disputationem exteros et vicinos in-

(1) Cf. Michaelis ll. § 25, pag. 90 seq.
(2) Cf. II Chron. 11, 5, 12.
(3) Grotius ad II Chron. 26, 14, 15. Rosenm. ad Jesaiam XIV, 28.
(4) Cf. Michaelis et cl. v. Palm ad II Reg. XX, 20. Jesus Sirach XLVIII, 17. Drusius ad h. l. ✝ 22 et Grotius in Bibliis criticis, ad ✝ 19.

primis tantopere valuisse ad Israelitas praecipue et Judaeos vicissim bello debilitandos et denique ad internecionem usque devincendos! Hebraeorum enim indoles, si rem probe perspicimus, universe fuit ignava. Rèbus secundis utentes, superbi, erant ceterosque populos odio prosequebantur: amor in patriam non nisi inanis erat superbia et aliorum gentium contemtus. Quis est, qui ea apud Israelitas, qui facto ostenderunt se nullam potius habuisse patriam, quam saltem non magnopere amabant, obtinuisse abnuat; praesertim si Prophetarum scripta evolvat, qui semper haec vitia perstringunt. Ne Judaei quidem, postquam morum integritas apud eos penitus extincta fuerat, hac labe immunes manserunt. In rebus vero adversis Hebraei aliorum dominio facile se subjiciebant et quasi fato cognito servorum instar, jugum sustinere maluerunt, quam ingenuorum officio fungi (1). Ejus rei specimina jam dederant in terrae expugnatione, iisque temporibus quae ad Saulum usque secuta sunt. Ita dein factum est ut apud Israelitas tyranni toties imperium occupaverint, ut denique rebus desperatis, hostibus se tradiderint. Omnium instar sufficiat columna, vel monumentum a Sesostride in Judaeorum dedecus exstructum, quod ipse Herodotus, Nehemiae aetate in Palaestina adhuc reperit (2); quam rem Judaeus ipse, Flavius Josephus, testimonio suo confirmavit (3).

Relictorum in terra Cananaeorum vim magnam fuisse sponte

(1) Cf. Hamelsveld II. III, pag. 282 seq.
(2) Cf. Herod. II, 102.
(3) Antiq. Jud. VIII, 8, 10, § 3.

apparet : Hebraei iis quidem, hi non Hebraeis se accommodaverant : moribus receptis, Hebraei Cananaeis simillimi facti erant, hi morum suorum tenacissimi fuisse videntur (1). Alii eorum ab Hebraeis jus civitatis acceperant, ut Gibeonitae (2) et Kenitae (3); alii, quos subigere metuebant, prorsus liberi, sui juris erant, suis legibus utebantur, urbes suas incolebant, a regibus suis regebantur. Quanti detrimenti sit populo liberas aliarum gentium civitates media in terra habere, disputatione non indiget. Docet Hebraeorum historia, quid talium machinationes efficere potuerint. Hinc tam facile fuit vicinis Israelitas toties subigere, faciebant illae civitates cum hostibus Hebraeorum, ab iisque rursus praesidia accipiebant. Ita factum est, ut urbs Jebusitarum ad Davidis usque tempora tam pertinaciter Hebraeorum molimina irriserit (4); ut Gazeritae, Salomonis aetate, demum devicti sint. Attamen, hisce urbibus subjectis permagnum supererat Cananaeorum agmen. Notum est, quid Salomo fecerit (5), qui eos templo extruendo adhibuit. Verum nihilominus in terra superstites erant. Intelligit autem quisque, quid quingenta millia (6) hominum facere possint temporibus turbulentis, tumultuosis; quidnam auxilium illi iis praebere potuerint, quibuscum et origine et religione tam arcte erant conjuncti. Nec certe defuerunt. His saltem ratiociniis per-

(1) Nobile est Rechabitarum exemplum Jerem. XXXV.
(2) Hess ll. V, p. 134 seq.
(3) Cf. II Reg. 10 et Jerem. XXXV.
(4) Cf. II Sam. 5, cl. v. d. Palm ll. XI, 11.
(5) Cf. Hess ll. VIII, 114 seq.
(6) Cf. Jahn ll. Erster, Theil Erster Band pag. 146.

ductus, Jehuus Kenitarum principem in suas partes trahere conabatur (1). Alii eum secuti ipsum sine dubio imitati sunt. Hac ratione factionum studia alebantur et ipsi vicini populi in terra, iis inimica, praesidia habebant validissima.

Denique quod plerumque obtinet in quaque civitate, partium studio dilacerata, exsules apud alios populos patrocinium et refugium quaerere, Hebraeis etiam perniciosissimum fuit. Davides, si voluisset, Philistaeos adversus Saulum facile incitare potuisset (2), Israelitae et Judaei deinceps Aegyptios, Assyrios et Babylonios contra populares suos revera excitarunt (3).

Haec universa observasse jam sufficiat : ex quibus appareat quomodo fieri potuerit, ut vicinorum et remotiorum populorum vis et efficacia tanta in Hebraeos fuerit.

§ XXVIII.

Moabitae.

Ac jam primum videamus de populis vicinis, qui utrique regno tributarii fuerunt : de Moabitis et Ammonitis, qui ad Israelis ; de Edomitis et Philistaeis, qui ad Judae regnum pertinent. Denique de Phoenicibus, Syris, Arabibus, Aegyptiis, Assyriis et Babyloniis : ac jam primum transeamus ad Moabitas.

(1) Cf. II Reg. X.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ll. XI pag. 152.
(3) Cf. Hoseas VII, 8 seqq. XII, 2 alibi.

Moabitae et Ammonitae, communi stirpe oriundi, in Veteri Testamento nonnumquam nomine *filiorum Lothi* nuncupantur. Primum habitabant ab oriente Maris Mortui et Jordanis, inter rivulos Zered et Jabbok. Magna ejus terrae pars iis ademta est, praevalente Amoraeorum potentia, qui his terris et in Ammonitide consederunt. Hos tractus cum Moabitidis, tum Ammonitidis occuparunt Israelitae, qui ceteroquin eos in quieta, quam tenebant, regionis possessione reliquerunt. Tunc temporis ab Israelitis separabantur rivulo Arnone, Rubenitarum termino.

Terra Moabitarum, quamvis non adeo ampla, attamen fertilissima fuit : fame inter Hebraeos grassante tutum iis erat refugium (1). Nobilis ibi crescebat vitis (2), multis, iisque optimis abundabat pascuis, et vita pastoralis apud eos frequens erat et honorifica. Rex ipse amplissimum pecudum commercium cum aliis facere solebat (3). Neque improbabile videtur amplissimas orientem versus planities eos tenuisse et cum gregibus peragrasse.

Hebraeis exacerbati propter terram, quam antiquitus habitaverant, occupatam, nihil inexpertum reliquerunt, ad hanc recuperandam. Accessit odium, quum se ab Hebraeis magnopere contemtos vidissent. Semper avide arripuerunt occasionem qua eos opprimere iisque resistere potuerint (4). Quod quo melius

(1) Cf. Ruth. I, 1.
(2) Cf. Jesaias XVI, 8-10 Jer. XLVIII, 32, 33.
(3) Cf. II Reg. III, 4.
(4) Cf. Michaelis ll. § 24, pag. 84 seq.

ipsis cederet, cum finitimis, Ammonitis et Amalekitis, se conjunxerunt. Notum est bellum, quod moliti sunt sub rege Eglone (1). Gravis sane et molesta oppressio! Nota expeditio Sauli qua eos cohibuit (2). Celebre factum Davidis, quum eos devicit, devictosque sibi subegit (3). Ab eo inde tempore Moabitis Hebraeorum fuit provincia, quae tamen suos reges habebat, qui illorum nomine regnum administrarent. Grave tributum iis impositum erat (4). Post imperii divisionem Israelitis subjecta mansit, ab eoque inde tempore deficiendi occasionem non missam fecerunt. Mortuo Achabo, quo regnante Israelitarum regnum Syrorum bellis maxime exhaustum fuerat, jugum excusserunt. Maxima tum profecto fuit Moabitarum potentia, urbes habebant munitissimas et mercatura florentes (5): sociorum auxiliis maxime insuper et mirifice eorum vires auctae fuerant. Joramus igitur non tantum omnes Israelitas congregavit, verum etiam Josaphatum cum copiis et tributariis gentibus in auxilium vocavit (6). Fortasse quidem Moabitae cum tribubus trans-Jordanensibus unam rem fecerant, quare Joramus eos ibi adoriri voluit, ubi nihil, saltem minus ab illis sibi metuendum erat (7). Propter aquae inopiam exercitus certo periisset, nisi aquarum a montibus Seiriticis col-

(1) Cf. Judic. III, 11-30.
(2) Cf. I Sam. XIV, 47.
(3) Cf. II Sam. VIII, 2.
(4) Cf. II Reg. III, 5.
(5) Cf. cl. v. d. Palm ad II Reg. 3, 19.
(6) Cf. II Reg. III, 6, 7.
(7) Cf. cl. v. d. Palm ad II Reg. 3, 8.

luvione ab interitu servatus fuisset. Recreati hostium regionem invadunt, ibique omnia vastantes crudelissime saeviunt. Omnibus urbibus captis et fere deletis, rex Moabitarum, urbe munitissima inclusus et ad extremas angustias redactus, cum nonnullis ex urbe erumpit; in Edomitas, omnibus forte infirmiores, irruit et inter captivos regis filium etiam abducit, quem, horribile dictu! in muro coram oppugnatoribus vivum immolat. Edomitae hoc facto irati, aliique cum iis conjuncti, inter quos forte dissensio orta erat, re infecta discedunt, quo facto, Moabitae ab lethali interitu et molestissima hostis vi liberantur (1).

Vehementissimum Moabitas inter et Israelitas odium, quod ex hac historia luculenter apparet, ne minimum quidem imminuitur; sed contra implacabile et inexpiabile, tamquam in flammam erumpit, et Israelitis et Judaeis perniciosissimum evadit : hi enim in isto bello non minores partes egerant. In Judaeos Moabitae impetum facere parant, sed quoniam ipsi imbecilliores nec tantae expeditioni suscipiendae pares sunt, secum alios populos conjungunt. Excitant Ammonitas, perpetuo fidos eorum socios : ex Edomitis non nullos, Judaeorum imperium aegre ferentes, vel Maonitas (2), turbam immensam! A finibus Edomitarum Judaeam ingredi cupientibus Josaphatus, copiis collectis, resistere conatur : loci opportunitas, permultae in vicinitate Maris Mortui speluncae, noctis tenebrae, omnia Judaeis prospera; sed parva manus propter subitum

(1) Cf. Michaelis ad II Reg. 3 et Amos. II, 1-3. Rosenmüll. ad h. l.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad II Chron. 20, 1.

et inexspectatum impetum. Insidiae igitur struuntur (1). Exercitus non prodit; sed in valle vel spelunca vel antro reconditus latet : Levitae contra cum tubis et musicis instrumentis in primo agmine collocantur, laetum hymnum alta voce edunt et, quod ipse rex efficere studuerat, accidit : hostes decepti, falluntur, putantes victoriam jam esse reportatam : suspicantur Edomitas ad Judaeos defecisse : in eos, quibus primum occurrant, irruunt; et tanta oritur trepidatio, tantus tumultus, tanta conturbatio, ut socios hostes, hostes amicos putent : arma in se convertunt et ipsi magnam sibi cladem parant. Judaeis facilis victoria : superstites trucidant, mortuos spoliant et magnam per tres dies rapinam faciunt et castra praedantur (2). Potuere tum dicere Judaei de Ammonitis, Moabitis et Idumaeis quod de Bructeris, Chamavis et Angrivariis dixit Tacitus (3) : « nunc Chamavos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum, seu superbiae odio, seu praedae dulcedine, seu favore quodam erga nos Deorum. Nam ne spectaculo quidem proelii invidere. Sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quaeso, duretque gentibus si non amor nostri, at certe odium sui, quando urgentibus imperii fatis nihil jam praestare fortuna majus potest, quam hostium discordiam. »

Neque exstinctum est hac clade, ut quisque perspicit, odium illud Moabitarum. Post Jorami expeditionem Israelitis non

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad II Chron. 20, 20-22

(2) Cf. II Chron. 20 et Joseph. Ant. Jud. IX, 1.

(3) Cf. Tacit. de mor. Germ. cap. 33. Sunt verba Grotii ad II Chron. 20, 33.

amplius subjecti fuisse videntur, sed ab eo inde tempore liberi suique juris fuisse. Nunquam disertis verbis ne oblique quidem dicitur vel Joasus vel Jerobeamus II eos rursus subjecisse: animo contra inimico semper ducti sub Joachaso et Joaso (1) incursionibus terram Israelitarum infestarunt. A prioribus cladibus refecti, paulatim magis magisque invaluere. Huic eorum increscenti potentiae nihil magis profuit quam perturbata regni Israelitici conditio. Expugnatos ab Assyriis tractus trans-Jordanenses, a Tiglath-Pilezare Pecacho, Israelitarum regi, ereptos (2), mox occupant, quo facto pristinam terram suam tandem recuperarunt. Assyrii id non prohibuisse videntur: Moabitae saltem hanc sibi vindicant, et decrescente in posterum Assyriae regno, omnes, quas antea trans Jordanem ad Euphratem usque Israelitae possederant ditiones cum Ammonitis tenent, quibuscum foedere erant conjuncti. Itaque Judaeis, imperio internis tumultibus labefactato et externis bellis exhausto, propter vicinitatem hostes erant, minime contemnendi. Secunda a Nebucadnezare adversus Hierosolyma expeditione suscepta, se cum hoc, Syris Ammonitisque conjungunt; et operam suam navant huic urbi occupandae. Postea tamen accrescentem in iis terris Chaldaeorum auctoritatem aegre ferentes et, ne res eorum quid detrimenti caperet, timentes, cum Judaeis missa omni aemulatione, aliisque vicinis populis, regnante Zedekia, Hierosolyma legatos mittunt, qui de foedere, contra Chaldaeos ineundo,

(1) Cf. II Reg. 13, 20.
(2) Cf. ibid. 15, 16.

deliberarent (1). Quinto post Hierosolyma capta anno Moabitae cum Ammonitis a Chaldaeis devicti sunt (2).

§ XXIX.

Ammonitae.

Ammonitarum a Moabitarum fatis non magnopere diversa sunt : eundem gentis patrem habentes, inter se diu conjuncti, eadem loca habitarunt (3). Numero accrescentes, a fratribus sejuncti in septentrionem tetenderunt. Zamzummitas, Rephaitarum tribum, sedibus expellentes, eorum ditiones occuparunt. Moabitide a meridie, Jordane ab occidente, flumine Jabboko a septentrione, ab oriente desertis Arabicis conterminati fuerunt. Amoraei, tranjecto Jordane, magnam cum Moabitarum, tum Ammonitarum terrae partem occuparunt (4) : quam dein inter tribus Rubenitarum et Gaditarum Israelitae post terrae expugnationem diviserunt. Ammonitae in posterum saepius quoque bella gesserunt eo consilio, ut antiquas ditiones recuperarent (5). Sed infelix interdum iis erat eventus : maximam certe ab Is-

(1) Cf. Interpretes ll. ad Jerem. 25 et 26.

(2) Cf. Joseph. Antiq. Jud. X, 9 § 7. Plura de Moabitis, de florentissimis eorum urbibus et quae sunt plura, fusius explicat Rosenm. in schol. ad Jesaiam 15 et 16.

(3) Cf. Gen. XIX, 38.

(4) Cf. Num. XXI.

(5) Cf. Jud. XI.

raelitis et tribubus inprimis trans-Jordanensibus cladem acceperunt, quibus tunc Jephtha praeerat.

De Ammonitarum in Hebraeos odio eadem, quae de Moabitarum, observanda sunt. Hi non nisi cum aliis conjuncti, illi soli interdum Israelitis resistere ausi sunt: ex quibus illorum vires et potentiam Moabitarum majores fuisse intelligitur.

Mutata inter Hebraeos regiminis forma, quod non sine tumultu factum fuisse videtur, hanc occasionem avide arripuerunt, qua antiquam terram recuperarent. Nanas, Ammonitarum rex, urbem, omnium in ditione trans-Jordanensi munitissimam, Jabem, obsidione clausit: qua capta, reliquam regionem Gileaditicam, ceterosque tractus se facile occupare posse censebat. Urbem expugnasset, nisi, factis induciis, Israelitae cunctando rem suam restituissent. Nanas iis pollicitus erat, se civibus parciturum esse, dextero tantum oculo omnibus ademto. Septem morantur dies; eoque intervallo Saulus, copiis collectis, in eos irruit, eorumque exercitum penitus delevit (1). Quo facto, hic in solenni universi populi concione publice rex creatur. Quo magis regnum fundaret, Ammonitas, qui cum Edomitis et Moabitis contra ipsum se conjunxerant, denuo fundit (2). Sub Davide primum cum Hebraeis foedere conciliati fuerunt; quod, ut sponte intelligitur, politicis inprimis rationibus pactum fuit. Sub Hanano, qui Nahaso patri successit, vehementissimum bellum erumpit. Hananus legatos, a Davide,

(1) Cf. Michaelis ad 1 Sam. 11.
(2) Cf. 1 Sam. 14, 47.

ut illi gratularentur, missos, non amice excipit; sed contra summa afficit contumelia. Hebraeorum rex, his auditis, vehementer infensus, Joabum cum exercitu mittit, ut de Ammonitis vindictam sumerent. Hi interea auxilium impetrant a Syriis Sobaeis, mille talentorum pondere promisso. Sibi quoque conciliant reges Maachitarum et Tobitarum : atque ita maximum exercitum colligunt. Nihilominus auxiliares sociosque Joabus devincit : Ammonitae in metropolim refugiunt. Neque ab iis recedit Joabus, priusquam sequenti anno urbem post longam et gravem obsidionem oppugnaverat (1). Ammonitae deinceps Hebraeis subjecti fuerunt; eorumque terra, in provinciae formam redacta a suis regibus Israelitarum nomine administrata est. Alter Nahasi filius, Zobi, in Hananis locum restituebatur. Hic dein Davidem, Absalomis causa, fugientem amice excipiebat. Ejusque filiam forte vel sororem Salomo in matrimonium duxit, Naamam, Rehabeami matrem.

Post regnum scissum Israelitis primum subjecti fuerunt : dein Judaeis. Uzziae tributum pendebant et a Jothamo bello aggrediebantur (2). Haud ita multo post defecerunt, et, veluti Moabitae, etiam a prioribus cladibus refecti, everso regno Israelis et debilitato Judaeorum, accreverunt. Cum Israelitis iis temporibus, quum regnum intestinis discordiis dilaceraretur, bella gesserunt gravia, vel potius irruptionibus et vexationibus eos infestarunt. Odium vehementissimum in facinoribus, quae

(1) Cf. 2 Sam. 10, 7-14. II Sam. 11. Joseph. Ant. Jud. VII, 6. § 1-3.
(2) Cf. 2 Chron. 26, 8 et 2 Chron. 27, 5.

tunc perpetrarunt, manifesto conspicitur (1). Plurima de infestissimo eorum in Hebraeos universos odio Prophetae tradunt. Itaque cum Ammonitae tum Moabitae, aliae etiam vicinae gentes jure dici possunt utriusque regni debilitati et labefacti auctoress. Cum Moabitis et Chaldaeis in Jojakimum se conjunxerunt: ejusdem, atque Moabitae, foederis, in Chaldaeos initi, participes fuerunt: qua re cum illis ab his subjecti sunt (2).

Terram incolebant Ammonitae fertilissimam, frumento, aliisque proventibus abundantem (3). Ceteroquin de Moabitis et Ammonitis eadem valet observatio, regnum satis splendidum et magnificum fuisse, eosque non tam barbaros et incultos fuisse, quam alii vulgo censent. De Ammonitis hoc inprimis affirmari potest. Regni caput urbs erat, vulgato nomine Rabba nuncupata, quo epitheto orientales, Syri inprimis, regnorum capita plerumque denominare solebant, ea inprimis, quae reliquas magnificentia et splendore superabant (4). A Graecis vocabatur Ραββατάμμανα, postea Φιλαδέλφια; ab Arabibus Amman vel Ammon. Sita erat ad flumen Zerkam, a quo in duas partes dividebatur: superior dicebatur altera, altera regia, vel et ab aquarum colluvione nomen habebat. Stephanus hanc fuisse refert tertiam Syriae urbem, eamque nobilem. Rudera, quae adhuc conspiciuntur, sunt amplissima et veteris splendoris vestigia (5).

(1) Cf. cl. Rosenmüll. ad Amos I, 13.
(2) Cf. Joseph. Ant. Jud. X, 9.
(3) Cf. 2 Chron. 27, 5 et cl. Rosenm. ad Ezech. 27, 17.
(4) Cf. Michaelis Spicil. Geogr. Hebr. Ext. II, 6 seqq. et cl. Rosenm. ad Amos VI, 2.
(5) Cf. Michaelis ad 2 Sam. 10, 8, 12, 26 et 27. Cl. Rosenm. ad Amos I, 14. Joseph. ll. VII, 6.

Regum luxuriam novimus ex corona aurea, gemmis ornata, ingentis ponderis, qua Davides inter praedam potitus est (1). Rex cum Ammonitarum tum Moabitarum, ut plerumque obtinuit in iis regionibus, non absolutam, sed populi vel principum auctoritate circumscriptam, potestatem habuit (2).

Antea incultiores, aliorum populorum commercio paulatim ad eum cultum eamque humanitatem pervenerunt. Religionem et sacra cum Moabitis communia habebant, neque admodum diversa a vicinis. Haec communis religio arctiorem cum iisdem populis societatem reddidit. Sub Joachaso Judaei cum his magis conjuncti fuisse videntur, inter Deos peregrinos etiam Moabitarum, Ammonitarumque idola recipientes (3).

Ac denique ex omnibus, quae de iis narrantur, apparet, quod jam verbo monuimus, infestus Hebraeos inter et Ammonitas Moabitasque animus. Hinc tanta crudelitas utrimque conspicua, hinc tantae vexationes, tantaque bella; atque illud odium utrique summas peperit calamitates. Maximi profecto momenti fuisset Israelitis eas gentes sibi tributarias habere: sed non diu, ut vidimus, habuerunt.

Atque haec erat regionum, Israelis regno subjectarum con-

(1) Cf. Michaelis ad 2 Sam. 12, 30.

(2) Cf. Amos I, 15. II, 3. Exod. XV, 15.

(3) Cf. De Molocho, *Algemeene Historie* a Westerbanio Belgice versa ex Anglico sermone II, 35 seqq. qui omnium fere sententias collegit.

ditio. Videamus utrum Judaei ex talibus populis majora emolumenta perceperint.

§ XXX.

Edomitae.

Edomitae ab Esavo oriundi, qui et Edom vocatur, nomen acceperunt : vocantur quoque Idumaei et incolae montium Seiritidis. Huc Esavus e terra Canaane se receperat : tunc ab Horitis habitata erat. Describuntur Horitae tamquam feroces, bellicosi et speluncarum antrorumque incolae, Trogloditae. Cum isto populo ineundis conjugiis Esavus ejusque posteri se conjunxerunt; verum numero invalentes, antiquos incolas finibus detrudere conabantur (1). Plurimi tamen videntur esse relicti et montes petivisse, in quibus vitae agendi rationem commodius sequi poterant (2). Ita quidem in unam cum Edomitis gentem coaluere, ad eosque referebantur; attamen in montibus consedentes, ab aliis cultioribus terrae incolis separati mansere, et postea Judaeis omnium maxime erant molesti. Hi forte quidem intelliguntur quum de incolis montium Seichicorum sermo est, v. c. opportunitate belli Josaphati : eosque interdum, quum reliqui Edomitae non

(1) Cf. Deut. II, 12 et 22.

(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Gen. XXXVI, 20.

omnes bello se immiscerent, invasionibus Judaeam vexavisse, credibile est.

Maximam septentrionalis Arabiae partem tenebant Edomitae (1), terram non ubique aeque fertilem, sed plurimos habebat tractus, soli fertilitate nobiles : celebrantur agri, vineae, alia (2). Vinum laudatur fuisse egregium, Palaestinae non inferius (3). Neque pascuis egebant ad pecus pascendum (4). Ceteroquin ipsa regio montium jugo a natura munita erat contra Nomadum irruptiones. Propter regionis situm mercatura jam antiquitus fuerant intenti : in libro Jobi jam mentio fit catervarum Themani, navium, commercii cum Arabia felici, auri, gemmarum, quin etiam astronomiae peritia laudatur (5) Phoenices, quamdiu in eorum vicinitate habitavere, aemuli quidem fuerunt; sed postquam discesserant, Edomitae soli maris principatum retinuerunt, mercatura cum Sabaeis inprimis frequentata est. Deinceps Phoenicum in eos invidia apparet, qui perpetuo aemulos suos superare conabantur. (6).

Populus, mercaturae operam navans, idem quoque fit ingeniosus, excultus, humanus : tales etiam agnovimus Idumaeos. Jam antiquitus ingenio acuto, solertia, prudentia cum rei

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Gen. XXXVI, 8.
(2) Cf. Num. XX, 7.
(3) Cf. Jer. XLIX, 9. Obadja 5 et cl. v. d. Palm ad Jes. LXIII, 1. *Algem. Hist.* II, pag. 77.
(4) Cf. Jerem. XLIX, 20.
(5) Cf. Job IX, 9 et XXXVIII.
(6) Cf. *Heeren Ideen I, 2 Abth. pag.* 64.

civilis, tum militaris erant nobiles : celebratur apud Prophetas Themanensium sapientia (1) : et si hic locus esset latius exponendi, quantopere literarum artiumque studio excelluerint Edomitae, laudari possent tamquam omnium fere orientalium tunc temporis sagacissimi (2). Animadverti quoque meretur populi ingenium et solertia in antiquissima regiminis forma. In complures tribus distinguebatur Edomitarum gens : cuique tribui praeerat Phylarchus vel dux : omnes tribus arcte inter se erant conjunctae; conjunctis imperabat rex. Regia dignitas non erat haereditaria; sed rex in communi, ut videtur, populi concione creabatur. Phylarchi, ut saepius fit, aemulatione ducebantur, quo factum est ut plerumque peregrinus ad regiam dignitatem obtinendam pervenerit : quod tamen nemini metum injicere poterat : Phylarchorum enim auctoritate regis dignitas circumscripta fuit. Ne miremur exteros reges fuisse creatos : attendamus ad populi conditionem. Cum aliis commercium habentes, exteros in terram suam alliciebant, allectos amice excipiebant, jure civitatis donabant : et sic facilis ad ea munera est transitus. Quae si teneamus, antiquissimi cum Syris ex urbe Reth-Rechob, et cum Euphratis accolis, certe quoque cum Babyloniis, commercii vestigia deprehendimus (3).

Mercaturam facientibus commercii vitia et commoda sunt communia : abundantia luxum, luxus fastum, alia ejusmodi vitia parit, atque iste partus inter Edomitas prolem edidit

(1) Cf. Rosenm. ad Obadj. 8. *Algem. Hist. II*, 83.
(2) Cf. *Herder geest der Hebr. Poesie*, *pag.* 186.
(3) Cf. inprimis cl. Rosenm. ad Gen. XXXVI.

haud exiguam. Vanitatem, insolentiam, superbiam acerrime perstrinxit Obadja (1). Plurimi, in locis excelsis et montibus secure sedentes, alios populos despiciunt et contemnunt. Sed omnium eorum vehementissimum fuit in Hebraeos odium, quod tamquam haereditarium perpetuo propagatum est et revera accrevit eundo : vividis hoc depinxerunt coloribus Prophetae (2) idque passim conspicuum, quacunque parte populi historiam inspiciamus.

Israelitis, amice rogantibus, ut per regionem transirent, non tantum pertinaciter interdixerunt, sed et parum aberat, quin eos armata manu aggressi essent (3). Saulus grave cum iis bellum gessit (4), sed multo gravius insuper, multoque vehementius Davides. Cum aliis populis, ut antea, conjuncti, Hebraeos devincere conati fuerant, sed Davides, triumphis splendidissimis jam nobilis, maxima eos clade affecit, in cujus victoriae memoriam monumentum condidit. Joabum, nondum contentus, cum exercitu in Idumaeam misit. Vidit hic regionem non oppugnari posse, nisi summo periculo, ac tandem post gravissimum decem annorum bellum Edomitas oppressit et praesidia in urbibus collocavit. Quibus peractis, Joabus, facta crudelissima incolarum strage, rediit (5). Talia facinora odium

(1) Cf. cl. Rosenm. ad ℣ 2 et 3.
(2) Cf. cl. idem ad Amos I, 11.
(3) Cf. Num. XX, 18-21.
(4) Cf. 1 Sam. XIV, 47.
(5) 1 Reg. 11, 23, 24. 1 Chron. 18. Joseph. Ant. Jud. VII, 5. § 4. *Alg. Hist.* l. l. 91 seqq.

in Hebraeos maxime auxerunt: solus Hadadus, princeps regiae stirpis, adhuc puer, cum paucis in Aegyptum aufugit. Ibi, adultus, cum Taphine, regis Aegypti sorore, matrimonium iniit, et a rege agro, unde viveret, donatus est. Mortuo Davide et Joabo, veniam rogavit in patriam redeundi. Quam cum frustra ad defectionem sollicitasset, cum Resone se conjunxit, eique in novo Syriae regno condendo opem praebuit (1). Idumaeos eo perducere non potuerat, quoniam ut Josephus (l. l.): Κατείχετο γὰρ, inquit, *Φρουραῖς πολλαῖς, καὶ οὐκ ἦν ἐλεύθερος δι' αὐτὰς οὐδ' ἐπ' ἀδείας ὁ νεωτερισμός*. Hac ratione Hebraeis subjecti manserunt: nam post mortem Salomonis ad regnum Judae pertinebant, ejusque diu fidi socii fuerunt.

Postquam Idumaea in provinciam redacta fuerat, suos ipsi reges Edomitae retinuerunt, qui Judaeorum nomine regnabant. Erat tunc temporis regia dignitas, ut videtur, haereditaria (2). Rex cum exercitu Judaeis, bello exorto, auxilium praebere debebat, quod plus semel factum esse constat. Judaeorum imperio obediverunt ad Josaphati mortem. Ejus aetate non universus, ut supra vidimus, populus belli cum Moabitis et Ammonitis particeps fuisse videtur; sed montium tantum incolae cum aliis conjuncti, qui Judaeorum imperium aegre ferebant. Non improbabile videtur his temporibus inter Edomitas duas inprimis factiones fuisse, quarum altera Judaeis, altera priori regiminis formae favebat. Illa hucusque superior, jam gravi Judaeorum imperio inferior evasit, et alterius causae plerum-

(1) Cf. 1 Reg. XI et Joseph. ll. § 6.
(2) Cf. 1 Reg. XXII, 48. 2 Reg. III, 9.

que deinceps nomen dedit. Idumaei igitur tale imperium jam dudum aegre ferentes et amplius jugum ferre recusantes sub Joramo, quo regnante Judaeorum res in pejus ruebant, defecerunt. Grave ab utraque parte odium, gravius eo bellum: noctis opportunitate usi, Judaei ex insidiis, quas hostes ipsis struxerant, se expediunt, magnamque inter Edomitas stragem edunt. Nec tamen eos ad officium redegit Joramus. « Ab hoc inde tempore (sunt verba regum auctoris) defecerunt ab Judaeis ad hunc usque diem. » Quibus verbis certe indicatur, illos numquam sub horum imperium rediisse.

Liberi suique juris facti regem crearunt, Judaeorum praefectum munere moverunt et Bosram, urbem a Prophetis nobilitatam, regni caput constituerunt (1). Tunc inimici in Judaeos animi specimina manifesta ediderunt: bella et inimicitiae inter utramque gentem deinceps saepius traduntur. Judaei per longum tempus aliis negotiis impliciti fuerunt, ita ut de Edomitis subigendis cogitare non possent. Post sexaginta annorum fere intervallum, quo novam civitatem conditam fundatamque restituerant, Amazia splendidam de iis victoriam reportat, multa millia fundit, totidem captivos abducit, quo facto urbem munitissimam Sebam, quae et Petra vocatur, expugnat (2). Sita erat non procul a portu nobilissimo Elath in via quam tenebant catervae. Hac urbe occupata, securam et firmam in his regionibus stationem acceperunt Judaei. Ejusdem utilitatis erat Spartanis Deceliae expugnatio, durante bello Peloponnesiaco,

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Jes. XXXIV, 6. Jes. LXIII, 1. Amos I, 12. Michaelis ad Jes. XLIX, ✝ 13.

(2) Cf. 2 Reg. 14, 7. Cl. v. d. Palm et Michael. ad 2 Chron. XXV, 11, 12.

quae urbs erat Atticae munitissima. Eodem modo profuit Judaeis Petra, quae, ipsa natura munita, montibus imposita, asperis praeruptisque rupibus circumdata, hostium impetum quamvis vehementem perferre potuit.

Judaei in praesentia arma latius propagare non ausi fuisse, videntur, Edomitarum impetum metuentes. Aliquot demum annis posta Uzzia vicinam urbem Elath expugnavit, quam ad Achasi usque aetatem Judaei tenuerunt (1). Tunc Edomitae, debilis imperii conditionis probe conscii, in Judaeam impetu facto, multos interficiebant, permultos captivos abducebant. Horrenda facinora perpetrasse et crudelissime in Judaeos saeviisse videntur. Huc forte respexit Joelus, *qui, Edom*, inquit, *in desertum convertetur, propter innocuum sanguinem, quem in Judaeorum terra perfuderunt.* Neque his contenti, Edomitae, quo magis Judaeorum potentiam frangerent, foedus inierunt cum Pecacho Israelitarum et Resino Syrorum rege, qui, ut Judaeam debellarent, societatem invicem pepigerant. Nam talis erat horum populorum in Judaeos invidia, ut, abjurata perpetua, quae singulis intercedebat, aemulatione, eo se perduci passi sint. Resin igitur nullo modo Judaeis magis nocere et Edomitis melius auxiliari se posse putavit, quam, si portum nobilissimum Elath caperet, Judaeosque, qui ibi habitarent, finibus expelleret (3) : quo facto hic perpetuo Idumaeorum fuit.

(1) Cf. cl. v. d. Palm et Mich. ad 2 Reg. 16, 1 et 2 Chron. 28, 17.

(2) Cf. Joel 4, 19, nisi forte ad posteriora tempora locus sit referendus. Cf. cl. Rosenm. ad hunc locum, idemque ad Obadjam, ✝ 10.

(3) Cf. cl. v. d. Palm et Michaelis ad 2 Reg. 16, 6.

Nulla de iis per centum annos deinceps mentio fit; eo tempore mercaturae forte operam navarunt adeo ut civitas, bellis, ut videtur, non implicita, mirifice floreret et insignem celebritatem nancisceretur, cujus vestigia in Judaeorum scriptis occurrunt (1), ita ut hostes, qui antea Idumaeam stantem florentemque viderant, ruderibus conspectis, attoniti et obstupefacti consisterent (2).

Increscenti Chaldaeorum potentiae resistere conantes, inter populos etiam recensentur, qui Hierosolyma profecti fuerant ad foedus contra illos ineundum (3). Nihilominus socii fuerunt Chaldaeorum, quum Hierosolyma obsessa expugnarunt. Tunc imprimis vetus, quam perpetuo animo repositam fovebant, ira excitata et incredibili modo infestissime exercitata est. Longum esset omnia, ab iis tunc perpetrata, facinora et quotquot infensi animi furor effecerit, tradere; sunt omnia inveteratae simultatis indicia. Imperium atque ardens vindictae studium his indicatur verbis : *evertite, funditus eam evertite, ne lapis lapidi injunctus relinquatur* (4). Gaudium de urbis expugnatione poetae Hebraeorum compararunt cum hilari et laeto convivio, quod in ipso monte Sione celebrabant (5). Sed quid plura! Observasse sufficiat, ipsos Edomitas paulo post a Chaldaeis subjectos fuisse, quod, quomodo factum sit, eleganter depinxit Obadja.

(1) Cf. de urbibus hujusce regionis Hamelsveld II. V, 411 seqq.
(2) Cf. cl. Rosenm. ad Obadj. 5.
(3) Cf. Jerem. 25, 21 et 27, 3.
(4) Cf. Psalm. 137, 7.
(5) Cf. Obadj. 16.

§ XXXI.

Philistaei.

In terra Canaane Philistaei non aborigines, sed advenae fuerunt. Notat hoc ipsum eorum nomen (1), et historia confirmat. Ante eos aliquis Nomadum populus, Avvim vocantur, illos tractus tenebat; sed, quo tempore pulsus sit, ignoramus. Oἱ ό eos plerumque vocant ἀλλοφύλους, seu alienigenas. De antiqua Philistaeorum patria multum disputatum est; videntur ex Aegypto fuisse oriundi: primaria fortasse eorum patria collocanda est in Aegypto inferiori. Ea vero regio, paludibus repleta, quae coelum humidum reddebant, et hominum sanitati et integritati noxium, ad habitandum non satis idonea fuit. Nondum enim homines ita exculti erant, ut naturae sterilitatem labore studioque evincere possent. Superior Aegyptus incolis jamdiu frequentata fuerat, quae ab iis nomen acceperat Phaturis (2). Alii igitur Philistaeorum fortasse recesserunt Palaestinam versus et sedes fixerunt eam inter et Aegyptum. Hic Abrahamus urbem Philistaeorum reperiebat, Gerarem, cui praeerat Abimelechus. Pro hujus temporis ratione urbs satis culta et ad civitatis formam jam erat redacta. Posterioribus temporibus adhuc pertinebat ad Philistaeorum ditiones (3).

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Gen. X, 14.
(2) Cf. Rosenm. l. supra l.
(3) Cf. Hamelsveld ll. V, 425 seqq.

Philitaeorum alii profecti sunt in insulam, Caphthor dictam, postea Cyprum : quae enim Aegypto et Palaestinae tam vicina fuit, illique objecta, ut mirum videri non possit primos eam sibi Aegyptios vindicasse. Cypro aut parum delectati, multis quippe sylvis horrenda, aut quoniam insula incolis non sufficiebat, in Palaestinae oras colonias deduxerunt (1). Hic Avvitarum sedes occuparunt, quorum nonnulli ad Arabes se conferebant. Philistaeis accolentes, dein partim cum iis congruebant, partim iis annumerabantur (2).

Philistaea vel Palaestina (nam hoc erat regionis nomen) oblonga quidem fuit, sed parva admodum; verum populo, qui eam incolebat, et rebus gestis, proeliisque commissis, Graecis et Romanis ita nobilitata, ut haec nomen toti Canaani dederit.

Philistaei circa tempora, quibus Israelitae ex Aegypto sunt profecti, terram expugnasse videntur : viribus non satis valentes, Philistaeos in ipsorum ditionibus reliquerunt, maximo suo detrimento. Populum enim peregrinum, suis moribus, legibus, regibus utentem, in media terra retinere, ut jam obiter animadvertimus, cuique genti periculosissimum est : quid vero a populo, ea praeterea aemulatione incitato, tamque vehementi odio flagrante, nisi exstirpatus sit, exspectari possit, Philistaei docuerunt. Medii inter Israelitas habitantes, montium jugo tan-

(1) Cf. Michael. specil. I, pag. 278 seqq. et cl. Rosenm. ll.

(2) Cf. Josua 13, 3.

tum separati, tantas molestias, tot bella, totque mala et saepius tam vehementia Hebraeis struxerunt, ut non tantum eos debilitaverint, sed plus semel exitio propiores admoverint. Tales erant vires hujus gentis, post splendidissimas Hebraeorum de ipsa victorias, iterum perpetuo convaluerint. Sine dubio hic oritur quaestio : siquidem tantam gloriam adepti sint, et tantopere totiesque Hebraeis praevaluerint, undenam tanta potentia, tot copiae, tot opes, auxilia? Maximi profecto momenti est earum causarum indagatio. Nota enim sunt bella, quae Judicum tempore, quae Sauli aetate, et Davide regnante gesserint : ac licet graves interdum clades acceperint et a Davide subjecti sint, potentes tamen rursus evaserunt post regni Salomonis divisionem : non vero ita valuerunt, ut antea; Judaeis subditi manserunt, qui iis multo erant potentiores.

Rehabeamus, quo melius hos sibi subditos teneret, urbem, unam omnium nobilissimam, Gath, munivit et Judaeorum praesidiis instruxit (1). Diu hanc retinuerunt Judaei, donec tandem Syri, Philistaeos juvantes, eam expugnarunt. Auxilium fortasse praebuerunt Cuschaeis : qua re exacerbatus, Asa urbem Gerarem captam devastavit et de urbis ejusque vicinitatis incolis vindictam sumsit (2). Tributum adhuc pependerunt Josaphato : sub Joramo Judaeam populationibus infestarunt. Uzzia non melius se facere posse arbitrabatur, quam si urbes munimentis privaret (3) : quo facto eos compressit. Verum sub

(1) Cf. 2 Chron. 11, 5.
(2) Cf. idem 14, 13-14.
(3) Cf. idem 25, 6-7.

Achaso iterum plurima Judaeis mala intulerunt et magnam Meridionalis Judaeae partem occuparunt. Gravem ab Hiskia cladem acceperunt, qui totam eorum regionem pervagatus esse narratur. Tandem acerrimo in Judaeos odio incitati, cum Chaldaeis ad eos opprimendos se conjunxerunt (1). Videtis igitur Philistaeorum potentiam. Maximae saepius res non magnis opibus gestae sunt, consilio et summa virium contentioni omnia cedunt : exempla praebent illustria Phoenices, praebent nostri majores. Cum aliis foedera, amicitiam coluerunt, mercaturae artibus operam navarunt et ita tam nobiles facti sunt. Eadem de Philistaeis affirmanda restant.

Ipsi, origine Aegyptii, cum iis certissime diu conciliati manserunt. Nusquam fere initio mentio fit inimicitiarum, quae inter utrumque populum obortae sunt. Vicinitas fortasse vinculum arctius contraxit. Sine dubio hujus necessitudinis majora bona Philistaei accepissent, nisi Aegyptiorum res crebris commutationibus toties permutatae fuissent. Hae affinitatem alienarunt et vinculum disruperunt. Verum sane non disruptum est cum altera patria, ex qua huc pervenerant, cum Cypro. Hic enim plurimi eorum populares relicti esse videntur, et interiora insulae loca occupantes, se propagarunt et extenderunt. Phoenices brevi oras radentes, insulam urbibus frequentarunt : id vero societatem non dissolvit. Nam in Palaestina altera Philistaeorum pars iis finitima erat, eodemque studio intenta; quare eadem moliri, amicitiamque colere, utriusque populi praecipue intererat.

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Ezech. 25, 15.

Iter catervarum, quae ex Arabia veniebant, Petra in unum alterumve Philistaeorum portum tendebat. Hinc magnos fructus percipiebant Philistaei, magnos quoque Phoenices. Talem mercaturae opportunitatem has gentes conjunxisse, dicere vix opus est : Philistaei, audito Chaldaeorum impetu, Phoenicibus auxilia mittebant (1). Erant enim bellica virtute his praestantiores, armis curribusque nobilissimi. Mercaturam insuper ipsi faciebant: accolentes mari Mediterraneo, Phoenicibus commercii societatem iniisse videntur. Portus habebant egregios, Gazam, Askelonem, alios (2). Maximopere dolendum est, nihil fere de ea mercatura innotuisse : res gestae horum famam maximâm partem forte Phoenicum obscuraverunt.

Altera, quae his populis intercedebat, necessitudo fuit communis utriusque gentis religio, quae effecit, ut in unum eundemque populum fere coaluisse videantur. Celebratur oraculum nobilissimum in urbe Ekronitarum, Dei cujusdam, qui vocatur Baal-Zebub vel potius Baal. *Zebub* non est fortasse, nisi additamentum, non ipsi soli, sed omnibus diis proprium : credebant enim, Deos muscas, bestiolas illis tractibus hominibus molestissimas, a sacris et e templis arcere. Eodem modo Graeci Deos vocabant *μυιάγρους*, *μυιώδεις* et *ἀπομυίους* (3). Omisso igitur additamento, *Baal*, quem si apud populum, mercaturam facientem eumque orientalem invenimus, quis alius est,

(1) Cf. Jerem. 47, 7.
(2) Cf. Ezech. 25, 16.
(3) Cf. Bochartus Hieroz. P. II, 4, 9. Mich. ad II Reg. 1, 3. Gesenius Wörterbuch in voce גביב.

quam Hercules, summus Tyriorum Deus? Nobilissimum fuit hoc oraculum, quod apparet ex splendida legatione, ab Achazia huc missa.

Alterum insuper Philistaei habebant numen, quod vocatur Dagon, Deam, quae forma et cultu manifesto speciem prae se fert Dercetae. Ridiculis Judaeorum commentis missis eam agnoscimus Phoenicum Astarten (1): et — ecce! principes Phoenicum Dii principes iidem apud Philistaeos! Parvum tantum discrimen animadvertimus: nec mirum, omnis populus indolem suam in Diis quoque colendis reservare solet. Vinculum igitur, quod primum homines, dein civitates sibi conciliavit et inter se conjunxit, eas gentes etiam arcte constrictos tenebat, vinculum religionis (2).

Vestigia praeterea supersunt foederis Philistaeos inter et Edomitas maximo illorum commodo. Ex eo explicatur, quomodo fieri potuerit, ut Edomitae aliquando, postquam a Judaeis defecerant, his pares esse potuerint. Sub Joramo ab una parte Philistaei, ab altera Edomitae Judaeam invaserunt (3). Etiam conjuncti, sub Achaso impetu facto (4), graviter Judaeos afflixe-

(1) Cf. Bochartus ll. I, 1, 6. Seldenus de Diis Syris II, 3.

(2) Huic foederi Philistaeos inter et Phoenices allusit quoque Jesus Sirach 46, 18: καὶ, inquit, ἐξέτριψεν scil. ὁ κύριος ἡγουμένους Τυρίων καὶ πάντας ἄρχοντας Φυλιστιείμ. *Nimirum*, inquit Grotius ad h. l., *quia Tyrii foederati Philistinis*. Praeterea hanc societatem revera exstitisse affirmari posse videtur ex Zachar. 9, 5. Cf. cl. Rosenm. ad h. l. Huc quoque respexit Joseph. Ant. Jud. VII, 4. § 1.

(3) Cf. II Reg. 8, 20 seqq.

(4) Cf. II Chron. 8, 17-18.

runt. Qua opportunitate captivos infestissimis ipsorum hostibus, Idumaeis, tradiderunt (1) : quidni aliis potius, nisi statuamus, illos populos societate vinctos fuisse, cui ineundae et confirmandae idem odium gravissimum et utriusque regionis vicinitas et idem mercaturae studium idoneam occasionem praebuerant?

Neque improbile est, ab Edomitis conditam fuisse Azotum vel Aschdod, mari adsitam. Duplex memoratur urbs ejusdem nominis, mediterranea et maritima. Illa urbs erat munitissima, quam Sargon et dein Psammetichus post viginti novem annorum obsidionem occupavit (2). His obsidionibus urbs antiqua fere diruta fuit, nec in posterum ad pristinum splendorem rediit. Verum tamen ab hoc inde tempore et Apostolorum adhuc aetate ejusdem nominis urbis mentio fit (3). Haec videtur fuisse Azotus vel altera urbs, quae alterius eversione valde aucta et amplificata est. Cujus originem Stephanus his verbis indicat : *ταύτην ἔκτισεν εἷς τῶν ἐπανελθόντων ἀπ᾽ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης Φυγάδων καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἄζας, ὃ ἐστι χίμαιραν, ἣν Ἄζωτον μετέφρασαν* (4). Quinam fuere *ἐπανελθόντες ἀπ᾽ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης Φυγάδες*? Fuerunt fortasse Edomitae profugi, qui alterum oppidum, in Aschdodi vicinitate conditum, eodem nomine nuncuparunt. Neque hunc solum portum, sed et Gazam, urbem nimirum mariti-

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Amos I, 6.
(2) Cf. Jesaias XX; eadem urbs memoratur Jos. XI, 22, XIII, 3, XV, 46. I Sam. 6 17.
(3) Cf. Actor. VIII, 39-40.
(4) Cf. Stephanus de urbb. in voce *Ἄζωτος* citatus a Relando in Palaestina II, 607.

mam, postea condiderunt (1), Majumam dictam; cujus rei expugnatio terrae Edomaeorum a Davide fortasse ansam dedit. Hac enim opportunitate ob Judaeorum vexationes plurimi, patria relicta, ad Philistaeos se contulisse videntur. Philistaeis sine dubio maximum incrementum! Novimus enim Edomitas artium studio, doctrina et humanitate aliis tunc temporis praestantiores. Orae maris mediterranei eos alliciebant; ibi mercaturae studio indulgere, ibi simul inter populum humaniorem versari licebat. Quidquid sit, occasionem sine dubio dedit vinculi inter utrumque populum constringendi.

Videntur quoque Philistaei, Judaeis quippe tributarii, cum Israelitis aliquando societate juncti fuisse, iis praesertim temporibus, quum hi cum Phoenicibus arcte conciliati fuerunt. Religio saltem eas gentes tunc invicem inter se conjunxit. Cum Aegyptiis dein foedus invicem inierunt Phoenices, Israelitae et Philistaei sub adventum Assyriorum. Quos adeo aggressi sunt Phul, Tiglat-Pilezar, postea Salmanassar : Judaeos contra, qui hujus foederis non participes fuerunt, intactos reliquerunt. Praeterea nusquam bellorum vel inimicitiarum mentio fit Isrealitas inter et Philistaeos (2), nisi sub finem regni Israelis. Qua de causa certo conjici nequit. Philistaeis fortasse ingrata fuit

(6) Traditionem antiquam, quae ad haec tempora fortasse referenda est, reservavit Stephanus (ll.) in voce Γάζα. Ἐκλήθη, inquit, καὶ Ἄζα, καὶ μέχρι νῦν Σύροι Ἄζαν αὐτὴν καλέουσιν ἀπὸ Ἄζονος..... Ἐκλήθη δὲ καὶ Ἰώνη ἐκ τῆς Ἰοῦς, ἐκλήθη δὲ καὶ Μινῶα. Num fortasse Herodotus haec quoque spectavit I, 1?

(2) De obsidione urbis Gibbethonitarum, quam Philistaei occupaverant (I Reg. XV, 27, XVI, 15) cf. Hess ll. IX, 84.

utriusque regni Judae et Israelis societas, quae diu obtinuerit. Quidquid sit, tunc excitatum est vetus in Israelitas universos odium: et ut rite observat cl. Rosenmüllerus δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται (1). Id saltem Jesaias memorat (IX. 11), eorum impetum gravissimum fuisse, eosque tunc mali inferendi occasionem avide arripuisse.

Minime omittenda est altera causa, qua Philistaeorum terra non tantum magna incrementa acceperit, verum etiam latioribus commerciis floruerit. Aliis enim locis, ut novimus, ex Casluchaeis (2), aliis ex insula Capthore vel Cypro (3) orti fuisse traduntur: aliis rursus Cretenses nominantur (4). Casluchaei ex Aegypto profecti, finitimam terram, postea Cyrenaicam dictam, Aegyptoque vicinam, frequentasse videntur: huic regioni opposita erat Creta. In hanc insulam, alios Aegyptios secuti, qui jam antea in Cyprum trajecerant, descenderunt, nomen Cretensium adepti. Cum his optime conferri potest Homerus, qui tradidit, Cretam a diversis populis fuisse habitatam, qui diversa lingua loquebantur (5). Hinc in Cyprum transiisse videntur, indeque in oras Palaestinae maritimas trajecisse. Hic australem orae tractum occupabant, et postea cum Philistaeis, qui non multo ante ex Cypro fortasse huc pervenerant, quoniam et hi origine erant Aegyptii, facile se conjungebant. Attamen

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Jes. IX, 11.
(2) Cf. Gen. X, 14.
(3) Cf. Deut. II, 23. Jerem. XLVII, 4. Amos IX, 17.
(4) Cf. Ezech. XXV, 16. Zephanja XI, 5 coll. 1 Sam. XXX, 14.
(5) Odyss. T. vs. 172 sqq.

a reliquis plerumque separati, et Crethaeorum vel Cretensium nomine a reliquis Philistaeis, qui magis versus septentrionem habitabant destincti fuisse videntur (1). Ac revera Cretenses plurimas colonias deduxisse feruntur, quarum vestigia in vetustissimis traditionibus supersunt (2).

Postremo loco alia memoranda est causa, quae si probata sit, optime intelligemus, quo modo fieri potuerit, ut Philistaei tantam potentiam habuerint. Spectamus quaestionem de fugitivis Cananaeis, ex Palaestina post Hebraeorum invasionem quocumque profectis. Notum est, eorum colonias in terras remotissimas abiisse. Cum iis Philistaei fortasse commercium habuerunt, et perpetuo ab iis ea auxilia nacti fuisse videntur. Minime enim priores Canaanis incolae initio omnem spem terrae recuperandae abjecisse, verosimile est. Philistaei enim brevi urbes ab Israelitis occupatas, Gazam, Askelonem, alias, rursus expugnarunt (3). Dein omnibus viribus collectis, innumeris interdum copiis Israelitas aggressi sunt. Quinam isti, nisi colonias intelligamus, in Palaestinam reduces, quae pristinas ditiones suas recuperare conabantur (4)?

Verumenimvero observandum est, tale quid postea non amplius obtinuisse. Eodem modo, quo de Graecorum, etiam de

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Ezeh. XXV, 16.
(2) Cf. Thucyd. I, 4. Stephanus ll. in voce Γάζα: ἐκλήθη, inquit, δὲ καὶ Μινῶα, ὅτι Μινὼς σὺν τοῖς ἀδελφοῖς, Αἰακῷ καὶ Ῥαδαμάνθυι ἰὼν, ἐξ αὐτοῦ ταύτην ἐκάλεσε. Ἔνθεν καὶ τὸ τοῦ Κρηταίου Διὸς παρ' αὐτοῖς εἶναι, ὃν καθ' ἡμᾶς ἐκάλουν Μάρναν, ἑρμηνευόμενον Κρηταγενῆ. Cf. Vitringa comment. in Jes. cap. XIV, 28.
(3) Cf. Judic. I, 18. coll. I Sam. VI, 17.
(4) Exempli loco inserviat omnis instar I Sam. XIII, 5.

Phoenicum vel Cananaeorum coloniis judicandum est. Non semper eadem mansit necessitudo colonias inter et originem: lapsu temporis ipsae coloniae, potentiores factae, imperio capitis subtraxisse videntur, saltem illud minus curasse. Terrae expugnandae et recuperandae cupido, vel furor potius, victoriis Davidis et postea splendenti Salomonis imperio vehementer certe suppressa et exstincta est. Jam videbant, se illud non amplius facere posse: atque haec ipsa Philistaeorum historia confirmat. Post Davidem et Salomonem nunquam tam potentes evaserunt, quod Judaeis inprimis profuit, qui eos eo facilius sub sua potestate retinuerunt.

Judaeis, ut jam monuimus, maximi erat momenti Philistaeorum terram sibi subactam habere: quod eo luculentius appareat, si ad ipsam terram populique indolem attendamus.

Laetus est profecto ejus regionis conspectus: non tantum ubique solum excultum, verum etiam, quocumque nos convertamus, urbes amadvertimus, oppida, vicos, villas (1). Omnia populi prosperitatem, fortunam, felicitatem prae se ferunt: omnibus supereminent urbes primariae, Ekron, Aschdod, Gath, Askelon, Gaza; magnificis templis, aedibus, aedificiis, palatiis ornatae. Minora oppida majorum prosperitate florent, et maxima perpetuo accipiunt incrementa. Terra, summa cura exculta, plurimis iisque optimis proventibus abundat. Nobiles sunt, quae in Askelonis vicinitate crescunt, cypressi: laudatur Aschdodi frumentum: celebrantur praestantissimae

(1) Cf. Rosenmüll. ad Mich. I, 10, 11 et 14.

uvae, cepae, alia (1). Tantopere inter eos praevalebat agriculturae studium, ut vita pastoralis in contemtum abiisse videatur; quam rem edoctus, Zephanja iis minatur terram eorum factum iri caularum mansionem oviumque conseptum (2).

Atque in ea terra reperimus populum, quod prorsus est singulare, qui mercaturam cum militari prudentia mirifice conjunxit. Conspicuum est hoc in quaque regionis metropoli : primariae urbes terra sunt munitissima; ex iisque Gaza viginti novem annorum obsidionem sustinere potuit (3); altera Gath, totius regionis propugnaculum, digna erat, quae Metheg-Amma, id est *frenum cubitus* vel *ulnae* vocaretur (4). Omnes illae urbes in ora maritima portum habebant : nota est Jabne, portus Ekronis, nota Asotus, portus Aschdodi, nota utraque Majuma, portus Askelonis et Gazae (5). Quod sive sit explicandum ex diversa populi indole, quum alii aliunde oriundi essent, sive alio modo; id constat artibus, disciplinis, mercatura floruisse gentem Philistaeorum.

Regiminis forma, ut videtur, fuit Aristocratica. Principes primariae cujusque urbis principes quoque erant in republica viri : quinque numero, quisque nonnumquam regis titulo ornatur : singuli a singulis liberi, foedere tamen conjuncti (6).

(1) Cf. *Algem. Hist.* II, 162 et 163.
(2) Cf. Zephanja II, vs. 6 et 7.
(3) Cf. Herod. II, 157.
(4) Cf. cl. Rosenmüller ad Amos VI, 2.
(5) Cf. de his urbibus Relandus ll. in voce.
(6) Cf. 1 Sam. XXIX.

Bellum si pararent, quisque cum copiis adventabat, iisque praeerat. Res majoris momenti si componenda esset, conveniebant (1). Religio omnes inter se conjungebat : omnes principes, plurimique regionis incolae undique ad festum celebrandum et sacra facienda confluebant (2). Retinuerat hic etiam casta sacerdotalis suam in rebus sacris dijudicandis auctoritatem (3); nullam vero in civilibus, quam optimates et principes sibi reservaverunt.

A Davide subjecti suos reges vel principes retinuerunt (4), ad aetatem usque Jorami. Tum enim ab Judaeis defecerunt: quo facto, ut ex Prophetarum scriptis apparet, vetus regiminis forma rursus invaluit. Jam haec, jam illa urbs majore fruebatur auctoritate (5) : idem vero omnibus erat odium in Judaeos acerrimum, vehementissimum, infestissimum, cujus in historia plurima vestigia animadvertimus (6).

§ XXXII.

Phoenices.

Si qua regio in Palaestinae vicinitate digna sit, quae locum obtineat in hac nostra disputatione, est profecto Phoe-

(1) Cf. 1 Sam. V, 8 et 11.
(2) Cf. Jud. XVI, 26 sqq.
(3) Cf. 1 Sam. VI, 2.
(4) Cf. 1 Reg. II, 39.
(5) Cf. cl. Rosenm. ad Amos I, 6. Zeph. II, 4.
(6) Cf. cl. Rosenm. ad Jes. XIV, 30.

nicia. Est angustus et oblongus terrae tractus, determinatus flumine Eleuthero a septentrione, utroque Libani montium jugo ab oriente, mari mediterraneo ab occidente, regno Israelis a Meridie (1). Frequens incolarum numerus augebatur ingenti advenarum numero, qui regionis opportunitate alliciebantur. Itaque complures exstiterunt urbes, pagi, vici; quo factum est, ut Phoenicia unam tamquam urbem exhiberet, mercaturae studio, divitiarum cumulo, libertatis amore nobilem. Repentino adspectu aliquis omnium industriam agnoscit, omnium alacritatem, intentum omnium animum,

Miratur portas, strepitumque et strata viarum (2).

Inprimis celebrantur Aradus, Antaradus (3), Tripolis, Biblus; sed omnium maxime Sidon et Tyrus : minores Sareptha, Botrys, Orthosia, aliae (4). Quae omnes, ut postea Graeciae civitates, erant sui juris : potentiores tamen in inferiores imperium sibi vindicaverant. Itaque Aradus imperabat Antarado e regione sitae, aliisque circumjacentibus vicis; Sidon Sarepthae ejusque vicinitati (5), aliae aliis.

Regiminis formam nec regnum nec remp. dixeris. Quaeque civitas regem habebat, ejusque imperium erat haereditarium.

(1) Cf. Jahn ll. *Erster Theil, Erster Band*, pag. 61 sqq. Bellermann, *Handbuch der Biblischen Literatur* l. c. II. *Theil*, p. 426 sqq.

(2) Virg. Aen. I, ✝ 426.

(3) Cf. Hamelsveld ll. III, p. 36 sqq.

(4) Heeren Ideen I, 2 Abth. p. 7 sqq. Bellermann ll. p. 431 sqq.

(5) 1 Reg. XVII, 9.

Saepius tamen, orto tumultu, ex altera in alteram familiam transiit (1). Memorantur reges Sidonis, Aradi, Bibli, Tyri. Regum auctoritas ne nimis aliquando cresceret, cautum erat, institutis aliis magistratibus, qui dignitate sua eorum licentiam comprimerent: nam Phoenicum ingenium solebat tyrannidem effugere, libertate frui (2).

Omnes civitates inter se conjungebat societas, in quam etiam receptae erant plures coloniae, Carthago, Gades, aliae. Socii conveniebant, fortasse quidem quotànnis, Tripolin, quae urbs a Sidoniis, Tyriis et Aradis condita hoc nomen acceperat (3). Eam ob causam hanc urbem elegisse videntur, ut reliquarum aemulationem evitarent. Huc igitur se conferebant, ut omnes de communi omnium salute deliberarent. Optimum institutum ad omnes communi vinculo arctius connectendos!

Altera necessitudo, quae omnibus intercedebat, fuit religio. Summus omnium Deus erat Hercules, cujus templum, idque magnificentissimum, Tyri conditum erat; quod omnes Phoenices eorumque coloni maximo honore perpetuo prosequebantur.

Societatis princeps primum erat Sidon, deinceps Tyrus. Tyrus principatum obtinuit ad expugnationem usque Nebucadnezaris. Neque tantum in Phoenicia Tyrii dominabantur,

(1) Cf. Joseph. contra Apion. I, 18.
(2) Cf. Heeren ll. p. 19 sqq.
(3) Cf. Didorus Sic. XVI, 41, ed. Wessel. II, p. 113.

verum etiam Cyprii, quam sibi subjecerant (1). Cum accrescente Tyriorum potentia in dies increvit quoque eorum in ipsas Phoeniciae civitates auctoritas, quae in despotismum interdum abiit. Verum Phoenices, libertatis amantes et tyrannidem aegre ferentes, simulatque occasio iis aderat, Tyriorum jugum excutere tentarunt. Nam, ut novimus ex Menandri testimonio (2), Elulaeus, Tyri rex, in Cyprios, qui ab ejus imperio defecerant, expeditionem susceperat, ut hos ad officium redigeret. Quibus cum intentus esset, vel paulo post Salmanassar, expugnata Israelitarum terra, in Phoeniciam tendit. Sidon, Arce et complures aliae Phoeniciae urbes, Tyriorum dominationis pertaesae, Assyriis se subjicere, quam popularium tyrannidi dedere maluerunt. Quin eo processit earum in Tyrios odium, ut vel victoribus classem praeberent sexaginta navium, octingentis remigibus instructam, quo Tyrum expugnarent. Tyrii pertinaciter se subjicere abnuentes, duodecim navibus Assyriis obviam fiunt, victoriam reportant et multos captivos abducunt. Quo facto Salmanassar, postquam frustra per quinque annos Tyrum obsederat, recedit. Haec ex Menandro. Quantopere deinceps increverit Tyriorum dominatio, ex his sponte intelligitur. Sit modo hoc specimen aemulationis, quae inter Phoenices intercessit, quaeque iis etiam interitum peperit.

Tempore regni scissi Tyrus una omnium nobilissima jam fuit. Sub Hiramo, Abibali filio, architecturae amantissimo,

(1) Cf. Ezech. XXVII, 8 et 11.
(2) Cf. Joseph. Ant. Jud. IX, 14.

mirifice amplificata et palatiis aliisque aedificiis magnifice ornata est. Condidit enim hic templum Astartae, et laudatum celebratumque templum Herculis (1). Ab eo inde tempore Tyri auctoritas inprimis accrevit. Nam, quod verosimile est, Phoenices quotannis Tyrum se receperunt ad decimas Deo ferendas, et solennia sacra peragenda. Congregati festa celebrant, gaudium omnium animos exhilarat et universum populum conjungit. Quemadmodum Servius Tullius commune, quod Romae exstruxerat, templum a Romanis Latinisque coli voluit, ideoque Romam omnium caput esse tacite confessus est: ita quoque Hiram eodem modo Tyri splendorem et magnificentiam auxit, et, ut in posterum auctoritate prae omnibus valeret, prospexit.

Huic successit filius ipsius Balnazarus, eique Abdastartus, qui, orto tumultu interfectus est a filiis nutricis suae, qui in eum conjurationem fecerant. Post Delaeastartum, eorum natu maximum, regnavit ejus filius Astartus, cujus frater Aserymus a fratre Phelete occidebatur. Neque hic diu imperium tenuit. Octavo imperii mense, sacerdotum ordine, ut videtur, a se abalienato, ab Ithobalo, Astartes sacerdote, interficitur, qui per triginta duos annos Tyriis imperabat. Ex nimia castae sacerdotalis potentia jam ab hoc inde tempore plurimi tumultus, multaque bella civilia orta sunt, quae, ut vidimus, in Israelitas et Judaeos maximam vim habuerunt.

(1) Cf. Jahn II. II, 1. p. 150 sq.

Ithobalus vel Eth-Baal simul rex erat Sidonis. Condidit urbem Botryn in Phoenicia, et Auzam in Libya. Eo regnante pluviarum erat defectus per duos fere annos, ut notavit Menander, mirifice Hebraeorum relationibus consentiens (1).

Post hunc secuti sunt Badezorus et Matgenus. Narratur hic Tyro decessisse, filio Pygmalione et filia Elissa, formae insignis virgine heredibus institutis. Populus soli Pygmalioni admodum puero regnum tradidit; Elissa quoque Acerbae (vocant etiam Sicharbum vel Sichaeum) avunculo suo, sacerdoti Herculis, qui honos secundus a rege erat, nubit. Pygmalion, inhians divitiis, homo crudelis, quo aurum et thesauros Sichaei sibi vindicaret, avunculum suum, eundemque generum, sine ullo pietatis respectu, occidit. Elissa, quae et Dido vocatur, diu fratrem propter scelus aversata, tandem dissimulato odio, fugam tacito molitur, quibusdam principibus in societatem adsumtis, quibus par odium in regem esse, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Elissa in Africam delata, Carthaginem condidit, vel potius conditam amplificavit et ornavit (2).

Atque haec omnia acciderunt, imperantibus regibus, ex sacerdotum casta oriundis: quanti tumultus, quantaeque discordiae! Ab eo inde tempore usque ad eversionem regni Israelitici nihil cognitum est: spatium centum quinquaginta circiter annorum.

(1) Cf. Joseph. Ant. Jud. VIII, 13. § 2.
(2) Sunt plerumque verba Justini XVIII, 4. cf. quoque Vell. Pat. I, 6. ed. Ruhnk. II. pag. 561 sq.

Incidit Pygmalionis imperium circa tempora Joahasi, regis Israelis et Joasi Judaei (1). Mortuo Pygmalione, res Tyriorum integra stetisse videtur ad Elulaei usque aetatem. Eth-Baale II regnante, Tyrus a Babyloniis per tredecim annos obsessa capitur et deletur. Post eum regnavit filius Baal, fortasse Satrapa Babyloniorum; quo defuncto imperium penes Suffetes fuit, novaeque Tyriorum civitati liberior forma imperii contigit.

Quae cum ita sint, non mirum sit, Israelitas, cum hoc populo conjunctos, eodem modo bellisque civilibus et discordiis dilaceratos et perculsos fuisse. Phoenices, qui Assyriorum imperii immunes manserant, Babyloniorum vel Chaldaeorum armis non resistere potuisse, sed cum omnibus Asiae populis eorum imperio subjectos fuisse novimus. Fuerunt etiam inter eos, qui cum Judaeis se conjunxerint, ad crescentem Chaldaeorum potentiam reprimendam. Sidoniorum rex inter eos quoque recensetur, qui Hierosolyma convenerant ad foedus ineundum, quo facto ipsi sui interitus auctores fuerunt.

Jam paucis videamus de eorum coloniis et mercaturae tunc temporis conditione, ut probe intelligamus Israelitarum cum iis necessitudinem ejusque rationem penitus perspiciamus. Quod quum fecerimus, optime exinde colligere poterimus, quantos fructus cum Israelitis, tum Judaeis hinc redundare possint. Ac primum quidem de coloniis.

Prima et praecipua causa, quare conditae sint, fuit studium

(1) Cf. Jahn II. p. 159 coll. cum 167.

mercaturae quoquoversus propagandae et amplificandae. Phoenices in his condendis non id egerunt, ut imperium extenderent, sed mercaturam coloniarum stationumque munitarum ope adjuvarent. Altera causa fuit nimia incolarum abundantia, quae saepius tumultu excitando periculosa fit communi civitatis saluti. *Postea*, inquit Sallustius (1), *Phoenices, alii multitudinis domi minuendae gratia, pars imperii cupidine, sollicitata plebe et aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Hadrumetum Leptin, aliasque urbes in ora maritima condidere.* Recensetur igitur duplex coloniarum mittendarum causa: alios multitudinis minuendae gratia, jussu vel consentiente magistratu, alios imperii cupidine, invito magistratu, colonias condidisse ferunt: Curtius (2) alteram causam posuit in crebris terrae motibus, quibus regionis cultores defatigati, nova domicilia quaerere cogebantur. Huc pertinet fortasse Plinii de Sidonis bitumine narratio (3): atque ita forte complures Phoeniciae vicinae insulae exstiterunt. Antiquissimae profecto Phoenicum fuere coloniae. Phoenices primum habitantes ad mare rubrum in vicinitate sinus Persici, jam mercatura et navigatione inclarescere coeperunt. Hinc fortasse derivanda est Plinii narratio de rege quodam Erythra, qui inventis navigiis in mari Rubro ad insulas navigasse fertur (4). Postquam in Palaestinam transgressi erant, Jacobi aetate, Sidon navigatione et mercatura jam nobilitata fuit (5).

(1) De bello Jugurthino XIX.
(2) IV, 4. § 20.
(3) Histor. Nat. XXXV, 16 init.
(4) Cf. Hist. Nat. VII, 56.
(5) Cf. Gen. XLIX, 13.

Ab hoc inde tempore ad expugnationem usque Palaestinae, mercaturae perpetuo operam navabant, sed, ut videtur, terra plerumque commercia faciebant, inprimis cum Babyloniis, quorum in libris veteris Testamenti passim vestigia occurrunt. Israelitarum in Palaestinam invasio maritimam eorum mercaturam quam maxime amplificavit. Plurimae Cananaeorum tribus, Israelitarum impetui impares, e terra recesserunt, aliamque in oris maris Mediterranei patriam quaesiverunt, et ad columnas Herculis usque se extenderunt. Cujus facti illustre testimonium est inscriptio, ibi inventa, quae Phoenicum lingua conscripta, erat ejusmodi : *Nos sumus fugientes a facie Josuae, praedonis, filii Nuni* (1). Inter plures, quae tunc ex terra Canaane profectae sunt, colonias Cadmus quoque recensendus est, qui in Boeotiam se contulit, Phoenicum artibus in iisque scribendi facultate translatis. Incolae, quod non mirum est, eum *Cadmum* vocarunt, nomen, quod *orientalem* denotat. Neque a fugitivis Cananaeis diversum existimamus populum Pisidiae et Cariae montes incolentem, de quo Josephus mentionem fecit (2). Iis temporibus occupasse videntur permultas archipelagi insulas et oras Ponti Euxini, unde postea a Graecis repulsi, alias in mari Mediterraneo sedes quaesiverunt. Cyprus sine dubio primum coloniis frequentata est. Hic Citium reperimus, Paphon, aliasque urbes, communi Veneris cultu nobilitatas, quae eadem erat atque Phoenicum Astarte

(1) Cf. Procop. de bello Vandalico II, Cf. Bochartus Phaleg et Canaan p. 166 et 416, ed. 4.

(2) Joseph. contra Ap. γλῶσσαν, inquit, μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες. Cf. Heeren II. p. 44.

(1). Hinc in Cretam progressi, deinceps Thasum, Rhodumque adoriebantur, quarum metalla eos alliciebant. In Italia quidem non adeo inclaruisse videntur : nam Etrusci et postea Carthaginienses haec loca inprimis petebant. Sed in Sicilia plures condiderunt urbes, quarum in plerisque cultus Astartis seu Veneris Erycinae tantopere florebat, ut de iis amplius dubitare non attineat (2). Neque his recentiores censendae sunt coloniae in occidentali Hispaniae ora, cujus proventus jam ab Homero celebrati sunt (3). Phoenices haec loca communi Tharsichsch nomine nuncupasse videntur. Nobiles in eo tractu fuerunt urbes Tartessus, omnium antiquissima, Gades (4), Carteja, Malaca seu Hispalis, aliae. Phoenices ducentas in his oris colonias recensebant; narrabant quoque de trecentis coloniis, quas in oris Africae condiderant. Plures quidem nobiles, Utica, Hippo, Adrumetum, Leptis major minorque et dein Carthago memorantur: nec tamen tot reperiuntur, quas ne Hanno quidem expeditionis occasione invenit. Plurimae forte molestis Nomadum irruptionibus infestatae et vastatae sunt.

Nec prorsus abjicienda est nonnullorum sententia, Phoenices quoque occupasse insulam Maderam extra columnas Herculis. Id saltem constat eos navigasse, vel postea, vel his fortasse temporibus, in Britanniae et Borussiae oras.

(1) Cf. Heeren ll. p. 32 seq.
(2) Cf. Thucyd. VI, 6. Heeren ll. p. 46 seq.
(3) Cf. Heeren ll. p. 55.
(4) Una cum Utica condita est annis 287 ante Carthaginem : cf. Heeren ll. 55 sq.

Cum his omnibus mirifice consentit Graecorum, quam de Hercule narrant, traditio, qui in expeditione suscipienda idem plane iter secutus est, quod Phoenicum coloniae (1). Agnoscimus summum Phoenicum Deum sub symbolo peregrinatoris latentem, Herculem, quem Phoenices non immerito omnium expeditionum principem et fautorem existimarunt, a quo omnia ipsis redundarunt bona : quin ipsa Herculis denominatio hanc sententiam confirmat. Quid aliter denotat quam *mercatorem* (2)? Phoenices eum vocarunt Melcarten (3).

Omnes hae coloniae conditae sunt eo tempore quod a Davide ad Cyrum usque decurrit : tunc Phoenices erant potentissimi et summa fruebantur auctoritate. Nondum Carthago invaluerat, neque metropolis obedientiae se subtraxerat, neque, dimissis quoquo versus coloniis, eam auctoritatem adepta erat, ut aemula existeret. Jam vero Phoenices erant primarii, mercaturae marisque principatum tenebant. Hinc explicandum est, quomodo factum sit, ut Aegyptii, diu ab exterorum consortio alieni, in ipsa regni metropoli, Memphide, peculiarem urbis partem iis habitandam concesserint (4). Ita vero, si quidem jam antea mercaturae participes fuissent, quae catervarum ope ad

(1) Cf. Diod. Sic. IV, 17 sqq. ex edit. Wess. pag. 262 sqq. Cf. Heeren ll. p. 34 sqq.

(2) Est Hebraeorum verbum רכל, *mercatus est*, unde participum רֹכֵל, cui Graeci more suo terminationem Graecam adjecerunt, articulo praeposito : quo facto ortum est nomen Ἡρακλῆς.

(3) Id est *rex urbis*, Tyri scilicet. Ita quoque Cartejam, nomen contractum ex Melek-Karthya (מלך קרתיא). Graeci vocarunt Ἡρακλείαν : cf. Bochartus ll. p. 615 et 709.

(4) Cf. Herod. II, 112.

remotissimas interioris Africae terras frequenter fiebat, nunc ejus societatis fructus uberrimos percipere potuerunt.

Phoenices non tantum cum coloniis, modo memoratis, sed et cum universa Asia orientem versus non minora commercia faciebant. Quod testantur passim obviae in oris Arabiae coloniae, et permultae mercaturae stationes in sinu Persico, insulae Tylos vel Tyrus et Aradus (1). Verum in sinu Arabico non ita atque alibi horum auctoritas valere potuit. Impediebat terrae situs, impediebant Idumaei, huic vicini, populus, ut vidimus, commerciis faciendis admodum nobilitatus. Nullam igitur Phoenices occasionem missam fecerunt, qua ab hac parte mercaturam proferrent. Hinc gratissimum fuit iis foedus cum Davide, qui Idumaeorum portuum dominium tenebat. Hinc saepius renovata cum Judaeis foedera, hinc explicanda continua et perpetua cum iis servata pax, quam observamus. Neque improbabile videtur Phoenicum plurimos hos portus petivisse, ibique habitasse, quo melius consilium perficerent.

Fuerunt omnes hae coloniae liberae quidem et sui juris, attamen, quamvis dispositae, mutuo amicitiae vinculo magis quam imperio et legibus inter se et cum metropoli conjunctae, eaeque ut Sallustius inquit, *Brevi multum auctae, pars originibus suis praesidio, aliae decori fuere* (2). Omnibus inprimis intercedebat, omnes conjungebat, conjunctosque te-

(1) Cf. Heeren ll. p. 64.
(2) De bello Jugurth. cap. XIX.

nebat necessitudo religionis, cultus Herculis et Astartes. Quocumque tendis et colonias Phoenicum perlustras, ubique templum invenies, Herculi dedicatum : celebratur prae aliis magnificum Gadiensium fanum : alibi nobiliorem aedem, Astartae consecratam, reperimus, Cyprum, Cretam Siciliamque petentes (1).

Antequam ad mercaturam transimus, quam terrâ faciebant, nonnulla de mercibus videamus. Primaria apud Phoenices mercaturae lex haec erat, ut constitutum mercium pretium ipsis mercibus anteponerent (2). Nam auro, argento et splendidissimis quibuscumque et pretiosissimis inhiantes, summum rebus bonum se consecuturos esse censebant, siquidem terram invenissent, metallis abundantem, quibus insatiabili divitiarum cupidini satisfacerent. Hoc furore abrepti gravissima quaeque pericula subire, longinquas expeditiones suscipere, et remotissimas regiones adire ausi sunt : ita ad fretum usque Gaditanum penetrantes, Hispaniam invenerunt, unde aurum, argentum, stannum, frumenta et optimos fructus colligerent. Stannum porro, electrum, succinum, alia ex insulis Britannicis Borussiaeque oris repetierunt. Pretiosissimas margaritas ex insulis Tyro et Arado. Ebur, ebenum, thus, odores, gemmasque nobilissimas ex Arabia et India : alia aliunde.

Eadem lex vel potius consuetudo observari potest apud omnes veteres, et insigne erat Hebraeorum quoque mercaturae. Sa-

(1) Cf. Heeren II. 108-112 et 119 sqq.
(2) Cf. Heeren II. 72.

lomo iisdem ratiociniis usus, eas expeditiones susceperat, quas Josaphatus denuo renovare instituit. Petebant duas inprimis regiones, nomine Tarschisch et Ophir nobilitatas: hoc fortasse insigniuntur omnes regiones, adamatis illis divitiis abundantes, et praecipue meridionales, India, Arabia, Aethiopia: illo occidentales, inprimis Hispaniae orae (1).

Terrestrem mercaturam explicantibus praecipue attendendum est ad mercatorum iter. Catervae, ut statim intelligitur, tendebant per deserta, quae, iter suscipientes, evitare non poterant. Deserta a Nomadibus passim prelustrabantur et molestis latronum invasionibus saepius infestabantur: gravissimum profecto mercaturae impedimentum. Quod quo facilius evincerent, magnas catervas conjungere solebant, in quarum societatem sapienti omnino instituto Nomades recipiebant, qui merces deducerent et ad huic vitae rationi aptiores erant, quam urbium incolae. Hi procul dubio intelligendi sunt apud Ezechielem, (2) ubi Tyrum merces transportasse refert Arabes et Kedarenos. Eodem officio fungebantur Midianitae Jacobi aetate (3). Hac opportunitate ipsi se ditandi occasionem non missam fecerunt, unde explicandae sunt ingentes opes, quae passim memorantur (4). Hoc officio fungebantur quoque Idumaei, quorum alii urbes incolebant, alii vitae pastorali operam navabant (5).

(1) Cf. Heeren ll. 73 sq.
(2) Ezech. XXVII, 21.
(3) Cf. Gen. XXXVII, 28.
(4) Cf. Num. XXXI, 47-53. Jud. VIII, 21 et 26.
(5) Cf. Heeren ll. p. 115 sqq. et elegans locus Jesaiae LXI, 6-9.

Quis est, cui Arabia, thure, myrrha, cinnamo, casia, ladano et praeterea auro, gemmis et quibuscumque odoribus abundans, nota sit, quin statim intelligat mercaturam Phoenicum cum hac terra maximam semper fuisse (1). Arabia jam ab antiquissimis inde temporibus Indiae mercium erat receptaculum : mercaturâ Cuschaeorum regnum nobile evasit, et potens factum est. Phoenices perpetuo alliciebat, quam ob rem Ezechiel in mercaturae Phoeniciae relatione de his amplissime egit (2). Est urbs munitissima in confiniis deserti Arabici, quam Petram vocant, ubi catervae se congregabant et conjunctae iter periculosum suscipiebant. Maris littora plerumque tenentes in transitu locum attingebant, quem Graeci *λεύκην κώμην* nuncupabant. Hinc Meccam proficiscebantur et Sabam adibant, etiam Mariabam vocatam, Cuschaeoram caput, ibique, mercibus permutatis, morantur, donec patria eos revocet, quorsum laeti redeunt. Si iter tenderet in orientales Arabiae oras, itinere magis obliquo eo proficiscebantur, ibique in insulis Sinus Persici populares reperiebant et hinc cum camelis, oneratis mercibus, quas illi ex India acceperant, vel ipsi exinde detulerant, Petram revertebantur. Hic omnia deponuntur et, rursus armentis imposita, Ascalonem vel Gazam asportantur, vel in alia Arabiae emporia (3). Transeunt per meridionalem Judaeae partem et Bersebae fortasse et in aliis urbibus morantur, ut merces permutent. In portibus has navigiis mari Tyrum deferunt, ubi in foro venales exponuntur.

(1) Herod. III, cap. 110-112.
(2) Cf. Michael. et Rosenm. ad Ez. XXVII, vs. 19-23.
(3) Cf. Herod. III, 5. Heeren ll. p. 198 sqq.

Aegyptus jam antiquitus totam Africae mercaturam in sua habebat potestate. Phoenices igitur e re sua se facturos esse arbitrabantur, commercium cum iis facientes. Patriarcharum tempore mercatura eos inter et Aegyptios jam florebat : vestigia occurrunt aetate Jacobi (1), eamque semper illos obtinuisse apparet ex Ezechielis relationibus (2). Quod insuper confirmatur traditione de Herculis in Aegyptum descensu. Phoenices Thebas jam adiisse videntur et Memphide deinceps eorum mercatura floruit. Aegyptus praeterea praestantissimas textrinas habebat, et vinum nobilitatum, quod bis quotannis in Phoeniciam deferebatur. Ne per triduum, quod in transeundo deserto consumebant, aquae inopia laborarent, eo vino plerumque utebantur (3). Demum sub Amaside mercatura terrestris navigatione amplificata est (4).

Cum Israelitis et Judaeis inprimis frequens erat mercaturae, cui alendae Palaestina propter terrae fertilitatem mirifice profuit : quo factum est, ut inter utramque gentem pax perpetuo servata et populus uterque in dies magis magisque sibi invicem conciliatus sit.

Non minus celebrata sunt Phoenicum cum Syris et Babyloniis commercia. Cum illis vinum et lanam praestantissimam permutabant, cum his mercatura jam antiquitus obtinuit (5),

(1) Gen. XXXVII.
(2) Cap. XXVII, 7.
(3) Cf. Herod. III, cap. 5 et 6.
(4) Cf. Heeren ll. p. 127 sqq.
(5) Cf. Herod. I, 1.

cujus sub Assyriorum nomine mentionem facit Ezechiel (cap. xxvii, 23). Tendebat iter per media deserta : incipiebat ab urbe Baal-bec seu Heliopoli, quo catervae conveniebant. Hinc Emesam et Palmyram pergere, et apud Thapsacum Euphratem trajicere solebant; unde, fluminis cursum sequentes, Babylonem proficiscebantur (1).

Metallorum abundantia Phoenicibus persuasit, ut cum populis, mari Caspio et Euxino vicinis, mercaturam quoque instituerent : delectabantur quoque equis Armeniae, ab omni tempore nobilitatis (2).

Nobilissimae Phoenicum fuerunt officinae, e quibus multa affabre facta exibant. Inprimis nobilis et celebrata est purpura, quam tam artificiose praeparabant, ut ab omnibus maximopere quaereretur. Luxus ostentationisque gratia hanc adhibebant reges populique principes : nihil opulentum aut magnificum censebatur, quod purpura destitutum esset. Lana tam artificiose texebatur et adamato hoc colore ita tingebatur, ut nihil pulchrius, neque exquisitius existimaretur. Sidon et Sarephtha praecipue nobilitatae erant vitro conficiendo, cujus materiam flumen Belus praebebat, in Phoeniciae confiniis situm. Etiam hoc pertinebat ad luxum; eo quippe aedium et palatiorum parietes eleganter ornari solebant. Non minus laudatae erant torques, armillae, alia ejusmodi ornamenta, ex electro vel suc-

(1) Cf. Heeren p. 131 sqq.
(2) Cf. Heeren ll. p. 140 sqq.

cino subtili confecta, auroque intertexta : instrumenta insuper, vasa eburnea, aliaque (1).

Videmus igitur, quam maximi momenti fuerit Hebraeis, huic populo vicinos esse : quisque intelligit, quid arctior societas efficere potuerit ad eos humaniores reddendos. Sine dubio participes fuerunt earum expeditionum, et merito nobilissimus populus censendi sunt hujus aetatis. Ita orbis totius, tunc cogniti, non tantum notitiam, verum etiam necessitudinem sibi parare potuerunt; quae omnia propter monumentorum penuriam non disertis verbis probare, sed tantum conjectura colligere possumus.

§ XXXIII.

Syri.

Quum accurate definiri nequeat, quaenam regio sit Syria, quibusque finibus includatur, quis denique populus; haec praemonere non supervacaneum videtur. Quod enim in historia antiqua saepius observari meretur, hic quoque invenimus, diversa diversis temporibus nomina. Antiquum totius regionis nomen est Aram, ejusque incolae vocantur Aramaei (2). Hoc nomine hic complectimur totam illam planitiem, quae a mari Mediterraneo ad Euphratem usque se extendit, excepta Phoe-

(1) Cf. Heeren ll. p. 96 sqq.

(2) De Syrorum nominis origine cf. Bellermann ll. II, pag. 360 sqq.

nicia et Palaestina. Nam Graeci saepius Syriae annumerarunt Mesopotamiam, ideoque Syros et Assyrios inter se permutare solent.

Syria hic vini et frumenti, illic pecorum oviumque fertilior erat. Septentrionalis terrae pars et inprimis valles inter utriusque Libani juga omnium rerum erant feracissimae, quae regio a veteribus Coele-Syria dicta est. Hic urbs sita erat splendidissima, quam Graeci Heliopolin, Arabes Baal-Bec, Hebraei Baalath nominarunt. Versus Arabiam non inveniuntur fere nisi deserta, locis tamen amoenis distincta, in quibus floruit nobilissima urbs Palmyra, Hebraeorum Thadmor. Et quis est, cui ignotae sint Hamath, Graecorum Epiphania, ad Orontem sita; Damascus, Chalybon, vino praestanti lanaque mollissima nobilitata, aliae (1).

Antiqui Syriae incolae erant Nomades, qui more Arabum in gentes vel tribus divisi erant, quarum singulae suum principem vel Emirum habebant. Belli fortuna nonnullorum auctoritas deinceps accrescebat, aliis sibi subjectis. Humaniores redditi sunt aliorum populorum commercio et catervarum itineribus. Sic paulatim exstitere urbes et regna, initio quidem parva, sed tribuum principum potestate paulatim aucta. Non credibile est, Syriae urbes semper tanquam unum populum mutuo foedere fuisse conjunctas. Quoties ergo victor aliquis vicinus

(1) Cf. Jahn. ll. I, 1. pag. 51 et 54 sqq. Mich. ad 2 Sam. 8, 3; idemque in Specil. II, p. 117 sqq. Bellermann ll. pag. 361 sqq. 420 sqq.

Syros armis peteret, huic resistere non potuerunt. Nino igitur et permultis deinceps dominis saepissime parere cogebantur. Sauli aetate magna Syriae pars pertinuisse videtur ad regnum Mesopotamiae (1). Is enim bellum gessit contra Hadarezarum, regem Sobae vel Nesibis, qui iis temporibus ditiones suas latissime extenderat, et ni forte a Davide tam gravi clade affectus esset, verosimile est, eum conditurum fuisse imperium, seriori Assyriorum vel Babyloniorum regno simillimum. Rex ex Armenia oriundus tum imperium tenebat, quae familia per longum tempus Nesibi regnavit. Regnum igitur, hujus regis complectebatur Armeniam, magnam Mesopotamiae partem, et meridiem occidentemque versus ejus fines longe lateque prolati erant (2). Id enim inprimis egerunt, ut per Syriam imperium extenderent, qua occasione tribus Rubenitarum, Manassitarum, Gaditarumque felix bellum cum iis egerunt. Neque tamen, interjectis Saulum inter et Davidem temporibus, quum Israelitae variis negotiis impliciti essent, a bellis se abstinuerunt, sed has tribus repulisse, aliosque Syriae reges debellasse videntur (3). Regnum Hamathi tunc temporis inprimis afflixerunt, nobilem portum, Baruth, ad mare Mediterraneum occuparunt, magnamque ejus imperii partem sibi subegerunt. Davides, rex creatus, de iis vindictam sumsit, cum iis congressus est, eosque devicit (4); ab eoque inde tempore Syri Israelitis subditi erant. Neque postea de Sobaeis aliquid nobis innotuit : verosimile est, eos

(1) Cf. Muntinghe ll. VII, 301.
(2) Cf. Jahn. ll. p. 54.
(3) Cf. 2 Sam. VIII, 5, 8. X, 19. Mich. Specil. II, p. 53 sqq.
(4) Cf. 2 Sam. VIII et IX et 1 Chron. XVIII et XIX.

post cladem illam maxime debilitatos, ipsum regnum in varias partes divisum pluriumque regum imperio subactum fuisse. Civilibus bellis, subinde obortis nimis forte premebantur, quam ut Hebraeorum rebus se immiscerent. Tandem, accrescenti Assyriorum potentiae procul dubio succubuerunt, ab iisque imperio suo adjecti sunt (1). Ex Hebraeorum scriptis novimus, regnum fuisse potentissimum et florentissimum : ingentes memorantur exercitus et magna fuit praeda, quam Israelitae de iis reportarunt (2).

Porro in censum venit alterum Syriae regnum, regnum *Hamathi*, quod, ut ex victoriis Hadarezari novimus, satis latum fuit. Conterminum erat ditionibus Israelitarum a septentrione (3). Extendebatur fortasse ad Euphratem usque : nam ditiones Hamathensium, quas Sobaei occupaverant, ad hunc usque fluvium recensentur (4). Oriundi erant ex sex diversis tribubus, quae antiquitus Canaanem incoluerant, et aliarum adventu septentrionem versus se receperant, eodem tempore, quo Phoenices, qui sub Sidoniorum nomine latent, oras maritimas petierunt. Hebraei, quum terram Cananaeorum expugnarent, hos non adorti sunt. Haec forte causa fuit, quare non tanto odio, quanto alii circumjacentes populi, eos prosequerentur.

(1) Michaelis *Mosaisch. Regt* I, 24. p. 86 sq.

(2) Cf. Michaelis ad 1 Sam. XIV, 47. 2 Sam. VIII, 10. 1 Chron. XVIII, 4; idemque in Specil. II, p. 142, Bellermann ll. 417 sqq. sed omnium instar Michaelis commentatio de historia belli Nesibeni, Commentat. Societ. Reg. Gott. obl. XIII.

(3) Cf. Num. XXXIV, 8. Michaelis Mos. R. I, § 25 p. 94.

(4) Cf. 2 Chron. VIII, 3, 4.

Regni Hamathí caput erat Hamath, urbs nobilissima, Graecorum Epiphania. Mercatura inprimis floruisse videtur, et diu postea apud Syros et Arabes summis laudibus effertur (1). Jam ante Davidem regnum summa prosperitate fruebatur et magna auctoritate valebat. Rex Thoï vel Thogu legatos misit, qui ei gratularentur de victoria de Sobaeis inimicis suis reportata (2). Hac occasione foedus cum Israelitis pepigisse videntur, quod initium fuit amicitiae, quae bellis nunquam interrupta est (3). Cum Phoenicibus eos perpetuo conciliatos fuisse probabile est: iis enim finitimi erant, iisque merces praebebant permultas et egregias. Praeterea constat portum Baruth deinceps rursus fuisse regni Hamathi (4): cujus urbis momentum et Sobaei et Davides optime perspexisse videntur (5). Chalybon, recentiorum Aleppo, huic regno quoque annumerari potest, urbs et situ et proventibus nobilissima (6). Postea vero Syri Damasceni hanc urbem occuparunt, quos Ezechiel narrat vinum egregium, Chalibone asportatum, Damasci Phoenicibus vendidisse.

(1) Cf. Michael. in Specil. ll. p. 52 sqq. et in praefat. ad Jessaiam p. 25. Jahn ll. p. 59. Bellermann ll. 193 sq. Cl. Roseum. ad Amos VI, 2.

(2) Cf. 2 Sam. VIII, 9 10. Muntinghe ll. VII, Annot. 245. p. 125.

(3) Expeditio enim Salomonis non suscepta erat in ipsos Hamathenses, sed in Sobaeos, qui provincias, antea devictas, adhuc tenebant; cf. 2 Chron. VIII, 3, 4. Michaelis Mos. R. ll. § 25. p. 96. Amicitia, quam cum iis coluere Israelitae, optime intelligitur ex suspicione Syrorum, qui Samaria decedunt, suspicantes Joramum regem Israelitarum regum Hethitarum, quo nomine etiam Hamathenses indicantur, auxilium implorasse. Cf. 2 Reg. VII, 6.

(4) Cf. Bellermann ll. p. 411.

(5) Cf. 2 Sam. VIII, 8.

(6) Cf. Jahn ll. pag. 58. Bellermann p. 388 sqq. Roseum. ad Ezech. XXVII, 18. p. 271.

Sine dubio inter Syros, qui cum Phoenicibus maximam illam variarum mercium mercaturam faciebant, quoque intelligendi sunt Hamathi incolae (1). Id enim ex legatione, quam ad Davidem miserunt, sponte intelligitur : vasa enumerantur aurea, argentea, aerea, aliaque ejusmodi, ex quibus novimus, hos operum artificiose conficiendorum peritos fuisse. Quod confirmatur Ezechielis testimonio, ubi operum multitudo celebratur varii generis (2), miro artificio facta.

Quamvis post regnum scissum cum Hebraeis amicitiam aluerint, et Phoenicibus consociati fuerint, non tamen cum Damasceno regno fuerunt conjuncti, ut videtur. Probabile est utrumque Syrorum regnum se invicem aemulatione fuisse prosecutum. Regno Israelis everso, regnum Hamathi sub Assyriorum quoque potestatem redactum est: quod inde conjiceremus, quonam colonia Hamathensium in Israelitarum terras deducebatur (3). Sed postea iterum ex clade se refecit, ultimis fortasse regni Assyriaci temporibus. Nam tamquam libera civitas, aliis non subdita, deinceps denuo occurrit: quam Nebucadnezar cum reliquis Asiae partibus Chaldaeo-Babylonico imperio subjecit (4).

De regno *Geschuritarum* non multa innotuerunt. Fuit certe parvum, neque magni momenti. Aetate tamen Davidis suum

(1) Cf. Ezech. XXVII, 16.

(2) Cf. Ezech. XXVII, 16, ubi haec verba leguntur מרב מעשׂיךָ cf. 2 Sam. VIII, 10 et Joseph. Ant. Jud. VII, 5, § 4.

(3) Cf. 2 Reg. XVII, 24. XVIII, 34. XIX, 13. Jes. X, 9. XXXVI, 19. XXXVII, 13.

(4) Cf. Michaelis et cl. V. d. Palm ad Jerem. XLIX, 23.

regem habuit, cujus filiam in matrimonium duxerat. Dein Absolomus ad eum confugit. Neque postea hujus regni mentio fit. Verosimiliter vel Hamathensi vel potius Damasceno regno adjectum est (1). Nec plura dici possunt de altero regno, ut videtur quoque non adeo magno, de *Aram-Maacha*. Sita erat haec regio Damascum inter et Ammonitas, quos adversus Davidem exercitu mille militum juvarunt. Postea fortasse Damascenis subjecti sunt (2).

Huic genti vicini erant *Tobitae*, gens, ut videtur, illa potentior, quae eadem occasione Ammonitis duodecim millibus militum auxiliati sunt. Eamdem sortem quam Maachatitae forte sortiti sunt (3).

Ac tandem transeamus ad postremum Syriae regnum, omnium potentissimum, Hebraeis semper infestissimum et post regnum scissum maximum et invidiosum Israelitarum aemulum, ejusque regni interitus auctorem primarium, saltem gravissimum.

Regni initium ipsa erat Damascus, urbs antiquissima (4), quae regionis amoenitate compluribus, a remotissimis inde tem-

(1) Cf. Michaelis ad 2 Sam. XIII, 37. XV, 8. Jahn. ll. p. 59. Bellermann ll. p. 412 sq.

(2) Vetus Maachitarum colonia fuisse videtur Abel-Beth-Maacha : quod si verum sit, optime explicari potest proverbium, quo mulier quaedam, Joabum alloquens, utebatur: *Abelem consultum abeas, antequam consilium iniveris* (2 Sam. 20. 18 et cl. v. d. Palm ad ll.) : conjiciunt enim, utrum antea quoque hic fuerit oraculum Cananaeorum nobile, cujus sacerdotes, mulieres, responsa dabant. Cf. Simonis Onomast. vet. Test. p. 148.

(3) Cf. Michaelis ad Jud. XI, 3. Jahn ll. p. 60. Bellermann ll. 413 sqq.

(4) Cf. cl. Rosenm. ad Gen. XV, 2.

poribus mirifica placebat, omnesque alliciebat, ut castra ponerent, positaque non amplius moverent. Quaecunque et Arabum poetae, geographi, scriptores, et recentiorum itineratores de his tractibus tradiderunt, omnem cogitationem superare videntur : quibuscumque Hebraeorum relationes optime congruunt. Haec enim regio pretiosissimis abundabat fructibus, ficibus, amygdalis, uvis, cypressis, cedris, olivis, et continuum referebat hortum. Soli fertilitate, proventuum praestantia, coelo sereno tam jucundus erat tractus, ut orientales dignum eum haberent, qui quatuor orientis Paradisis annumeraretur. Arabes tantopere cepit regionis amoenitas, ut Mohammedem nunquam eam intrare ausum fuisse fabulentur, ne minore in coelestem paradisum desiderio teneretur, terrestrem ingrediens (1). Urbs praeterea mercatura admodum florebat (2), divitiis affluebat, majori in dies auctoritate simul invalescebat, et quid mirum? jam Davidis aetate Damascenum regnum, unum omnium potentissimum erat, ejusque rex validissimus, omniumque, qui unquam huic regno praeerant, maximus depingitur (3). Cum rege Sobaeorum, tunc temporis potentissimo, foedere facto, Hebraeis quam maxime invisus fuit. Audita igitur Hadarezaris clade, ipsum Davidem, jam maxima auctoritate et potentia valentem, aggredi non dubitavit : proelio inito res diu haerebat, sed Syri, postquam casu quodam inexspectato magnam exercitus partem amiserant, tandem victi, recedere cogebantur.

(1) Cf. Jahn ll. p. 58. Bellermann ll. p. 395 sqq.

(2) Cf. cl. Rosenm. ad Ezech. XXVII, 18.

(3) Cf. Michaelis Mos. R. I, § 25, pag. 90. Idemque ad 2 Sam. VIII, 5.

Quam extensum fuerit eorum imperium, Josephus ex deperdito Nicolao tradidit (1). Continebat enim universam Syriam, Phoenicia excepta. Hebraei praesidia in urbibus collocabant et tributum imponebant. Obtemperarunt his ad extremam fere Salomonis aetatem. Tunc enim Reson, qui antea praefectus fuerat Hadarezaris, ab eoque aufugerat, militum turba collecta, Syriam primum latrociniis vexare incipiebat. Socium dein accepit Hadadum, quocum amicitiae foedere conjunctus, magnam Syriae partem occupavit. A Damascenis rex creatus, Salomone adhuc vivente, Israelitas excursionibus vexare, eorumque terram saepius infestare et diripere non desiit (2).

Itaque novum rursus exstitit Syriae regnum, quod novas deinceps vires accepit Hebraeorum post Salomonis mortem dissensionibus, sed inprimis imperii divisione. Ab hoc inde tempore Israelitis vicinum, perpetuo molestissimum et inimicissimum fuit : aemulatio religionisque differentia eam inimicitiam semper aluit et in dies magis magisque auxit. Tunc temporis Damasceni imperium protulisse videntur per universam Syriam, regno Hamathensium excepto. Damascus regia erat totius regni. Simulatque commoda iis se offerebat occasio, inveterato in Hebraeos odio indulserunt, et jam Israelitas, jam Judaeos aggressi sunt; illis tamen magis infensi, cum his saepius amicitia conjuncti. Ferebat ipsorum res, ut quum maxime illos opprimerent. Gratum igitur iis evenit cum Asa rege Judaeorum foedus renova-

(1) Ant. Jud. VII, 5, 2.

(2) Cf. 1 Reg. XI, 23, 24. Joseph. Ant. Jud. VIII, 7, 6. Muntinghe ll. Annot. 245, pag. 125.

tum (1): quo facto in Israelitarum imperium impetum fecerunt. Hoc primum ansam dedit perpetuis illis bellis, quae Syros inter et Israelitas gesta sunt: antea enim et illi fortasse cum Syris foedere erant conjuncti. Per hoc tempus Syri regnum confirmaverant, eoque gravior eam ob rem tunc fuit eorum impetus (2). Videtur nempe Benhadadus I ex foedere, quod cum Israelitis habebat, primum consilium cepisse ad Judaeos debellandos (3). Benhadadus II triginta duorum aliorum principum copiis exercitum mirifice auxerat. Cum eo Samariam aggreditur et Achabus ipsi brevi succubuisset, Syrisque tributarius factus fuisset, nisi repentino impetu eos recedere coegisset (4). Attamen non tam gravis clades fuerat, ut spem regni Israelis devincendi missam fecerint. Anno sequenti iterum bellum movetur: multo major Syrorum erat exercitus, quam Israelitarum, sed nihilominus magnam iterum victoriam hi reportarunt. Verum ea erat Achabi imprudentia, ut victoria quidem abuti, ejus fructus percipere non potuerit. Syri per longum tempus devictas a Benhadado I terras, quae omnem fere septentrionalem regni Israelis partem complexae fuisse videntur, ad hoc usque tempus retinuerant. Has quidem Israelitis tradere Syri jam pollicebantur; sed Benhadadus perfide admodum non omnes urbes, si quas tradiderit, reddidit (5). Quo facto videmus, quam raro et tribus ipsae cis-Jordanenses integrae sub Israelitarum imperio

(1) Cf. 1 Reg. XV, 19.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. XV, 19, et 2 Chron. XVI, 7.
(3) Cf. Muntinghe ll. VII, Ann. 245, p. 128 sq.
(4) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. XX, 4, 15-21 sq.
(5) Cf. cl. v. d. Palm ad 1 Reg. XXI, 3 coll. XX, 34.

fuerint (1). Non vero minoris momenti altera fuit pacis conditio, quam ex dictis a Benhadado non praestitam fuisse censeres. Spectabat mercaturam et utriusque gentis necessitudinem arctius connectendam : sapientis cujusque regis ingenio prorsus digna erat. Concessit enim Benhadadus Israelitis partem quamdam Damasci habitandam, quemadmodum Syri antea Samariae partem incoluisse videntur (2). Neque insoluta erat apud orientales ea consuetudo. Accipiebant igitur vicum tanquam parvum oppidum in ipsa urbe Syrorum regia, in quo separatim a Syris vivere, suis legibus uti, suos magistratus habere, suum, ut vocant, Kadi ad lites componendas creare, suam religionem exercere et privatam mercaturam facere iis licebat. Hujusmodi virum Judaei habuisse videntur Elathi; primum Phoenices, dein Graeci Memphide : recentiores Franci vel Christiani Smyrnae, et Constantinopoli in oppido Pera; Judaei Francofurti, aliisque antea in Germaniae urbibus. Tale foedus postea etiam fecit Bajazethus, Turcarum imperator. Ex quibus exemplis apparet, principes perpetuo maximum ejusmodi foederis momentum probe perspexisse; et quis est, qui non intelligat? Quis, qui Israelitis eam pacis conditionem non optimam censeat, et egregiam ad mercaturae studium alendum, et utriusque gentis necessitudinem arctiorem reddendam? Sed utrum Israelitae magnos hinc fructus perceperint, nusquam disertis verbis, ne obiter quidem memoratur. Vinculum inter eas gentes non copulavit, ne-

(1) Cf. Muntinghe II. p. 128.

(2) Cf. 1 Reg. XXI, 34. Vocabulum חוצות hoc loco obvium id denotat. Cf. Gesenius Wörterbuch in voce.

que inimicitias exstinxit, quemadmodum caeteroquin expectaremus. Regum quidem scriptor tamen mentione dignum censuit notare, bellum per tres annos inter Israelitas et Syros cessatum fuisse (1). Res profecto singularis, si consideremus, bellum nunquam fere penitus interruptum esse! Verum, etsi non manifestum bellum erumperet, Syri tamen invasionibus semper inimicitias resuscitare et alere non desierunt: quod Israelitarum vires consumebat, et regnum vehementer affligebat (2). Ac brevi, propter urbes non redditas, grave bellum exarsit, eo vehementius, quo majores hoc tempore uterque populus opes et copias sibi comparare potuerit. Achabus cum copiis Josaphati suas conjungit, Syros adoritur, ipse in proelio occiditur, funduntur Israelitae, et Syri maximam victoriam reportant. Syri victoria elati, jam rursus praevalentes, eo majore aemulatione et invidia ducuntur, in historia luculenter conspicua. Vel minima res apta erat ad bellum rursus excitandum: quo facto sperabant fore, ut tandem Israelitarum regnum penitus devincerent. Nec major fuit nec acrior Romanorum et Carthaginiensium aemulatio, quam quae inter eas gentes perpetuo observatur. Quemadmodum ista invidia hos debilitavit, ita illos partim excitavit, partim interitui deinceps propiores admovit. Naami verba (3) Syrorum superbiam et contemtum, quo Israelitas prosequebantur, optime denotant; et epistola Benhadadi, quam parvi aestimaverit Israelitas, testatur: qua missa Syrum aptam

(1) Cf. 1 Reg. XXII, 1.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. V, 2 et VI, 8 sqq. Mich. ad vs. 13.
(3) Cf. 2 Reg. V, 11, 12.

belli occasionem tantam quaesivisse ipse Joramus suspicabatur (1). Neque ita multo post Syri rursus adveniunt et Samariam obsidione claudunt. Ad summas angustias urbem redigunt, omnibusque obsidionis calamitatibus incolas premunt. Parum aberat, quin Israelitae urbem, fame acerrima vexatam, incolisque passim maximopere imminutam tradidissent, cum eaque totum regnum Israelis Syris subjecissent : qui omnes terrae partes interim in suam potestatem redegisse videntur (2). Syri vero, victoriam jam reportatam putantes, epulis conviviisque tempus fallunt, festa celebrant, nihil curant — sed confestim falsus rumor eorum aures contundit, et fama perterriti, fuga tantum sibi consulere credunt. Hac ratione anxia urbs liberatur. Israelitae, inani victoria superbi, non quiescunt, antequam urbem Ramoth expugnaverint. Grave iterum proelium, exacerbatus utriusque populi animus, belli dux acerrimus. Exitus utrique aeque miserrimus. Apud Israelitas Jehu, apud Syros Hazael hanc ansam apprehenderunt regiae dignitatis occupandae. Hic Benhadadi aulicus, homo novus, crudelis, immanis, et solum bellica quadam virtute pollens, perturbatam Syriaci regni, bellis exhausti, cladibusque afflicti, conditionem aptam censebat ad hoc perficiendum. Alienatum populi in Benhadadum animum facili negotio benignum sibi reddidit et Syrorum rex creatus est. Confestim Joramum aggressus est, eumque, quamvis Judaeorum auxilia accepisset, gravi tamen clade affecit (3). Brevi post bellum renovavit, quum regnum Israelis

(1) Cf. 2 Reg. V. 6-7.
(2) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. VI, 24. Mich. ad ll. et ad VII, 6.
(3) Cf. 2 Reg. VIII, 15, 28, 29.

ex turbis ab Jehuo motis, vix respiraret, omnesque ditiones trans-Jordanenses occupavit. Auctor Regum, comparatione ducta, ab arboris amputatione, eleganter id indicavit (1). « *His*, inquit, *diebus Jehova* (*partes regni*) *inter Israelitas praescidit.* » Sub Joachazo, Jehui filio, Syri magis magisque invaluisse videntur, et Israelitas penitus suo imperio subjecisse (2). Gravis erat oppressio, ut idem testatur (3): *Joachazo*, inquit, *non amplius*, *quam quinquaginta equites et mille pedites alere decemque currus bellicos retinere concessit; nam rex Syriae eum delendo afflixerat et tanquam ad pulverem ventilaverat.* Tam gravis erat vexatio, ut nusquam Israelitis esset auxilium, nusquam refugium (4). Tunc ista mala eaque scelesta facinora perpetrasse videtur Hazael, de quibus jam antea Eliza locutus erat (5). Tunc expletum est ejus oraculum, quo enuntiaverat, eum loca Israelitarum munitissima flammis et incendio deleturum, juvenes gladio jugulaturum, infantes trucidaturum, gravidas mulieres dissecaturum, omniaque sanguine caedibusque repleturum esse. Atque talis fuit Hazaelis dominatio, tam afflicta Israelitarum hoc tempore conditio. Neque insatiabilis ejus dominandi cupido his contentus fuit; consilium etiam iniit regni Judae debellandi, et, si posset, sibi subigendi. Fortasse

(1) Cf. 2 Reg. X. 32, 33.

(2) Regum scriptor (2 Reg. XIII, 4) usurpat verbum לחץ, vocabulum, quo utitur auctor libri Judicum (IV, 3) ad gravem oppressionem indicandam, qua Jabinus, rex Cananaeorum, hoc tempore Hebraeos affecit.

(3) 2 Reg. XIII, 7.

(4) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. XIV, 26.

(5) Cf. 2 Reg. XIII, 12.

quidem partes, Joaso inimicae, Syrorum auxilium imploraverant, saltem, quum aggressi essent, Syros in expeditione juvarunt. Primum Syri Philistaeos, Judaeorum socios, sibi conciliare student, urbe Gathensium capta, quae inserviret ad eos comprimendos. Quo facto, proelia gravissima commissa sunt eos inter et Judaeos, quorum permulti principes viri caedebantur, et ipse rex vulnerabatur. Hierosolyma pergunt, urbemque obsidione clausissent, nisi Joasus pacem iniisset, soluta ingenti mulctà, qua totus fere cum templi Jehovae, tum Baalis thesaurus consumebatur. Hac ratione Syris, ut recederent, persuasit (1).

Cum morte Hazaelis regni etiam gloria marcessit : ipsi enim successit Benhadadus III, quo regnante calamitates jam conspiciebantur, quae Syris imminerent, eorumque regnum everterent : felix profecto Israelitis erat mors Hazaelis. Joachasus enim, vir non adeo fortis et bellicosus, filium Joasum duobus annis ante obitum imperii socium adsumsit, virum audacem et bellica inprimis virtute pollentem. Is fuit libertatis ille vindex, qui Israelitas jugo liberaverit, iisque in ipsorum terra saltem quietem praebuit. Quae cum adhuc vivo Hazaele perficere potuerit, quid, mortuo, fecisse censendus est ? Filium ejus Benhadadum bello petiit, tamque felix expeditionis erat successus, ut tribus proeliis Syros vinceret, urbesque aliquot recuperaret. Jerobeamus II patris vesti-

(1) Cf. cl. v. d. Palm ad 2 Reg. XII, 17-18. 2 Chron. XXIV, 23 sqq.

giis insistens, omnes expugnatas terras rursus suo regno adjecit; quin etiam bellum, quod Israelitae perpetuo adhuc contra Syros se defendendi causa gesserant, hic jam aggrediens gerere incepit. Ipsam Damascum aggressus est, et regiones Nesibeno-Hamathenses provinciam sibi subegit. Rezin, postremus Syrorum rex, quamvis regnum valde debilitatum accepisset, cum Israelitis foedus iniit contra Judaeos. Idem Syris atque Israelitis belli erat eventus. Assyrii, quorum regni fines nunc Syriae terminos attigerant, Syros adoriuntur et, capta Damasco, Syrorum regnum evertunt. Syri devicti copias suas Assyriis addunt, cum iisque conjuncti Israelitas adeunt, eorumque regnum evertunt (1).

§ XXXIV.

Arabes.

Arabia ab Hebraeis vocabatur *Terra orientalis*, et continebat omnes regiones, quae a Palaestina inde inter Sinum Arabicum et Persicum sitae erant. Tripartitam divisionem in *Desertam*, *Petraeam* et *Felicem*, quam recentiores excogitarunt, veteres orientales ignorabant. Illam intelligunt latam eam planitiem, quae a Jordane ad Euphratem se extendit : ista sita est media inter utramque et a Pelusio incipit. Secundam

(1) Cf. cl. Rosenm. ad Jesaiam IX, 11.

et tertiam partem perlustremus. Arabia Petraea valde erat montosa. Inter montes, valles passim latissimae et feracissimae. Soli proventibus non affluebat, neque tamen egebat. Coelum interdiu calidissimum, noctu frigus vehemens: quod ut evitarent tribus, quae hos tractus tenebant, speluncas plerumque petebant; hinc Troglodytae vocati (1). Incolebant maximam ejus partem posteri Ismaelis. Principes Ismaelitarum gentes erant Nabathaei, Kedareni, pecoribus nobiles, quorum cum Tyriis commercium laudatur; Meunitae vel Maonitae, magnus et potens populus, qui, cum vicinis Hebraeorum aliis plerumque conjuncti, crebras in Judaeam invasiones fecerunt (2). Recensentur inter populos, qui Josaphatum aggressi sunt. Sub Joramo gravi impetu in Palaestinam irruerunt, eoque audaciae progressi sunt, ut, quocunque rumperent, omnia delerent, caede et incendio replerent. Nec magna praeda contenti, etiam Hierosolyma aliquando occupasse et gynaeceum ingredientes, regias quoque uxores et regis filios captivos abduxisse videntur. Solus relinquebatur Achasia, qui et Joahasus vocatur (3). Dein, Ussia regnante, tertio Judaicum imperium invadunt, sed tunc magna ab eo clade afficiuntur. Cum iis nonnunquam conciliati fuisse videntur Midianitae, qui magis septentrionem versus sedes habebant. Hi primum cum Moabitis foederati, Amoraeorum armis subjecti erant: qui-

(1) Cf. Jahn ll. I, 1. pag. 80; de Troglodytis cf. Hamelsveld ll. III, 15 sqq. V. 372 sqq.

(2) Cf. cl. v. d. Palm ad Jud. X, 12. 2 Chron. XX, 1.

(3) Cf. 2 Chron. XXI, 16 sq.

bus ab Israelitis devictis, vetus cum vicinis vinculum denuo contraxerunt. Urbes habebant munitas, divitiis florebant, et magna fruebantur auctoritate. In quinque gentes divisi fuerant; suum quaeque principem vel Emirum habebat. Eadem in Hebraeos, qua ceteri, simultate adacti, aeque graviter iis resistebant. Nota gravissima, quam experti sunt Israelitae, oppressio: sed et maxima Midianitarum clades (1), qua fractae sunt eorum vires. In posterum quidem rursus convaluerunt, et potentissima et validissima inter alias tribus eorum fuit potentia; sed Hebraeos, passim in dies magis praevalentes, se superare posse arbitrabantur tantum, si cum reliquis conjuncti essent : quare de iis deinceps separatim non amplius sermo est.

Verum iis multo nobiliores erant Amalekitae. Magnam Arabiae, quae Petraea vocatur, partem tenuerunt. Eorum sedes collocantur inter Pelusium et mare Rubrum. Prorsus distinguendi sunt a posteris Esavi, quamvis eodem nomine nuncupentur. Erant hi una ex permultis tribubus, in quas Edomitarum gens dividebatur. Illi posteri Châmi, quorum patria erat Arabia; unus idemque populus, qui Cananitae, quos Israelitae ex Palaestina expulerunt. Ex Arabia enim oriundi, huc tetenderunt, veteres terrae incolas finibus detruserunt, eorumque terram occuparunt. Alii in Arabia remanserunt, et communi Amalekitarum nomine postea vocati sunt. Arabes de iis saepius mentionem faciunt, tanquam omnium hujus re-

(1) Cf. Jud. VII et VIII.

gionis antiquissimo et potentissimo populo (1). Multo ante Israelitarum exitum ex Aegypto impetum fecerunt in Aegyptum, (quando fuerit, definiri nequit) et ut videtur, maximam partem huc migraverunt ibique tantopere valuerunt, ut per ducentos quinquaginta annos ibi regnasse ferantur. Fuerunt sine dubio *pastores* illi, de quibus antiquissima Aegyptiorum historia refert; qua opportunitate plurimae in Graeciam coloniae abierunt. Post longum temporis intervallum Aegyptii, Amalekitarum imperii pertaesi, finibus eos detruserunt. Quo facto alii in Africam, alii in Arabiam recesserunt (2).

Amalekitarum, qui in Arabia remanserant, imperium interim increverat, et reditu popularium ex Aegypto, et postea a fugitivis Cananitis certe incrementa accepit. Adeo valuere, ut Israelitas, desertum peragrantes, aggrederentur. Gravissimum profecto proelium, ex quo Israelitae tamen superiores evadunt! A Bileamo laudantur tanquam omnium populorum antiquissimus et primarius (3). Postea gravis eorum in Hebraeos fuit simultas, grave odium, quod ut vehementius exercerent, cum vicinis quoque se conjunxerunt. Ita cum Moabitis et Ammonitis conciliati, Judicum tempore Hebraeos subjecerunt (4). Dein cum Midianitis saepius in Palaestinam irruerunt, omnia vastarunt, deleruntque (5). Sed nullum bellum gravius, quam cum

(1) Cf. Michaelis Specilegium I, p. 170 sqq.
(2) Cf. Forster in Epist. Specilegio Michaelis adjecta, p. 9 sqq. Jahn II. II, Th. p. 26 sq.
(3) Cf. Num. XXIV, 20.
(4) Cf. Jud. III, 12, 13.
(5) Cf. Jud. VI, 4, 5.

Saulo (1). Hic enim maxima eos clade affecit, eorum regem Agagum cepit, nomen, quod *tribuum principium primarium* denotat; quodque omnium regum commune nomen fuisse videtur. Quibus nondum contentus, ipsam regionem devastavit, urbes expugnatas delevit, atque ita populum, antea auctoritate valentem, penitus fere confregit. Eodem consilio, quo postea Achabus Benhadado, Saulus Agago pepercisse videtur, ut nempe eum regem, sibi tributarium, constitueret (2).

Non, ut vulgo censent, Amalekitae erant Nomades : plurimi quidem eam vitae rationem agebant, rei pecuariae operam navantes : alii vero urbium erant incolae, quo nomine ab Arabibus celebrantur. Complures habebant urbes, easque munitissimas (3).

Neque, hac clade exterriti, Hebraeos infestare desierunt. Haud ita multo post, Saulo bello contra Philistaeos implicito, meridionalem Palaestinae partem invasere, urbem, quae Ziklag vocatur, incendio delerunt, multis captivis deductis. Nota est Davidis de iis victoria (4) : notum, quantopere his cladibus afflicti, a Davide in posterum denuo fracti sint (5).

(1) Cf. 1 Sam. XV.

(2) De hac clade et Amalekitarum potentia cf. Hess. ll. VII, 71.

(3) Josephus Ant. Jud. VI, 7. § 2. ταῖς πόλεσι, inquit, τῶν Ἀμαληκιτῶν προσέβαλε (Σάουλος). καὶ τὰς μὲν μηχανήμασι, τὰς δὲ ὀρύγμασιν ὑπονόμοις καὶ τείχεσιν ἔξωθεν ἀντῳκοδομημένοις, τὰς δὲ λιμῷ καὶ δίψει, τὰς δὲ ἄλλοις τρόποις ἐπολιορκήσας καὶ λαβὼν κατὰ κράτος.

(4) Cf. Sam. XXX.

(5) Cf. Sam. VIII, 12.

Ne igitur miremur, deinceps de iis raro mentionem fieri. Infenso animo, praedae inhiantes, cum aliis Arabum tribubus conjuncti, Judaeis molestissimi, invasiones passim renovarunt, donec sub rege Hiskia a Simeonitis, qui iis erant proximi, postremo fusi sunt, qui alios interfecerunt, alios in fugam converterunt. Quo facto Bileami vox evenit.

Ex tota antiquitate una omnium nobilissima est Arabia felix, digna eo cognomine cum situ, tum proventibus. Regio erat praestantissima, quae, sita in extrema Arabiae parte ad sinum Persicum, Arabicum, et mare Indicum, quod veteres Erythraeum vocarunt, peninsulam referebat. Loca maritima sunt arenosa, plana, et nimio solis calore et pluviae inopia plerumque sterilia. Verum interiores regiones eo fertiliores atque ita feraces, ut bis quotannis solum conseri possit. Casia, myrrha, thure, balsamo, aliisque aromatibus terra abundat: gemmis praeterea, auro, aliisque pretiosis metallis omnium fere regionum est ditissima.

Cuschitae, Chami posteri, primi fuere incolae et in occidentalibus oris jam antiquitus habitabant. Orientalem et meridionalem partem tenebant Joktanidae, quos Arabes vocant Cachtanienses. Condiderunt Cuschitae latissime patens et potentissimum regnum; in eoque consentiunt, qui de eo tradiderunt, tam veteres quam recentiores. Fuit regnum unum omnium antiquissimum, ejusque initium, remotissimis constituendum est temporibus. Postea Joktanidae, huc se conferentes, in unum populum cum iis coaluisse videntur. Condita Saba, urbe

deinceps mercatura nobilissima, populus Sabaeorum, regnum Sabae nomen accepit. Mercaturae praecipue, et terrae situ et soli fertilitate allecti, operam navabant; cujus primordia eodem modo antiquitate sunt recondita, quo imperii incunabula. Id vero constat, eos haud ita multo post trajecisse fretum Bab-El-Mandeb : facile prorsus negotium! Quo facto coloniam deduxerunt in oppositam Abyssinae vel Aethiopiae oram. Confirmant hanc traditionem Abyssini, qui majores suos ex Arabia oriundos esse, prae se ferebant. Coloni urbem condiderunt, quam Metropoleos eos nomine Sabam vocarunt; Graeci vero Meroen, quod nomen Cambyses in sororis honorem ipsi imposuit (1). In his terris imperium proferentibus, florentissimum regnum evasit : nam per complures annos utramque Arabiae Aethiopiae oram eidem regi subjectam fuisse constat. Postea demum separata regna orta sunt. Narrant de tribus Indorum, Joktanidarum, et quatuor Cuschaeorum imperiis (2). Plures enim in posterum gentes, in iisque Indi, has regiones petiverunt, cui opportunitati Habessinia nomen debet; denotat *populorum permixtionem* (3).

Celeberrima fuit Sabaeorum gens laetissimo, quod cum aliis populis habuerunt, commercio; cujus vestigia in viis munitis adhuc supersunt, quarum rudera ipse Niebuhrius conspexit. Nota mercatura, quam Phoenices jam antiquitus primum terra

(1) Cf. Josephus Ant. Jud. II, 10, § 2.
(2) Cf. De Indorum in Africam adventu Philostratus in vita Apollonii XIX initio, et nota in editione Olearii huic loco subjecta.
(3) Cf. Michaelis in Specil. I, p. 144 sqq. 179 sq. Jahn ll. I, 1. p. 76 sqq.

dein mari, cum iis fecerunt : nota Indorum, nota Edomitarum; sed maxima praeterea Hebraeorum. Ante Salomonem Arabiae proventus a Phoenicum catervis hi accepisse videntur, sed Salomo majora molitus, populum mercaturae etiam participem reddere cupiebat. Edomitis jam antea a Davide subjectis, portus Elath et Ezion-Geber tenebat. Foedere cum Phoenicibus renovato, cum his expeditionem suscepit. Ophir petunt, quo nomine inter alias terras, divitiis affluentes, etiam Arabiam felicem dignam censent. Tum Sabaeis imperabat regina, luxus ostentatione, opulentia et magnificentia illustris, sed ingenii dotibus multo nobilior, Balkis. Audita fama eorum, quae Salomo perfecerat, ea iter in Palaestinam suscepit, foedus cum Hebraeorum rege pepigit, atque ita utrumque populum arctiore vinculo connexuit. Sed principum amicitia plerumque politicis ratiociniis innititur; idem etiam fundamentum fuisse videtur hujus foederis. Salomone mortuo, ejus imperium in duas partes dividitur, cujus fama ad Sabaeos quoque defertur. Malek igitur, nomen regi inditum, qui sorori, Balki, successit, proprio fortasse nomine deperdito, alia molitur consilia. Novimus Sabaeorum regni latitudinem (1) : hoc fortasse amplificare cupiebat. Expeditionem parat tali imperio et consilio aptam. Per desertum Arabiae tendit, in transitu alias gentes sibi adjungit, atque ita exercitus mirifice augetur. Philistaei, partes Cuschaeorum amplectentes, Judaeis terribiliorem etiam reddunt hanc expeditionem. Tandem procedit ad fines regni Judaici, cujus tam firmae erant

(1) Cf. Hess. ll. IX, 77 sqq.

internae regni vires, ut talem impetum perferre potuissent; cui regnum Israelis profecto succubuisset. Asa, qui tunc Judaeis praeerat, ipsi obviam venit, et maxima eum clade affecit, quamvis exercitui multo minori imperaret. Chronicorum auctor Judaeorum victoriam verbis, ipsi temporibusque, quibus scripsit, propriis, commemoravit : *Jehova*, inquit, *Cuschaeos percussit; et fugerunt; eosque persecuti sunt Asa, ejusque exercitus, quem secum habebat : ceciderunt ex Cuschaeis (omnes), quoniam neminem vivum relinquebant : nam fracti sunt coram Jehova, et coram ejus excercitu* (1). Jehova, ut victoriam populo reportandam daret, usus esse videtur rationibus, e natura desumtis. Atque hic Arabum traditio juvat : tradunt enim, magnam excercitus partem, arena obvolutam, interiisse (2). Huic opportunitati non aptior fere locus, quam Arabiae deserta, in quorum vicinitate proelium commissum est. Vento forte vehementi exorto, arena in altum sublata densis nubibus in hostes fertur : quo facto, perturbati, nescii, quomodo vitae consulerent, fugiunt. Israelitae, his quoque perterriti, diu eos persequi nequeunt. Malekus cum paucis effugit, et in imperium redux, nullo modo gloriae suae se prospicere posse arbitrabatur, quam, si post infelicem expeditionis exitum monumentum conderet, quod consilii saltem memoriam conservaret; quod, si hodie exstat, Judaeorum victoriam op-

(1) Cf. 2 Chron. XIV, 11-12. in ea narratione fortasse dominet studium illud, quo omnia miraculis et immediato Jehovae interventu explicare solet Chron. auctor.

(2) Exstat haec de Balkis successore traditio in appendice, adjecto quaestionibus Michaelis, Niebuhrii operibus appositis.

time testetur (1). Utrum nomine *Benefici* dignus fuerit, nec ne, testimoniorum inopia non constat; neque certis argumentis probari potest, utrum Aegyptum subegerit, quod alii suspicantur (2).

In posterum de Cuschaeorum regno, quod ad Judaeorum historiam attineat, nihil memoratur. Mercaturam inter utrumque regnum factam fuisse, non improbandum videtur, quae saepius obtinet, et necessario fit, quamvis simultas intercedat. Hiskiae demum tempore obiter rursus de iis mentio fit. Sanheribus, fama adventus Taraconis, quem Hebraei Tirhakan vocant, audita, subito recedere statuit.

Hic fertur victorias extendisse per universam Africam ad mare usque Atlanticum, et columnas Herculis; idque eo facilius ipsi fuit, si teneamus, viam catervarum per mediam Africam tetendisse (3).

Sanheribus igitur, his auditis, cohibere volebat, quominus, impetu facto, per meridionalem ejus imperii partem Taraco imperium latius proferret.

(1) Si ad tempus attendamus, Maleki cum Zerachi expeditione comparamus, chronologiae ne ullum quidem discrimen animadvertere videmur : quod cuique appareat, qui tempus, inde a Sabae reginae adventu ad hanc usque historiam decurrens, secum reputet. Est vel maxime periodus 50 annorum; Balkis fortasse diu regnavit, vel nuper post adventum imperium acceperat. Adventus ille non ante 20 annum Salomonis imperio accidit. (cf. 1 Reg. IX, 10 cum X, 12). Primis Asae imperii annis sine dubio suscepta est haec Cuschaeorum victoria; et Malekus certe aliquod tempus consumsit in tanta expeditione paranda, quae igitur ejus imperii initio non statuenda videtur.

(2) Cf. Marshami Canon Chronicus. pag. 414 sqq.

(3) Cf. Michaelis praef. ad Jesaiam. pag. 31 sq. edit. Belg.

Ac jam porro tacet de iis historia. Id tantum Arabes referunt, permultos Judaeos deinceps in Arabia felici inventos fuisse, qui utrum jam antea mercaturae causa eo se contulerint, quod fieri possit, an Chaldaeorum impetum huc effugerint, latet.

§ XXXV.

Assyrii.

Assyria initio admodum parva erat regio, sita ad Tigrin, in regione, quae hodie Kurdistan vocatur, et quaerenda videtur in iis tractibus, qui fluminibus, Zabo majori minorique, irrigabantur. In septem dividebatur provincias, quarum quatuor tantum ipsi Assyriae annumerandae sunt. Nimrodi aetate (1) quatuor primariae Assyriae urbes enumerantur, Ninive, Rechoboth-Ir, Kalah et Resen (2). Quidquid autem de antiquissimo hocce Assyriae regno ex libris V. T. definiri possit, perobscurum est. Graeci de tempore, per quod regnum exstiterit, maximopere dissentiunt; attamen Herodotum sequi, tutius esse videtur, qui per 520 annos Assyrios per Asiam superiorem (τὴν ἄνω Ἀσίην), non per totam Asiam regnasse, affirmat, antequam Medi ab iis defecerunt (3). Neque obstat, quominus

(1) Cf. Gen. X, 11.

(2) Cf. Michaelis in praef. ad Jes. pag. 10. Jahn ll. I, 1. pag. 51 sq. Muntinghe ll. VII. fig. 306 sqq. qui h. l. de incunabulis Assyriorum accurate acuteque exposuit.

(3) Cf. Muntinghe ll. pag. 122 sqq. 305 sqq. Medi enim defecerunt eodem anno, quo Sanheribus gravem illam cladem accepit. Cf. 2 Reg. XVIII et Jer. XXXVIII.

fidem ipsi habeamus, si hoc discrimen bene teneamus, Herodotum non scripsisse, magnum illud et potentissimum regnum, quod fuerit postea, tamdiu exstitisse : his enim et res ipsa et orientalium historia repugnet, qua vidimus tantae molis imperium non tamdiu persistere posse (1).

Primum igitur Assyrii septentrionales, et fortasse orientales Asiae partes, petivisse videntur : alliciebant eos amoeni tractus, et fertilissima Armeniae loca, mari Caspio vicina. Habitabant ibi plerumque Nomades, et populi, quibus ipsi humanitate antecellebant. Jam majorem, jam minorem, habebant auctoritatem; temporis tamen intervallo hic fines latius protulerunt, in his se confirmarunt, ad eumque, qui futuri erant, populum conformati sunt. Neque in occidentem his temporibus abiisse videntur : ibi inveniebant regna et populos, quibus nondum pares erant; quo facto, non mirum accidat, V. T. scriptores his temporibus altum de iis silentium tenuisse. Quum Israelitae in deserto commorarentur, de iis quidem Bileamus vaticinatus est (2); sed populum tantum memorat, qui in posterum demum potens evasurus esset. Porro eorum mentio fit aetate Davidis (3): verum eo saepius deinceps in Hebraeorum annalibus occurrunt. Illis enim temporibus ipsorum victoriarum theatrum tam longe a Palaestina erat remotum, ut exinde de regno ipso dubitari non mereatur. Porro Ju-

(1) De antiquissimo Assyriorum regno, ut vocatur, cf. Gatterer *Welt-Gesch.* I, 300 sqq.
(2) Cf. Num. XXIV, 22-24.
(3) Siquidem Beth-Rechob intelligenda sit urbs Assyriae 2. Sam. X, 6. et Ps. LXXXIII si is ad hoc tempus referendus sit, quod tamen dubio obnoxium videtur.

daei, bellis perpetuis impliciti, nondum cum aliis populis ea instituerant commercia, quae sub Davide, Salomone, et postea habuerunt. Eo intervallo Assyrii tam potentes evaserunt atque ad tantam prosperitatem felicitatemque pervenerunt, cujus specimen ostendit incredibilis fere splendidae illius metropolis descriptio. Urbs vocatur magna (1), quo epitheto Hebraei raro tantum de urbibus utuntur; neque id tantum, verum etiam hanc celebrant, tanquam urbem, prae ceteris maximam; loquendi formulam adhibentes, quae cum Graecorum θεῖος, apud Homerum tam frequenter obvia, convenit (2). De urbis amplitudine, splendore, magnificentia, incolarum frequentia, omnes conveniunt, qui de ea tradiderunt. Ambitus trium dierum vel circiter tredecim milliarium Germanicorum; incolarum numerus, qui vicies centenorum millium superabat, aliaque, hic ad memorandum ampliora, talem prosperitatem testantur. Niniven agnoscimus, regni metropolin, secundum quam dimetienda est totius imperii conditio, quod quo magis floreat et accrescat, eo magis regni caput. Situs ad Tigrin, mercaturae aptissimus, urbem tam nobilem reddidit. Pons utramque oram conjungebat, quum ceteroquin flumen vix trajicere possent. Huc iter flectebant catervae, cum Assyriorum, tum aliarum gentium : statio fiebat mercaturae Mesopotamiae; atque ita maxima illa incrementa accepit.

(1) Cf. Jona I, 2. העיר הגדול.

(2) Cf. Jona III, 3. vocatur ibi העיר גדו להל אלוהים. Cf. Jahn ll. pag. 52 sq. Cl. Rosenmüllerus in scholiis ad h. l. ubi cum antiquorum, tum recentiorum de hac urbe testimonia complura attulit.

De amplitudine regni Assyriaci veteribus iis temporibus, quamquam nihil certe affirmari possit, vestigia tamen nonnulla supersunt, quae indicant, regnum aliquando se extendisse per Asiam minorem ad mare usque, cujus regna ipsi subjecta et tributaria erant, in quibus etiam regnum Trojanum; unde explicatur, quomodo fieri potuerit, ut tot tantasque copias Trojani habuerint, ut obsidionem contra conjunctam Graecorum vim tamdiu sustinere potuerint. Memnon saltem, praefectus Trojanorum, sedem habuisse videtur Susis; cujus rei indicium est Memnonium, quod alii perperam Aegyptiacae originis fuisse voluerunt. Quae, si ulterius disserendi locus superesset, pluribus confirmari possent. Id tantum in tanta antiquitate apparet, regnum Assyriorum ab hac parte, praevalente in dies Lydorum auctoritate, maxima detrimenta accepisse.

Complectebatur Assyria, quum Hebraeorum rebus immisceretur, Armeniam, Mediam, Persiam (1), Mesopotamiam, et quotquot terras expugnarunt. Haec Assyriae regni erat conditio. Finitimorum Syrorum magnum et satis potens regnum diu cohibuerat, quominus victorias suas per has terras propagarent. Obstabant praeterea duo flumina, in oriente plerumque regnorum fines, Tigris et Euphrates. Sed jam non amplius impediebant flumina, non obstabant regna; tanquam

(1) Cf. Jahn II. pag. 66. — Postea adjecta est Syria universa ad mare usque Mediterraneum (cf. Michaelis in praef. ad Jes. pag. 19 sq.); pars item Arabiae. Herodotus Sanheribum vocat βασιλῆα τῶν Ἀσσυρίων καὶ Ἀραβίων; cf. etiam dicta Bileami (Num. XXIV, 21-22). Intellexit fortasse Herodotus tribus in Syriae planitie vagantes.

torrentes, a montibus dilapsi, qui, cum impetu ruentes, omnia secum ferunt; ita quoque Assyrii in finitima regna incidunt, et primo Syros devincunt, postea Israelitas. Phoenices quoque hoc bellum internecinum ne evitare quidem posse videntur: nam Salmanassar Tyrios aggreditur; sed pax brevi componitur.

Sed merito jam quaerunt, quomodo factum sit, ut regnum Judae in posterum Assyriis resistere potuerit: quod ut manifesto appareat, attendendum est ad ipsam regni Assyriaci, variam his temporibus et fluctuantem, conditionem; historiam ipsam inspiciamus ad gravem hanc quaestionem solvendam.

Omnes populos sub jugum Assyriorum fere redactos invenimus. Alterum regnum alterius fortunam sortitum est, cum propter vicinitatem, tum propter aliquam societatem. Pace cum Phoenicibus inita, Assyrii Aegyptum subigere conantur, sed aliis forte bellis impliciti, consilium suum nondum perficere poterant. Recedere coguntur ad suas ditiones tuendas. Post Assyriorum recessum Aegyptii Philistaeam et partes quasdam regni Israelis occupasse videntur. Quo audito, Sargon, qui Salmanassari in imperio successisse videtur (1), praefectum, nomine Tartam misit, qui cum exercitu per oras maritimas in Philistaeam tendit, atque urbem munitissimam, Aschdod, expugnat, eo fortasse consilio, quo facilius expeditionem in Aegyptum susciperet. Urbs enim iis eo majoris erat momenti, quum propugnaculum esset Asiae et Africae;

(1) Cf. Muntinghe in Annot. 248. Cl. Rosenmüllerus ad Jes. XX.

quam si tenerent, tutum refugium nacti erant, in Aegyptum pergentes. Tres annos in eo bello consumsisse videtur, ac tandem Aegyptios cum Aethiopibus, qui conjunctis viribus Assyriis resistere conabantur, gravi clade affecisse (1). Aegyptum eos invasisse non probabile est : Assyriorum enim copiae revocatae sunt ad alia forte bella gerenda. Neque tamen consilium Aegypti subigendae missum fecerunt; adversus quam Assyriorum expeditiones inprimis susceptae sunt.

Interjacentes populi necessario horum bellorum participes fieri debebant. Vidimus apud Romanos, quid barbarorum impetus effecerint, quibus ne Romani quidem, quamvis Israelitis Syrisque potentiores, resistere potuerunt.

Quemadmodum egregie Hoseas sensim et paulatim decrescentem Israelitarum potentiam saepius comparaverat cum morbo, vires conterente, ita quoque bellis civilibus tinea et putredo internas regni vires consumserat (2). Jam vero expletum est ejusdem oraculum : *Ego Leonis instar fiam Ephraimitis ; et Leonis catulus Judaeis* (3). Nam Assyrii, leonum instar, in Israelitas irrumpunt : exercitus, orientalium more ingentes, et pompa magnifica ornati (4), crebris invasionibus omnia vastant et depopulationibus destruunt, cum aquilae impetu ubique ir-

(1) Cf. Michaelis praef. in Jes. pag. 29 sq. idemque ad Jes. XX.
(2) Cf. V. d. Palm et Rosenmüllerus ad Hoseam V, 13.
(3) Cf. Iidem viri cll. ad Hos. VIII, 10.
(4) Cf. cl. Rosenmüllerus ad Jes. VIII, 7. pag. 321.

ruunt (1). Israelitae impendentem interitum effugere conantur: alii Memphidem petunt, alii apud hostes ipsos refugium quaerunt; quod nusquam inveniunt : ipsi cives civibus diffidunt : alii alio se convertunt : terra incolis privatur : ac tandem superstites devincuntur, in captivitatem abducuntur (2). Atque haec sors fuit Israelitarum, hic regni Israelis exitus. Tales fuere Assyriorum invasiones; talis Phuli expeditio, talis Tiglath-Pilezari, talis postremo Salmanassaris.

Neque tamen Judaeos, quamvis ejusdem originis populum, subegerunt. Hi enim foedus habuerunt cum Assyriis, cujus ratio, etiamsi initio eadem fere fuerit, ac si Assyriorum dominationi subjecti fuissent, cohibuit tamen, quominus Assyrii hoc regnum everterint. Callidum profecto erat hoc Assyriorum consilium, quo populum sibi conciliarent, qui quantopere iis auxiliari posset in Aegypto subigenda, quisque intelligit. Si Judaei cum Aegyptiis facerent, optime intellexerunt, quanti detrimenti sibi futurum esset tale quid ad propositum perficiendum. Atque hoc est, quod bene tenendum est in sequenti Assyriorum historia rite perspicienda.

Assyrii enim, bellis, quibus post Sargonis discessum implicitі fuerant, peractis, rursus Aegyptum subigere conati sunt. Sanheribus, Sargonis successor, expeditionem parat : neque amplius Judaeis parcit, quorum rex cum Aegyptiis jam foe-

(1) Cf. Hosea VIII, 1.
(2) Cf. Hosea IX, 16.

dus inierat. Anno igitur decimo quarto regni Hiskiae cum ingenti exercitu in Aegyptum proficiscitur, sperans fore, ut Palaestinam transiens, Judaeos supprimeret (1). Assyrii Jordanem trajiciunt apud lacum Gennezareth et, maris littora tenentes, in Aegyptum pergunt (2). Hiskia, adventante Assyriorum exercitu, statim se subjecit (3) : sed nihilominus Assyriorum rex, quo melius ipsi cederet suscepta in Aegyptum expeditio, regnum Judaicum, cujus perfidiam metuebat, evertendum esse arbitrabatur, ut hoc sibi tutum refugium esset. Omnes igitur regni Judae urbes occupat, exceptis Lachide et Hierosolymis (4). Lachidem obsidet, Rabsacen Hierosolyma mittit, cujus verba documentum praebent odii et vituperationis, quibus Assyrii Judaeos prosequebantur. Grassatur quidem pestis, et totam Judaeam vastationibus suis affligit; sed nihil ipsum a proposito deterret, et hoc perficere unicum est, quod desiderat. Sed quid accidit? Fama auditur, quae latissime extenditur, viresque eundo accipit : narrant, Tirhakan cum maximo exercitu adventasse. Quo audito, Sanheribus nihil prius faciendum sibi esse putat, quam ut suas ipse ditiones tueatur, ne hostis, itinere per desertum peracto, in regnum suum incideret, armis Assyriam occuparet, eamque victoriam victoriis suis adderet. Sed antequam hoc consilium

(1) Cf. 2 Reg. XVIII, 21. Jes. XXX et XXXI. Herodotus II, cap. 141. Jes. X, 14. Ex quibus posterioribus locis apparet, Sanheribi expeditionem Aegyptum inprimis spectasse.

(2) Cf. Michaelis praef. in Jes. pag. 32 sqq. Ad hoc tempus fortasse referendum est oraculum Jesaiae in Philistaeos (Jes. XIV. 31).

(3) Cf. 2 Reg. XVIII, sqq.

(4) Cf. Jes. XXXVI et XXXVII.

perficere poterat; ecce, pestis, vento mutato, etiam in castra Assyriorum defertur, ita ut una nocte totus ejus exercitus fere periret. Atque hic erat finis tam audacis et initio felicis expeditionis (1). Ipse Sanheribus Niniven aufugit, eoque quum pervenisset, a filiis natu majoribus, Adramelecho et Sarezare interficitur; qui conjurationis auctores principes fuisse videntur, ut paternum regnum sibi vindicarent. Quidquid sit, id constat, clade maxima, conjuratione erupta, imperium maximopere concussum et debilitatum fuisse. Brevi tamen suppressa est conjuratio, regisque filii, quum ipsi cives hos interficere vellent, in Armeniam se receperunt, ubi in speluncis et antris montium Ararati tutum refugium reperire potuerint (2). in Armenia posteri eorum diu regnasse feruntur (3).

Neque tamen omnes discordiae sedatae sunt: quod conjicias ex octo annorum interregno atque bellis civilibus, quibus Assyriorum imperium labefactatum, tum fortasse interiisset, nisi alter Sanheribi filius, tandem rex creatus, regnum a cladibus rursum recreasset, prudentia, qua valebat, labe-

(1) Cf. Michaelis praef. ll. idemque ad Jes. XIX, 18-19. Jahn ll. II, 1, 190 sqq. ubi Herodoti narratio (II, cap. 141) ex hac historia egregie explicatur.

(2) Cf. Muntinghe ll. VII, 312. Marsham ll. 514. Cl. v. d. Palm ad 2 Reg. XIX, 37. Conjecturam protulit, an hi Sanheribi filii fortasse ex serva nati fuerint; quod cum adsumatur, optime intelligitur, quare hi, imperandi facultate exclusi, ejusmodi conjurationis socii fuerint. Utrum vero huic conjecturae verba Josephi (Antiq. Jud. X, 1. § 5) repugnent, nec ne, dubio obnoxium videtur.

(3) De Armenia montibusque Ararati cf. exquisita annotatio Cl. Rosenmülleri, *Handbuch der Bibl. Alterthumskunde, I, Band I, pag.* 251 *sqq.* (1824).

factata restituisset, et virtute, qua pollebat, regnum, aliis populis subjectis, mirifice auxisset. Neque tamen pristinam, omnibus partibus absolutam, imperii gloriam restituere potuit. Nam eo tempore, quum imperium intestinis discordiis dilaceraretur, Medi, hac opportunitate usi, Assyriorum dominationi se subtraxerant, et Arbace auctore ab his defecerant. Quod accidisse videtur decimo quarto anno regni Hiskiae, quod optime congruit cum Herodoti narratione, de tempore, per quod Assyrii per Asiam dominarunt. Medi enim, populus bellicosus et fortissimus, cujus virtus et fortitudo saepius celebrantur (1), diutius Assyriorum jugum ferre recusabant. Quamvis per longum tempus libertatis causa bellum gererent, tamen virtute tandem superabant, aliosque, ut ipsorum exemplum sequerentur, adhortabantur. Babylonii certe, qui Assyriorum dominationi quoque subjecti fuerant, eorum vestigia premebant (2). Verum non is erat Asar-Haddon, ut talia pateretur. Primum igitur provincias, quae ab eo defecerant, rursus subigere volebat. Medorum violentia reprimi non poterat, contra Babylonios igitur se convertebat, eosque sibi subjecit. Occupatas in Syria ditiones tuetur et Judaeos rursus aggreditur, qui cum Babyloniis se conjunxerant, eorumque regem Manassem, Babylonem abducit (3). Praecipuus auctor fuisse videtur coloniarum, quae in devictam Israelitarum regionem deductae sunt. Salmanassar, cui vulgo tribuuntur, incolas in terra reliquerat,

(1) Cf. Herodotus I, cap. 95. et Diod. Sicul. II, 34.

(2) Munthinge ll. 313, et 2 Reg. XX, 12-18.

(3) Cf. Marsham, ll. pag. 514 sq.

principibus eruditisque viris tantum abductis (1). Asar-Haddon bellum cum Aegyptiis renovavit, quod, morte impeditus, filio pergendum reliquit, Saosduchaeo (2). De eo ejusque successoribus nihil certi referri potest. Id vero constat, post Asar-Haddonem res Assyriorum in pejus ruisse. Reges enim, non contenti suo jam satis magno imperio, tunc plura insuper appetierunt, et regnum suum, quod propter molem ingentem sustinere non amplius poterant, amiserunt. Regni vero interitum festinaverunt Chaldaeorum incursiones. Medi quoque interim auctoritate in dies valere incipiebant. Babylonii libertatem rursus adepti, florebant, qui continuo id agebant, ut, conjunctis viribus, Assyriis resisterent, quod ipsis tandem feliciter evenit. Nam Assyrii in posterum eorum impetus coercere non potuerunt; anno DCI Ninive a Medis occupata, et funditus deleta est : qui finis fuit regni Assyriaci.

§ XXXVI.

Aegyptii.

Aegyptus regio erat latitudine et fertilitate insignis. Agros laetissimos interdum subito excipiunt tristia deserta, et colles arenosi impendent pratis viridibus. Nilus, per mediam terram cursum persequens, Aegyptum in duas aequales partes divisit:

(1) Cf. Marsham ll. p. 510 et 515. Hamelsveld ll. IV, 322 sqq.
(2) Cf. Muntinghe ll. pag. 313.

quarum altera, occidentalis, arenosa est et tota fere deserta; altera montosa. Montes marmora varii coloris et immensos lapides praebebant, materiam, qua Aegyptii aedificia, magnitudine magis quam pulchritudine insignia, exstruere solebant. Montosa loca vallibus et pratis latissimis interdum distinguuntur; arenosa fertilissimis nonnumquam tractibus, quos Oaseis vocant. Ante omnia memoranda est vallis Nili, ut vocatur, feracissima et longissima. Hic prima fuit civitatum sedes; in utraque fluminis ora subito surgebant aedificia, templa, oppida. Extenditur vallis ad planitiem, non ubique similiter fertilem, quae a duobus inprimis Nili ostiis includitur, indeque nomen *Delta* accepit. Postea crebris invasionibus, discordiis fertilitas multum inminuta est; et reperta sunt monumenta, arenis obruta, ubi olim segetes laete crescebant. Non igitur hodiernae terrae conditionis habita ratione, de antiqua judicari aequum est. Antiquitus jam fuit, et diu permansit horreum multis gentibus, non solum, quum regnarent Pharaones, verum etiam quum Ptolemaei et Romani principatum tenerent.

Primum forte post diluvium incolis frequentata est Aegyptus superior. Gens Phatrusima (1) prima hanc regionem invasisse videtur. Exculti sunt Aegyptii coloniis maxime Indorum, quae, primum remotissimis temporibus in Aethiopiam delatae, permultas hac in terra urbes condiderant. Porro in Aegyptum descenderunt, incolas agriculturam docuerunt, doctamque sedibus fixis adsuefecerunt. Quod quo melius ipsis cederet,

(1) Cf. cl. Rosenmüllerus ad Gen. X, 14.

quid aptius, quid simplicius, quam templum condere : quod conditum medium inter omnes accolas, omnes petunt, apud quod omnes se conjungunt, cujus terras excolunt; quo facto agricultura hominum constituit societatem, cujus vinculum est religio (1). Hac ratione paulatim permultae hujusmodi coloniae dimittuntur, aliae alio. Brevi accrescit quaeque tribus, vel νομος; donec tot parvulae existunt civitates, quot Nomi. Summa auctoritas erat penes excultiores, qui sacerdotum munere fungebantur, et simul imperium tenebant. Accolae aliam castam formabant; ad aliam rursus redigebantur novae advenae. Ita orta est castarum divisio, ita casta sacerdotalis omnium principatum obtinebat. Temporis lapsu parvae illae civitates aliae aliis potentiores fiebant. omnium antiquissima in Aegypto superiori, Thebae, alias sibi subegit : in media Aegypto Memphis, quae mox, Patriarcharum jam aetate, civitas potens facta fuerat, humanitate insignis, et civilibus institutis confirmata (2). Haud ita multo post, Josepho mortuo, accidit invasio *pastorum*, quos *Hyksi* vocant, quosque forte Amalekitas fuisse vidimus. Aegyptum occuparunt, superiori tantum parte excepta; eamque tenuerunt per ducentos annos, quo tempore Israelitae in Aegypto commorabantur. Sub eorum dominatione casta sacerdotalis eam, qua antea fruebatur, auctoritatem amisit; quamvis hi Aegyptiorum religionem adsumsisse videantur. Tandem vero rex Thebaidos, Thumosis, eos ex finibus expulit,

(1) Cf. Heeren, *Handbuch* pag. 65 sqq. et Ideen ibi laudat. II Th. : cui adjungatur Philostratus in vita Apollonii III, cap. 20.

(2) Cf. Jahn II. II, t. pag. 17 sqq. Heeren, *Handbuch* II. 69 sqq.

et Aegyptum sub suam potestatem totam redegit. Ac jam incipit Aegyptiacae historiae periodus splendidissima. Dolendum omnino de ea non nisi fragmenta, eaque densissimis tenebris obvoluta, exstare. Neque tamen Sesostridis gloriam obscurare potuerunt. Sunt enim ejus facta illustriora, tot tantaque, ut sine dubio pluribus regibus attribuenda videantur.

Neque improbandum videtur, si omnia, de Sesostride relata, facta perlustremus, regem quemdam, qui sub hoc nomine lateat, circa Davidis tempora Aethiopiam et maximam Africae partem sibi subjecisse (1). Salomo, his auditis, sua interesse censebat, cum principe vicino, tamque potenti, se conciliare: idque tantum impedivit, quo minus in Asiam victorias tunc temporis Aegyptii proferrent. Non mirum igitur accidit legentibus, Salomonis regno diviso, hoc consilium eos perficere voluisse. Fortasse quidem sub finem Salomonis aetatis pristina, quae inter utrosque reges obtinebat, amicitia paulatim imminuta est, sive mortua sit Pharaonis filia, sive foedus aliis de causis dissolutum fuerit. Saltem Jerobeamus ipsi, ut antea Hadadus, gratus fuit; qui ad regiam dignitatem evectus, imperium suum cum Aegyptiis arctius constrinxit, recepto vitulorum cultu; et certissime non defuit iis incitandis, ut in transitu Judaeos expugnarent, quo magis suum imperium confirmaret et bellum, quod ipsi imminebat, cohiberet (2). Quinto igitur anno regni Rehabeami Aegyptiorum rex (*Sisak* eum vocat Chronicorum auctor, nomen,

(1) Cf. Marsham ll. 370.
(2) Cf. Hess. ll. IX. 54 sqq.

a *Sesostride* non admodum diversum) cum maximo exercitu Judaeos aggressus est, permultas urbes, easque munitas, occupavit et Hierosolyma ipsa, quum huc usque pervenisset, obsidione clausisset, nisi Judaei maximo tributo pacem emissent (1). Tributarios quidem reddidit Judaeos; non diu tamen Aegyptiorum imperio subditi fuisse videntur; inprimis quoniam Sesostris iter perrexit et post ejus obitum Aegyptiorum res collapsae et in pejus mutatae sunt. Israelitas ex foedere non adortus est, sed intactos reliquit. Victorias longe lateque protulit; postque novem annorum intervallum in Aegyptum rediit, ubi haud ita multo post mortuus est (2), relicto filio successore, imperio, saltem tali, ut videtur, minus apto. Neque etiam immensa regna diu consistunt: docet hoc historia orientalium, docet quoque Aegyptiorum. Ne igitur miremini, si brevi Cuschaeos, qui certe antea non subjecti, verum debilitati fuerint ab Aegyptiis, convaluisse, et novis victoriis famam suam, Sesostridis factis obscuratam, jam ejus exemplo incitatos, denuo longe lateque propagasse videamus. Iis enim Aegyptii ademerant ditiones, trans mare sitas; quibus recuperatis, Zerachus per Arabiam magnam istam expeditionem suscepit.

Quae deinceps in Aegypto facta sint, latet. Narrat Herodotus (II, 111) successorem Sesostridis caecum fuisse, quod fortasse indicet historiam, multis lacunis interruptam, et ob-

(1) 2 Chron. XII.

(2) Cf. Marsham. ll. saeculo XIV, 376 seqq. saeculo XV. pag. 413 seqq.

scuram (1). Ex hac autem tenebrarum caligine, qua eorum temporum historia involuta est, hoc tantum apparet, Aegyptios jam majori, jam minori usos fuisse felicitate. Aegyptus, quae sub Sesostride uni regi parebat, postea fortasse in duo vel plura regna divisa est. Hac opportunitate casta sacerdotalis maximam adepta est auctoritatem, quae in dies accrevit. Sacerdotum aristocratia cum monarchali dignitate arcte connexa fuit, et reges, quamvis non semper a sacerdotibus crearentur, plerumque eorum dominio subjecti erant. Sacerdos summus τοῦ Phtha, omnium primarius, regi oppositus erat. Religio cum civitate conjuncta, sacra publica et privata, publica denique monumenta castae sacerdotali summam apud populum reverentiam et auctoritatem praebebant, et perpetuo servabant. Praeterea omnia in civitate munera sacerdotes obtinebant. Quae, si conjunxerimus, non mirum subeat, si et externos victores iis gratificari, eosque sibi conciliare conatos fuisse, reperiamus. Quum enim sacerdotibus interdum castae militaris auctoritas adversata esset, orta est gravis illa inimicitia, qua se invicem prosequebantur quaeque perpetuo aemulatione augebatur. Hoc ansam dedisse videtur multis discordiis, variisque tumultibus, quibus usi Cuschaei vel Aethiopes Aegyptum sub suam potestatem redegerunt et per aliquot annos tenuerunt. Sabaco primus narratur fuisse Aethiopum rex, circa Jerobeami II tempora, quem arcessitum putant a sacerdotibus, quos regum suorum pigeret. Quo mortuo vel reges ex casta sacerdotali victorum nomine regnarunt, vel ipsi

(1) Cf. *Heeren Handbuch* pag. 76.

victores imperium sibi vindicarunt. Hoc tempore Israelitae, Philistaei et Phoenices foedus habuerunt cum Aegyptiis, quorum regem Hebraei vocant *So*, Herodotus Σεθῶνα (1). Foedus consociatis non magnopere profuit. Rex iste enim suam tantum castam curavit, militarem omnino neglexit, eodemque modo parum de hoc foedere sollicitus fuisse videtur. Ne igitur miremur, Prophetas debilitatam Aegypti conditionem saepius Israelitis in memoriam revocasse, unde nullum auxilium exspectare potuerint. Utrum Cuschaeorum rex, Taraco, Aegyptum rursus aggressus sit occasione magnae illius, quam in Africam suscepit, expeditionis, disertis verbis affirmari nequit. Id vero constat, haud ita multo post ortum esse in Aegypto duodecim regum imperium, qui quindecim annos conjuncti regnarunt. Tandem unus eorum, Psammetichus, sibi soli imperium vindicavit, anno DCL, initio regni Manassis regis Judaeorum.

Ac jam cum novo historiae periodo Aegyptii rursus in scriptis Hebraeorum occurrunt, eorumque res ab hoc inde tempore inter se valde connexae sunt: ad quas explicandas ad Aegypti hoc tempore conditionem accuratius attendamus. Neque hic historia nos relinquit, et certior esse incipit.

Psammetichum, fortasse quidem quod exteris nationibus, Graecis et Phoenicibus, nimis faveret, isti reges in ultimas inferioris Aegypti oras ejecisse videntur. Hic vero, a Graecis

(1) 2 Reg. XIV, 7. Herod. II, 141.

auxiliis adjutus, quibus accedebat factio, quae ipsius nomen profitebatur et per Aegyptum dispersa erat, adversarios vicit, regnoque potitus, totius Aegypti caput elegit Memphidem. Ipse habitabat Sai, ubi minus ipsi timendi erant Sacerdotes, et propiores habebat milites Graecorum. Ab eo inde tempore Aegyptus a Graecis magis frequentata et sacerdotum auctoritas valde imminuta est, quos rex ne ornandis quidem templis sibi conciliare potuit. Magna eorum pars in antiquam patriam, Aethiopiam, se contulit : quos secutus est ingens militum numerus, qui regis agendi rationem indigne ferebant. Hi novas urbes et civitates in Aethiopia condiderunt. Psammetichus enim perpetuo de adversariis suis sollicitus, milites Jonios et Caros retinuerat, quos, magnis muneribus donatos, per agros ordinis militaris in inferiore Aegypti parte distribuerat. Alios insuper peregrinos milites conduxit, quod de ejus successore, Nechone, inprimis constat (1). Jeremias enumeravit Cuschaeos, Puteos, Lydos. Putei patriam habebant ad mare Atlanticum, neque post Mosen ante Hiskiae imperium in libris Hebraeorum occurrunt (2). Sed ab hoc inde tempore mercenarii erant Aegyptiorum et Tyriorum, quibus, expeditionibus mercaturae causa susceptis, innotuerant. Videntur omnino hoc tempore, stipendiis apud exteros factis, tantopere in oriente inclaruisse, quantopere postea apud Romanos (3). Nec minus tunc claros se reddiderunt Lydi, Asiae eo tem-

(1) Cf. Jerem. XLVI, 9.
(2) V. c. Nahum III, 9. Ezech. XXVII, 10. XXXVIII, 5.
(3) Cf. Michaëlis in Specil. II. p. 164.

pore populus fortissimus. Potentissimum profecto hac aetate fuit eorum imperium, quod, ut credibile est, maximum cum Asiaticis populis, Phoenicibus inprimis, et cum Aegyptiis post Psammetichum, commercium habuit (1). Graeci, maximis praemiis invitati, complures in Aegyptum confluxere, atque ita Aegypti facies prorsus immutata est.

Psammetichus, liberali indole et ingenio incitatus, confirmato imperio, bellis implicabatur cum vicinis gentibus. Assyriorum victoriis resistere cupiens, expugnavit urbem Aschdod, quam post XXIX annorum obsidionem cepit; sive tunc ab Assyriis, sive a Philistaeis ipsis, praesidiis instructam. Neque verosimilitudini repugnat, Judaeos, qui eo tempore, quum Manasse ab Assyriis in captivitatem abductus fuisset, rege privati fuerant, Aegyptiorum militum protervia et audacia permultas calamitates perpessos fuisse, partim vexationibus, partim praedationibus (2).

Circa ea tempora, quibus Aschdod expugnata est, ponenda videtur Scytharum expeditio, qui in Philistaeam usque processerant, multis terris jam subactis. Probe distinguenda est eorum et Chaldaeorum invasio. Psammetichus precibus tantum et muneribus eos a consilio ulterius procedendi avertere potuit. Recedentes, templum Veneris vel Astartes Ascalonense depraedati sunt (3). Suspicantur, urbem Beth-Schean, in ripis

(1) Cf. Michaelis II. 117 sqq.
(2) Huc forte respexit Jerem. (II, 16). Cf. cl. v. d. Palm. ad h. l. nisi referendus sit locus ad tempora, Josiae morti proxima.
(3) Cf. Herod. I, 103 sqq.

Jordanis sitam, in memoriam ejus expeditionis *Scythopolin* dictam fuisse. Quod si factum sit, Jordanem hoc loco trajecerunt, et Judaeorum impetum fortasse quidem timentes, per medias pristinas Israelitarum terras in oras maritimas tetenderunt. Hebraeorum scriptores ne ullam quidem hujus historiae mentionem faciunt : sed non mirandum est hoc silentium; quum ista expeditio, prudentia Psammetichi prohibita, ne minimam quidem vim habuerit in Judaeorum res : praesertim quoniam Regum et Chronicorum auctoris consilium non tulit, ut accuratam, omnibusque numeris absolutam vel perfectam utriusque regni historiae narrationem praeberent (1).

Psammetichus arma latius certo prolaturus fuisset, nisi mors eum impedivisset. Mortuo successit Necho, quem eodem nomine apud Hebraeos novimus. Multo majora, quam pater, animo agitabat : magnum, cui imperabat imperium, mercaturae fructuum particeps reddere volebat. Itaque isthmum perfodere tentavit, sed frustra. Cum Phoenicibus foedere conjunctus, expeditiones facere constituit, vel potius renovare. Consilium habebat Africae circumvehendae. Classes aedificavit, alteram in mari Rubro, alteram in mari Mediterraneo.

Sed omnium maxime sollicitatus erat de Chaldaeorum seu Babyloniorum in Asia victoriis, quibus resistere omnibus viribus tentabat. Copias igitur per oras maritimas in Palaestinam deduxit, et sine intermissione processit ad portum Acconis,

(1) Cf. cl. Rosenm. Handb. II. p. 272 sqq.

quae et Ptolemais vocatur. Josias, qui tunc Judaeis praeerat, et cum Chaldaeis societate junctus fuisse videtur, Aegyptiis restitit. Hi victores e proelio recedunt, mortuo Josia, et ulterius in Asiam progrediuntur. Fortasse ipsa Hierosolyma adorti sunt, ipsum saltem regem ceperunt, aliumque crearunt (1). Quarto demum anno cum Chaldaeis conflixit Necho, victoriis interim ad Euphratem usque prolatis. Grave fuit proelium apud Circesium, diu ambiguum, tandem Chaldaeis prosperum. Profligantur Aegyptii, qui uno proelio omnes subditas in Asia provincias amittunt. Nebucadnezarus eos in Aegyptum usque persequitur, omnia vastans, incendio caedeque replens. Brevi tamen recedit, audita morte Nabopolassaris. Aegyptus a clade mox se recreavit, novisque sub Psammi, qui anno DLXXXVIII Nechoni successerat, victoriis, de Aethiopibus reportatis, regni splendorem auxit. Orta sunt sine dubio ista perpetua cum iis bella exsulum et fugitivorum moliminibus, qui antea huc se contulerant. Cum hoc rege Judaei foedus inierunt adversus Chaldaeos, et primum quidem Jojakimus, qui cum Nechone societate jam fuerat conciliatus. Foedus renovavit Zedekias, a Chaldaeis rex constitutus, qui regno privatus est, eversis Hierosolymis. Psammis, bello Aethiopico implicitus, Judaeis auxilium praebuisse non videtur.

(1) Cf. Jerem. II, 14-17.

§ XXXVII.

Babylonii.

Nusquam fere terrarum tam profuse natura dona sua largita est, quam iis tractibus, qui Babyloniae nomine nobis innotuerunt (1). Quamvis quidem saepius a barbaris populis occupata sit, et postea rursus expugnata, regio semper soli cultura nobilitata, semper terra florentissimis urbibus celebrata est. Jam remotissimis temporibus, et quid mirum? Babylon sedes fuit societatis humanae (2); perpetuo nobilis mansit, eamque dignam censuit Alexander Magnus, quam non tantum caput universae Asiae, verum etiam totius imperii regiam crearet. Post ejus eversionem aliae urbes demum florere incipiebant, Seleucia, Ctesiphon, Bagdad, aliae; eamque sibi gloriam vindicare potuerunt, cujus indicia Balsorae inprimis rudera posteris saeculis ostendunt (3).

Si ad regionis situm attendamus, sitam invenimus inter mare Mediterraneum et Indicum, in vicinia sinus Persici, et maximorum Asiae fluminum. Sponte exinde intelligitur, omnes populos huc confluxisse, non tantum ex tota Asia, verum etiam ex universo orbe cognito : omnes huc spontatas

(1) Cf. Herodot. I, 193.
(2) Cf. Gen. X, 8-10.
(3) Cf. Heeren Ideen I Th. 2 Abth. p. 145 sqq.

fuisse ex oriente et occidente merces, quae Babylone venales exhibebantur, et tanquam in horreum quoddam conferebantur: ita exstitit totius Asiae forum. Frequens eorum cum Phoenicibus omnibusque populis mercatura omnibus nota (1): nota, quae cum Hebraeis etiam obtinebat: quam testentur toties memoratae chlamydes Babylonicae, tapeta splendida, acu pulcherrime picta, annuli aliaque.

Antiquissimae Babyloniorum historiae fragmenta tantum supersunt. Nimrodes, Chusi filius, fortis venator, potens factus, inter suos primus auctor fuit condendae Babylonis; cujus regnum, amplum licet fuerit, cum eo etiam niteriit (2). Nam brevi post Ninus Babyloniam regno suo adjecit, quo mortuo, Semiramis, filii nomine, regnum administravit, regiae sedem Babylonem deduxit, urbemque, latissime amplificatam, magnifice ornavit. Postea, maxima clade accepta, Ninyae regni administrationem tradidit. Hic ad imperium sustinendum non aptus erat: qua opportunitate Babylonii fortasse usi sunt ad deficiendum (3). Horum regum, quamquam admodum parvum, nihilominus deinceps valde floruit. Babylonii enim libertatem nacti, per aliquot secula sui juris fuisse, suosque reges habuisse videntur. Mercaturae unice intenti, per illud tempus latissima commercia fecerunt, sed navigationi, quamquam sinus Persici vicinitas huic faciendae quam maxime op-

(1) Cf. Heeren ll. p. 148 sqq. 175 sqq.

(2) Gen. X, 8 sqq. Jahn. Bib. Arch. II; 1, 7 sqq.

(3) Cf. Gatterer Weltgesch. I, 300 sqq. et 294.

portuna fuit, minorem operam dederunt. Desiderabatur enim ligni copia (1). His operam navantes, ditiones suas non dilatare, sed quas tenerent, potius tueri conabantur. Accrescente enim in dies Assyriorum potentia, perpetuo iis timenda erat talis regni vicinitas, cujus dominationis non semper quoque immunes manserunt. Nam Salmanassar, ad regiam dignitatem evectus, Babyloniam regno suo adjecit, et more tunc usitato, Asar-Haddon colonos inde in terras Israelitarum deduxit (2). Neque diu tamen eorum imperio subjecti fuerunt. Babylonii enim, ab Assyriis alienissimi, quamque occasionem arripuerunt, qua se horum jugo liberarent. Mortuo igitur Sanheribo, non missam fecerunt deficiendi occasionem, et tunc a Medis adjuti sunt. Rex creatus est Merodach vel Berodach-Baladan (3) qui, quo magis regnum suum constitueret et adversus Assyriorum impetum tueretur, nihil intactum reliquit. Odio, quo Babylonii in hostes eos ferebantur, indulgens, nihil prius faciendum sibi esse existimavit, quam ut hostium inimicos sibi amicos redderet. Hoc consilio ad Hiskiam, tunc satis potentem et honoratum, legatos misit, qui ei gratularentur, quum ex morbo convaluisset; et simul amicitiam vel foedus cum eo inirent (4). Sed non diu libertate fruebantur Babylonii. Nam mortuo rege, nulloque successore relicto, per octo annos nemo Babyloniis praeërat: qua opportunitate usus est Asar-Haddon, ut Babylonios rursus subigeret. Arma etiam

(1) Cf. Heeren ll. p. 160 sqq.
(2) Cf. cl. Rosenm. ad Jes. XXXIX v. 1. Muntinghe ll. VII, 311.
(3) Cf. 2 Reg. XX, 12-18 et Jes. XXXIX, 1 sqq. Rosenm. ad h. l. Jahn ll. p. 192.
(4) Cf. Rosenm. ll. supra.

contra Judaeos aliosque populos convertit, illorumque regem, Manassem, captivum Babylonem traduxit (1). Post aliquot annos Babylonii in libertatem rursus se vindicarunt, atque tunc Manassem in regno restituerunt. Utrum haec rerum conversio acciderit, auctore Belesi, auxiliantibus Medis, non satis constat. Si ita acciderit, hac ratione forte historia horum temporum explicanda videtur. Medi, qui jam antea desciverant, quo magis libertatem suam confirmarent, omnia moliti sunt, quibus Assyriorum potentiam penitus confringerent. Itaque eorum rex, (fuit fortasse Phraortes) (2) auctor fuit, qui Babylonios ad suas partes traheret. Belesis, vir majore auctoritate pollens, Assyriorum fortasse in Babylonia Satrapa, his annuit. In societatem recepit Arabum quoque principem, Chaldaeorum certe ducem quemdam praestantissimum, qui tunc temporis Syriam peragrabant, Assyriamque incursionibus devastabant, et auctoritate in dies magis magisque valebant. Medi Niniven occupabant, quo facto ipse rex Sardanapalus, qui et Saracus dicitur, ad summas angustias redactus, una cum palatio flammis periit (3).

Interea Nabopolassar, Chaldaeus quidam, regni administrationem acceperat. Chaldaei enim, quemadmodum Gothi, aliique Barbari sub Romanorum imperio, jam tunc eam adepti

(3) Michaelis ad 2 Chron. XXXIII, 12 sqq.

(4) Cf. Herod. I, 101.

(3) Sic optime explicari posse videtur narratio Diod. Sic. II, cap. 24 sqq.

erant auctoritatem, ut ad regiam dignitatem obtinendam ipsis pateret aditus.

Chaldaei enim aliunde erant orti, et bene distinguendi sunt ab ordine vel casta eruditorum, quae hoc nomine insigniebatur; qui, cum origine fuerint Babylonii, quomodo nomen illud adepti sint, non constat. Eodem modo Chaldaei prorsus distinguendi sunt a Scythis. Chaldaeos igitur intelligimus populum antiquissimum, qui antiquitus habitavit in locis, mari Euxino vicinis. Fuerunt inter eos alii, qui planities, alii, qui montes incolerent : hi ferociores, illi excultiores. Eandem regionem antiquitus fortasse incoluerunt, in qua Graeci et Romani, qui eos secuti sunt, Chalybes collocarunt (1). Describitur ab iis regio tantum montosa, metallis abundans, ferro inprimis nobilis. Cum bellicosae asperaeque gentis descriptione, quam veteres de Chalybibus tradunt, optime congruit Chaldaeorum in V. T. delineatio. « *Gens fuit*, » inquit Jeremias, « *immanis, antiquissima, cujus linguam ignorabant, cujus sermonem non intelligebant Hebraei; cujus pharetra similis est patenti sepulcro, gens heroum. Venturus est*, inquit, *ex aquilone populus, gens magna ex finibus terrarum, quae arcus tractat, lanceasque quatit; crudelis et immisericors, voce strepens, maris instar; equis insidens, ad pugnam viriliter instructa* (2). »

Ex Chaldaeorum terra, saltem ex ejus vicinia, egressus est

(1) Cf. Michaelis in Specil. II. 77 sqq.
(2) Cf. Jerem. V, 15-16. VI, 22-23.

Abrahamus, ab eoque inde tempore non amplius in V. T. recurrit Chaldaeorum mentio. In septentrionem enim tetendisse videntur, ibique cum aliis nomadibus se conjunxisse, alios devicisse, atque ita ingentem in modum aucti, ad tantum, tamque potentem populum accrevisse. Hinc non mirum est, eos Hebraeis plane ignotos factos fuisse, eosque usos esse lingua Hebraeis aeque atque Aramaeis, non intelligenda; quod ex nominibus propriis v. c. apparet. Quando primum Asiam invaserint, non constat. Fuit certe non ita multo post regnum Achasi. Id vero affirmari potest, eos mox in coloniam esse redactam ab Assyriis. Nam hi, perpetuo molestis eorum invasionibus affecti, postquam eos vicerant, non melius eos coercere se posse arbitrabantur, quam si certas sedes iis concederent, quae colonia *Chaldaeae* nomine celebrata est, rite distinguenda ab eorum patria. Vario consilio condita est ea colonia: primo quidem ut sensim mansuefierent, sed et praeterea, ut terram aggeribus munirent ad Euphratem coercendum, in cujus vicinia sedes acceperant; ac denique ita optime inservire possent Assyriis, Babyloniis cohibendis, quorum in Assyrios odium novimus. Quae tamen spes eos fefellit (1). Chaldaei enim, his sedibus acceptis, cum finitimis Babyloniis paulatim magis se conjunxerunt, eorum mores, eodem modo, quo Germani Romanorum, quin etiam Babyloniorum linguam recepisse videntur. Antiquam eorum linguam in aula et publicis monumentis fortasse servarunt; nomina saltem nonnulla hoc indicant. Quidquid sit, jam intelligitur, quomodo fieri potuerit, ut Chal-

(1) Cf. Jahn ll. I, 1. pag. 69. Michaelis ll. II, 82 sq.

daeum sibi regem Babylonii crearent; quem fortem, strenuum, alacrem, optimum libertatis vindicem futurum esse sperabant.

Chaldaei, antequam in coloniae formam erant redacti, maximam partem regionis amoenitate allecti, apud Babylonem castra metati sunt, quae muris circumdabant, turribusque muniebant. Hac opportunitate Babylon fortasse eam latitudinem acceperit, quam Herodotus ipsi tribuit (1). Ita temporis lapsu novae oriuntur urbes, aliae amplificantur (2). Chaldaeis regionem tenentibus, et tamquam inundantibus, mirum non videtur, colonias tunc temporis ex Babylonia abiisse in oras sinus Persici, ubi tuti ab invasionibus et securi, mercaturae studio optime indulgere potuerint. Atque inde eorum mercatura maxima incrementa accepit. Eo enim tempore condita esse videtur urbs Arabiae, Phoenicum commerciis deinceps nobilissima, Gerra, cujus incolae navigationi inprimis operam dederunt, et frequenti cum Indis mercatura civitatem, divitiis mirifice ditatam, nobilissimam reddiderunt et felicissimam (3).

Nabopolassar primos imperii annos consumsit in novo regno constituendo : initio enim de victoriis reportandis non adeo sollicitus fuit. Idem est, qui in V. T. Nebucadnezar dicitur (4).

(1) Cf. Herod. I, 178.
(2) Cf. Heeren ll. pag. 168 sqq.
(3) Cf. Heeren ll. pag. 121. 168 sqq. 213 sqq.
(4) Cf. 2 Reg. XXIII, 29.

Filium habebat ejusdem nominis, quem regni socium adsumsisse, et excercitui praefecisse videtur. Saltem cum patre aliquamdiu regnavit, quem debilem fuisse Josephus affirmat (1). Patris nomine hic expeditionem suscepit contra Aegyptios, quorum rex Pharao Necho Asiam armis suis subigere cupiebat et, Josia, Assyriorum, vel potius Chaldaeorum socio, in proelio occiso, Judaeam sibi tributariam fecerat (*). Hunc igitur Nebu-

(1) Josephus contra Apionem I, 19. Jahn. II. 197.

(*) Pharao Necho, ut suspicantur nonnulli, (Cf. Michaelis ad 2 Reg. XXIII, 29 Jahn II. 195 sqq.) copias, classe impositas in Palaestinam trajecit, sed, ut videtur, perperam: erat ista agendi ratio recentioris aevi et minime Aegyptiis hujus temporis accommodata, qui postea demum rei nauticae operam dederunt. Verum cum exercitu per oras maritimas eum tetendisse vero simile est, quod etiam Ptolemaeorum et expeditionum cruciatarum aetate fecerunt, desertum, quod Aegyptum inter et Judaeam situm est, transeuntes. Nimium horrorem plerisque injecit illud desertum, qui ideo tale quid excogitarunt. Non habet vero, quod aliquem deterreat. Iter Gazâ Memphidem erat tantum triginta horarum, et Memphis insuper sita erat in media Aegypto. — Secundo observari meretur in Nechonis expeditione permagna properatio. Judaei, sive vallem Esdrelonensem pugnae aptiorem putaverint, sive ad pugnam non parati fuerint, Aegyptiis initio non resistunt, qui etiam consilium non habuisse videntur Judaeorum laedendorum. Ergo juxta maris littora ad hanc vallem procedunt. Hic praelium committunt, Josia moritur. Celeri impetu expeditionem pergit Necho et ad Euphratem usque Asiam expugnat: nam ulterius procedendi ejus consilium non tulisse videtur. In transitu forte a Judaeorum partibus, qui Aegyptiis favebant, invocatus, Hierosolyma cepit, et Joahasum, qui interea tres menses regnaverat, secum in Aegyptum abduxit. (Nam *καδύτις* apud Herodotum certo est Hierosolyma: Cf. Heeren Ideen II. p. 123 sqq.: quod confirmatur exinde; quod Arabes urbem appellare solent *kods* vel *sanctam*. *Καδύτις* igitur non est nisi הקדושה vel simpliciter קדשה *sancta*: per Syriasmum, permutatur ש cum ת). Babylonii interim majori in dies auctoritate valebant, quorum progressus cum Necho audivisset, quarto anno post cum excercitu iis resistere conatur apud Circesium. — Tertio; bene observanda est clementia, qua usus est Nebucadnezarus, quaeque in omnibus ejus factis apparet. Hanc initio fortasse adhibuit ad Judaeos sibi conciliandos, perspiciens regnum suum tunc non satis adhuc stabilitum fuisse, et Aegyptiorum potentiam, quam non immerito timebat, metuens. Si

cadnezarus coercere tentabat, eumque apud Circesium devicit, Aegyptios ex Asia expulit, et hac victoria imperium suum confirmavit. Circa hoc tempus mortuus est Nabopolassar, a cujus obitu imperium Chaldaeo-Babylonicum initium duxit (1). Nebucadnezarus II vir fuisse videtur, animi quidem gloriae cupiditate abrepti, attamen generosus, beneficus, et in hostes vel perfidos benignus, clemens; ceterum in plerisque magnus (2).

Nebucadnezarus, devictis Aegyptiis, in Judaeam perrexit, quae tunc Aegyptiis obediebat. Verosimiliter a partibus, quae Chaldaeis favebant, ac jam inferiores erant, invocatus est. Mortuo Josia, populus Joahasum regem creaverat : non sine causa eum Jojakimo, filio Josiae natu majori, praeponens. Fortasse enim indole melior et regno aptior erat, saltem universo populo magis placebat. In ejus locum Aegyptii Jojaki-

vero attendamus ad rationem, qua usus est v. c. in expugnatione Hierosolymorum sub Zedekia, animadvertimus firmiores jam factos fuisse Babylonios, quod ex omnibus patet. Quarto luculenter ex hac historia insuper apparet consuetudo, antiquis populis propria, regiae familiae mitius tractandae, etiamsi terram expugnassent. Idem fecerat Saulus erga Agagum; idem Davides erga Ammonitas. Davides, postquam hos devicisset, regem iis praefecit sibi tributarium ex ipsa regia familia, a qua tam graviter laesus erat. Regem nempe constituit regis mortui Nahasi filium, Hanunisque fratrem, Sobi. (Cf. 2 Sam. XII cum 2 Sam. XVII, 27). Idem observari potest de Nebucadnezaro, qui regiam Judaeorum familiam eodem modo reveritus fuisse videtur, aliquem semper, qui huic annumerabatur, regem constituens. Eodem modo Cambyses regiae familiae pepercit, postquam Aegyptum expugnavisset. De hoc argumento dignissima est, quae legatur Herodoti observatio III, 15.

(1) Cf. Michaelis ad Jerem. XXV, 1. 2 Reg. XXIV, 1.

(2) De indole et charactere Nebucadnezari, vid. Michaelis ad 2 Chron. XXXIV, 6.

mum regem constituerant, a partibus, quae ipsorum nomen prae se ferebant adjuti, ad quas optimates inprimis pertinuisse videntur. Populus id aegre ferebat, et vicissim Chaldaeorum auxilium implorabat. Hae partes principatum obtinuerunt, quamdiu Chaldaeis rex Judaeorum obediret.

Nebucadnezarus post brevem obsidionem Hierosolyma cepit. Jojakimum primum quidem, catenis vinctum, Babylonem abducere voluisse videtur; sed, mutato consilio, eum restituit, ipsi imperium tradidit, attamen sibi tributarium reddidit, multis templi vasibus, aliisque rebus quibuscunque abreptis. In fidei gratiam juvenes quosdam nobiles obsides secum duxit. Ab eo inde tempore Chaldaeorum in Judaeos dominatio incipit (1).

Tertio anno rursus defecit rex Judaeorum Jojakimus, qui, ut videtur, ab Aegyptiorum rege incitatus erat, quocum foedus inierat. Contra Chaldaeos se sustinuit ad mortem usque. Nam Chaldaei, his cognitis, Hierosolyma iterum obsidione claudunt. Judaei pertinaciter urbem defendunt. Rege interim mortuo, filius ejus Jojachinus anno aetatis decimo octavo ad regiam dignitatem evehitur; non diu imperio gaudet, neque ipse, sed mater ejus nomine regnat (2). Brevi urbem Chaldaei expugnant, tertio mense et decimo die post mortem Jojakimi. Mortuum regis rebellis corpus, foras ejectum, feris dilace-

(1) Cf. v. d. Palm ad 2 Reg. XXIV, 1. Jahn ll. 198 et 201 sqq. Daniel I, ✝ 1 sqq.
(2) Cf. Michaelis ad 2 Reg. XXIV, 8.

randum praebent; ipsum regem, Jojachinum, cum optima Judaeorum parte, abducunt; in ejusque locum alterum Josiae filium, Zedekiam, regem restituunt, qui Chaldaeorum nomine regnum administraret. Verum et is postquam cum Aegyptiis denuo foedus inierat, a fine XII annorum a Chaldaeis petitur, qui, deletis Hierosolymis, eum interficiunt atque ita regno Judaico finem imponunt.

CONCLUSIO.

§ XXXIII.

Ad locum respicere, in quo diu versati sumus, quem morandi tempus nobis jucundum reddidit, non est exigua voluptas, semper nos arridet, semper nos apud se retinet, et denuo attrahit. Pictorem agentes, facillime ejus tabulam exhibere, eumque locum, ab omni parte delineatum, oculis subjicere possemus. Eodem modo Palaestinam non relinquemus, antequam oculos converterimus ad sancta illa loca, quae nos tamdiu apud se detentos retinuerunt. Sunt rudera illa nobilissimarum tunc temporis urbium, sunt rudera Hierosolymorum et Samariae, quae ex longinquo cernimus. In mentem nobis revocent, quae aliquando gesta fuerint, prosperitatem et calamitates, felicitatem et bella; sed causas quoque utriusque urbis eversionis, causas, quibus factum est, ut regnum Judae diutius perstiterit, quam regnum Israelis.

Et quis est, qui ea loca adspiciat, cui non subeat, ipsum regni divisionem jam necessario ansam dedisse, et dare debuisse exitio utriusque regni; et quamvis utrumque ejusdem sortis particeps fieret, alterutrum tamen, quod infirmius futurum esset, eam calamitatem prius experturum esse. Et regnum Israelis novimus, quod ad ipsam terram attinet, cum ob ipsius regionis situm, tum propter mutuam tribuum minorem cohaerentiam, tam imbecille, ut jam a priori suspi-

careris, hoc ante Judaicum interiturum esse. Vidimus nimiam regni amplitudinem, quam Israelitae tueri non potuerunt. Accedebat perpetua tribuum trans-Jordanensium cum cis-Jordanensibus aemulatio, in dies aucta, magis magisque alta. Accedebat infirma civilis reipublicae conditio, institutis Jerobeami debilitata, introducto Baalis cultu penitus corrupta. Accedebat legis Mosaicae neglectus, quae unicum tantum fuit reipublicae salutis firmamentum, omnisque felicitatis fons perpetuus. Accedebat regiminis forma, ab omni parte tam perversa, et perversa civitatis moderatione adeo infracta, ut quisque merito expectare posset, calamitates exinde orituras esse gravissimas, regnique integritati et perdurationi aeque lethales.

Et revera contemplati sumus istas discordias, istas civium contentiones, ista bella intestina, perpetua, neque umquam fere interrupta, quae per se regno, exitium admoverunt. Contemplati sumus gravem istam morum corruptelam, quae omnia insuper evertit, et internas regni vires prorsus contrivit.

Atque haec erat regni Israelis conditio, si ad ipsum regnum tantum attendamus. Sed praeterea consideravimus ejus regni cum reliquis populis consuetudinem. Carebat omnibus fere, quibus splendorem externum augere posset; adjunctis etiam carebat provinciis, quae ceteroquin civitatis maxima incrementa censendae sunt : eos contra, quos sibi tributarios vocabat, hostes habebat accerrimos. Phoenices quidem ipsi maximopere profuerunt, regnique felicitatem mirifice auxerunt;

sed externam tantum : internam vero tantopere afflixerunt, ut Israelitae, moribus eorum receptis, earumdem etiam calamitatum, quibus hi affligebantur, participes fierent quasque nulla resp. vitiis moribusque deperdita effugere potest. Circumjacentium populorum odium, alienatum in Hebraeos animum novimus, quibus regnum, insuper labefactatum, vehementer debilitatum est. Inter ipsos Israelitas partium suarum habuerunt illi fautores, quorum machinationibus nihil perniciosius, nihil gravius. Syros consideravimus, eosque regni interitus primarios auctores vocavimus. Assyrios insuper terram inundantes, plus semel internecinis bellis conterentes, tandem ipsum regnum evertentes, vidimus.

Et quis est, qui haec omnia conjunctim perspiciat, cui non in promptu sint causae, quibus effectum sit, ut regnum Israelis perierit, et ante regnum Judae perire debuerit, si hoc omnibus istis calamitatibus revera non obnoxium fuerit.

Verum etiam cernimus rudera, quae tam late patent. Suntne fortasse Hierosolymorum? Sunt reliquiae nobilis illius urbis, quae eadem nos docere videntur. Ac prorsus documenta sunt temporum injuriae, quae etiam hoc regnum everterunt; illi tamen diutius, quam regno Israelis, pepercerunt. Causis enim quae hujus interitum pararunt, contraria illud integrum aliquamdiu servarunt: minus late patens regni amplitudo; mutua tribuum major necessitudo, urbis regiae templique thesaurique sacri possessio; firma civilis reipublicae conditio : legis Mosaicae observantia, sapientibus prudentum regum institutis confirmata : regiminis forma, egregie constituta; incrementa

denique, ex regni Israelis imbecillitate et tumultibus percepta. Accedebant insuper provinciae, quae regni vires perpetuo auxerunt, felicitatique haud exigua incrementa addiderunt. Mirifice adjuvabatur provinciarum possessio necessitudine, quae Judaeis cum aliis populis intercesserat. Acceperunt gravia quidem exinde damna, sed regno eo minus perniciosa, quo firmior fuerit interna conditio. Perpessi sunt similiter circumjacentium populorum odium, et nunquam exstinctam horum simultatem. Verum hostibus, licet potentissimis, resistere potuerunt : montes Ephraimitici, loca, mari Mortuo vicina, deserta Arabiae et Idumaeae tractus theatrum fuerunt proeliorum, ex quibus victores recesserunt Judaei. Cum Assyriis foedere conciliati, regnum Israelis eversum conspexerunt. Neque tamen tali sorte deterriti, horum vestigiis non insistere noluerunt. Eadem labe interim contaminati fuerant, morum corruptela. Peregrinorum cultum receperant, qui in dies apud eos magis valere inceperat. Regnum, partium studio dilaceratum, Aegyptiorum et Babyloniorum ludibrium, tandem quoque ab his eversum est.

Atque haec testari potestis, rudera Samariae et Hierosolymorum! eamdem profecto fortunam sortitae estis, atque urbes, quae olim eadem fortuna utebantur. Dignitatem et auctoritatem suam hae quoque amiserunt : internis viribus consumtis, eodem modo hostium praeda et ludibrium factae sunt. Carthago quibusnam aliis causis interitum suum debuit? Persepolis, Palmyra, Thebae, et quotquot pristinae gloriae et splendoris indicia praebent reliquias, ruderum mole obrutae, quid

aliud testantur? Aeque tristis vestrorum est adspectus, urbes, orientis aliquando corona! utilissima quidem et praeceptis plena est vestra contemplatio; non vero grata et jucunda facies. Idem erit earum civitatum exitus, quas vestra pericula cautas non fecerunt.

Atque haec sunt, viri clarissimi! quibus explicare conatus sum quaestionem, quem proposuistis; quae libenter aequo vestro judicio submitto. Quae si Vobis placeant et quaestionem satis solvant, nihil mihi gratius, nihil jucundius eveniet! Sin minus, Vos, V. C. semper grato animo prosequar, qui hac quaestione proposita, me incitaveritis, ad hanc historiae periodum amplius accuratiusque pertractandam. Quumque, disputatione ad finem perducta, prorsus mihi persuasum sit, causarum indagationem optimam esse viam ad historiam rite explicandam, verba Borgeri huic scriptioni subscribere non dubito:

> Cum igitur hoc se agere historia profiteatur, ut rerum gestarum cognitionem hominibus impertiatur, non magis ab ejus munere abesse potest causarum explicatio, quam ab aedium exstructione positio fundamenti.
>
> BORGERI Disp. de Historia Prag. pag. 9.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Nobilissima facultas Phil. Theor. et Litt. Hum. in Academia Lovaniensi auctori concessit, ut huic commentationi pauca adderet; quae antea cum aliis de causis, tum quod hujus scriptionis, antequam Lovanium mitteretur, emendandae, ac relegendae etiam opportunitate caruit.

Quoniam auctori propter locorum intervallum, Leidam inter et Lovanium interjectum, primum tantum exemplum, typis expressum, mitti potuerat, mirum non est, quo pacto longa haec corrigendorum et addendorum series oriretur.

P. 7. l. 15. *historia* lege *in historia*.
P. 8. l. 1. *quam instituit* lege *quam instituerunt*.
l. 19. דכרי — דברי et porro pro יהודה lege יהודה.
P. 10. l. 3. *illud opus diversum esse* lege *illud opus haud diversum esse*.
in notis l. 4. *se* lege *si*.
P. 12. l. 3. *ensules* — *exsules*.
l. 4. *Mosaiae* — *Mosaicae*.
l. 19. *eos adeoque* — *eosque adeo*.
P. 13. l. 2. *quin* — *quam*.
l. 4. *exspectavisset* — *exspectavisses*.
P. 14. in nota l. 1. *extinctum usque regnum conservarunt* lege *exstinctum usque regnum*.
l. 2. *adjectus* lege *adjutus*.
P. 18. l. 24. *contraxerant* — *contraxerat*.

VII.

P. 20. l. 19. *Invenimus* cet. De regno scisso post Saulum mortuum legi merentur, quae annotavit auctor libri, plus semel citati, *Erläuterung cet.* § 69, *p.* 107 *seqq.*

P. 24. l. 5. *ut vocant* lege *quod vocant* et sic etiam alibi.
P. 28. l. 3. *exstendebant* — *extendebant.*
P. 29. l. 1. *praetera* — *praeterea* et *Hebon* lege *Hesbon.*
P. 30. l. 4. *iis redundaverint* — *in eos redundaverint;* etiam alibi.
l. 24. *perspicuitate* — *perspicacia;* item infra.
P. 34. l. 12. *Nasiensibus* — *Nafisiensibus.*
l. 16. *Cananaecis* — *Cananaeis.*
P. 35. l. 13. *deserto, corac-* — *deserto, et cora-* et in. seq. lin. pro *hus* lege *chus.*
l. 22. *foret* — *futura erat.*
P. 36. l. 1. *possent* — *poterant.*
l. 5. *in bella ut nonnumquam erupit* lege *in bella nonnumquam erupit.*
P. 40. l. 14. *passum* lege *passum est.*
P. 43. l. 8. *Mediteraneum.* — *Mediterraneum.*
in nota 1. l. 2. *Paneam.* — *Paneadem.*
P. 45. l. 15. *et flumen ubique latissimum* deleatur.
l. 17. *poterat* lege *poterant.*
P. 49. l. 10. *Palestina* — *Palaestina.*
P. 53. l. 18. *ex quo-regia* — *ex quo ipse et cum eo omnium inprimis tribus regia lucra maxima fecit.*
l. 20. *clara sunt; documenta* lege *clara sunt documenta.*
P. 56. l. 12. *permagnam* lege *permagnum.*
P. 59. l. 5. *loca pecoribus pascendis aptissima.* Non tantum propterea hi tractus Judaeis maximi erant momenti, verum etiam fortasse propter terrae fertilitatem, cujus vestigia etiam nunc supersunt. Hoc probavit L. Reynier (*histoire*

de l'économie politique et rurale des Arabes et des Juifs. Gen. 1820.) Cf. *Bibliothèque universelle. XV. p.* 219. Id tantum dubio est obnoxium, utrum haec ad ea, de quibus loquimur, tempora referenda sint, nec ne. Probabile tamen est, haec loca tunc maxime propter majorem incolarum numerum laetiora fuisse, quam hodie sunt.

P. 60 l. 16. *Levitarum, qui omnes* cet. Conjiciunt nonnulli ex Ezech. XLIV, 10 : fuisse etiam Levitas, qui vitulorum cultui adhaeserint, eosque igitur in regnum Judae se non recepisse. Iidem ex ℣. 15 probare conantur, familiam Ithamaris, repulsam, quam Abjatharus a Salomone passus erat, indigne ferentem, illorum vestigia pressisse (Cf. *Cl. v. d. Palm ad locum priorem et Leydekker de statu reip. Hebr. II fol. p.* 5.) Eo probabilior est haec sententia, quoniam omnes in regno Judae Pontifices Maximi orti fuisse videntur ex stirpe Eleazaris. Hi autem serie non interrupta sibi invicem successerunt, saltem si Judaeorum relationibus cum Josepho collatis fides habenda erit. (Cf. *Leydekker l. l. p.* 200.) Qua re probata, nihil magis confirmat ordinis Levitarum in regno Judae efficaciam, omniumque, pessimorum etiam regum, erga eum reverentiam.

Levitis adde *Nethinaeos*, quorum magna fuit multitudo. Hi enim non solum orti erant ex antiquo Gibeonitarum genere, verum etiam in ipsorum numerum relati erant servi dedititii, quos Davides et Salomo Levitis adjunxerant, ut hos in sacro ministerio juvarent (Vid. Esra II : 58, VIII : 20; Nehem. VII : 60, XI : 3.). Neque tamen, quamvis in historia Regum et Chronicis de his silentium est, dubitamus, quin Nethinaei tunc temporis et deinceps exstiterint : cum ex locis all. et insuper ex Esra II : 43; Nehem. III : 31, XI : 21 constet, hos in Babyloniam quoque delatos, post exsilium ad munera sua esse reversos (Cf. *Leydekker l. l. p.* 200.).

P. 61. l. 22. *Arabum impetus* lege *Arabum impetui.*
P. 62. l. 3. *Excercitus* — *exercitus;* item infra.
l. 7. *in cujus historia* — *cujus rei in historia.*
P. 63. l. 10. *ad civitatum formam* — *in civitatum formam.*
P. 64. l. 5. *iis auxilia* — *iis auxiliari.*
P. 66. l. 10. *recuperae* — *recuperasse.*
P. 69. l. 12. *scriptore* — *scriptores.*
P. 71. l. 6. *e habita ratione, de regia* lege *et regiae habita ratione de.*
P. 73. l. 5. *Mevis* lege *Mnevis.*
P. 73. l. 7. *Sub quorum* cet. Fatendum quidem est, ut diximus p. 79, hunc cultum facile in idololatriam abire potuisse. Non tamen hoc fuit consilium Jerobeami, eorumque regum, qui ad regni usque eversionem eum secuti sunt, et haec sacra receperunt. Quod apparet 1) ex sacris retentis et mutatis: v. c. Sabbathis, Neomeniis, festis, sacrificiis. 2) Ex Prophetarum increpationibus, qui saepius Israelitas arguunt, quod Deum non justa ratione colant et vitulorum cultum a cultu idolorum diserte distinguunt: v. c. Elias 1. Reg. XVIII: 21. Imo Hoseas introduxit illos, in summis periculis ad Deum clamantes: *Nos, Israelitae, te cognoscimus* (VIII. 2.). Jurasse etiam videntur per Jehovam (IV 15.), quamquam et hoc interdum degeneravit in jusjurandum per vitulos (Amos. VIII. 14.). 3) Plerique reges, qui vitulos coluerunt, more Hebraeis proprio, filiis tamen suis nomina dederunt, quibus nomen Jehovae insertum erat. 4) Probabile est, sacerdotem, a rege Assyrio missum, qui Israelitas, aliasque in ipsorum patriam traductas gentes antiqua ejus regionis sacra edoceret, vitulorum cultum rursus introduxisse, quoniam Bethele habitabat et sacerdotibus, qui antea horum sacrorum antistites fuerant, annumerabatur. Dicitur autem is populum docuisse, *quomodo Israelitae Jehovam reveriti essent*

(2 Reg. XVII. 28.). Ex hoc Jerobeami et eorum, qui eum secuti sunt, regum consilio optime explicari potest, quam ob rem reges nonnulli Prophetarum iidem fautores nonnunquam fuerint vel eos venerati sint. Quemadmodum igitur Aegyptii Isidem et Osiridem, sub Mnevis et Apidis specie latentes, ita Israelitae Jehovam sub vitulorum symbolo coluerunt.

P. 73. l. 21. *Be* lege *Beth* et in seq. lin. pro *thel* lege *el.*

P. 74. l. 12. *ut* — *ne.*

l. 13. *Vitulorum cultus.* Apud Israelitas in horum cultum etiam receptus fuisse videtur *osculandi ritus*, qui in idolorum sacris vulgo observatur; cf. Hos. XIII. 2. De sacrificiis vid. Amos. IV. 4, 5. De cantu sacro ibid. VIII. 3, 10.

P. 75. l. 8. *notam* lege *notum.*

P. 75. Ad usum τῶν Theraphim fortasse respiciat etiam Hoseas IV. 12, si verba hac ratione explicemus : *populus meus consulit lignum suum*, (id est Theraphim) *et baculus* (vaticinans) *ipsi responsa dat;* cf. cl. Rosenmüll. ad h. l. Hunc vaticinandi ritum orientalibus communem fuisse, videmus ex Ezech. XXI. 26 (21), ubi Nebucadnezarus τοῖς Theraphim usus fuisse fingitur; cf. cl. v. d. Palm et Rosenm. ad. h. l. Causis, quare Jerobeamus facilius haec sacra populo probare potuerit, etiam hoc annumerari possit, quod ipsi fortasse et populo inprimis cognitum fuerit, Mosen nonnulla ab Aegyptiis recepisse, suisque ritibus, quibus externum religionis splendorem ornaret, accommodasse. Sic, ut de aliis taceamus, ornamenta Pontificis Maximi apud Hebraeos maxime conveniunt cum ornamentis supremi Aegyptiorum sacrorum antistitis. Cf. *Aelian.* V. H. XIV. 34 cit. ab auctore libri *Erläuterung, p.* 50 et *Larcher ad Herod. II.* 37.

P. 76. l. 20. *unanimi* lege *unanimo.*
P. 77. l. 3. *inducta* —. *introducta.*
in nota 1. l. ויצץ — ויעץ.
P. 84. l. 13. *ad morae resistendum* lege *ad morum corruptelae resistendum.*
P. 86. Quae §. XIII. prolata sunt de praestantia legis Mos. maximam partem debeo dictatis cl. V. v. d. Palm in Ant. Hebr.; cujus sermo elegans mihi adhibendus erat ad rem maximi momenti digne illustrandam. Nonnulla de eadem quaestione etiam prostant in libro l. *Erläuterung.* § 41. *p.* 54 *seqq.*
P. 94. l. 18. *Atque talis* cet. Hac fere ratione verba Herderi vertit cl. v. d. Palm in dictatis laud.
P. 107. l. 19. *Jam enim alii.* Ordinem *Naziraeorum* etiam in regno Israelis exstitisse, liquet ex Amos. II. 12, unde videmus, quanti eos fecerint Israelitae. Hi procul dubio verum Jehovae cultum una cum Prophetis sequebantur.
P. 115. l. 3. *possit* lege *posset.*
P. 116. l. 4. *ut hi* — *ut his.*
P. 117. l. 18. *Josadae* — *Jojadae.*
P. 118. l. 24. *pacis* — *pacem*
P. 123. l. 1. *Conspicias* cet. Jeremias (VIII 18.) ut ferventem, quo omnes his temporibus in deorum exterorum cultum ferebantur, ardorem notaret, h. l. sacrificii idololatrici apparatum, omniumque omnis aetatis omnisque ordinis ad hoc instituendum festinationem eleganter depinxit. Mentionem etiam injecit placentarum, quibus forte impressa erat imago Lunae. Utitur nempe voce, cujus vera significatio adhuc latet; cf. *Bielii Thes. phil. crit. a Schleusnero ed. in voce χαύων et cl. v. d. Palm ad l. l.* Columnas, in honorem solis exstructas, Ezechiel memorat (VI. 4, 6.). Sed omnium, quae legatur, dignissima est

descriptio templi, quod ubique idolorum cultu contaminatum erat (ibid. VIII; vide etiam XVI. 20 seqq. et cl. v. d. Palm ad hh. ll.). Ubi sacrorum Aegyptiorum et Syrorum rituum, qui a Judaeis recepti erant, pulchra eademque tristis tabula exhibetur.

P. 126. l. 2. *agnoscere, occisoque* lege *agnosceretur. Occiso*
P. 128. in שר מחציב lege שׂוֹר מחצירת.
P. 130. l. 22. *posterum* — *in posterum.*
P. 131. l. 12. *praeparata* — *praeparatus.*
l. 19. *Judaeis* — *Judaei.*
P. 133. l. 6. *filios quibus exequendis* lege *quibus exsequendis filios.*
l. 9. *videtur. Regum* lege *videtur Regum.*
P. 138. l. 5. *nonnunquam regibus* — *nonnumquam tum regibus.*
P. 140. l. 21. *retinuisse optimi* — *retinuisse : optimi.*
l. 22. *videtur* — *videntur.*
P. 141. l. 8. *Husa* — *Husai.*
l. 23. *celebrabantur* — *celebrabatur.*
P. 145. l. 19. *vindicarunt. Pontificis* lege *vindicarunt Pontificis.*
P. 147. l. 16. *oppositis* lege *appositis.*
P. 152. l. 12, 13. *et Abiae — agitati* lege *Abia fortibus exercitibus, patriae amore et fanatico religionis furore agitatis, bellum spirantibus.*
P. 155. l. 5. *Non alio consilio* cet. De hoc bello, Amaziam inter et Joasum gesto, pluribus exposuit cl. v. d. Palm. *Byb. v. d. Jeugd.* XIV. p. 67 seqq.
P. 160. l. 13. *proelia gessit, ingloria* lege *proelia gessit ingloria.*
P. 161. l. 19. *discordiae foverat* lege *discordias foverat.*
P. 164. l. 2. *ad Samariae scelera* — *ad ista scelera.*
l. 3. *eorum regionem Geleaditicam* lege *regionem Gileaditicam.*
P. 165. l. 2. *tamen socios* lege *hos tamen socios.*

P. 171. l. 5. *Vehementissime* cet. Quam parum solliciti fuerint Judaei his temporibus de hostium impetu, quam tuta et secura ipsis visa sit resp. media inter summa pericula, quantopere denique Prophetas, de excidio Hierosolymorum vaticinantes, irriserint, optime ex horum scriptis cognoscitur. Huc etiam spectat proverbium, tunc temporis plerisque adhibitum, Ezech. XII. 22; cf. cl. Rosenm. ad h. l.

P. 172. l. 8. *vita est, cum* lege *vita est, tum.*

P. 173. l. 23. *cum aliis populus* — *cum aliis populis.*

P. 175. l. 12. *Catervarum* cet. Notatu dignus est locus Jerem. XLI. 17, ubi mentio fit diversorii, quod a Cimhamo nomen habet, et a filio Bazzillaii, ut cl. v. d. Palm ad h. l. conjecit, forte conditum erat. Alii vulgo vertunt *Geruthcimham*, ac si esset nomen proprium loci cujusdam. Priore vero interpretatione recepta, probabile videtur, catervas Bethlehemum etiam transiisse, quae iter dein in Aegyptum flectebant, vel exinde veniebant. Aegyptios hac aetate Balsamum Gileaditicum ipsos ex Judae tractibus deduxisse conjicere licet ex Jerem. XLVI. 11. coll. VIII. 22.

P. 176. l. 20. *dromadas* lege *dromades.*

P. 179. l. 21. *Aetate Jerobeami* cet. De moribus corruptis hoc tempore cf. cl. v. d. Palm *Byb. v. d. Jeugd ll. p.* 95 *seqq.* De eorum conditione sub finem regni *ibid. p.* 158 *seq.* De luxu Jes. IX. 9. Amos. III. 15. V. 11. VI. 4. Quod ad Judaeos attinet cl. v. d. Palm ad Ezech. XVI. 15 seqq. De parietum ornamentis et picturis ibid. XXIII. 14, 15. Egregie Jesajas (III. 16 seqq.) splendidum mulieris ornamentum depinxit; cf. Jer. Thren. IV. 2, 5.

P. 190. in nota 2. נגרת lege נגרח.

P. 194. l. 11. *haec universa* — *haec universe.*

P. 196. l. 20. *Propter aquae inopiam* cet. Cum hac aquarum colluvione forte comparari possunt, quae Bar Hebraeus retulit in Chronico Syriaco p. 194. Aegyptii enim, qui Meccam profecti erant, quum in valle quadam, ubi a longo inde tempore aqua non fluxerat, pernoctarent, torrens de improviso castra eorum suffudit. Quo facto tam vehementer aquae impellebantur, ut cuncta undis abriperentur omnesque perirent.

P. 199. l. 9. *a Tiglath-Pilezare Pecacho, Israelitarum regi, ereptos,* lege *sub Tiglath-Pilezare, Pekacho, Israelitarum regi, ereptos.*

P. 199. l. 15. *Itaque Judaeis* cet. Potentiam regni Moabitici summopere celebrant Jesajas (XV et XVI) et Jeremias (XLVIII, ubi inprimis vid. ℣. 17.)

P. 201. l. 9 et 14. *Nanas* lege *Nahas.*

P. 205. l. 20. *Trogloditae* — *Troglodytae.*

l. 19. *Seichicorum* — *Seiriticorum.*

P. 210. l. 21. *Sebam* — *Selam.*

P. 211. l. 12. *Joelus,* QUI, EDOM, *inquit,* lege *Joëlus;* EDOM, *inquit.*

P. 212. l. 18. Cf. in hanc rem etiam Jer. Thren. IV. 21, 22.

P. 214. l. 1. *Philitaeorum* lege *Philistaeorum.*

P. 215. l. 5. *iterum.* — *ut iterum.*

P. 217. l. 8. *Phoenicibus* — *cum Phoenicibus.*

l. 11. *res gestae horum obscuraverunt* lege *res gestae Phoenicum horum famam maximam partem forte obscuraverunt.*

l. 22. BAAL lege BAAL *superest.*

in nota 3. נבוב — זבוב.

P. 219. l. 11. Confirmantur, quae h. l. dicta sunt ex Jer. XXV. 20. H. l. inter alias Philistaeorum urbes, etiam *Aschdod* memoratur, urbs nempe, quae superstes erat.

P. 220. l. 1. *cujus rei* — *cui rei.*

in nota priore (6) — (1).

P. 222. in nota 2. l. 2. *ρέμηνευόμενον* lege *ἑρμηνευόμενον*.
P. 223. l. 4. *subtraxisse* lege *se subtraxisse*.
P. 225. Inter ea, quae § XXXII et seqq. diximus, nonnulla desumta sunt ex dictatis MSS. cl. Peerlkampii in Hist. Ant.
P. 234. l. 9. *Tharsichsch* lege *Tharschisch*.
P. 235. l. 1. *Cum his* cet. Est haec Hamakeri, viri cl., sententia, quam aliquando in scholis proposuit.
in nota 3. מלף lege מלך.
P. 236. l. 22. *Omnibus* cet. Hujus societatis vestigia Phoenices inter eorumque colonias animadvertimus, Jer. XXV. 18 seqq. Ubi inter Reges, qui Hierosolyma legatos miserant ad foedus contra Chaldaeos ineundum, etiam recensentur ✠. 22, reges Tyri, Sidonis et *orarum maritimarum*, quo nomine colonias intelligi, apertum est; cf. *Gesenius Wörterbuch in voce* אי *p.* 33.
P. 237. l. 11. *pretiosissimis inhiantes, summum rebus bonum* lege *pretiosissimis rebus inhiantes, summum bonum*.
P. 242. l. 1. *subtili confecta* lege *subtiliter confecta*.
P. 252. l. 7. *Neque insoluta erat* — *Neque insolita erat*.
l. 12. *Hujusmodi virum.* — *Hujusmodi vicum*.
in nota 2. חגורת — חוות.
P. 253. l. 2. *Regum quidem scriptor tamen* lege *Regum tamen scriptor*.
l. 21. *Naami* lege *Naämani*.
P. 254. l. 1. *tantam* — *tantum*.
P. 255. in nota 2. לחץ — לחץ.
P. 258. l. 14. *quocunque rumperent* lege *quocunque irrumperent*.
P. 263. l. 10. *quam Metropoleos eos nomine* lege *quam Metropoleos nomine*.
l. 14. *Arabiae Aethiopiae* lege *Arabiae et Aethiopiae*.
P. 265. in nota 2. l. 1. *adjecto* lege *adjecta*.
P. 266. in nota 1. l. 1. *comparamus* lege *comparantes*.

P. 269. in nota 1. הגרול lege הגדולה.
in nota 2. גרו להל אלוהים — גדולה לאלוהים.
P. 270. l. 2. *nihil certe* lege *nihil certi.*
P. 276. l. 12. *tamen virtute* — *virtute tamen.*
P. 277. Quae de Aegyptiis dicta sunt, inprimis de Sesostride, maximam partem facile nunc refutari possunt. Nuperrime enim innotuit egregium opus Champollionis, viri sagacissimi, qui rationem assecutus est, qua legenda sunt monumenta hieroglyphica. Itaque, his lectis, certum est, Sesostridem referendum esse ad tempora, multo remotiora. Quem vero Sisacum vocant Hebraei, est Sesonchosis, vel Sesonchis princeps dynastiae vigesimae secundae.
P. 280. l. 18. *Saltem Jerobeamus* cet. Versio Graeca ex editione Sixti Papae, et editione Aldina, nonnulla subjungit ad 1. Reg. XII., quae in codice Hebraeo non exstant, vel alio loco leguntur. Ex priori genere sunt sequentia *καὶ ἤκουσεν Ἱεροβοὰμ ἐν Αἰγύπτῳ ὅτι τέθνηκε Σαλωμὼν, καὶ ἐλάλησεν εἰς τὰ ὦτα. Σουσακὶμ βασιλέος Αἰγύπτου, λέγων, Ἐξαπόστειλόν με, καὶ ἀπελεύσομαι εἰς τὴν γῆν μου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Σουσακὶμ, Αἴτησαί τι αἴτημα, καὶ δώσω σοι. καὶ Σουσακὶμ ἔδωκε τῷ Ἱεροβοὰμ τὴν Ἀνὼ ἀδελφὴν Θεκεμίνας τὴν πρεσβυτέραν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ αὐτῷ εἰς γυναῖκα. καὶ αὕτη ἦν μεγάλη ἐν μέσῳ τῶν θυγατέρων τοῦ βασιλέως, καὶ ἔτεκε τῷ Ἱεροβοὰμ τὸν Ἀβιὰ υἱὸν αὐτοῦ. καὶ εἶπεν Ἱεροβοὰμ πρὸς Σουσακὶμ, Ὄντως ἐξαπόστειλόν με, καὶ ἀπελεύσομαι. καὶ ἐξῆλθεν Ἱεροβοὰμ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν Σαριρὰ τὴν ἐν ὄρει Ἐφραῒμ καὶ συνάγεται ἐκεῖ πᾶν σκῆπτρον Ἐφραῒμ.* His si fides habenda sit, multum facit ad foedus Israelitas inter et Aegyptios magis explicandum.
P. 288. l. 20. *spontatas* lege *asportatas.*

P. 289. l. 11. *niteriit*	lege *interiit.*
l. 18. *Horum regum*	— *Horum regnum.*
l. 21. *Mercaturae*	— *Mercatura.*
P. 292. l. 13. *tantum*	— *tanquam.*
P. 299. l. 17. *ipsum*	— *ipsam.*
P. 302. l. 27. *obrutae*	— *obrutas.*
P. 303. l. 21. *Historia Prag.*	— *Historia Pragm.*

